

İLÂHÎ AZAP AÇISINDAN TABİÎ AFETLER

Permin KILINÇ BAYRAK

**Yüksek Lisans Tezi
Temel İslam Bilimleri Ana Bilim Dalı
Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ
2025
Her Hakkı Saklıdır**

T.C.
ATATÜRK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

Permin KILINÇ BAYRAK

İLÂHÎ AZAP AÇISINDAN TABİÎ AFETLER

YÜKSEK LİSANS TEZİ

TEZ YÖNETİCİSİ
Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

ERZURUM – 2025

TEZ BEYAN FORMU

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

BİLDİRİM

Atatürk Üniversitesi Lisansüstü Eğitim ve Öğretim Uygulama Esaslarının ilgili maddelerine göre hazırlamış olduğum "İLÂHÎ AZAP AÇISINDAN TABİÎ AFETLER" adlı tezin/raporun tamamen kendi çalışmam olduğunu ve her alıntıya kaynak gösterdiğimi taahhüt eder, tezin/raporumun kâğıt ve elektronik kopyalarının aşağıda belirttiğim koşullarda saklanmasına izin verdiğimi onaylarım.

Gereğini bilgilerinize arz ederim *.

- ☐ Tezin/Raporumun tamamı her yerden erişime açılabilir.
- ☐ Tezin/Raporumun makale için **altı ay**, patent için **iki yıl** süreyle erişiminin ertelenmesini istiyorum.

19.02.2025

Permin KILINÇ BAYRAK

Aslı Islak İmzalıdır

* LİSANSÜSTÜ TEZLERİN ELEKTRONİK ORTAMDA TOPLANMASI, DÜZENLENMESİ VE ERİŞİME AÇILMASINA İLİŞKİN YÖNERGE

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Çeşitli ve Son Hükümler

Lisansüstü tezlerin erişime açılmasının ertelenmesi MADDE 6– (1) Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu **iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.**

(2) Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile **altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.**

Gizlilik dereceli tezler MADDE 7– (1) Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.

(2) Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Graduate School of Social Sciences

TEZ KABUL TUTANAĞI

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ danışmanlığında, Permin KILINÇ BAYRAK tarafından hazırlanan bu çalışma 21/01/2025 tarihinde aşağıda isimleri yazılı jüri tarafından Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan :Doç. Dr. Yusuf ÇELİK

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Jüri Üyesi :Doç. Dr. Cahit KARAALP

İmza: Aslı Islak İmzalıdır

Prof. Dr. Hanifi ŞAHİN
Enstitü Müdürü

Aslı Islak İmzalıdır

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT	IV
KISALTMALAR DİZİNİ	V
TABLolar DİZİNİ	VI
ŞEKİLLER DİZİNİ	VII
ÖNSÖZ.....	VIII
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN KONUSU	1
II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ	2
III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI	3

BİRİNCİ BÖLÜM

TABİİ AFETLERİN OLGUSAL TEMELLERİ

1.1. TABİİ AFETLERİN TANIMI VE AFET TÜRLERİ	8
1.1.1. Doğal Afetler.....	12
1.1.1.1. Yer Kökenli (Jeolojik- Jeomorfolojik) Afetler.....	14
1.1.1.2. Atmosfer Kökenli (Meteorolojik – Klimatolojik) Afetler	25
1.1.1.3. Biyolojik Kökenli Afetler	39

İKİNCİ BÖLÜM

TABİİ AFETLERİ ANLAMLANDIRMA BİÇİMLERİ

2.1. TABİİ AFETLERİ ANLAMLANDIRMA	45
2.1.1. Atfetme/ Yükleme Teorisi.....	47
2.1.2. Dinsel Anlamlandırma Sürecinde Atfetme	49
2.1.3. Dînî Atıflar Sırf Tanrısal mıdır?.....	56

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELAK HADİSELERİ VE TABİİ AFETLER

3.1. KUR'AN'DA YER ALAN HELAK HADİSELERİ VE TABİİ AFETLERLE İLİŞKİSİ	61
3.2. KUR'AN'DA YER ALAN HELAK HADİSELERİ	62

3.2.1. Helak Edilen Kavimler	66
3.2.1.1. Nûh Kavmi	67
3.2.1.2. Âd Kavmi	74
3.2.1.3. Semûd Kavmi	80
3.2.1.4. Lût Kavmi.....	89
3.2.1.5. Medyen ve Eyke Halkı	101
3.2.1.6. İsrâiloğullarının Mısırdan Çıkışı ve Firavun Ordusunun Suda Boğulması Hadisesi	107
3.3. HELAK HADİSELERİNİ TABİİ AFETLERDEN AYIRAN TEMEL ÖZELLİKLER	122
3.4. SÜNNETULLAH-HELAK İLİŞKİSİ	127
SONUÇ.....	137
KAYNAKÇA	141
ÖZGEÇMİŞ.....	154

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İLÂHÎ AZAP AÇISINDAN TABİÎ AFETLER

Permin KILINÇ BAYRAK

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

2025, 154 Sayfa

Jüri: Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ

Doç. Dr. Cahit KARAALP

Doç. Dr. Yusuf ÇELİK

Bu tez, deprem, sel, fırtına gibi tabii afetlerin “ilahî bir azap” olup olmadığını konu edinmektedir. Giriş ve üç bölümden oluşan araştırma, dünyada süregelen tabii afetleri bilimsel ve nakli bilgiler açısından ele almaktadır. Araştırmanın birinci bölümünde tabii afetler, afet alanına özgü temel kaynaklar ile ulusal ve küresel ölçekte alanla ilgili akademik çalışmalardan yararlanılarak irdelenmiş; afetlerin oluşumu, nedenleri, etkileri ve bunların önlenmesi adına bilimsel olarak geliştirilen yenilikler ve zarar azaltıcı yöntemler incelenmiştir. Ayrıca dünyada günümüze kadar meydana gelmiş can ve mal kaybı açısından önemli olan bazı afetler; bunları kaydeden tarihi kaynaklar, haber siteleri ve gazetelerden yararlanılarak etkileri ve sonuçları araştırılmıştır.

İkinci bölümde tabii afetlerin insanlar tarafından nasıl anlamlandırıldığı araştırılmış, bu sürecin dini anlamlandırma boyutu üzerinde durulmuş ve tabii afetlerin insanların zihnindeki Allah tasavvurunu oluşturmada ne denli etkili olduğu müşahade edilmiştir. Bununla birlikte insandaki Allah tasavvurunun, onun içine doğduğu kültür ve dini izahlar sistemi ile şekillendiği tespit edilmiş, dini izahlar sisteminin sübjektif yönleri olabileceği açıklanmaya çalışılmıştır. Üçüncü bölümde ise konu, Kur’ân açısından ele alınmıştır. Kur’ân’da ilahi birer azap olarak öne çıkan helak hadiselerini, insanların dünyada süregelen tabii afetlerle ilişkilendirmesi sorunundan yola çıkarak, Kur’ân’da bahsi geçen helak hadiseleri, sebepleri ve oluşum özellikleri incelenmiştir. Bu doğrultuda helak hadiseleri ile tabii afetler karşılaştırmalı olarak ele alınmış ve sonuçta her iki oluşum arasında hem sebep hem de oluşum özellikleri açısından doğrudan bir ilişki kurulamayacağı tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İlahi azap, Tabii afet, Helak, Allah, Kur’an, Bilim, İnsan, Dünya.

ABSTRACT**MASTER THESIS****NATURAL DISASTERS IN TERMS OF DIVINE PUNISHMENT****Permin KILINÇ BAYRAK****Advisor: Assoc. Prof. Dr. Fikret GEDİKLİ****2025, 154 Pages****Jury: Assoc Prof. Dr. Fikret GEDİKLİ****Assoc Prof. Dr. Cahit KARAALP****Assoc Prof. Dr. Yusuf Çelik**

This thesis deals with whether natural disasters such as earthquakes, floods and storms are “divine punishment”. The research, consisting of an introduction and three sections, examines the ongoing natural disasters in the world in terms of scientific and transferable information. In the first section of the research, natural disasters were examined by using basic resources specific to the field of disasters and academic studies on the field at national and global scale; the formation, causes, effects of disasters and scientifically developed innovations and damage reduction methods for their prevention were examined. In addition, some disasters that have occurred in the world to date and are important in terms of loss of life and property; their effects and results were investigated by using historical sources, news sites and newspapers that recorded them.

In the second section, it was investigated how people interpret natural disasters, the religious interpretation dimension of this process was emphasized, and it was observed how effective natural disasters are in creating the perception of God in people's minds. In addition, it was determined that the perception of God in people is shaped by the culture and religious explanation system they are born into, and it was tried to be explained that the religious explanation system may have subjective aspects. In the third section, the subject was addressed from the perspective of the Quran. Based on the problem of people associating the events of destruction, which are highlighted as divine punishments in the Quran, with the ongoing natural disasters in the world, the events of destruction mentioned in the Quran, their causes, and formation characteristics were examined. In this context, the events of destruction and natural disasters were examined comparatively, and as a result, it was determined that a direct relationship could not be established between the two formations in terms of both cause and formation characteristics.

Keywords: Divine punishment, Natural disaster, Destruction, Allah, Quran, Science, Human, World.

KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: Aleyhisselam
BDTİM	: Bölgesel Deprem- Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi
BMÇMS	: Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi
CRED	: Uluslararası Ölçekte Afet Araştırma ve Epidemiyoloji Merkezi
Çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
FFGS	: Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemi
Hız.	: Hazreti
IPCC	: Uluslararası İklim Değişikliği Paneli
İTÜ	: İstanbul Teknik Üniversitesi
KRDAE	: Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü
s.a.v.	: Sallallahu Aleyhi Vesellem
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Kurumu
vb.	: Ve benzeri
WMO	: Dünya Meteoroloji Örgütü
WWA	: Dünya Hava Durumu İlişkilendirme Girişimi

TABLÖLAR DİZİNİ

Tablo 1. Dünyada Gözlenen Afet Türleri.....	11
Tablo 2. Magnitüd/ Şiddet Karşılaştırması.....	16
Tablo 3. Son Yüzyıl içerisinde Meydana Gelen Bazı Büyük Tsunamiler	20
Tablo 4. Heyelanların Hızlarına Göre Sınıflandırılması	24
Tablo 5. Dünya Geneline Meydana Gelen Afetlerin Afet türlerine Göre Dağılımı (2000-2019)	28

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. Dünya Levha Sınırları Haritası	15
Şekil 2. Atmosferi Oluşturan Tabakalar	26

ÖNSÖZ

Bu araştırma, dünyada süregelen tabii afetlerin Allah'ın öfkesi ile bir ilgisi olup olmadığı sorusuna cevap aramaktadır. Bizi bu çalışmayı yapmaya yönlendiren sebep, dünya üzerinde özellikle son yıllarda art arda meydana gelen afetler sonrasında, yaşadığımız toplumda ve sosyal medyada karşılaştığımız birçok kişinin “içki, faiz, zina, haksızlık vb.” gibi günahların artması sonucunda bu felaketlerin vuku bulduğunu dillendirmeleri olmuştur. Aslında bu düşünce şekli arkaik diye isimlendirilen en ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar her dönemde hâkimiyetini koruyan kadim bir meseledir. Tabiat ve onun işleyişinden habersiz olan ilkel topluluklar için böylesi bir düşünce şekli normal karşılanabilir, fakat insanın merak duygusu, yaratıcı zekâsı ve eşsiz hayal gücü sayesinde bilim ve teknolojinin zirveye ulaştığı günümüzde böylesi bir yanılgıya düşmenin bize göre iki temel sebebi vardır. Bunlardan birincisi bilim ve teknolojinin verilerini doğru okuyamamak ya da hiç okumamak, ikincisi ise gerçeği katıksız ve pürüzsüz bildiren Kur'an metnini doğru okuyamamak ya da hiç okumamaktır. Zira mensubu olduğumuz toplum, bilim ve Kur'an'a yaklaşım açısından heterojen bir yapıdadır. Kimi, bu hadiselerle sadece bilimsel açıdan yaklaşıp Kur'an'da bahsi geçen olayları gerçeği yansıtmayan birer hikâye olarak görmekte; kimi yalnızca Kur'an eksenli düşünerek meydana gelen tabii afetleri bu kapsamda ilahi bir ceza olarak yorumlamakta, kimi de bütün bunlardan habersiz, etrafında duyduğu ve kendisine mantıklı gelen bir görüşü benimseyebilmektedir.

Bu problemten yola çıkılarak hazırlanan çalışmamız, tabii afetleri Kur'an ve bilimsel veriler ışığında izah etmeye çalışan iki temel üzerine inşa edilmiştir. “İlahi Azap Açısından Tabii Afetler” adlı bu çalışmanın ilk ayağını tabii afetlerin oluşumu, nedenleri, etkileri ile afetlerin önlenmesi adına geliştirilen yenilikler ve zarar azaltıcı yöntemlerin bilimsel veriler ışığında incelenerek bir araya getirilmesi oluşturmıştır. Araştırmaya konu olan bilgileri önceden keşfetmeye yönelik izlediğimiz bu yöntem, son bölümde ele alacağımız Kur'an'da bahsi geçen helak hadiselerini anlamamıza büyük ölçüde yardımcı olacağından son derece gereklidir. Çalışmanın ikinci ayağı ise tabii afetlerle ilişkilendirilen helak hadiselerini Kur'an'da derinlemesine inceleyen bir tefsir çalışmasıdır. Bu kapsamda Kur'an'da bahsi geçen helak hadiseleri; ilgili kavmi helake sürükleyen tutum ve davranış biçimlerinin ifade edildiği ayetleri bir araya getirerek

helak sebeplerini belirlemek ve helakin gerçekleşme sürecindeki ayetleri bir araya getirerek söz konusu hadisenin oluşum ve gelişim özelliklerini tespit etmek amacıyla incelenmiştir.

Kur'an'ın üzerinde ısrarla durduğu helak olgusunun günümüz bilimsel verileri ışığında yorumlanması, bununla birlikte tabii afetlerin süreklilik arz eden yapısı ve dinî, ekonomik, psikolojik ve sosyal açıdan toplumsal bir sorun haline gelebilmesi nedeniyle sosyal bilimlerden çok boyutlu incelenmesi gerekliliği ortadadır. Bu bağlamda özellikle dini perspektiften ele aldığımız bu çalışmayı bu alana küçük de olsa bir katkı sunabileceğine olan inancımızla takdim etmek isteriz.

Bu konuda kendi iç dünyasında zaman zaman bir takım sorgulamalar yapmış bir birey olarak, hayatı, yaşamı, olayları anlamlandırmada bana yol gösterecek olan Kur'an-ı Kerim'i daha iyi anlayabilmeme vesile olacak böylesi bir çalışma yapmayı benim için uygun gören, yakın ilgi ve alaka ile bu tezin tüm aşamalarında yol gösterip yararlı yönlendirmelerde bulunan tez danışmanım, kıymetli hocam Doç. Dr. Fikret GEDİKLİ'ye şükran duygularımı arz ediyorum. Araştırmamın Atatürk Üniversitesi BAP Koordinasyon Birimi¹ tarafından proje olarak desteklenmesinden dolayı da ilgililere teşekkür ederim. Bu çalışma boyunca kitaplığını ve değerli fikirlerini benimle cömertçe paylaşan, maddi manevi her anlamda desteğini esirgemeyen ve uzunca bir aradan sonra bu tezi yazmam için beni yüreklendiren sevgili babacığma en içten duygularıyla teşekkür etmek isterim. Ayrıca çalışma boyunca varlığını ve desteğini her daim hissettiren anneciğime, sevgili eşime ve beni sabırla bekleyen biricik kızım Aybüke'ye teşekkür ederim.

Erzurum- 2025

Permin KILINÇ BAYRAK

---

¹“ Bu çalışma Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından desteklenmiştir. Proje Numarası: 15085.”

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Üzerinde yaşadığımız yerküre, tarih boyunca çeşitli ve farklı derecelerde etkiye sahip, sayısız afet olaylarına sahne olmuştur. Oluşumları belli nedenlere bağlı olarak gerçekleşen fırtınalar, şiddetli yağışlar, seller, orman yangınları, çığlar, depremler, volkan püskürmeleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Tarihi seyirde ortaya çıkan bu doğa olaylarına bir de teknoloji kaynaklı afetler eklenmiştir. Patlamalar, yangınlar, radyoaktif sızıntılar vb. tehlikeler de bunlara örnek olarak gösterilebilir. Bu konuda yerküremiz, tarih boyunca epeyce bir tecrübeye sahip olduğundan, bundan sonra da bu tür olayların yaşanmaya devam edeceğini tahmin etmek çok zor olmasa gerektir. Zaten iyi bir gözlemci, tabii afetlerin süreklilik arz eden bir olgu olduğunun farkındadır.

Araştırmamızın konusu tam da bu noktada kendini belli etmektedir. Yaşamı boyunca yukarıda saydığımız doğa ve teknoloji kaynaklı afetleri bizzat ya da uzaktan müşahade eden insan, tabiatı gereği bu olayların kaynağını ve nedenini bilmek, anlamlandırmak ister. Meydana gelen bir deprem insanın hayatında sahip olduğu bir çok şeyi alıp götürebilir. Bu tür ani ve şiddetli olaylar, insanı çaresiz bıraktığı gibi, iç dünyasında meydana gelen güvensizlik duygusuyla başa çıkma çabasını da beraberinde getirir. İnsanın bu çabasinda, mensubu olduğu inanç sisteminin sunduğu açıklamalar oldukça tatmin edici olabilir. Her birey, yaşadığı toplumda dinin anlamına dair bir kültürel yapı içinde yetişmiştir. Bu bağlamda dinî inançlar, hayata anlam ve amaç veren, trajedi ve ıstırapın anlamlandırılmasına yardımcı olan ve çoğu zaman insanların en zor koşulların bile üstesinden gelmelerini sağlayan bir dünya görüşü sağlamaktadır.² İnsanlardaki Allah tasavvuru ise kişinin anlamlandırma biçimini belirlemede önemli bir etkindir. Zira insanlar Allah'ın kullarına yönelik ilahlık davranışına atıf yapma noktasında birbirinden ayrılırlar. Kimine göre Allah kullarını seven, bağışlayan ve merhametli, kimine göre ise işledikleri günahlar yüzünden cezalandırıcı ve tehdit edicidir. Ne yazık ki bu konuda yapılan araştırmalar, toplumun büyük bir bölümünün olumsuz bir Allah tasavvuruna sahip olduğunu göstermektedir. Yani toplumumuz meydana gelen deprem, sel, pandemi vb. afetleri, Allah'ın toplumda yaygınlaşan bir

² Harold Koenig, "İnancın İyileştirici Gücü", Russel Stannard (Ed.) *21. Yüzyıl İçin Tanrı*, (ss. 125-128), Mak Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş. Ankara 2022.

takım günahlar nedeniyle bir ceza olarak meydana getirdiğine inanmaktadır. Bu problemiden yola çıkarak araştırmamız “Dünyada süregelen tabii afetler ilahi birer ceza mıdır?” sorusuna cevap arayacaktır.

II. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Araştırmamızın temel amacı, tabii afetlerin Allah’ın öfkesi ile bir alakası olmadığını ortaya koymak, bu vesileyle insanlardaki Allah tasavvurunun olumlu yönde evrilmesine katkıda bulunmaktır. Zira günümüz insanı maruz kaldığı afetleri, Kur’an’ı Kerîm’de bahsi geçen “kavimlerin helak edilmesi” olayı ile ilişkilendirerek, kendisine yönelik Yüce Allah’ın bir azabı olduğu fikrine kapılabilmektedir. Bu da yaratıcı ile kendisi arasında olumsuz bir yapıyı inşa edebilmektedir. Bu temel yanlış, başta Allah’ın adaleti gibi kusursuz bir yapıyı sorgulamaya ve beraberinde birçok inanç problemine yol açmaktadır.

Tabii afetlerin süreklilik arz eden yapısı nedeniyle insanların potansiyel birer afetzede olduğu, ayrıca söz konusu afetlerden herhangi birine maruz kalmış ya da bunları uzaktan müşahade etmiş bireylerin psikolojik, sosyal ve dinî durumları göz önünde bulundurulduğunda, meselenin güncelliğini asla yitirmeyecek derecede önemli ve bir o kadar da izaha muhtaç olduğu, araştırmanın önemini açıkça ortaya koymaktadır.

Disiplinlerarası tartışmalara anlamlı bir şekilde katkıda bulunmak için, bilimin fiziksel dünyanın nasıl işlediğini açıklamak için oluşturduğu mevcut modelleri net bir şekilde anlamak gerekli ve zorunludur. Kuşkusuz, bilimin fiziksel dünyaya ait oluşturmuş olduğu modeller geçici ve her zaman revizyona tabidir. Ancak felsefi ve teolojik düşünce ve yorum, mevcut kültürün sahip olduğu dünya görüşü içine oturmalıdır.³ Araştırma kapsamında yaptığımız literatür taraması esnasında konunun genellikle teolojik açıdan ele alındığını, süreklilik arz eden yapısı nedeniyle birçok bilimsel çalışmaya konu olan tabii afetlerin oluşum ve gelişim özelliklerinin bu anlamda göz ardı edildiğini ve helak hadiselerinin tabii afetlere benzetilmesindeki temel sebebin bu yaklaşımdan kaynaklandığını fark ettik. Bu doğrultuda disiplinler arası bir yaklaşımla ele aldığımız çalışma, her iki olgunun oluşum ve gelişim özelliklerini ortaya

³ Martinez Hawlett, “Tanrı mı Bilim mi? Tercih Yapmak Zorunda mıyım?” Russel Stannard (Ed.) 21. *Yüzyıl İçin Tanrı*, 198-201.

koyması nedeniyle bu alanda yapılacak araştırmalara farklı bir bakış açısı kazandırabileceği yönünden de önem arz etmektedir.

Araştırmamızı önemli kılan diğer bir husus da, ilgili ayetleri pozitivizmin etkisinde kalarak rasyonalist bakış açısıyla yorumlama çabalarının, tabii afetlerin helak hadiselerine benzetilmesinde ne denli etkili olduğunu ortaya koymasındır. Nitekim bu bakış açısıyla yapılan yorumlamalar, kıssalarda anlatılan bir takım olağanüstü olayları dini veya ilmi bir delille desteklemeksizin dünyada süregelen sıradan oluşumlar olarak sunmaya çalışmaktadır.⁴ Bu yaklaşım da dolaylı olarak Kur'an'da bahsi geçen helak olaylarının, dünyada süregelen tabii afetler cinsinden bir oluşum olduğu kanaati oluşturarak, Yüce Allah'ın bu oluşumları kulları üzerinde bir ceza niteliğinde yarattığı düşüncesine yol açmakta ve dolayısıyla insanlarda olumsuz bir Allah tasavvuru meydana getirmektedir.

III. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI

Araştırmamız, inceleyeceğimiz konunun özelliğinden dolayı nitel bir desene sahip olup, “Tabii afetler ilahi birer azap mıdır?” sorusunu, sorgulayıcı, yorumlayıcı ve tabii afetlerin dünyada meydana geliş biçimini anlamayı gaye edinen bir yöntemle ele alınmıştır. Bu bağlamda dünyada süregelen tabii afet olgusu başta bilimsel açıdan alana özgü akademik ders kitapları olmak üzere çeşitli bilimsel makaleler, tezler, dergiler, sözlükler, ulusal ve küresel ölçekte alanla ilgili resmi web siteleri gibi kaynaklardan faydalanılarak irdelenmiş, bu olgunun detaylarının keskinleşmesi adına derinlemesine bir keşif yapılmıştır. Tabii afet olgusuna konu olan bilgileri önceden keşfetmeye yönelik izlediğimiz bu yöntem, son bölümde ele alacağımız Kur'an'da bahsi geçen helak hadiselerinin oluş keyfiyetini anlamamıza büyük ölçüde yardımcı olacağından son derece gereklidir. Araştırmamız aynı zamanda dünyada günümüze kadar meydana gelmiş can ve mal kaybı açısından önemli olan bazı afetleri; bu olayları kaydeden tarih kitapları, haber siteleri ve gazetelerden yararlanılarak etkileri ve sonuçlarını inceleyen tarihsel araştırma yöntemini de kullanmıştır. Bu yöntemle elde edilen veriler de yine son bölümde ele alacağımız helak hadiselerini anlamada bize ışık tutacaktır.

---

⁴ Bayram Köseoğlu, “Meâllerde Kıssalara Rasyonalist Yaklaşım”, *Diyanet İlmî Dergi* 58(3), 2022, 932-933.

Araştırmamız nitel bir desene sahip olmakla birlikte tabii afetleri anlamlandırma biçimlerini incelediğimiz ikinci bölümde, toplumumuzun afetleri dini anlamlandırmada ne tür bir Allah tasavvuruna sahip olduğunu ortaya koymak için, bu alanda çalışılmış değerli nicel araştırma verilerinden de istifade edilmiştir. Bu doğrultuda toplumumuzun büyük bir kesiminin tabii afetleri anlamlandırmada olumsuz bir Allah tasavvuruna sahip olduğu tespit edilerek araştırmanın bunu izleyen bölümünde, problem alanını çevreleyen literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler sentezlenerek, insanların bu anlamda olumsuz bir Allah tasavvuruna evrilmesinde içine doğduğu kültür ve dini izahlar sisteminin payı müşahade edilmiştir.

Araştırmanın son bölümü ise, tabii afetlerle ilişkilendirilen helak hadiselerini Kur'an'da derinlemesine inceleyen bir tefsir çalışmasıdır. Bu kapsamda Kur'an'da bahsi geçen helak hadiseleri; ilgili kavmi helake sürükleyen tutum ve davranış biçimlerinin ifade edildiği ayetleri bir araya getirerek helak sebeplerini belirlemek ve helakin gerçekleşme sürecindeki ayetleri bir araya getirerek söz konusu hadisenin oluşum ve gelişim özelliklerini tespit etmek amacıyla incelenmiştir. Araştırmada kullanılan ayet mealleri, Elmalılı Hamdi Yazır tarafından kaleme alınan "Hak Dini Kur'an Dili"⁵ adlı eserden verilmiştir. Kur'an-ı Kerim'i anlamayı gaye edinen klasik ve çağdaş bazı kıymetli tefsir eserlerinden konu ile alakalı ayetler detaylıca incelenmiş, ayrıca konuyu anlamaya katkıda bulunacak tali kaynaklara da başvurularak helak hadiselerinin meydana gelmesine zemin hazırlayan sebepler ve bu hadiselerin oluşum ve gelişim özellikleri tespit edilmiştir. Bu tespit çalışmasının ardından Kur'an'da bahsi geçen her bir helak olayı, birinci bölümde detaylıca incelediğimiz tabii afet olgusu ile oluşum ve gelişim özellikleri açısından mukayese edilerek aralarındaki farklılıklar ortaya konulmaya çalışılmıştır. Söz konusu hadiselerin meydana gelmesinde ve gelişmesinde etkili olan işlevsel faktörleri belli bir amaç için sınıflandırmayı ve açıklamayı gaye edinen karşılaştırmalı analiz yöntemi olarak kullandığımız bu yöntem, bize tabii afetlerin ve helak hadiselerinin birbirinden farklı oluşum özelliklerinin olduğunu tespit etmenin yanında, helak hadiselerini konu eden ayet ve pasajlara bilimsel veriler ışığında bakabilme yetisi de kazandırmıştır.

---

⁵ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Nebioğlu Basımevi, 1960.

Yaşamın her anında potansiyel olarak varlığını koruyan, ne zaman ve nerede ortaya çıkabileceği bazen kestirilen bazen de kestirilemeyen bir çeşitlilikte olması, meydana geldikten sonra da devletin erken müdahale edebilme gücü, toplumun psikolojik, dini ve sosyolojik yönden hazır bulunuşluğu gibi etkenler nedeniyle meselenin güncelliğini daima koruyacak bir yapıda olması dolayısıyla pek çok açıdan araştırılması gerekliliği ortadadır. Süreklilik arz eden yapısı nedeniyle toplumu siyasi, ekonomi, sağlık, psikoloji, sosyal ve dinî alanlarda etkileyen tabii afetler, araştırmacıları bu alanlarda ortaya çıkan problemlere daima güncel cevaplar ve çözüm önerileri getirmeye yönlendirmektedir. Bu bağlamda araştırmamız, tabii afetleri temelde dinî perspektiften ele almakla birlikte konunun aynı zamanda sosyolojik ve psikolojik bir süreç içermesinden dolayı ve tabii afetlerin dünyada meydana geliş biçimini anlayıp bu hadiselerin meydana gelmesinde etkili olan faktörleri sınıflandırıp açıklayarak, helak hadiseleri ile karşılaştırmalı bir yöntem dâhilinde incelediği için disiplinler arası bir yaklaşım sergilemektedir.

Süreklilik arzeden yapısı nedeniyle güncelliğini asla yitirmeyecek olan tabii afet olgusu, bilimsel, sosyal, psikolojik, ekonomik ve dini yönlerden olmak üzere bir çok farklı alanda yapılan çalışmalara konu olmuştur. Bilimsel açıdan bu konuda yapılan araştırmalar, bir tez girişine sığdırılamayacak kadar çoktur. Bu konuda inceleyebildiğimiz araştırma ve kitaplar, tabii afetleri tamamen bilimsel açıdan ele alıp bunları çeşitli şekilde sınıflandırmalara tabi tutarak oluşum ve gelişim özelliklerini detaylı bir şekilde sunmaktadırlar.⁶ Tabii afetleri ekonomik açıdan ele alan araştırmalar ise bu afetlerden etkilenen sektörleri tespit etmek, ekonomik açıdan ne düzeyde bir kayıp oluştuğunu saptayan verileri toplayarak meydana gelebilecek bir afet durumunda oluşacak ekonomik zararların tahminini yapmak gibi amaçlarla çalışılmıştır.⁷

Bazı çalışmalarda da tabii afetler din psikolojisi ve din sosyolojisi açısından ele alınmıştır. Özellikle Batı’da, tabii afetlerin psikolojik etkileri üzerine yapılan çok

⁶ İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, (2. Baskı), META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2013; Hayati Doğanay, Serkan Doğanay, *Coğrafya ’ya Giriş*, (16. Baskı), Pegem Akademi Yayıncılık; Bülent Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2021; Ramazan Özey, *Günümüz Dünya Sorunları*, (6. Baskı), Atıf Yayınları, İstanbul 2013; Ramazan Özey, Mehmet Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2022; Cemalettin Şahin, Şengün Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Turizm Sanayi Ticaret LTD. ŞTİ., Ankara; Murat Türkeş, *Genel Klimatoloji Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri*, (6. Baskı), İstanbul 2023.

⁷ Sevda Akar, “Doğal Âfetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 2013, 185-206.

sayıda çalışma mevcuttur. Bu araştırmalarda tabii afetler din psikolojisi içerisinde genel bir akım olarak kabul edilen atıf teorisi ile açıklanmaya çalışılmıştır.⁸ Ülkemizde de bu alanda yapılan araştırmalar bulunmaktadır. Bu araştırmalarda daha çok tabii afetlerin insanlar tarafından nasıl anlamlandırıldığı araştırılarak dinin bu süreçteki rolü incelenmiş, afetlerin sosyal sonuçlarına yer verilerek bunların dini boyutu ortaya konulmaya çalışılmıştır.⁹ Özellikle deprem afeti kapsamında ele alınan bazı araştırmalar, depremi tecrübe eden afetzedelerin bunu nasıl algıladıkları, hangi sebeplere atfettikleri ve depremin neden olduğu bir takım psikolojik sorunlarla başa çıkmada dini inancın etkisini ele almaktadır.¹⁰

Tabii afetler, tefsir alanında yapılan çalışmalara da konu olmuştur. Bu alanda yapılan çalışmalar çoğunlukla tabii afetleri Kur'an'ın üzerinde ısrarla durduğu helak olgusu üzerinden incelemektedir. Bu araştırmalarda daha çok kavimlerin helak edilmesine neden olan ortak özellikler tespit edilmeye çalışılmış, bunların özellikle sapkınlık ve fesad boyutu üzerinde durulmuş ve aynı davranışı sergileyen her toplum için helakin kaçınılmaz olduğu sonucuna varılmıştır.¹¹ Bazı araştırmalar ise helak kıssalarından yalnızca birini inceleyerek ilgili kavmin helak edilme nedenlerini ortaya çıkarmayı hedeflemiştir.¹² Yine bu kapsamda yapılan bir araştırma ise Hz. Şuayb'ın kavminin helaki ile ahlaki zaafiyet arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amacıyla çalışılmıştır.¹³ Tabii afetleri helak olgusu üzerinden inceleyen bir araştırmada ise temelde hadisler bilgi kaynağı olarak kullanılmış ve bu araştırmada da yine helak sebepleri üzerine yoğunlaşmıştır.¹⁴ Bazı araştırmalar ise helak sebeplerini sünnetullah bağlamında ele alarak helakin aynı davranışı sergileyen bütün toplumlara

⁸ Bernard Spilka, Phillip Shaver, Lee A. Kirkpatrick, "A General Attribution Theory for the Psychology of Religion", *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), Mart 1985; Pargament, Kenneth I. "The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research, and Practice" *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, Ed: Raymond F. Paloutzian, Crystal L. Park, The Guilford Press, New York, 2005, 479-491.

⁹ M. Zeki Duman, *Sosyolojik Açidan Deprem ve Din*, Rağbet Yayınları, İstanbul 2016.

¹⁰ Ejder Okumuş, "Tabii Âfetler, Din ve Toplum", *İslamî Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 2002, 339-373; Ali Köse, Talip Küçükcan, *Deprem ve Din*, (1. Baskı), Emre Yayınları, İstanbul Ağustos 2006.

¹¹ Şükrü Ulutaş *Kur'an-ı Kerim'de Anlatılan Helâk Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

¹² Derya Özçelik, *Kur'an'da Hz. Salih Kıssası ve Semûd Kavminin Helâk Olma Sebepleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Kütahya Dumlupınar Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Kütahya 2024.

¹³ Mehmet Demirhan, *Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb'ın Kıssasında Helâk- Ahlâk İlişkisi*, (Yüksek Lisans Tezi), Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Iğdır 2015.

¹⁴ Mustafa Soykök *Hadislerde Anlatılan Helâk Olmuş Toplamlar*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çanakkale 2010.

uygulanmasını imkan dahilinde görmüşlerdir.¹⁵ Bazı araştırmalarda ise helak hadiseleri ve tabii afetler, araştırmanın ana konusu olmamasına rağmen dolaylı yollardan incelenmiştir. Helak hadiselerinin dolaylı olarak incelendiği bir araştırmada, bu hadiseler çoğunlukla sebepleri üzerinden incelemiş, bunların oluş şekli ise bazı çağdaş tefsir eserlerinin görüşleri paylaşılarak açıklanmıştır.¹⁶ Tabii afetler, çeşitli düzeylerde farklı çalışmalara konu olmakla birlikte burada bahsi edilen çalışmalar, bu afetleri daha çok helak olgusu üzerinden ve yalnızca dini bir disiplinle araştırmışlardır.

Yukarıda bahsedilen çalışmaların bazılarında işaret edildiği gibi helak hadiselerinin sebepleri ele alınsa da, daha çok fesad ve sapkınlık üzerinde yoğunlaşmış helakin asıl sebebi olan peygambere ve dolayısıyla Allah'a muhalefet ve bunun sünnetullah ile olan ilişkisi arka planda kalmıştır. Ayrıca tabii afetlerin ilahi birer azap olup olmadığı meselesi teolojik açıdan ele alınacaksa, bunun aynı zamanda bilimsel bir çerçeve içerisinde de araştırılması gerekir. Nitekim araştırmaya konu olan tabii afet olgusu hayatımızın bir gerçeğidir ve aynı zamanda konu ile alakalı somut deliller içeren sayısız kaynak bulunmaktadır. Elde bu kadar veri varken geriye bunların Kur'an'da bahsi geçen helak kıssaları ile karşılaştırılması ve buna göre helak olgusunun anlaşılmasına çalışılması kalmaktadır. Bilim ve teknolojinin zirveye ulaştığı günümüzde konunun böylesi bir yöntemle ele alınması, çağımız insanı için bir ihtiyaçtır. Bu bağlamda gerçekleştirdiğimiz araştırma; konusu, amacı ve yöntemi yönünden helak hadiseleri ve tabii afet olgusunu net bir şekilde ortaya koyacak ve bu alana farklı bir bakış açısı kazandıracaktır.

¹⁵ Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helâk Oldular*, (1. Baskı), Işık Akademi Yayınları, İzmir 2008; Nuri Tok, *Kur'an'da Sünnetullah ve Helâk Edilen Kavimler*, Etüt Yayınları, Samsun 1998.

¹⁶ Ali Kaya, *Kur'an'da Azap*, (Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova 2017.

BİRİNCİ BÖLÜM

TABİİ AFETLERİN OLGUSAL TEMELLERİ

1.1. TABİİ AFETLERİN TANIMI VE AFET TÜRLERİ

“Afet” Türkçe de 11. yüzyıldan itibaren doğadan kaynaklanan yıkımları anlatmak için kullanılan bir kelime olup köken itibariyle Arapçadan Farsçaya ve oradan da dilimize geçmiştir. Arapça “felek” kökünden türeyen *felaket* kelimesi de 16. Yüzyıldan itibaren bu anlamda kullanılmıştır. Bu türlü yıkımlara maruz kalan kimselere *afetzed*e veya *felaketzed*e denilmiştir.¹⁷ Ünlü Türkolog A. Tietze (ö. 2003) ise “afet” kelimesini Arapça *āfa* (*awf kökünden*), Farsça *āfat*: “*Felaket, bir hastalığın husule getirdiği bozukluk, güzelliği ile görenin aklını başından alan insan.*”¹⁸ şeklinde tanımlamıştır. Türk Dil Kurumu Sözlüğünde de afet: “*Bazı doğal hadiselerin neden olduğu yıkım, menfi sonuçlara yol açan durum, hastalıkların dokularda yaptığı bozukluk ve güzelliği ile fark yaratan kadın.*” olarak tanımlanmaktadır.¹⁹

Literatürde afetler farklı bakış açılarıyla tanımlanmaktadır. Örneğin ekonomik açıdan afet, “*Ulusal ya da küresel ölçekte sermaye stokunu ve sermayenin verimliliğini azaltarak, GSYH’nin, tüketimin ve servetin azalmasına yol açan olaylardır.*”²⁰ İnsan sağlığı açısından ise, “*Ani bir şekilde kişilerin veya toplulukların genel sağlığına ve yerleşim alanlarına zarar vererek hayatta kalabilme olasılığını azaltan olaylardır.*”²¹ Afeti devletlerin erken müdahale edebilme özelliğiyle tanımlayanlara göre ise afet, “*Meydana geldiğinde devletlerin acil müdahale edebilme gücünün test edildiği bir durumdur.*”²² Afete sosyolojik açıdan yaklaşan bir tanım ise şöyledir: “*Afet sosyal*

¹⁷ Yasemin Özcan Gönülal, “Türkçede Tabiat Kaynaklı Yıkımlar Nasıl İfade Edilir?”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2014, 169-190 <<https://dergipark.org.tr>.

¹⁸ Andreas Tietze, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 1. Cilt (A-E), Simurg Yayınları.

¹⁹ Şükrü Haluk Akalın, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011, 33.

²⁰ R. S. Pindyck, N. Wang, “The Economic and Policy Consequences of Catastrophes”, *National Bureau of Economic Research*, NBER, Working Papers 15373, 2-36.

²¹ Hikmet Yavaş, *Doğal Afetler Yönüyle Türkiye’de Belediyelerde Kriz Yönetimi (İzmir Örneği)*, Orion Yayınevi, Ankara 2005.

²² Gerard March, *Naturel disasters and the impacts on health*. The University of Westwern Ontario Faculty of Medicine and Dentistry Summer Student with ICLR.

*yapının dejenere olmasına yol açarak mevcut durumun daha kötü bir yönde seyretmesidir.”*²³

Yukarıdaki tanımlarda da görüldüğü üzere afet, etki alanlarındaki çeşitlilik sebebiyle farklı anlam yükleme potansiyeli bulunan çok boyutlu bir kavramdır. Yapılan bu tanımların kendi zaviyelerince belirgin odak noktaları bulunmaktadır. Ancak bütün bu tanımlar genel bir tanım olma özelliğini taşımamaktadır. Söz konusu kavrama daha kapsayıcı bir tanım yapma çabaları da olmuştur. Birleşmiş Milletler’ in evrensel nitelikte bir tanım olarak benimsediği, “Maruz kalma, kırılabilirlik ve baş edebilme koşullarıyla etkileşime giren, başta insan olmak üzere çeşitli kayıplara yol açan tehlikeli olaylar nedeniyle toplumun işleyişinin ciddi şekilde bozulmasıdır.”²⁴ şeklindeki tanımlama buna örnek olarak gösterilebilir. Türkiye Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığının (AFAD) Açıklamalı Afet Terimleri sözlüğünde de afet: “Toplumun tamamı veya belli kesimleri için fiziksel, ekonomik ve sosyal kayıplar doğuran, normal hayatı ve insan faaliyetlerini sekteye uğratan, toplumun üstesinden gelmeye güç yetiremeyecek düzeyde gerçekleşen doğa, teknoloji ve insan kaynaklı olaylardır.”²⁵ şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Tanımlardan da anlaşılacağı üzere afetlerin birinci derecede muhatabı insan topluluklarıdır. Neticede afetler meydana geldiği yerleşim biriminde yıkıcı etkiler yaratsa da bu durumdan en çok etkilenen, o yerleşkede yaşayan insanlardır. Bir başka ifade ile bir olaya afet denilebilmesi için o olayın insan ya da insan topluluklarını fiziksel, sosyal, ekonomik ve psikolojik yönden doğrudan etkilemesi gerekir. Örneğin insanların olmadığı ücra bir dağ başında meydana gelen büyük bir çığ veya heyelan afet değildir. Ancak insanları zarara uğratan daha küçük bir olay afet olabilir. Bunun için bir olayın kendisinden çok doğurduğu sonuç onun afet olmasına neden olur.²⁶ “Bir durumun “olay” olarak kabul edilebilmesi, bu durumun insan tarafından algılanmasına

²³ David Alexander, “An Interpretation of Disaster in Terms of Changes in Culture, Society and International Relations”, Ronald W. Perry and E.L. Quarantelli (Eds.), *What is a Disaster? New Answers to Old Questions*, Xlibris Corporation, Philadelphia, 2005, 25-39 İçinde: Tolgahan Aydın, *Doğal Afet Yönetimi: Türkiye’de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarının Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2014.

²⁴ <https://www.undrr.org/terminology/disaster>, Erişim tarihi: 16/ 10/ 2023.

²⁵ <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>, 16/ 10/ 2023.

²⁶ Ramazan Özey, Mehmet Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2022, 15.

da bağlıdır.”²⁷ Örneğin bir deprem, şiddeti ne olursa olsun insanları can veya mal kaybı açısından etkilememişse afet olarak nitelendirilemez. Nitekim okyanuslarda, kara parçalarından daha şiddetli sarsıntılar olmaktadır ama bu şiddetli sarsıntılar afet olarak nitelendirilmez.²⁸ Aslında yaşanan olay tek başına bir afet değildir, o olayı afet yapan insan ve toplum üzerindeki etkileridir. Meydana gelen olay, kendisini zorunlu bir algı süzgecinden geçiren insanlar tarafından afet olarak tanımlanır.²⁹

Öte yandan yaşanan her afet olayının doğurduğu sonuç her yerleşkede aynı derecede etki bırakmayabilir ya da bu olay afet olarak nitelendirilebilir veya nitelendirilmeyebilir. Ülkelerin gelişmişlik düzeyleri, coğrafi konumuna bağlı olarak afetlerin yaşanma sıklığı, olayın yoğun yerleşme alanına olan uzaklığı, nüfus gibi faktörler burada çok etkilidir. “Örneğin Hollanda toplumu Amsterdam Bijlmer banliyölerinde (1992) El Al Boeing’ın çarpışması, Enschede’deki (2000) havai fişek patlaması ve Volendam disko cehenneminde (2001) 100 ‘den az kişinin öldüğü olayları afet olarak algılamıştır fakat bu durum ABD’li bir sosyoloğun tanımına uymayabilir ve bir Çinli gazeteci için bir kazadan çok da farklı görünmeyebilir.”³⁰

Afetlerin tanımı noktasında disiplinler açısından farklı bakış açıları olsa da türleri konusunda daha net sınıflandırmalar yapılmıştır. İlgili literatürde genellikle oluş hızına, etkilerinin büyüklüğüne ve kaynağına göre olmak üzere üç şekilde sınıflandırma yapılmaktadır. Oluş hızına göre afetler, ani ve yavaş gelişen afetler olmak üzere ikiye ayrılır. Ani gelişen afetler; deprem, sel, çığ ve kaya düşmeleri, volkanik patlamalar, fırtına ve tayfunlar gibi bir anda oluşum gösteren afetlerdir. Kuraklık ve açlık, erozyon, çölleşme, küresel ısınma, salgın hastalıklar da yavaş gelişen afetlere örnek olarak gösterilebilir.³¹

Etkilerinin büyüklüğüne göre afetler büyük, orta ve küçük olarak sınıflandırılır. Afetlerin etkileri dikkate alınarak bu olayda yaşamını yitiren ya da farklı düzeylerde etkilenen insan sayısı ve oluşan maddi hasarın yüzdelik ve frekans dağılımına göre

²⁷ J-P. Esquenazi, *L'écriture de l'actualité, pour une sociologie du discours médiatique*, [Güncelin Yazımı, Medyatik Söylemin Sosyolojisi İçin], Presses Universitaires de Grenoble. 2002

²⁸ Cevdet Ertürkmen, *Âfet Yönetimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2006.

²⁹ Çağlar Akgüngör, “Toplumbilim Perspektifinden Âfeti Düşünmek”, *LAU Sosyal Bilimler Dergisi*, (1)1, 3- 22.

³⁰ Fahri Çakı, *Doğal Âfetler ve Yerel Topluluklar*, 2021, www.researchgate.net, Erişim tarihi: 17/10/2023.

³¹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 13-14.

büyüklüğü tespit edilmektedir.³² Uluslararası Para Fonu (IMF), afetin meydana geldiği ülkedeki nüfusun en az yarısının afetten etkilenmesi durumunda bu afetleri “büyük” olarak nitelendirmektedir.³³

Kaynağına göre ise afetler, “doğal” ve “beşeri” olmak üzere ikili bir sınıflandırmayla açıklanmaktadır.³⁴ Bu sınıflandırma afetin oluşumunda etkili olan faktörler açısından yapılır. Geçmişten bugüne afet alanında yapılan çalışmalar incelendiğinde bu sınıflandırmanın özellikle son dönemlerde daha yaygın olarak yapıldığı ve afetlerin oluşumunun insan etkisinin artmasına paralel olarak artış gösterdiği tespit edilebilir. Örneğin Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair düzenlenen 15/05/1959 gün ve 7269 sayılı kanunda afet kapsamında deprem, yangın, su baskını, yer kayması, kaya düşmesi, çığ gibi yalnızca doğal afetler sıralanmıştır. Hâlbuki 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999 depremlerinden sonra çıkarılan 1999 tarihli ve 583 sayılı Kanun Hükmünde Kararname (HKK)‘da acil durum yönetiminin ülke genelinde gerçekleştirilmesi için alınacak tedbirler belirlenirken tabiat kaynaklı hadiselerin yanı sıra, insan ve teknolojinin neden olduğu olayların da bu fıkradan olduğu kabul edilmiştir.³⁵

Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığınca (AFAD) hazırlanan dünyada gözlenen afet türleri tablosu aşağıdaki gibidir;³⁶

Tablo 1. Dünyada Gözlenen Afet Türleri

JEOLJİK AFETLER	KLİMATİK AFETLER	BİYOLOJİK AFETLER	SOSYAL AFETLER	TEKNOLOJİK AFETLER
Deprem	Sıcak Dalgası	Erozyon	Yangınlar	Maden Kazaları
Heyelan	Soğuk Dalgası	Orman Yangınları	Savaşlar	Biyolojik, nükleer, kimyasal silahlar ve kazalar

³² Sevda Akar, “Doğal Âfetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 185-206, 2013.

³³ D. Sapir, D. Hargitt, ve P. Hoyois, “Thirty Years of Natural Disasters 1974 – 2003: The Numbers, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, UCL Presses Universitaires de Lovuvain, Belgium”, içinde Akar, *Doğal Âfetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi*, 2004.

³⁴ Şahin, ve Sipahioğlu, *Doğal Âfetler ve Türkiye*, 5; Özey, ve Ünlü, *Âfetler Coğrafyası*, 16.

³⁵ Âfetten Doğan Zararların Giderilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname(1999), *T.C. Resmi Gazete*, 23884, 22 Kasım 1999.

³⁶ T.C. İçişleri Bakanlığı Âfet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, www.afad.gov.tr, Erişim tarihi:23 /10 /2023.

Tablo 1. (Devamı)

Volkanik Patlamalar	Kuraklık	Salgınlar	Terör Saldırıları	Sanayi Kazaları
Çamur Akıntıları	Dolu	Böcek İstilasası	Göçler	Ulaşım Kazaları
Tsunami	Yıldırım			
	Tayfun			
	Sel			
	Çığ			
	Aşırı Yağışlar			
	Kasırga			

AFAD, yukarıdaki tabloda yaptığı sınıflandırmada ilk üç sütunun doğal kaynaklı, son iki sütunun ise insan kaynaklı olaylar sonucunda meydana gelen afetler olduğunu belirtmiştir. Araştırmamızın hedefleri açısından birinci bölümde bu sınıflandırmanın ilk üç sütununu ele almak daha uygun görünmektedir.

1.1.1. Doğal Afetler

Dünyamız birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunan dört ana ortamdan oluşmaktadır. Bu ortamlar litosfer, hidrosfer, biyosfer ve atmosferdir.³⁷ Sahip oldukları enerji, bu dört ana ortamı mekânsal açıdan sürekli bir değişim ve dönüşüme mecbur etmektedir.³⁸ Örneğin litosferdeki enerji, kıtaların sürekli yer değiştirmesine; bazen çarpışmasına bazen birbirinden uzaklaşmasına neden olur ya da atmosferdeki enerji sıcaklık, rüzgârlar, yağışlar gibi birçok etkenin oluşumuna ve değişimine neden olur. Bu sayede dünyada yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü vb. alanlar oluşmakta ve zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Dolayısıyla biz insanların afet olarak nitelediği durumlar da bu oluşum ve değişimler neticesinde meydana gelmektedir. Doğanın kendi dengesi içinde zorunlu olarak hep var olan, başka bir deyişle doğadaki dengeyi oluşturan sistemin birer parçası olan bu olaylar, insanları can ve mal kaybı yönünden etkilediği zaman doğal afete dönüşmektedir.

³⁷ İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2. Baskı, 2013, 1.

³⁸ İsmet Gedik, “Dünyanın Oluşumundan İnsanlığın Gelişimine: Değişimler ve Dönüşümler”, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 21 (1), 75-139.

En genel tanımıyla doğal afetler, oluşumlarında doğal etkenlerin olduğu afet türleridir.³⁹ Bu bakımdan doğal afet, meydana geldiği yerin coğrafi özelliklerine bağlı olarak gelişir denilebilir. Örneğin Doğu Anadolu bölgesinde, bir tsunamiden bahsedilemez. Aynı şekilde bir yerleşkede volkanik patlama sonucu oluşan afetten bahsedebilmek için o yerleşkenin yakınında etkin volkanlar olması gerekir. Bu yüzden doğal afetler yeryüzünde deprem, volkan püskürmesi, tsunami, sel, fırtına, heyelan, çığ gibi meydana geldiği yerin özelliklerine göre farklı şekillerde dağılım göstermektedir. Aslında bizim afet olarak nitelendirdiğimiz olayların çoğu, canlı yaşamını mümkün kılmak için zorunlu olarak gerçekleşen doğa olaylarıdır. Bunlar bilinenin aksine oluşumu neticesinde pek çok faydayı da beraberinde getiren bir özelliktedirler. Örneğin, litosferde meydana gelebilen enerji boşalımı ya da magma hareketi, olabilecek daha büyük deprem ve volkan patlamalarını önlemektedir. Sınırlı bir ölçüde gerçekleşen toprak kayması daha büyük bir heyelanı, don olayı salgın hastalıkları, yoğun kar yağışı ise kuraklığı önleyen olaylardır.⁴⁰

Doğal afetlerin bir başka özelliği ise meydana gelen bir doğa olayının başka bir olayı tetikleyebilecek olmasıdır. Örneğin volkan püskürmesi bir depreme neden olabilir ya da meydana gelen bir deprem ardından tsunamiye neden olabilir. Yine iklim bozulmaları fırtına, kuraklık, sel gibi tehlikeli boyuttaki afetlerin artmasına neden olabilir.⁴¹

Oluşumları doğa olaylarına bağlı olarak gelişen doğal afetler zaman içerisinde özellikle de hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak insan müdahalesinden de nasibini almış görünmektedir. Örneğin yamaçlarda görülen kütle hareketlerinin esas nedeni, yamaç dengesinin (stabilizesinin) bozulmasıdır. Bu bozulma doğal nedenlere bağlı gerçekleşebildiği gibi, yol, tünel, baraj yapımı, taş ve maden ocağı açılması gibi çalışmalar nedeniyle de gerçekleşebilmektedir. Bununla birlikte bu afetlerin meydana gelmesinde doğal nedenler daha fazla rol oynadığından, bunlar “doğal afet” sınıflandırmasına tabidir.⁴²

³⁹ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 16.

⁴⁰ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 7.

⁴¹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 7.

⁴² Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 6.

1.1.1.1. Yer Kökenli (Jeolojik-Jeomorfolojik) Afetler

Yaklaşık olarak 4,5 milyar yaşında olduğu tahmin edilen, toplam yüzölçümü 510 milyon km²'yi bulan ve bu alanın 1/3'ünü karaların, 2/3'ünü ise denizlerin kapladığı dünyamız,⁴³ günümüze kadar çeşitli süreçlerin etkisiyle bugünkü görünümüne kavuşmuştur. Dünyamız yoğunluğu dıştan içe doğru artan iç içe geçmiş kürelerden meydana gelmiştir. Bunlar yoğunluk sırasına göre en dışta hava küre (atmosfer), su küre (hidrosfer) ve yerküredir. Dolayısıyla yer kökenli afetler, yerküre dediğimiz kendi içinde birbirini etkileyen katmanlardan (çekirdek, manto, litosfer, yerkabuğu) oluşan yapıda gerçekleşmektedir.⁴⁴

Dıştan içe doğru yerkabuğu, manto ve çekirdek katmanlarının kalınlıkları ve yoğunlukları birbirinden farklı olup, Yer'in derinliklerine doğru sıcaklık 1000 °C ile 6000 °C arasında değişmektedir.⁴⁵ Yerin katmanlarındaki bu sıcaklık, "pangaea" olarak adlandırılan ve tek bir parçadan oluşan yerin, levhalara ayrılıp bugünkü halini almasına sebep olan ana etmendir. Devasa ölçeklerde ve ağırlıklardaki levhaları sürükleyen mekanizma ise bu yüksek sıcaklığa bağlı gelişen konveksiyon (ısısal yayılım döngüsü) mekanizmasıdır.⁴⁶ Mekanizma kısaca şöyle çalışır: "Akışkan alttan ısıtıldığında transfer edilen ısı enerjisi akışkan moleküllerini uyarır. Moleküllerin hareket hızı artar ve birbirlerinden daha uzağa gitmeye çalıştıklarından akışkan genleşir. Genleştikçe yoğunluğu azalır, yukarı doğru yükselir ve görece soğumayla birlikte yoğunluğu artar. Bu sefer aşağıya doğru sıcaklık ve hareket artışı ile yeniden yoğunluğu azalır. Bu işlem sürekli tekrarlandığında ısı kütleyle taşınmış olur ve ısının taşınımı sırasında üzerindeki levhalar hareket eder."⁴⁷

Levha tektoniği kuramına göre, konveksiyon mekanizmasına bağlı olarak yerkabuğu tek parça olmayıp 'levha' adı verilen parçalardan oluşmaktadır. Aşağıda verilen Dünya Levha Sınırları Haritasında görüleceği üzere bu levhalar, değişik hızlarda ve yönlerde devamlı hareket halindedir.⁴⁸ "Levha hareketleri "yaklaşma", "uzaklaşma"

⁴³ Özey, *Günümüz Dünya Sorunları*, 2-3.

⁴⁴ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 18-19.

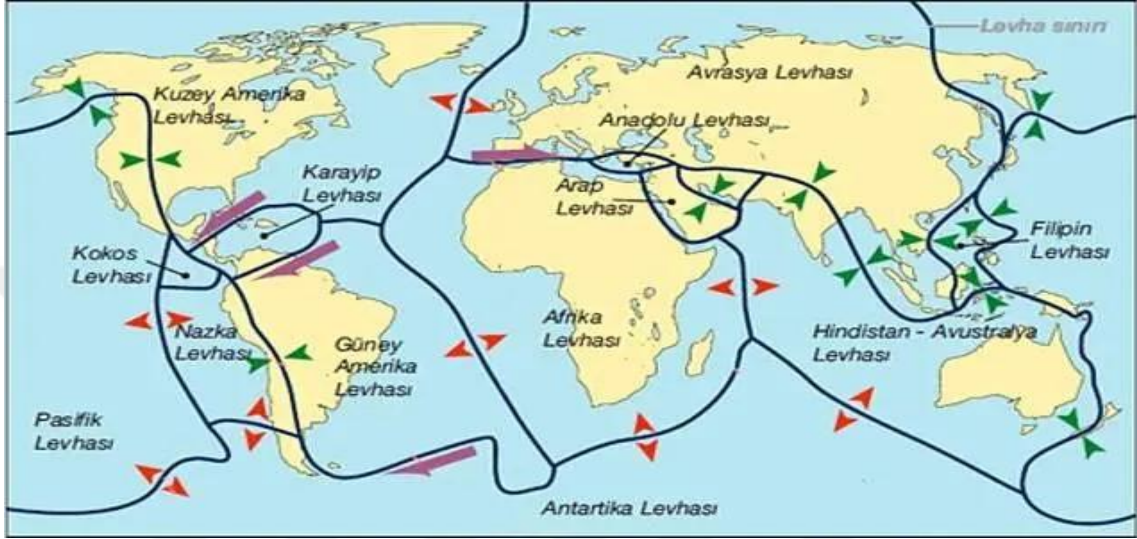
⁴⁵ Mete Alım, "Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar", Fatih Aydın(Ed.), *Günümüz Dünya Sorunları*, (ss.114-168), Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2016, 116.

⁴⁶ Bülent Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.

⁴⁷ Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, 58.

⁴⁸ Gezegenlerin İskeleti Levha Tektoniği, www.bilimup.com, Erişim Tarihi: 26 /10 /2023.

ve “yanal yer değiştirme” şeklinde üç farklı türde meydana gelmektedir.”⁴⁹ Yani bazı levhalar birbirinden uzaklaşır, bazıları yaklaşma neticesinde çarpışır bazıları da yatay yönde yer değiştirir. Dolayısıyla bu hareketlere bağlı olarak yerkabuğunda sürekli bir etkileşim ve değişim yaşanmaktadır. Bu etkileşim ve değişimin bir sonucu olarak depremler, volkanizma ve tsunami gibi olaylar meydana gelir.

şekil 1. Dünya Levha Sınırları Haritası

A) Deprem

“Yerkabuğu içindeki enerjiye bağlı olarak meydana gelen kırılmalar nedeniyle ani bir şekilde ortaya çıkan titreşimlerin dalgalar halinde yayılarak geçtikleri ortamları ve sarsması olayına “deprem” denir.”⁵⁰ Daha önce de bahsedildiği üzere yer kabuğu yaklaşma sonucu birbiriyle çarpışan uzaklaşma sonucu birbirinden ayrılan bazen de yanal olarak yer değiştiren levhalardan oluşmaktadır. Levhalardaki bu hareketleri doğuran kuvvetlerin, levha yüzeyindeki kayaçların kopma direncini aştığı durumlarda kırıklar, bu kırıkların iki tarafında bulunan bloklardan birinin ya da her ikisinin yatay veya düşey yönde yer değiştirmesiyle de faylar ortaya çıkar.”⁵¹ “Meydana gelen bu faylanma ile birlikte elastik deformasyon enerjisi mekanik enerjiye dönüşerek boşalır. Bu durumda ortaya çıkan enerjinin büyüklüğüne göre küçük veya büyük sarsıntılar meydana gelir. Aslında insanı sarsılmasına neden olduğu için ürküten faylar önemli ve değerlidir. Fayların; manzarasına doyulmaz coğrafyaların şekillenmesinde, bereketli

⁴⁹ Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, 58.

⁵⁰ Depremle İlgili Teknik Bilgiler, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 30/ 10/2023.

⁵¹ şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Áfetler ve Türkiye*, 26.

toprakların gelişiminde ve yaraltı zenginliklerinin birikiminde önemli katkıları vardır.”⁵² Bu nedenle kilometrelerce yerin altında meydana gelen enerji boşalması nedeniyle dünyamızda her yıl farklı şiddette bir milyonun üzerinde deprem meydana gelmektedir. Bu depremlerin çoğu şiddetli olmadıkları için ya hissedilmemekte ya da yerleşim alanlarının dışında meydana geldikleri için afete yol açmamaktadırlar. Afete yol açanlar ise etkisi yüzeyde güçlü bir biçimde hissedilen depremlerdir.

Depremin yeryüzünde yarattığı sarsıntının etkisi iki kavramla açıklanır. Bunlar; depremin şiddeti ve depremin büyüklüğüdür. Sarsıntının canlı ve cansız çevre üzerinde meydana getirdiği etkinin değerine deprem şiddeti, deprem odağında açığa çıkan toplam enerji değerine ise depremin büyüklüğü denir.⁵³ İtalyan volkan bilimci Giuseppe Mercalli (1850-1914) depremin hasar şiddetini 12 dereceye kadar sınıflandırmış, sonraları biraz daha geliştirilen ve şiddet ve büyüklük arasındaki ampirik ilişkilerle büyüklük teriminin de eklendiği Değiştirilmiş Mercalli Şiddet Ölçeklemesi yayınlanmıştır.⁵⁴ Şiddet ölçeği, uykudan kalkan insanlar, hareket eden mobilyalar sıva dökülmeleri ve son olarak da toplam yıkım gibi gözlenen etkileri temel alan on iki dereceli bir ölçektir. Değiştirilmiş Mercalli Şiddet Ölçeğindeki Magnitüd değeri ise yer kabuğunun veya levhaların bir deprem anında boşalan jeolojik enerji potansiyelini yani depremin büyüklüğünü gösterir. Oluşturulan bu ölçekleme günümüzde en yaygın kullanılan ölçeklemedir ve aşağıdaki gibidir.⁵⁵

Tablo 2. Magnitüd/ Şiddet Karşılaştırması

Magnitüd	Şiddet	Açıklama
1.0 - 3.0	I	Hemen hemen hiç hissedilmez.
3.0 – 3.9	II	Özellikle üst katlardaki bazı insanlar tarafından hissedilebilir.
	III	Binalarda bulunanlar, özellikle üst katlarda yaşayanlar açıkça hissediler. Birçok insan sarsıntının deprem olduğunu fark edemez. Duran araçlar hafifçe sallanır. Sarsıntı büyükçe bir kamyonun geçişi sırasındaki sarsıntıyı andırır. Başlama ve bitişi insanlar tarafından hissedilebilir.
4.0 – 4.9	IV	Gündüz vakti binalarda bulunan hemen herkes tarafından hissedilir, dışarda bulunanların çok azı sarsıntıyı hissedir. Gece vakti bazılarını uykudan uyandırır. Tabaklar, pencereler ve kapılar sarsıntının etkisi ile titreşime geçer; duvarlardan çatlıyormuşçasına sesler gelir. Büyük bir tırn binaya çarpmasına benzer bir etki uyandırır. Duran araçlar görünür bir şekilde sallanır.

⁵² Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, 113.

⁵³ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 31- 32.

⁵⁴ Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, 136.

⁵⁵ Magnitüd/ Şiddet Karşılaştırması, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 30/ 10/2023.

Tablo 2. (Devamı)

	V	Hemen hemen herkes tarafından hissedilir ve gece vakti çoğu insanı uykusundan uyandırır. Bazı pencereler ve tabaklar kırılır. Dengesiz nesneler devrilir. Sarkaçlı saatler durabilir.
5.0 – 5.9	VI	Herkes tarafından hissedilir ve korku verir. Bazı ağır mobilyalar hareket eder; sıvalarda dökülmeler gözlenir. Genel olarak hafif hasarla sonuçlanır.
	VII	Dizaynı ve inşaatı çok iyi olan yapılarda göz ardı edilebilecek bir hasara yol açarken; iyi inşa edilmiş sıradan binalarda hafif ya da orta ölçüde hasar gözlenir; kötü malzeme kullanılmış ya da kötü dizayn edilmiş binalarda önemli ölçüde hasara neden olur. Bazı bacalar yıkılır.
6.0. - 6.9	VIII	Özel olarak dizayn edilmiş binalarda hafif hasar; normal yapılarda orta hasar zayıf binalarda ise oldukça büyük hasara yol açar. Bacalar devrilir, üst üste yerleştirilmiş malzemeler devrilir, duvar ve kolonlar yıkılır. Ağır mobilyalar devrilir.
	IX	Özel olarak dizayn edilmiş binalarda orta ölçekte hasar oluşurken; iyi dizayn edilmiş kafes yapılar ekseninden kayar. Normal binalarda büyük hasar oluşur ve yer yer yıkılmalar gözlenir. Binalar temellerinden kayarlar.
7.0 veya daha büyük	X	İyi inşa edilmiş ahşap yapılardan bazıları yıkılırken; taş ve kafes yapıların büyük bir çoğunluğu temelleriyle birlikte yıkılır. Demiryolları eğilir.
	XI	Birkaç yapı (özellikle taş) dışında tüm binalar ve köprüler yıkılır. Demiryolları büyük oranda eğilir ve bükülür.
	XII	Bütün binalar yerle bir olur. Ufuk çizgisi oynak bir yüzeye dönüşür. Nesneler havada uçar.

Herhangi bir doğa olayının afete dönüşmesindeki etkenleri daha önce sıralamıştık. Yer kökenli bir doğa olayı olan depremin nasıl afete dönüştüğünü göstermek açısından 1556 yılında Shensi/Çin’de yaşanan deprem örnek olarak gösterilebilir. Büyüklüğünün 8 ila 8,3 arasında olduğu tahmin edilen deprem, dünya üzerinde kendisine nispetle daha büyük ölçekli sarsıntılar olmasına rağmen 830 bin kişinin yaşamını yitirdiği en ölümcül yer kökenli doğal afet olarak kayıtlara geçmiştir.⁵⁶ Yaşanan bu büyük can kaybının nedeni ise bölgedeki evlerin çoğunun doğrudan yumuşak lös kayalıklarının içine inşa edilen “yaodong” olarak bilinen yapılardan oluşmasıdır. Deprem gerçekleştiğinde bu yapılar dayanıksız olduğu için direkt çökmüş ve bunca insan tabiri caizse toprağa gömülmüştür.

Günümüze kadar tüm zamanların ölçülebilen en büyük depremi ise magnitüd ölçeği ile 9,5 büyüklüğüne ulaşan Büyük Şili Depremi olmuştur. Büyük Okyanus’ta tsunamiye sebebiyet veren depremde 1000 ila 6000 arasında insan yaşamını

⁵⁶1556 Shensi Depremi, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.

yitirmiştir.⁵⁷ Dikkat edilecek olursa Shensi/Çin depremine nazaran Şili’de meydana gelen deprem daha büyük olmasına rağmen can kaybı noktasında ters bir orantı vardır. Bu örnek, depreme karşı dayanıksız inşa edilen yapıların, depremi can kaybı noktasında nasıl büyük bir afete dönüştürdüğünü göstermesi açısından önemlidir.

Yakın tarihte şahit olduğumuz “asrın felaketi” olarak adlandırılan Kahramanmaraş depremleri de yarattığı yıkım ve can kaybı ile kayıtlara geçmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Strateji ve Bütçe Başkanlığı’nın deprem sonrası değerlendirme raporunda “büyük afet” olarak nitelediği depremler sonucunda, Doğu Anadolu Fay Hattı üzerindeki 11 ilde 48 binden fazla insanın hayatını kaybettiği yarım milyondan fazla binanın yıkıldığı ya da ağır hasar aldığı beyan edilmiştir. Raporun devamında binaların enkaz haline gelmesinde, yer hareketinin şiddeti yanında temellerin oturduğu zeminlerin taşıma kapasitelerinin düşük olması, binaların tasarım ve yapım kalitesindeki eksiklikler, binaların yaşı, mevzuata uygun olarak inşa edilmemiş olmaları ve bitişik nizamda inşa edilen binaların kat seviyelerinin farklı olmaları gibi faktörlerin yıkım açısından öne çıkan belirleyici unsurlar olduğunun tespiti beyan edilmiştir.⁵⁸

Sismik açıdan son derece hareketli bir bölgede yer alan Japonya’da ise Kahramanmaraş depremlerine nazaran daha büyük depremler yaşanabilmekte fakat bu depremlerde can kaybı çok daha az görülmektedir. Örneğin 2003 yılında meydana gelen Hokkaido depreminin büyüklüğü 8,3 olmasına rağmen bu depremde sadece bir kişi yaşamını yitirmiştir. Yine 2012 yılında meydana gelen Kamaishi depreminin büyüklüğü 7,3 olmasına rağmen bu depremde de yalnızca üç kişi yaşamını yitirmiştir. Ayrıca Japonya, coğrafi ve beşeri göstergeler açısından Türkiye’ye kıyasla daha olumsuz özelliklere sahiptir. Sismik riski, nüfus yoğunluğu, yaşlı ve engelli nüfusu ile kentleşme oranı çok daha yüksektir. Buna karşın Japonya yapı stoklarını ve toplumunu depreme karşı hazırlıklı ve dirençli kılarak meydana gelen depremlerdeki can kaybı sayısını ciddi oranda azaltmayı başarmıştır.⁵⁹

Yukarıdaki örneklerde görüldüğü üzere gerçekleşen depremlerin şiddeti değişik ölçeklerde olmasına rağmen bu olaylarda can kaybının oranını belirleyen asıl etken, insan nüfusu ve insanların bu doğal olaya karşı ne kadar hazırlıklı olduklarıyla alakalıdır.

⁵⁷ Büyük Şili Depremi, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 31/10/2023.

⁵⁸ 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, www.sbb.gov.tr, Erişim tarihi: 31/10/2023

⁵⁹ İbrahim Hakan Göver, “ Türkiye ve Japonya’nın Deprem Gerçekliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz” Mevzu-Sosyal Bilimler Dergisi 10 (Eylül) 2023, 291-293.

Bu bağlamda sırf daha fazla kazanç uğruna malzemeden kısmak, temeli zayıf ve dayanıksız binalar yapmak, fay hattının üzerine veya yakınına meskenler yapmak, bunların yapılmasına izin vermek ve bu mekânlara gözü kapalı talip olmak gibi etkenler, depremlerin afet boyutuna ulaşmasında belirleyici hususlardır.

B) Tsunami

Japonca’da liman dalgası anlamına gelen “tsunami” sözcüğü okyanus ya da denizlerin tabanında oluşan deprem, volkanik patlama ve zemin kaymaları gibi tektonik nedenler sonucu denize geçen enerji nedeniyle oluşan “dev deniz dalgası” demektir.⁶⁰

Yer kökenli doğal bir afet olan tsunaminin oluşumu bilimsel olarak şu şekilde açıklanmıştır: “Sarsıntı deniz tabanında meydana geldiğinde su kütlesi faylanmanın enerjisini çekemeyeceğinden, enerji sıra dışı deniz dalgaları ile başka bölgelere doğru iletilir. Faylanmanın olduğu kesimde deniz yüzeyinde olağandışı bir değişim gözlenir. Buna göre su kütlesi kıyıdan da gözlenebilen sıra dışı geri çekilme sonrası eski denge durumuna kavuşmak için faylanmanın üzerinde büyük hacimlerde yükselir. Bu sefer aşırı dengelenmeyle birlikte açık denizde çok yüksek hızlarda ve uzun dalga boylarında kıyıya doğru yönelir. Kıyıya yaklaştıkça düşük hızlarda ve kısa dalga boylarında kara içlerinde hareket eder.”⁶¹ Tsunamilerin hızı beş km derinlikte saatte 800 km’ye ulaşabilir. Örneğin, 1 Nisan 1946 tarihinde Alaska civarında denizin altında meydana gelen bir depremden kaynaklanan ve Aluet Adası kıyılarında 30 metrelik dalgalara neden olan tsunami dalgaları, saatte 640 km hızla Havai adalarına kadar ulaşabilmiştir.⁶²

Kıyıya yaklaşan dalgaların sığlaşan zeminle sürtünme nedeniyle hızları azalır, dalga boyları kısalır fakat dalga genleri artarak yüksekliği 30 metreye kadar ulaşabilir. Kimi zaman tsunaminin kıyıya ilk ulaşma biçimi, suların geri çekilip sığ deniz dibini açığa çıkaran bir biçimde gerçekleşir. Örneğin, 1755 Lizbon depreminin tetiklediği tsunami, denizin çekilmesini yakından görmek isteyen ve bu merakla orada toplanan birçok Portekizliyi dakikalar sonra gelen dev dalgalara katarak yutmuş ve büyük ölümlere neden olmuştur.⁶³

⁶⁰ TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, *Kıyılarımızı Bekleyen Doğal Bir Afet: Tsunami*, www.jmo.org.tr, Erişim Tarihi: 31/10/2023.

⁶¹ Oruç, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, 195-196.

⁶² Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 80.

⁶³ Özey, *Günümüz Dünya Sorunları*, 25.

Tarih boyunca denize yakın veya bizzat denizde gerçekleşen depremler nedeniyle çok sayıda tsunami gerçekleşmiş ve önemli oranda can ve mal kaybına yol açan afetlere dönüşmüştür. Meydana gelen bu olayların dünya üzerindeki dağılımı incelendiğinde en çok Büyük Okyanus'ta olduğu ve bu okyanusa kıyısı olan ülkelerde gerçekleştiği tespit edilebilir. Bunun nedeni tsunamiye neden olan okyanusal levha hareketlerinin burada daha yaygın gerçekleşmesidir. Aşağıdaki tabloda son yüzyılda meydana gelen tsunami olaylarına bağlı afetlerin listesi paylaşılmıştır.⁶⁴ Tablo incelendiğinde meydana gelen olayların tektonik kaynaklı birer doğal afet olduğu ve genellikle Büyük Okyanus'ta bulunan ülkelerde gerçekleştiği görülecektir.

Tablo 3. Son Yüzyıl içerisinde Meydana Gelen Bazı Büyük Tsunamiler

Yıl	Yer	Tsunaminin Nedeni	Can Kaybı
1918	Porto Rico	Deprem	5
1922	Şili	Deprem	200
1933	Japonya	Deprem	3000
1944	Japonya	Deprem	998
1946	Dominik Cumhuriyeti	Deprem	909
1964	Alaska	Deprem	119
1992	Endonezya	Deprem	1690
1993	Japonya- Okishiri	Deprem	239
1994	Endonezya- İrienjava	Deprem	2200
1998	Papua Yeni Gine	Deprem	3000
2004	Endonezya-Hint Okyanusu Kıyısındaki birçok ülke	Deprem	226000-300000
2010	Haiti	Deprem	220000
2011	Japonya	Deprem	18000

Deprem gibi tsunami olayının da önlenmesi mümkün değildir, ancak depreme nazaran tsunami, insanlara daha fazla zaman tanır. Çünkü Tsunamiler genel olarak “dalga treni” olarak adlandırılan, dakikalar ve saatler arasında değişen periyotlarla ilerleyen bir dizi dalgadan oluşur.⁶⁵ Örneğin “asrın felaketi” olarak adlandırılan

⁶⁴ Alım, *Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar*, 127.

⁶⁵ Judith Bloom Fradin, and Dennis Brindell, *Witness to Disaster: Tsunamis*, Washington D.C. *National Geographic Society*, 42-43. <https://www.nationalgeographic.com>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.

26.12.2004 tarihinde Endonezya'nın Sumatra Adası'nda meydana gelen deprem nedeniyle oluşan tsunami dalgalarının Afrika'ya ulaşması 5 saati bulmuştur.⁶⁶ Bu açıdan bakılacak olursa depreme nazaran tsunami olayında verilecek bir alarm durumunda, etkilenecek bölgelerin boşaltılması daha kolay olacak ve sonuçları açısından daha az can kaybıyla atlatılabilecektir.

1 Nisan 1946 yılında Alaska'da meydana gelen deprem nedeniyle Hawaii adalarında büyük can ve mal kaybına neden olan tsunami olayı sonrasında 1948 yılında burada bir uyarı sistemi kurulmasına karar verilmiş ve Uluslararası Tsunami Uyarı Merkezi adı altında faaliyete geçmiştir. 24 saat hizmet veren bu merkez 6,5 ya da daha büyük değerdeki depremlerle kıyıdaki sularda meydana gelen alçalma ve yükselmeler, ilgili yerlere tsunami uyarısı olarak bildirilmektedir.⁶⁷

Yukarıda bahsi geçen kuruluş dışında Hint Okyanusu, Pasifik, Karayipler ve Kuzey Doğu Atlantik, Akdeniz ve bağlantılı denizler olmak üzere dört bölgede de tsunami afetinden korunmak amacıyla 2005 yılında, UNESCO çatısı altında ve Hükümetler Arası Oşinografi Komisyonu (IOC) önderliğinde tsunami erken uyarı merkezleri kurulmuştur. Ülkemiz de bu dört bölgeden Kuzey- Doğu Atlantik, Akdeniz ve Bağlantılı Denizler bölgesinde kurulan NEAMTWS uyarı merkezine bağlı olarak Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü (KRDAE) Bölgesel Deprem- Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi (BDTİM) olarak çalışmalarını gerçekleştirmektedir.⁶⁸

C) Volkanizma- Yanardağ Patlamaları

Volkan kelimesi adını, İtalya'da bulunan Vulcano Adası'ndan almıştır ve bu terimin iki tanımı vardır; birincisi, yer kabuğundaki magmanın açığa çıkabileceği açıklık, ikincisi ise volkanik patlamalardan oluşan dağ.⁶⁹

Tıpkı depremler ve tsunamiler gibi volkanik patlamaların da büyük bir kısmı, litosferde bulunan levha hareketleri ile ilişkilendirilir. Levha tektoniği kuramına göre

⁶⁶ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 37-38.

⁶⁷ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 80.

⁶⁸ Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem- Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, Tsunami Bilgi Notu, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 31 /10/ 2023.

⁶⁹ Tülay Bak, Volkanlar Hakkında Her Şey, 2021, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.

volkanik olaylar, levha sınırları ya da hemen yakınlarındaki belirli kuşaklar üzerinde görülmektedir. Yerin derinliklerindeki yüksek sıcaklık ve basınç, magmanın yeryüzüne doğru yükselerek yol almasına neden olur. Bu yolculuk bazen herhangi bir derinlikte son bulup burada farklı bir şekil oluştururken bazen de yerkabuğundaki kırıkları takip ederek veya yerkabuğunun nispeten zayıf yerlerini tahrip ederek yeryüzüne ulaşır burada volkanları (yanardağları) oluşturur. Bu olaya “volkanizma” adı verilir ve yeryüzünde farklı türlerde yanardağlar oluşturur.⁷⁰

Volkanizma esnasında yeryüzüne katı sıvı ve gaz olmak üzere üç çeşit madde ulaşır. Bu maddeler de özelliklerine göre çevreye ve insanlara çeşitli derecelerde zararlar verir. Örneğin magmadaki su buharı, karbondioksit, kükürt dioksit gibi gazların oranı yüksek olduğunda magma, volkan bacasına doğru ilerlerken parçalanarak yoğun bir kül bulutu şeklinde atmosfere doğru yükselir. Bu kül bulutunun sıcaklığı 200°C ila 700°C olabilirken patlamanın şiddeti ile atmosfere saçılan maddeler 40 kilometre kadar yükseğe çıkabilir.⁷¹ Nitekim Endonezya’daki Tambora Yanardağ’ının 1815’deki faaliyeti sonucunda püskürme merkezinden 75 km uzaklıkta 1 m kalınlıkta kül birikmiş ve yaklaşık 12.000 kişi hemen 60.000 kişi ise mahsul yetersizliği nedeniyle açlık ve hastalıktan ölmüştür.⁷²

Yanardağ patlaması sırasında yüzeye çıkan sıvı haldeki magmaya “lâv” adı verilir. Lâvların bileşimleri ve sıcaklıkları ile akıcılıkları arasında yakın bir ilişki vardır. Sıcaklık arttıkça lâvların akıcılığı, buna paralel olarak da hızları artmakta ve kısa sürede geniş bir alana yayılabilmekte ve yayıldığı alanı tamamen yok edebilmektedir.⁷³ Örneğin, “1986’dan beri faaliyette olan “ Kilauea Volkanı” 1990 yılında bitişindeki kasabayı tamamen yok etmiştir.”⁷⁴

Tıpkı depremler ve tsunamiler gibi volkanların dünya üzerindeki dağılışı da levha sınırları öne çıkmaktadır. Pasifik Okyanusu, Atlas Okyanusu sırtı ve Alp Himalaya kuşağı volkanların dünya üzerinde en yoğun yoğun olduğu bölgelerdir.

⁷⁰ Alım, *Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar*, 131.

⁷¹ Tülay Bak, *Volkanlar Hakkında Her Şey*, 2021, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.

⁷² Taner Ekici, “Yeryüzündeki Volkanik Aktivitenin Dağılımı ve Türkiye’den Örnekler”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2/1, Haziran 2023.

⁷³ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 62- 63.

⁷⁴ Lâv Akıntıları Yüzünden Zarar Gören Yerleşmeler, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 04 /11 /2023.

D) K t le Hareketleri (Heyelan)

Çeşitli nedenlerden dolayı farklı büyüklüklerde arazi parçalarının yer de i tirmesine k t le hareketi (heyelan) denir.⁷⁵ Doğanın normal bir işlevi olarak gerçekleşen bu hareketler tıpkı volkanlar ve depremler gibi yeryüzünün şekillenmesinde etkili olan süreçlerdir. Bu süreçlerin afet olarak nitelendirilmesi ise daha önce de bahsettiğimiz gibi olayın meydana geldiği yer ile ilişkilidir. Yani herhangi bir da  başında meydana gelecek bir k t le hareketi afete d n  mez. Ancak, olayın herhangi bir yerleşim yeri ya da yakın çevresi veya bir ulaşım yolu üzerinde meydana gelmesi buradaki insanların can ve mal kaybına yol açarak bu olayı afete dönüştürebilir. D  me, yuvarlanma, kayma, akma, yanal hareket ve bunların bir kaçının bir arada ger ekle ebildi i k t le hareketleri, temelde yer çekimine bağlı olarak gelişir. Bununla birlikte yer çekimi tek başına yeterli bir sebep değildir. Buna jeolojik, klimatolojik ve insan etkinliklerine bağlı olarak yamaç dengesinin bozulması gibi kompleks etkenler eşlik eder.⁷⁶

K t le hareketlerinin topoğrafya üzerindeki şeklini ve boyutunu ise kabuk tabaka üzerindeki malzemenin fiziksel ve kimyasal özelliği belirler.⁷⁷ örneğin killi tabakalar, kum ve çakıl gibi gevşek maddelerden oluşan kütleler yerçekimi etkisine daha dayanıksız yumuşak maddelerdir. Bu maddelerin çoğunlukta olduğu bir yapıdaki k t le hareketi, su ile doygunluk, bitki örtüsü bakımından çıplaklık gibi etkenlerle de birleşince daha kolay gerçekleşecektir.

K t le hareketleri de diğer yer kökenli afetler gibi yeryüzünün şekillenmesinde etkili olan süreçlerdir. Örneğin gerçekleşen bir k t le hareketi bazen akarsu vadilerini kapatarak, heyelan set g lleri oluşturabilmektedir. 1950 yılında  lkemizin Trabzon ilinde meydana gelen heyelan, b g n turistik bir mek n haline gelen Sera G l n  oluşturmuştur. 1791'de Erzurum'un Uzundere ilçesinde meydana gelen heyelan ise Tortum G l 'n  oluşturmuştur.

1988 yılında İsviçre'nin Lozan kentinde UNESCO tarafından gerçekleştirilen 5. Uluslararası Heyelan Sempozyumunda "WP/ WLI" adı altında heyelan konusunda

⁷⁵ Mehmet Ta demiro lu, "Türkiye'de K t le Hareketleri", *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 13/2, 26- 35.

⁷⁶  ahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 87.

⁷⁷ K t le Hareketleri, Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, <https://acikders.ankara.edu.tr>, Erişim tarihi: 04/ 11/ 2023.

yapılacak araştırmalara ilişkin oluşturulan kılavuzda yer alan heyelan sınıflandırması aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.⁷⁸

Tablo 4. Heyelanların Hızlarına Göre Sınıflandırılması

Hız Sınıfı	Tanımlama	Hız (mm / sn)	Hız (mm / sn)
7	↑ Son Derece Hızlı		
6	Çok Hızlı	5×10^3	5m/sn
5	Hızlı	5×10^1	3m/dak
4	Orta	5×10^{-1}	1.8 m/yıl
3	Yavaş	5×10^{-2}	13m/ay
2	Çok Yavaş	5×10^{-5}	1.6m/yıl
1	↓ Son Derece Yavaş	5×10^{-7}	16mm/yıl

Yukarıdaki çizelgede bir kütle hareketinin saniyede 5m ilerleyebilecek kadar hızlı, ya da yılda 16 mm düzeyinde daha yavaş ve bu ikisi arasında farklı hızlarda gerçekleşebileceğini görüyoruz. Yavaş gelişen bir kütle hareketi belki afete dönüşme noktasında çok etkili olmayabilir fakat saniyede 5 metre ya da dakikada 3 metre hızla ilerleyen bir heyelanın insan yerleşkesi üzerinde ne denli büyük bir yıkım yaratacağını tahmin etmek çok zor olmasa gerektir.

Doğal afetler başlığında, meydana gelen bir doğa olayının başka bir olayı tetikleyebileceğine ve insan unsuruna değinmiştik. 1963 yılında İtalya’da Monte Toc heyelanı sonrasında yaşanan olaylar zinciri buna örnek olarak verilebilir; II. Dünya Savaşı sonrasında İtalya’nın ekonomisini geliştirmek adına bir mühendislik harikası olarak tanımlanan, uzunluğu 850 metre ve yüksekliği 262 metre olan Vajont Barajı inşa edilmişti. Ancak çok kısa bir süre sonra tarihe geçecek bir felakete dönüştü. Baraj, heyelan riski yüksek olan Monte Toc Dağı’nın eteklerine inşa ediliyordu. İnşaat süreci boyunca uzmanların ve bölge halkının itirazları dikkate alınmadı. Hükümet yetkilileri ise konuyla yüzleşmek yerine onu örtbas etmeyi tercih etti. Bölgede yapılan araştırmalardan sonra, baraj teknisyenleri dağın heyelan riskinin farkına vardılar. Buna rağmen görevliler su seviyesinin maksimum seviyenin altında belli bir oranda sabit tutularak bu durumun kontrol altına alınabileceğini söylediler. Ve nihayet 9 Ekim

⁷⁸ WP/WLI (Working Party on World Landslide Inventory), “A Suggested Method for Describing the Activity of a Landslide”, *IAEG Bull*, 47, 1993, 53-57.

1963, akşam saat 22.39'da Monte Toc Dağı'nın tepesinden saatte 68 mil hızla 240 milyon m³ kaya çöktü. Çöken kayaların baraj göletine düşmesi 250 metre yükseklikte devasa bir dalganın oluşmasına yani tsunamiye yol açtı ve çevre köylerde yaşayan 2000 kişi hayatını kaybetti.⁷⁹

1.1.1.2. Atmosfer Kökenli (Meteorolojik – Klimatolojik) Afetler

Hava olaylarına bağlı olarak gerçekleşen afetlerin tümüne atmosfer kökenli doğal afetler denir.⁸⁰ Rüzgâr, yağmur, kar, dolu, sis, yüksek ve düşük sıcaklık olayları aslında atmosferin yapısıyla alakalı olağan olaylardır ve bu olaylar dünyada yaşamın devam edebilmesi için bir denge unsurudur. Bu olayların afet olarak adlandırılması ise insan yerleşkelerini can ve mal kaybı açısından etkileyecek boyuta ulaşması ile olur.

Atmosfer kökenli doğa olaylarının her birinin ya da aynı anda birkaçının can veya mal kaybına yol açan bir afete nasıl dönüştüğünü anlayabilmek için öncelikle atmosferin genel yapısı hakkında bilgi sahibi olmak gereklidir. Atmosfer yer yüzeyinden yukarı doğru troposfer, stratosfer, mezosfer ve termosfer adı verilen, birbirinden farklı kimyasal özelliklere ve değişik sıcaklık profiline sahip tabakalardan oluşmaktadır.⁸¹ Atmosferin tabakalarına ait görsel şekil 2 de aşağıda paylaşılmıştır.⁸² Atmosferdeki nem oranına bağlı oluşan bulut, yağış, kuvvetli rüzgar vb. gibi hava olaylarının büyük bölümü ortalama kalınlığı yaklaşık 11 km olan atmosferin en alt katmanı olan troposferde ve yaklaşık 30 km yükseltiye kadar uzanan alt orta stratosferde gerçekleşir. Ayrıca atmosferdeki azot (N), oksijen (O₂), argon (Ar), gibi temel gazlar ile su buharı (H₂O), karbondioksit (CO₂) ve metan(CH₄) gibi başlıca sera gazlarının büyük bölümü de bu alanda bulunmaktadır.⁸³ Bu gazlar içinde azot, oksijen ve asal gazlar canlı hayatının ana kaynaklarını oluşturur ve bunların oranı sabittir. Öyle ki azot ve oksijen miktarında küresel boyutta gerçekleşebilecek bir değişim canlı yaşamının yok olmasına neden olabilir. Havada devamlı bulunan fakat miktarı değişebilen karbondioksit ve su buharı ise hava ve iklim üzerinde doğrudan etkili olan gazlardır ve bu gazların miktarlarındaki değişimler doğrudan yağış ve sıcaklık koşulları üzerinde etkili

⁷⁹ Vajont Barajı Tsunamisi: Tarihin En Kötü Çevre Felaketlerinden Biri, <https://www.matematiksel.org>, Erişim Tarihi: 06/ 11/ 2023.

⁸⁰ Şahin, ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 115.

⁸¹ Atmosferin Yapısı, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim tarihi: 07/ 11/ 2023.

⁸² Atmosferin Yapısı, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim tarihi: 07/ 11/ 2023.

⁸³ Murat Türkeş, *Genel Klimatoloji Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri*, 6. Baskı, İstanbul 2023,

olmaktadır. Örneğin günümüzde sıkça dile getirilen “iklim değişikliği” meselesi, atmosferdeki karbondioksit (CO_2) miktarındaki artışa bağlı olarak gelişen küresel ısınma ile ilgilidir.⁸⁴

Şekil 2. Atmosferi Oluşturan Tabakalar

Atmosferdeki hava olaylarının oluşumu teoride genel atmosfer sirkülasyonu adı verilen bir sistemle gerçekleşir. Bu sistem ekvatorun fazla ısınması, kutupların ise soğuk olması nedeniyle atmosferde meydana gelen büyük ölçekli hava hareketleri olarak tanımlanmaktadır. Bu sirkülasyondaki temel mantık, ısınan havanın yükselmesi ve soğuk havanın çökmesidir. Böylece hava, yüksek basınç alanından alçak basınç alanına doğru hareket ederek sürekli rüzgâr sistemlerini oluşturur. Sürekli rüzgâr sistemleri de iklim kuşaklarını ve bu kuşaklar içinde bulunan bölgenin denizellik, karasallık ve yükseklik gibi özelliklerine bağlı olarak iklim tiplerini meydana getirir.⁸⁵

Burada değinilmesi gereken önemli bir nokta, her iklim kuşağının ve iklim tipinin kendisiyle özdeşleşen bir atmosferik özelliği ve buna bağlı olarak da kendine has hava olaylarının olduğudur. Yani dünyanın sıcak-kurak, nemli-yağışlı, soğuk-kurak ve rüzgarlı-sakin bölgeleri bellidir. Örneğin dünyanın kurak ve çöl bölgelerindeki iklim koşulları buraların kurak ve çöl olarak kalmasında etkilidir. Bu aynı zamanda bu bölgelerin dünya üzerindeki olağan dağılımıdır. Burada gerçekleşecek normalin üstündeki yağışlar faydalı olmaktan ziyade bölgedeki koşulları iyice ağırlaştırmakta, kurak bölgenin sınırını daha da genişletmekte ve önlem alınmadığı takdirde sel afetinin

⁸⁴ Şahin, ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 117.

⁸⁵ Meteoroloji Sözlüğü <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 07/ 11/ 2023.

yaşanmasına neden olmaktadır. Aynı şekilde tropikal siklonik fırtınaların tropikal kuşakta görülmesi, orta kuşak siklonik fırtınalarında orta kuşakta görülmesi normal ve beklenen bir olaydır. Anormal olan ise bu olayların beklenmeyen zamanlarda ve bu kuşakların dışında da görülmesidir.⁸⁶

Güneşten gelen enerjideki değişme, atmosfer bileşeninin değişmesi, yeryüzündeki değişmeler vb. gibi çeşitli nedenlerle atmosferin doğal dengesinin bozulması genel atmosfer sirkülasyonunu etkilemektedir. Sirkülasyondaki değişiklik de hava ve iklimi doğrudan etkilemektedir. Örneğin günümüzde çok önemli küresel bir problem haline gelen atmosferdeki CO₂ miktarının artması, atmosferin doğal dengesini bozarak küresel ısınmaya yol açmakta ve bunun sonucu olarak iklimde değişme beklenmektedir.⁸⁷

Klimatolojik ve meteorolojik olayların afete dönüşmesinde beşeri faktörlerin büyük oranda rolü vardır. “Düzensiz yerleşme, yanlış arazi kullanımı uygulamaları gibi yerel ya da bölgesel coğrafya etmenlerinin yanı sıra, temel olarak insan sistemlerinin ‘olası’ yerel hava tiplerine karşı hazırlıklı olma ve önlemler almadaki başarısızlığının doğal bir sonucudur. Bu büyük tehlike günümüzde dramatik olarak şiddetlenmektedir. İnsanın doğal iklim sistemi üzerindeki müdahalesi, küresel iklim değişikliğini, toplumun bu gelişmeye gerektiği kadar hızlı uyum göstermeyebileceği ölçüde hızlandırabilir.”⁸⁸

Atmosfer kökenli afetlerde dünya genelinde özellikle son yıllarda ciddi artışlar gözlenmektedir. Uluslararası ölçekte Afet Araştırma ve Epidemiyoloji Merkezi (CRED) 1900’den günümüze kadar dünya çapında meydana gelmiş tüm afetlerin etkilerine ilişkin verileri “EM-DAT” adı verilen bir veri tabanında paylaşmaktadır. EM-DAT verilerine göre 2000- 2019 yılları arasını kapsayan 20 yıllık süreçte en çok artışı gözlenen doğal afetler aşağıdaki tabloda paylaşılmıştır.⁸⁹

⁸⁶ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 118.

⁸⁷ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 118.

⁸⁸ Murat Türkeş, *Hava, İklim, Şiddetli Hava Olayları ve Küresel Isınma*, 187-205.

⁸⁹ Human Cost of Disasters (An Overview of the Last 20 Years 2000- 2019), <https://www.emdat.be>, Erişim Tarihi: 14 /11 /2023.

Tablo 5. Dünya Genelinde Meydana Gelen Afetlerin Afet türlerine Göre Dağılımı (2000-2019)

Afet Türü	Afet Sayısı	Yüzdelik Oran
Sel	3254	%44
Fırtına	2043	%28
Deprem	552	%8
Ekstrem Sıcaklık	432	%6
Heyelan	376	%5
Kuraklık	338	%5
Kırsal Yangın	238	%3
Volkan Aktivitesi	102	%1
Kütle Hareketi(kuru	13	<%1

EM-DAT verilerine göre dünya genelinde artışı en fazla olan doğal afet %44 oranla sel ve %28 oranla fırtına olmuştur. Bu veriler bize atmosfer kökenli olayların artışında ciddi bir artış olduğunu ve bu artışın nedensiz olamayacağını kanıtlar niteliktedir.

A) Sel/ Taşkın Olayları

Sel, genellikle uzun süreli aşırı yağışlar ya da kar ve buz erimeleri sonucu yan derlerden ani olarak gelen ve içeriğinde çeşitli katı materyal bulunan büyük su kütlesidir. Taşkın ise bir akarsuyun şiddetli yağış ve erime gibi nedenlere bağlı olarak yükselmesi sonucu yatağından taşarak çevresine yayılması durumudur.⁹⁰ Uzun süreli sağanak yağışlar, kar ve buz erimesi gibi etmenler büyük su kütlesinin akarsuya karışmasını sağlar. Bunun sonucu olarak akarsu yatağı, gelen bu büyük miktardaki suyu taşıyamaz ve suyun artışı akma hızını da artırır. kütlesindeki artışa bağlı olarak suyun akma hızı da artar. Böylece artan su kütlesi akış hızına da bağlı olarak yakın çevredeki alanlara yayılarak sel olayını gerçekleştirir.⁹¹

Aslında sel de şimdiye kadar bahsettiğimiz tüm doğa olayları gibi doğanın kendi dengesini koruma mekanizması sınırları içerisinde kaldığı sürece normal bir hidrometeorolojik olay olarak kabul edilir. Yani atmosfer kökenli bir doğa olayı olan sel ve taşkın, dünyadaki devinimin bir parçası, doğanın bir kuralıdır. “Bu doğa olayları suda yaşayan organizmaların konumsal dağılımlarını etkiledikleri için çevresel açıdan

⁹⁰ Havza amenajmanı_18760(2). PDF <https://www.ktu.edu.tr>, Erişim tarihi: 14/11/2023.

⁹¹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 123.

faydalıdırlar. Akarsu kenar bölgelerinin taşkınların etkisi ile sürekli oyulmaları, hem bu kısımdaki bitki büyümesini düzenler, hem de akarsu için gerekli organik madde ve besin elementlerinin suya karışmasını sağlar.”⁹² Fakat bu olay, çeşitli nedenlerle doğanın dengesinin bozulmasına bağlı olarak can ve mal kaybına neden olan bir afete de dönüşebilmektedir. Bu nedenlerin başında sel ve taşkına hassas yerlerin yerleşime açılması yer almaktadır. Buna bağlı olarak doğal bitki örtüsünün tahrip edilmesi sonucunda havza genelindeki hidrolojik denge bozulmaktadır. Örneğin Türkiye’de meydana gelen su baskınlarının çoğu, taşkına hassas yerlerin yerleşime açılması sonucu oluşmuştur ve bu olayların meteorolojik etkileri ise genellikle küçük frekanslar içermektedir.⁹³

Bir başka önemli neden ise antropojenik iklim değişikliğidir. İnsan etkisiyle değişen iklim nedeniyle daha sık şiddetli yağış, artan su tutma ıslaklığı ve denizlerdeki seviyenin yükselmesi nedeniyle sel olaylarında artış beklenmektedir.⁹⁴ Dünya Hava Durumu İlişkilendirme Girişimi (WWA) tarafından yapılan çalışmalar, 1739 kişinin ölümüne neden olan 2022 Pakistan selini iklim değişikliğine bağlı aşırı muson yağışlarının “parmak izleri” olarak nitelendirmiştir.⁹⁵

Tıpkı diğer doğa olayları gibi sel olayları da dünyadaki doğal dengeyi korumak adına geçmişten günümüze sürekli olagelmıştır ve bundan sonra da bu oluşumlar devam edecektir. Burada dikkat çekmek istediğimiz nokta, bu olayların insan faktörü nedeniyle olağan halinin dışına çıkabilmesi ve her yıl öncekine göre artan bir oranda oluşum göstermesidir. Nitekim EM-DAT verilerine göre, 1980-1999 yılları arasını kapsayan süreçte dünya genelinde toplam gerçekleşen sel olayı sayısı 1389 iken bu rakam, 2000-2019 yılları arasında 3254’ e yükselerek neredeyse üç katına çıkmıştır. Yine 2002- 2021 yılları arasında dünya genelinde toplamda 168 adet sel olayı gerçekleşmesine karşın, sadece 2022 yılı içerisinde bu sayı 176’ ya yükselmiştir. 20 yıllık süreçte gerçekleşen sel olayı sayısı tek bir yılda bunun üzerine çıkmıştır ve bu çok ciddi bir rakamdır.

⁹² T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Taşkın Yönetimi, Ankara 2017.

⁹³ Savaş Uşkay, Seyit Aksu, “Ülkemizde Taşkınlar, Nedenleri, Zararları ve Alınması Gereken Önlemler”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 420- 422/ 2002/ 4-5-6.

⁹⁴ Wilby, Robert L., Rod Keenan, “Adapting to Flood Risk Under Climate Change”, *Progress in Physical Geography*, 36, 2012, 348.

⁹⁵ Extreme Rainfall, Climate Change Likely in Creased Extreme Monsoon Rainfall, Flooding Highly Vulnerable Communities in Pakistan, <https://www.worldweatherattribution.org>, Erişim Tarihi: 14/11/2023.

Yukarıda paylaştığımız bilgilere benzer nitelikte, yapılan araştırmalar sonucu ortaya çıkan veriler, Uluslararası İklim Değişikliği Paneli (IPCC) raporlarında, şiddetli yağış olaylarının, iklim değişikliğinden dolayı içinde bulunduğumuz yüzyılın sonuna kadar frekans ve şiddetini artıracak şekildeki tespitlere neden olmuştur. Yapılan tespitler, Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) 2007 yılında düzenlemiş olduğu kongrede dünya genelinde “Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemlerinin (FFGS)” kurulmasını sağlamıştır. Buna bağlı olarak, dünya üzerinde 22 bölgesel merkez oluşturulma kararı alınmış, ancak bugüne kadar 12 merkez oluşturulabilmiştir. Ülkemiz de, Karadeniz ve Ortadoğu Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemi (BSMEFFGS) ile Güneydoğu Avrupa Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemi (SEEFFGS) adı altında geliştirilen her iki sistem ile bu 12 merkezden biri olarak bu bölgelerdeki tüm üye ülkelere ürün ve servis hizmeti sağlamaktadır.⁹⁶

Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemi (FFGS), şiddetli yağışlara bağlı meydana gelebilecek sel ve taşkın olaylarını önceden tahmin etme amacı ile geliştirilmiş bir sistemdir. Bu sistem sayesinde, meydana gelebilecek ani ve yıkıcı bir sel veya taşkın olayı selden etkilenebilecek bölgede yaşayan insanlara ve ilgili kuruluşlara duyurularak can ve mal kaybına yönelik tedbirler alınabilmektedir. Nitekim Dünya Meteoroloji Örgütü'nün (WMO) 2021 yılında yayımladığı rapora göre son 50 yılda meteorolojik kökenli afetlerde artış olmasına rağmen bu olaylarda meydana gelen ölüm oranlarındaki düşüş, erken uyarı sistemlerinin özellikle can kaybının önlenmesi noktasında ne denli etkili olduğunu göstermektedir.⁹⁷

B) Aşırı Rüzgâr Olayları

Atmosferin en alt katmanı olan troposferdeki hava basınç ve sıcaklık farklılığına bağlı olarak sürekli hareket etmektedir. Bu hareket ise farklı yönlerden esen çeşitli şiddette rüzgârları oluşturmaktadır.⁹⁸ Bu hareketin (rüzgârın) belirli bir yönü ve hızı vardır. Rüzgârın hızı, iki yer arasındaki basınç farkı ile doğrudan ilişkilidir. İki yer Basınç farkı yüksekse hava akımının hızı da bu oranda yükselmektedir. İki yer arasındaki bu basınç farkı tamamen ortadan kalkıncaya kadar bu hareket azalan bir

⁹⁶ Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemine Genel Bakış <https://mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15/ 11/ 2023.

⁹⁷ Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes <https://public.wmo.int>, Erişim Tarihi: 15 / 11/ 2023.

⁹⁸ Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, 102.

hızda devam etmekte, bu fark ortadan kalkınca da havanın hareketi yani rüzgâr sona ermektedir.⁹⁹

Meydana gelen her rüzgâr olayı afet olarak nitelendirilmez. Aksine rüzgârların da diğer doğa olayları gibi dünyadaki devinime büyük katkıları vardır. Örneğin rüzgârlar, okyanuslardaki akıntıların oluşumunu sağlayarak özellikle suyun yüzey katında tuzluluk ve sıcaklık dağılışımdan okyanuslardaki besin maddelerinin döngüsüne varıncaya kadar birçok olayın meydana gelmesine yol açar. Yani okyanusları durgun bir su olmaktan kurtararak içindeki canlı yaşamının devamını sağlar. Ayrıca dünya genelindeki bulutluluktan bağıl nem dağılışıma, yağışlara kadar birçok iklim unsurunu etkileyerek, karadaki canlı yaşamının devamını sağlar.¹⁰⁰

Afete neden olacak seviyeye ulaşan hava hareketleri ise genel olarak “fırtına” adı ile anılır. Saatteki hızı en az 63 km ya da bundan daha fazla olabilen rüzgârla birlikte, şiddetli yağış, yıldırım ve şimşek gibi olayların genellikle bir arada yaşandığı tehlikeli doğa olayına fırtına denmektedir.¹⁰¹

Fırtına, (kasırga, siklon ve tayfun) gibi terimlerin ortak adıdır. Terminolojide farklı isimler verilmesinin sebebi ise fırtınanın nereden kaynaklandığına bağlıdır. “Kasırga” terimi, Kuzey Atlantik, orta Kuzey Pasifik ve Doğu Kuzey Pasifikten kaynaklanan tropikal bir siklonu tanımlamak için kullanılır. Kuzeybatı Pasifikte ortaya çıktığında “tayfun” adını alır. Güney Pasifik ve Hint Okyanusu’nda ise “tropikal siklon” terimi kullanılır.

Kasırgalar, havanın bir alçak basınç merkezinin etrafında dönmesi sonucu oluşur ve hızı saatte 252 kilometreye ulaşan çok güçlü rüzgârlara, şiddetli yağışlara, sellere ve hortumlara sebep olabilirler. “Oluşumları temelde okyanus suyunun sıcaklığı ve havadaki nem oranına bağlı olarak gelişir. Deniz suyu sıcaklığı 26 °C’ın üzerine çıktığında okyanusun üzerindeki havanın sıcaklığı yükselir ve nem oranı artar. Ilık ve nemli hava sıcaklığın artmasıyla birlikte atmosferde yükselir. Bu durumda okyanus yüzeyinde bir alçak basınç alanı oluşur. Alçak basınç alanının çevresindeki hava bu bölgeye doğru çekilir. Nemli hava ısınır atmosferde yükseldikçe soğumaya başlar ve içinde bulunan gaz hâlindeki su yoğunlaşıp su damlacıklarını ve bulutları oluşturur. Su

⁹⁹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 225.

¹⁰⁰ Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, 102.

¹⁰¹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 243.

buharı yoğunlaşırken etrafa ısı verir. Bu durum daha fazla havanın ısınmasına, yükselmesine ve soğumasına neden olarak kasırgayı güçlendirir. Isı ve nem ile beslenen bulutlar dönerek büyür. Dönen fırtınadaki rüzgârın hızı saatte 119 kilometreye ulaştığında ise kasırga olarak adlandırılır.”¹⁰² Örneğin 29 Ağustos 2021 yılında ABD’de meydana gelen Ida Kasırgası saatte yaklaşık 240 kilometreye ulaşarak on binlerce binanın hasar görmesine ve birçok binanın yıkılmasına, toplam 114 kişinin hayatını kaybetmesine neden olmuştur.¹⁰³ Bir başka örnek olması açısından Bangladeş, adeta kasırgalar ülkesidir. Ülkede kasırgalar nedeniyle 12 Kasım 1970’te 300 bin, 30 Nisan 1991’de 138 bin, Ekim 1942’de 61 bin, 11 Mayıs 1965’te 36 bin insan hayatını kasırgalara bağlı olarak kaybetmiştir.¹⁰⁴

Tayfun, Çince Tai-gung; “büyük kasırga anlamındadır. Tayfunlar tropikal kuşaktaki denizler üzerinde oluşurlar. Ocak- mart ayları arasında Güney Yarım Küre’de saat ibresi yönünde, temmuz- ekim aylarında ise Kuzey Yarım Küre’de saat ibresinin tersi yönünde burgaç oluşturarak meydana gelirler. Okyanus üzerinde oluştukları için bol miktarda nem yüklüdürler ve bu yüzden fırtına ile birlikte bol yağış bırakırlar. Bu durum fırtına ile birlikte sel ve su baskınlarının da yaşanmasına neden olur.¹⁰⁵

Siklonlar ise havanın aniden ısınması ve soğumasıyla gerçekleşir. Eğer sıcak ve nemli hava dar bir alandan yukarı hızla çıkarsa, onun yerine hızla soğuk hava dolar. Alan dar olduğu için bir eksen oluşturarak o eksen etrafında hızla dönmeye başlar. Eksenin kendisi 15- 20 km hızla ilerlerken eksen çevresinde saatte 250 km hızla dönmektedir. Siklon meydana geldiği zaman deniz yüzeyinden su kütlesini yükselterek kıyı kesimlerine yağış olarak bırakmakta ayrıca geçtiği yerleri yıkarak harabeye çevirmektedir.¹⁰⁶

Şiddetli rüzgar olaylarının seviyesinin tespitinde Saffir-Simpson fırtına ölçeği yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu ölçek şiddetli hava olaylarını beş kategoriye göre sınıflandırılmaktadır. Kategoriler rüzgar hızına göre belirlenmiştir. Beşinci ve en yüksek

¹⁰² Elif Ebren Kaya, *Küresel Isınma Kasırgaları Şiddetlendiriyor*, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16 /11 /2023.

¹⁰³ M. A. Erkan, E. Odabaşı, Y. Güser, G. Çamalan, G. Kılıç Akgündüz, M. Soydam, *2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi*, Ankara 2022, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16 /11 /2023.

¹⁰⁴ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 63.

¹⁰⁵ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 65.

¹⁰⁶ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 67.

kabul edilen kategoride meydana gelen kasırgalarda rüzgarın hızı saatte 252 km ve daha fazlası olarak hesaplanmaktadır. Bu kategorideki bir kasırga ise tüm binalarda çatıların çökmesi, tüm ağaç, işaret ve küçük evlerin yıkılması gibi hasarlara yol açabilecektir. İstatistiklere göre ise dünyada günümüze dek beşinci kategorinin üstünde bir kasırga kaydına rastlanmamıştır.¹⁰⁷

EM-DAT verilerine göre 2000- 2019 yılları arasında Dünya genelinde toplam 2043 fırtına olayı meydana gelmiş ve bu sayı Dünya genelinde meydana gelen toplam afet sayısının %28'ini oluşturmuştur. 20 yıllık bir zaman aralığını oluşturan bu süreçte toplam 199.718 kişi hayatını kaybetmiştir. Tüm afetlerin yol açtığı ekonomik kayıplar arasında % 47'lik bir oran ile fırtına afeti ilk sırada yer almıştır. Ekonomik kayıplar açısından 2017'de meydana gelen Harvey Kasırgası (96,9 milyar ABD doları), Maria Kasırgası(69,4 milyar ABD doları) ve Irma Kasırgası(58,2 milyar ABD doları) ile en ciddi kayıplar yaşatan afetler olarak listelenmiştir.

Tıpkı sel olaylarında olduğu gibi şiddetli fırtına olayları verilerinde de dikkat çeken durum, afetlerin sayısında ve ekonomik kayıplar noktasında ciddi artışlar yaşanmasına rağmen, can kaybında önemli oranda düşüş olduğudur. Bu da erken uyarı sistemlerinin can kaybı noktasındaki önemini göstermektedir. Erken uyarı sistemi olan ülkeler ile böyle bir sisteme sahip olmayan ülkeler arasındaki can kaybı farkı da bunu desteklemektedir. Örneğin, Andrew Kasırgası 1992'de Florida, Luisana ve Bahamalar'da 20 milyon dolarlık hasara neden olmuştur. Buna rağmen bu kasırgada sadece 25 kişi yaşamını yitirmiştir. Buna karşın 1991 yılında meydana gelen kasırgalarda 200.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Bir yıl arayla meydana gelen bu iki olayı can kaybı açısından mukayese ettiğimizde ciddi bir fark ortaya çıkmaktadır. Bunun sebebi Bangladeşin, mevcut erken uyarı sisteminin bulunmaması ve acil müdahale kasitesinin oldukça düşük olması yüzünden bu tür olaylara karşı savunmasız bir ülke olmasıdır.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Frankk D. Marks, "Hurricanes", (ed. J. R. Holton) Encyclopedia of Atmospheric Sciens, Academic Press, Oxford, 2003, 942-966.

¹⁰⁸ Şükrü Ersoy, Tolga Görüm, "Fırtına Tanrısı Hurakan Neden Kızdı?", <https://eski.jmo.org.tr/genel>, Erişim Tarihi:18/ 11/ 2023.

C) Yıldırım

Yıldırım, bulut ile yer arasında meydana gelen yüksek gerilimli bir elektrik boşalmasıdır.¹⁰⁹ Şayet bu boşalma olayı bulut içinde veya iki bulut arasında olur ise o zaman da “şimşek” adını almaktadır. Yani yıldırım yeryüzünde, şimşek ise atmosferde gerçekleşir. Bu boşalma olayının %80’i şimşek, %20’si ise yıldırım olarak gerçekleşmektedir.¹¹⁰

Yeryüzü yani toprak, negatif elektrik yüklüdür. Bulutlar ise; hem negatif hem de pozitif elektrik yüklenebilirler. Yağmurlu havalarda yeryüzü tamamıyla ıslanıp iletken hale geldiği için yeryüzüne yakın olan pozitif elektrik yüklü bir buluttaki pozitif elektriği çeker ve boşalma yani yıldırım meydana gelir. Bulutun sürekli hareket etmesinden ötürü iki farklı kutup arasındaki mesafe kısaldıkça, bu olay daha çabuk ve sık gerçekleşir. Bu nedenle yıldırım yüksek mekanlara daha sık düşer. Yağmurlu havada düz bir arazide yürüyen ya da ayakta duran bir insan bu arazideki en yüksek noktayı oluşturduğundan, yıldırım direkt olarak bu insan üzerinde gerçekleşir.¹¹¹

Milisaniye gibi çok kısa bir sürede gerçekleşen, kilometrelerce uzunlukta ve birkaç milimetre kalınlıktaki özelliklere sahip olan yıldırım ayrıca 20.000 ila 40.000 amperlik bir elektrik enerjisi boşaltmaktadır. Bir elektrik süpürgesinin yaklaşık 3 amper elektrik ürettiği göz önünde bulundurulursa yukarıda bahsettiğimiz elektrik oranı daha iyi anlaşılacaktır.¹¹²

Aslında şimdiye kadar bahsettiğimiz doğal olaylarda olduğu gibi yıldırım olayları da dünyadaki devrimin bir parçasıdır ve olmazsa olmazdır denilebilir. Gök gürültülü fırtınalar ve elektrikli bulutlar, dünyanın negatif, atmosferin ise pozitif yüke sahip olmasına neden olan piller gibidir. Her zaman Dünya’nın tüm yüzeyinden yukarı doğru akan negatif yüklü iyonlardan ve atmosferden aşağıya doğru pozitif iyonlardan oluşan sabit bir akım vardır. Fırtınalar negatif yüklerin Dünya’ya geri aktarılmasına yardımcı olur. Gök gürültülü fırtınalar ve şimşekler olmasaydı, dünya- atmosfer elektrik dengesi

¹⁰⁹ Yıldırımdan Korunma Yöntemleri <https://www.mgm.gov.tr/>, Erişim Tarihi:18/ 11/ 2023.

¹¹⁰ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 300.

¹¹¹ Ramazan Özey, *Günümüz Dünya Sorunları*, (6. Baskı), Aktif Yayınları, İstanbul 2013.

¹¹² Eşref Atabey, “Yıldırım: Oluşumu, Etkileri ve Yıldırım ile Oluşan Jeolojik Olaylar”, *Mavi Gezegen* 2003 /Sayı 7. <https://mavigezegen.jmo.org.tr/>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.

5 dakika içinde kaybolurdu. Yıldırım aynı zamanda ozon üreten kimyasallar da üretmektedir.¹¹³

D) Sis

Fiziksel açıdan bulut ile sis arasında herhangi bir fark yoktur. Aralarındaki fark ise sis olayının yer seviyesinde oluşmasıdır.¹¹⁴ Sis, atmosferin yeryüzüne yakın kısımlarındaki su buharının, herhangi bir nedenle soğuyup yoğunlaşarak asılı su damlacıkları ya da buz kristalleri haline gelmesi ve yatay görüş mesafesini 1 km veya daha da altına düşürmesi olayıdır. Yatay görüş uzaklığı 1 ila 2 km arasında olur ise bu olay “pus” olarak adlandırılır.”¹¹⁵

Kuşkusuz sislerin de dünya üzerinde faydaları vardır. Örneğin yüksek dağlarda oluşan sisler, alpin çayırların yetişmesi için nem kaynağıdır. Ülkemizde Karadeniz dağlarının yüksek yaylalarındaki çayırların yetişmesinde sisler son derece etkilidir. Hindistan yaylalarındaki sisler buğday ürününün gelişmesine yardımcı olurlar. Şili-Peru kıyılarında ve Namib (Güneybatı Afrika) çölü kıyısında oluşan sürekli sisler bitkilerin yetişmesi için çok faydalıdır.

Sis, karalara nazaran denizler üzerinde daha sık görülen bir doğal hadisedir. Deniz üzerinde oluşan sisler, sıcak mevsimde kara üzerinde ısınan havanın daha serin olan deniz üzerine gelmesiyle oluşur. Soğuk mevsimde ise, kara üzerindeki oldukça soğuk havanın sıcak deniz üzerine hareketiyle oluşur. Karalar üzerinde görülen sisler ise özellikle kışın büyük kıtalar üzerine yerleşen termik yüksek basıncın etkisiyle oluşan radyasyon sisleridir. Radyasyon sisleri radyasyon kaybı nedeniyle yeryüzünün aşırı derecede soğumasıyla oluşur.¹¹⁶

Sislerin afete dönüşmesi ise görüş mesafesini kısaltması sebebiyle çeşitli trafik kazalarına yol açmasıyla olur. Örneğin filmlere konu olan RMS Titanic adlı geminin bir buzdağına çarpması sonucu yaşanan faciada 1.500’den fazla insan yaşamını yitirmiştir.

¹¹³ Frequently Asked Questions About Lightning, <https://www.nssl.noaa.gov/>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.

¹¹⁴ Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, 82.

¹¹⁵ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 194.

¹¹⁶ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 195- 200.

Geminin buz dağına çarpması ise Kuzey Atlantik Okyanusu'nda yoğun olan sis nedeniyle gerçekleşmiştir.¹¹⁷

Sis nedeniyle afete dönüşen birçok olay örneği vardır. Örneğin 25 Ekim 2023 tarihinde ABD' de meydana gelen yoğun sis 158 aracın birbirine girmesine, 7 kişinin hayatını kaybetmesine ve 25 kişinin yaralanmasına neden olmuştur. Zincirleme kazaya çevrede meydana gelen yangınların dumanı ve sabah oluşan doğal sisin birleşmesiyle oluşan "süper sisin" neden olduğu bildirilmiştir.¹¹⁸ Bir başka örnek, yakın tarihte ülkemizde gerçekleşmiştir. 10 Ocak 2023 tarihinde Bursa'da yoğun sis nedeniyle aralarında tırların da bulunduğu 10 aracın birbirine girmesi sonucu zincirleme kaza meydana gelmiştir. Olayda 8 kişi yaralanmış ve yol bir süre ulaşıma kapatılmıştır.¹¹⁹

Yukarıdaki örnekleri artırmak ne yazık ki mümkündür. Sis bir doğal hadisedir fakat insan unsuru etkisiyle afete dönüşmektedir. Hızla artan nüfus, beraberinde farklı ihtiyaçları da getirmektedir. Nitekim ulaşım ihtiyacı da artan nüfusun etkilerinden biri olarak doğmuştur. Dolayısıyla sis hadisesi, artan nüfusa bağlı ulaşım ihtiyacının karşılanması için üretilen çeşitli ulaşım araçlarının, sise uyumlu bir şekilde kullanılmamasından kaynaklandığı için bir faciaya dönüşmektedir.

E) Dolu

Bilindiği gibi yağış, havanın sıcaklık seviyesine göre sıvı, yarı sıvı ve katı şekilde yeryüzüne düşer. Dolu da fırtınalı hava akımlarının içinde oluşan katı, buz şeklindeki bir yağış şeklidir. Sert küçük topraklar, toprak ya da düzensiz yumru şeklindeki buz parçacıklarının genel adıdır.¹²⁰ Dolu taneleri, yağmur damlalarının gök gürültülü fırtınalarla yukarı doğru, atmosferin aşırı soğuk bölgelerine taşınması ve donması sonucu oluşur. Dolu taneleri, dolu tanesinin yüzeyinde donan sıvı su damlacıkları ile çarpışarak büyür. Fırtınanın yukarı yönlü hareketi, dolu tanesinin ağırlığını destekleyemediğinde ise dolu düşmeye başlar.¹²¹ Yere düşen dolu taneleri genellikle 2 ila 5 mm çapındadır. Ancak 5-10 cm çapında, 1 kg ağırlığında dolu yağdığı da görülebilmektedir. Bu, hava tabakası içinde soğuk bölgelerden geçerken buz

¹¹⁷ Samuel Halpern, Prelude To An Allision: Titanic's Fatal Encounter Revisited, 2022.

¹¹⁸ Süper sis Faciası <https://hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.

¹¹⁹ Bursa'da Sis Faciası <https://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim tarihi: 17/ 11/ 2023.

¹²⁰ Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, 90.

¹²¹ Hail Basics, NOAA National Severe Storms Laboratory, <https://www.nssl.noaa.gov>, Erişim tarihi: 18/11/2023.

taneciklerinin tekrar tekrar buzla kaplanması ile olur. Nitekim bir dolu tanesi ortadan bölündüğünde, iç içe kürelerden oluştuğu görülür. Dolu ne kadar büyük ise katmanı da o kadar çoktur.¹²²

F) Çığ

Çığ bir kütle hareketi olmakla birlikte, hareket eden kütle meteorolojik bir ürün olduğu için, atmosfer kökenli afetler başlığı altında ele alınmaktadır. Genellikle bitki örtüsü olmayan engebeli ve dağlık arazilerde, vadi yamaçlarında birikmiş olan kar kütlesinin çeşitli iç ve dış kuvvetlerin etkisi nedeniyle başlayan bir ilk hareket sonucu, yamaçtan aşağıya doğru hızla kaymasıdır.¹²³ Önceden yağmış olan kar tabakasının üstüne tekrardan kar yağması ve rüzgâr, çığa zemin hazırlayan kar kütlesini şekillendiren iki ana etmendir. Şöyle ki yoğun kar, rüzgârın yönüne ve hızına göre yamaçlarda kalın örtüler oluşturmaktadır.¹²⁴

Yoğun yağış ve çeşitli rüzgâr hareketleri ile oluşan kütlelerin bir çığ olayına dönüşmesi ise bazı tetikleyici unsurlar ile olmaktadır. Örneğin bir volkan patlaması ya da bir deprem veya bir avcının silahından çıkan aşırı ses, yoğun ve kaymaya müsait olan kar kütlesinin titreşmesine neden olabilir veya şiddetli bir tipiden sonra, sıcaklığın birden artması mevcut kar kütlesini yumuşatarak kaymaya daha uygun hale getirebilir. Bunlara ek olarak orman ve bitki örtüsünün yoğunluğu veya azlığı ya da hiç olmaması gibi unsurlar da, kar kütlesinin hareketini engelleme noktasındaki önemli etkenlerdir.¹²⁵

Çığlar genellikle insan yerleşimlerinden uzak, yoğun kar yağışı alan havzanın yukarı kesimlerinde meydana gelmektedir. Fakat son zamanlarda hızlı nüfus artışına bağlı olarak teknoloji ve ulaşım imkânlarının artması, bu alanların insanlar tarafından gasp edilmesini kolaylaştırmıştır. Dolayısıyla çığ riskinin yüksek olduğu yerlere yerleşmeyi insanlar kendileri seçerek bu olayın afete dönüşmesine davetiye çıkarmaktadır. Yine çığ riski olan bölgelerde gerçekleştirilen dağcılık, turizm, yol yapımı gibi faaliyetlerde de gerekli önlemler alınmadığı ve bilgilendirmeler yapılmadığı için çığ hadisesi bir felakete dönüşebilmektedir.

¹²² Özey, *Günümüz Dünya Sorunları*, 66.

¹²³ Doğal Afetler <https://mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20/ 11/ 2023.

¹²⁴ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 158.

¹²⁵ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 159-165.

Tonlarca ağırlıktaki kar kütlesinin altında kalan insanın yaşama şansı çok azdır. Çığlar genellikle aynı yerlerde, belirli vadi ve sırtlarda tekrar tekrar oluşur. Bu nedenle, çığ yataklarında eskiden oluşmuş çığlara yönelik bazı işaretler bulunur. En iyisi çığ olasılığı olan yerleri tanımak, oralardan uzak durmak ve çığın oluşumuna neden olacak davranışlardan kaçınmaktır. Bunun için öncelikle;

- Çığ bölgelerine yeni yerleşim yerleri kurulmamalı.
- Çığ yataklarında var olan yapılar derhal kaldırılmalı.
- Mevcut yapılar, çığ bölgesinden kaldırılana kadar sigortalanmalı.
- Ormanlar tahrip edilip çığ güzergâhları yaratılmamalı.
- Hava, yol durumu ve çığ tehlikesi hakkında düzenli olarak halka bilgi verilmelidir.¹²⁶

G) Kuraklık ve Çölleşme

Kuraklık, bir sahaya düşen yağış miktarının o sahada gerçekleşen buharlaşma miktarından az olmasıdır.¹²⁷ Çölleşme ise ekonomik ve biyolojik olarak üretken bir arazinin daha az üretken olması sonucunda ortaya çıkan ekolojik bozulma sürecidir. Kötü bir benzetme olmakla birlikte daha çok cilt kanseri gibidir. Çölleşme süreçleri sonucunda bozulan kurak ve yarı kurak araziler, küçük parçalara ayrılarak bazen en yakın çölden binlerce kilometre uzaklara taşınabilir. Taşındıkları yerde çökelerek bir araya gelen toprak parçaları ve kumlar, verimli tarım arazilerini ve otlakları kaplayarak buralarda verimsiz çölleri oluştururlar.¹²⁸

Çölleşme ve kuraklık kavramları genellikle birbirine karıştırılmaktadır. Aslında kuraklık çölleşmeye nazaran daha kısa süreli bir sorundur. Kurak bir dönemden sonra yeterli miktarda yağış gerçekleşirse biyolojik çeşitlilik tekrar eski durumuna dönebilir fakat çeşitli nedenlerle kuraklık uzun zamanlar boyu devam ederse çölleşme başlar. Çölleşme daha kronik ve uzun sürelidir. Bu yüzden çölleşen bir arazinin eski durumuna dönmesi çok zordur. Birbirine karıştırılan bir diğer iki kavram ise çöl ve çölleşmedir. Hâlihazırda dünya üzerinde mevcut olan çölleri herhangi bir bölgede hüküm süren

¹²⁶ Mikdat Kadioğlu, “Sel, Heyelan ve Çığ İçin Risk Yönetimi”, Kadioğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), *Âfet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, JICA Türkiye Ofisi Yayınları, No:2 Ankara 251-276.

¹²⁷ Ramazan Sever, *Âfetler ve Âfet Yönetimi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019, 20.

¹²⁸ Murat Türkeş, “Kuraklık, Çölleşme ve Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesinin Ayrıntılı Bir Çözümlemesi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 2012, 26.

atmosfer şartlarını kapsayan iklimin bir sonucudur ve dünyadaki ekosistemin bir parçasıdır. Bu yüzden çöller dünya üzerinde 30° kuzey ve güney paralelleri arasında oğlak ve yengeç dönenceleri arasında bulunur. Bu durum Ekvatorial nemli ve sıcak iklime bağlı olarak oluşan yağmur ormanları kadar doğaldır. Buna karşın çölleşme, iklimin değişerek çöl iklimi halini alması değil, insan etkisiyle herhangi bir sahada doğal ortamın özelliğini kaybetmesiyle bitkisel verimliliğin çöllerdeki kadar azalmasıdır. Örneğin dünyada çölleşmenin yaygın olduğu bölgelerden biri Sahra güneyini kapsayan Sub-Sahara kuşağıdır. Buradaki çölleşmenin nedeni hızlı nüfus artışına bağlı olarak, ilkel usullerle kuru tarım yapılması, otlaklarda aşırı hayvan otlatımı ve otlakların tarıma açılmasıdır. Bu eylemler doğal ortamın bozulmasına yol açmış ve neticede çölleşme sorunu baş göstermiştir.¹²⁹

Uluslararası ölçekte, Afet Araştırma ve Epidemiyoloji Merkezinin (CRED) yayınlamış olduğu “Sayılarla 2022 Felaketleri” adlı raporda 2002 -2021 yılları arasında kapsayan 20 yıllık süreçte kuraklıktan etkilenen toplam insan sayısı 70,5 milyon iken bu sayı sadece 2022 yılında 106,9 milyona ulaşmıştır. Kongo, Etiyopya, Nijerya, Sudan, Çin, Nijer ve Burkina Faso 2022 yılında kuraklık afetinden en çok etkilenen ülkeler listesinde yer almıştır. 2022 yılında kuraklıktan dolayı ölüm sayısının en fazla olduğu ülke ise 2465 kişi ile Uganda olmuştur.¹³⁰

1.1.1.3. Biyolojik Kökenli Afetler

Biyolojik afetler; hastalık yapıcı veya öldürücü özellikteki canlı organizma türlerinin oluşturduğu salgınlar, zararlı böcek istilaları, orman yangınları, gibi biyolojik tehlikelere bağlı olarak gelişen, insanlar, hayvanlar ve bitkiler gibi biyolojik varlıklar üzerinde ölümcül özelliklerde etkiler yaratan afetlerdir. Biyolojik afetler de oluşum itibarıyla temelde doğal süreçleri kapsadığından doğal afetler sınıfına dâhildir. Bu kapsamda salgınlar, zararlı böcek istilaları ve orman yangınları biyolojik afet türleridir.

A) Salgınlar

Salgınlar, insanlık tarihi boyunca toplumları hem doğrudan hem de dolaylı olarak etkileyen afetlere dönüşmüşlerdir. T.C. Sağlık Bakanlığına bağlı Halk Sağlığı Genel

¹²⁹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 310.

¹³⁰ Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2022 Disasters in Numbers, <https://www.cred.be/publications>, Erişim tarihi: 24/ 11/2023.

Müdürlüğünce hazırlanan Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberinde salgın: “Mikroorganizma kaynaklı bir vakanın insanlar arasında bir süre boyunca normalden daha fazla görülmesidir.” Bulaşıcı hastalık ise: “Bir mikroorganizma veya onun toksik ürünlerine bağlı olarak ortaya çıkan, etkenin bir enfekte kişiden, hayvandan veya rezervuardan doğrudan veya dolaylı olarak bir duyarlı konağa geçişiyle oluşan hastalıktır.”¹³¹ Salgın hastalıklar, yayıldıkları alanın büyüklüğüne ve salgından etkilenen insan sayısına göre sınıflandırılmaktadır. Bir hastalığın veya enfekte edici bir ajanın belirli bir coğrafi alanda sürekli olarak var olması durumuna “endemi” denir. Örneğin şalgam ve lahananın çok fazla tüketildiği Isparta, Burdur, Batı ve Doğu Karadeniz bölgelerinde guatr hastalıkları çok yaygın ve sürekli. Bir salgın hastalığın bir bölgede beklenenden daha yüksek şekilde artmasına ise “epidemi” denir. Epidemiden daha kapsamlı yani salgının uluslararası sınırları aşması durumuna ise “pandemi” denir.¹³² Jüstinyanus Vebasından, Kara Vebaya, Kolera salgınından, İspanyol Gribine ve günümüzde etkileri devam eden Covid-19 pandemisine kadar pek çok salgın hastalık, yukarıdaki tanımda geçen bulaşıcılık özelliği ile geçmişten bugüne ciddi yıkıcı boyutları olan afetlere yol açmıştır.

İnsanlar geçmişte mikroorganizmaların varlığından haberdar değildi. Bu nedenle geçmişte meydana gelen salgın hastalıklar Tanrı’nın bir cezası olarak görülmüştür.¹³³ Örneğin, 1348 yılında başlayıp uzun yıllar boyunca etki gösteren “Kara Veba” salgınında, rahiplerce insanlara vebanın doğaüstü bir kökeninin olduğu vazedilmekteydi ve veba genellikle işledikleri günahlar için bir ceza olarak yorumlanmaktaydı. Vebayı önlemenin ya da savuşturmanın tek yolu tövbe ve duaydı; onlar olmadan başka hiçbir devanın yararı olamazdı.¹³⁴

Tarihte bulaşıcı salgın hastalıkların ortaya çıkışı ve yayılmasında insanların yerleşik yaşam düzenine geçmelerinin önemli ölçüde etkili olduğu görülmektedir. Evler, yiyeceklerin saklanması ve biriken çöpler, hastalığı taşıyan pire, sivrisinek ve fareleri

¹³¹ T.C. Sağlık Bakanlığı, “Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bulaşıcı Hastalıklar ile Mücadele Rehberi.

¹³² Abdulkadir Işık, “Salgın Ekonomisine Genel Bir Bakış”, *İnternational Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, 7(2), 135-158. Retrieved from <https://dergipark.orkh.tr/pub/iaaojh/64539/984878>.

¹³³ Orhan Kılıç, “Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri”, Muzaffer Şeker, Ali Özer, Cem Korkut(Ed.) *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2020, 17.

¹³⁴ Paul Slack, *Plague a Very Short Introduction*, Çev: Nurettin Elhüseyni, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2023, 57.

insan ortamlarına dâhil etmiştir. İnsan atıkları ciddi manada birikince su kirliliği baş göstermiş, bu durum sivrisineklerin çoğalması için uygun ortam yaratmış ve neticede sıtma hastalığı ortaya çıkmıştır. Özellikle kırsal kesimde insanlar ve hayvanlar sürekli temas halinde yaşadıkları için hayvanlara özgü hastalıkların insanlara bulaşıp mutasyona uğraması neticesinde ölümcül salgınlar ortaya çıkmıştır. Örneğin, kızamık hastalığı sığırlardaki *rinderpest* ve köpeklerdeki *distemper* mikrobi ile oluşmuştur. Difterinin kaynağı sığırlar, gribin kökeni ise domuzlar, ördekler ve tavuklara dayanmaktadır. Nitekim Çin'in Vuhan kentinde 13 Ocak 2020'de tanımlanan ve tüm dünyaya yayılan COVID-19 virüsünün de bu bölgedeki hayvan pazarında ilk olarak ortaya çıktığı tespit edilmiştir. Bulaşıcı salgın hastalıkların yayılmasındaki diğer etkenler; mevsimsel özellikler, iklim değişiklikleri, kullanılan zirai üretim teknikleri, yaşanan kıtlıklar ve savaşlardır.

Tarihteki salgın hastalıkların korkutucu ve ürkütücü olmasının nedeni kaynağının bilinmemesi olmuştur. 19. Yüzyıla gelindiğinde Louis Pasteur bulaşıcı hastalıkların virüsler nedeniyle yayıldığını kanıtlayan mikrop teorisini ispatlamıştır. İnsanlar salgın hastalığın mahiyetini öğrenip buna yönelik tedavi ve korunma yöntemlerini geliştirdikçe salgınla mücadele daha rasyonel bir çizgiye oturmuştur.¹³⁵ Bir örnek olması açısından 2020'de dünyaca şahit olduğumuz COVID-19 pandemisi ile milattan sonra 541 yılında başlayan Jüstinyen Vebası karşılaştırılabilir. 12 Mayıs 2023 tarihinde Dünya Sağlık Örgütü Acil Durum Komitesinin on beşinci toplantısında, bu hastalığın artık uluslararası önemi haiz bir acil durum teşkil etmediği açıklanmıştır. Aradan geçen üç yıllık süreçte COVID-19 ölümlerinde azalma eğilimi hastaneye ve yoğun bakım ünitelerine yatışlarda azalma eğilimi ve toplumdaki bağışıklık seviyesindeki yükselme, bu kararın alınmasındaki etkenler olarak belirtilmiştir.¹³⁶ COVID-19 pandemisi, milattan sonra 541-750 yılları arasında 200 yılı aşkın bir sürede hüküm süren ve çözümü bulunamayan Jüstinyen Vebası ile karşılaştırıldığında salgınla mücadelede bilim ve teknolojinin önemi daha iyi anlaşılacaktır.

¹³⁵ Orhan Kılıç, "Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri", 48.

¹³⁶ Statement on the Fifteenth Meeting of the IHR(2005) Emergency Committee on the COVID-19 Pandemic, <https://www.who.int>. Erişim Tarihi: 28 /11/ 2023.

B) Zararlı Böcek İstilaları

Zararlı böcek istilaları insanlar için zararlı olabilecek böceklerin bir bölgede aşırı derecede artması ya da bunların başka bölgelere taşınmasıyla biyolojik afete dönüşen bir durumdur. Doğal afete neden olan bu biyolojik varlıkların üremeleri, çoğalmaları ve göç etmeleri gidecekleri yerdeki hava koşulları ve özellikle de nem koşulları ile ilişkilidir. Örneğin çekirge sürüleri meydana gelen aşırı kuraklık sonucunda bir başka bölgeye göç ederek oradaki ürünleri tahrip etmekte, üreticileri ve toplumu zor durumda bırakabilmektedirler.

Aslında böcekler de dünyadaki ekosistemin bir parçasıdır. Bu canlılar, bitki ve hayvan atıklarını parçalayarak bunların toprağa karışmasını sağlar. Ayrıca çiçekli bitkilerin tozlaşmasını sağlayarak biyolojik çeşitliliğe önemli katkılar sunar. Böcek sayılarındaki anormal artış ise ekosistemin bir diğer parçası olan ve bu canlılarla beslenen avcı hayvanlar tarafından kontrol altında tutulmaktadır. Fakat insanlar tarafından bu avcı hayvanların ortadan kaldırılması, böcek ve avcı hayvanlar arasındaki dengeyi yok etmekte ve neticede böceklerin anormal derecede çoğalmasına yol açmaktadır. Böcekler, istila eylemi sonucunda maddi değeri olan tarımsal ürünlere hasar vermenin yanında insanlarda hayvanlarda veya bitkilerde yer alan çeşitli türdeki mikroorganizmaların yayılmasında taşıyıcı olarak salgınlara yol açabilirler. Böcek istilalarına karşı kimyasal ajan kullanımı sonucunda kısa vadede tarımsal zararı olan böcek sayılarında azalmalar olsa da bu kimyasallar toprak ve tarım ürünleri üzerinde birikerek ciddi sağlık sorunlarına yol açabilmektedir. Topraktan yağmur aracılığıyla yer altına da nüfuz edebilen bu ajanlar, yeraltı su kaynaklarının kirlenmesine neden olmaktadır.¹³⁷

C) Orman Yangınları

Biyolojik açıdan orman, geniş alanlarda kendine özgü bir iklim yaratabilen, belli yükseklik yapı ve sıklıktaki ağaçların ağaççık, çalı ve otsu bitkiler, yosun, eğrelti ve mantarlar, toprağın altında ve üstünde yaşayan mikroorganizmalar ve çeşitli böcek ve hayvanlarla orman toprağının birlikte oluşturduğu bir yaşam birliği olarak tanımlanır.¹³⁸

¹³⁷ Jeolojik, Klimatik, Biyolojik, Sosyal ve Teknolojik Âfetlere Karşı Bilgilendirici El Kitabı <https://sivilsavunma.gov.ct.tr>, Erişim Tarihi: 28/ 11/ 2023.

¹³⁸ B. Aytuğ, “Orman Tanımlaması ve Bu Tanımlamada Yer Alan Ağaç, Ağaççık ve Çalı Kavramları”, 1. Orman Kadastro Semineri, OGM Yayın No:607/13, Ankara.

FAO'nun beş yıllık periyotlarla yaptığı Küresel Orman Kaynakları Değerlendirmesinin son raporunda 2020 yılı itibariyle dünyadaki toplam orman varlığı, 4,06 milyar hektar olarak hesaplanmıştır. Bu oran dünyadaki toplam kara varlığının üçte birine tekabül etmektedir.¹³⁹ Dünyadaki ekosistemin çok önemli bir parçası olan ormanlar, dünyada büyük bir oksijen kaynağı ve karbon yutağı konumundadır. Örneğin 40 insanın bir saatte havaya verdiği karbondioksiti bir çam ağacı bir saatte oksijene dönüştürebilir. 25 metre uzunluğunda bir kayın ağacı saatte 1,5 kg oksijen üretmektedir. Bir hektar iğne yapraklı orman yılda 30 ton, bir hektar geniş yapraklı orman ise yılda 16 ton oksijen üretmektedir.¹⁴⁰ Öte yandan dünyadaki orman varlığı içinde yer üstü ve yer altı dâhil 606 gigaton (1 gigaton 1 milyar tona denk gelmektedir) canlı biyokütle ve 59 gigaton ölü odun bulunmaktadır. Ormanlarda depolanan karbonun %44'ü canlı biyokütlerde, %45'i orman toprağında geri kalan kısmı ise ölü odunlarda bulunmaktadır.¹⁴¹ Yukarıdaki örneklerde de görüldüğü üzere ormanlar, dünyadaki canlı yaşamın sürdürülebilmesi için gereken oksijeni üretmekle beraber zararlı bir gaz olan karbondioksit için ciddi yutak alanlarıdır. Dünyadaki toplam kara varlığının üçte biri oranındaki bir alanı kapladıkları düşünüldüğünde ormanların ekosistem için ne denli önemli olduğu daha iyi anlaşılabilecektir.

Orman yangınları nedeniyle bir yılda dünya bitkilerinin ve orman alanlarının birkaç yüz milyon hektarlık alanı etkilenmektedir. Hızla artan nüfusun da bir yönüyle ormanların yok olmasına neden olduğu bilinmektedir. Milattan önce 2000 yıllarında yaklaşık 8 milyar hektar olduğu tahmin edilen küresel orman alanı, son verilere göre 4,06 milyar hektar seviyesine inmiştir. Orman yangınları, ormanların tahrip edilmesi ve ormansızlaşma toprakların erozyon yoluyla kaybedilmesine, flora, fauna ve sahip olduğu genetik potansiyelin yok olmasına, iklim sisteminde sera etkisi ve küresel ısınma gibi değişikliklere, atmosferik kirlilik sonucu su düzeninin bozulmasına ve neticede çölleşme, sel, heyelan, çamur akışı, çığ ve kuraklık gibi felaketlere yol açmaktadır.¹⁴² Orman yangınları doğal ve beşeri etkenlere bağlı olarak gelişebilir. Yıldırımlar, yağmur

¹³⁹ Global Forest Resources Assessment 2020 Main Report <https://www.fao.org>, Erişim Tarihi: 28/ 11/2023.

¹⁴⁰ Latif Kurt, Geleceğimizin Teminatı Ormanlar, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30/ 11/ 2023.

¹⁴¹ Global Forest Resources Assessment 2020 Main Report <https://www.fao.org>, Erişim Tarihi: 28/ 11/2023.

¹⁴² Özey ve Ünlü, *Âfeller Coğrafyası*, 131-132.

damlacıkları ve cam parçalarının optik özellik göstermesi, kuraklık, hafif ve sürekli rüzgârda kuru dalların birbirine sürtünmesi gibi doğal etkenler, dünyada görülen orman yangınlarının ancak %1,2'lik bir kısmını oluşturmaktadır. Sigara izmariti, piknik, kazalar vb. gibi istem dışı davranışlar ve ekonomik, terör vb. gibi bilinçli davranışlar ise orman yangınlarının %98,8'ini oluşturan beşeri etkenlerdir.¹⁴³

---

¹⁴³ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 376.

İKİNCİ BÖLÜM

TABİİ AFETLERİ ANLAMLANDIRMA BİÇİMLERİ

2.1. TABİİ AFETLERİ ANLAMLANDIRMA

Anlamlandırma, insanların müşahade ettiği hadiseleri bilinçaltı ve bilinç düzeyinde yorumlayarak neler olduğunu anlaması süreci olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁴ “Karşılaşılan bir olayın, durumun aslını, esasını, mahiyetini tam olarak anlayamadığımız durumlarda yanı başımızdakine ‘Sen buna bir anlam verebildin mi?’ veya ‘Bu ne demek?’ diye sorarız. Anlamlandırılması beklenen, ne manaya geldiği istenen, bir olay, bir söz, bir görüntü, bir kısaltma, bir simge veya işaret bu sorgulamalarla açıklığa kavuşturulmaya çalışılır. Bu yöntemle bilinmeyenleri, anlaşılmayanları belirlemeye anlamlandırma deriz.”¹⁴⁵

Batı felsefesinin öncülerinden biri olan Aristoteles (M.Ö. 384-322), bu yeteneğin insanın doğasında olduğunu dile getirmektedir. Ona göre insanı diğer varlıklardan üstün kılan en önemli özellik, bilme-anlamlandırma isteğidir.¹⁴⁶ Bu istek insanda merak duygusu ile açığa çıkar. Merak duygusu sayesinde insan, kendisini ve çevresini kuşatan âlemi anlamak, dünyaya neden geldiğini, kim tarafından gönderildiğini ölümü ve ölümden sonraki yaşamın olup olmadığını, dünyada nasıl yaşaması gerektiğini, başına gelen acı, keder ve ıstırapların hikmetini bilmek ister.¹⁴⁷ Anlamlandırma isteği, insanın yaşamı boyunca çeşitli formlarda karşısına çıkan her türlü olay için düşünülebilir. Karşılaştığımız nesne veya durum ne olursa olsun ancak onu algılayabildiğimiz ve tanımlayabildiğimiz zaman anlamlı hale gelecektir. Aksi gerçekleşirse, bu bizi o nesne veya durum karşısında yetersiz ve güçsüz kılacaktır. Afetler açısından da durum böyledir. İnsan, kendisini aciz ve çaresiz bırakan tehlikeler karşısında temel güven duygusunu kaybedebilir.¹⁴⁸ Meydana gelen bir deprem, o zamana kadar sahip olduğu

¹⁴⁴ Türker Tuğsal, “Anlamlandırma Teorisi ve Anlamlandırma Ölçeği Geliştirme Çalışması: Bireylerin Çevrelerindeki Davranışları, Olayları, İşaretleri ve Farklılıkları Anlamlandırma Durumları”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 483-492.

¹⁴⁵ Hamza Zülfiyar, “Anlamlandırma, Tanımlama”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(749), Mayıs 2014, 15.

¹⁴⁶ Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2014.

¹⁴⁷ Abdülkerim Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, (4. Baskı), İnsan Yayınları, İstanbul 2011, 20-21.

¹⁴⁸ Hayati Hökelekli, *Din Psikolojisi Üniversite El Kitabı*, (13. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2017, 112.

her şeyi alıp götürebilir. Evini, eşini, çocuğunu, anne babasını, kardeşini ve diğer birçok sahip olduğu şeyi kaybedebilir. Dahası böyle bir olayda ölebilir ya da sakat kalabilir. Bu saydıklarımızdan hiçbirisi olmasa bile yaşadığı sıra dışı olay ve çevresindeki gelişmeler onu hayretler içerisinde ve çaresiz bırakacaktır. Bununla birlikte insan tecrübe ettiği olayın beraberinde getirdiği güvensizlik duygusuyla başa çıkmak için çareler arayacaktır. 20. Yüzyılın önde gelen psikiyatrlarından biri olan Viktor E. Frankl (ö. 1997) insanın yaşadığı bu duyguyu içsel gerilim olarak tanımlamaktadır. Ona göre içsel gerilim ruh sağlığının vazgeçilmez bir ön koşuludur.¹⁴⁹ Şöyle ki; kişi tecrübe ettiği olay karşısında yaşadığı içsel gerilim neticesinde bu durumdan kendisini kurtarmak için çaba gösterir. Şayet böyle bir durumda herhangi bir rahatsızlık hissetmeyip olaylara tepkisiz kalıyorsa işte o zaman ruh sağlığını kaybettiği düşünülebilir. “Bir bireyin anlam arayışı başarılı olduktan sonra bu onu mutlu kılmakla kalmaz, ona, acıyla başa çıkabilecek bir yeti de kazandırır. Peki, kişinin umutsuz anlam arayışı boşa çıktığı zaman ne olur? Bu öldürücü bir durumla sonuçlanabilir.”¹⁵⁰ diyor Frankl ve İkinci Dünya Savaşı sırasında toplama kamplarında yaşadıklarını kendi psikiyatrik öğretisi bağlamında kaleme aldığı kitabında şu örnekle açıklıyor: “Toplama kampında günlerce aç bırakılıp çoğu kere soğukta yalınayak çalışmaya götürülen ve yol boyunca çeşitli işkenceye maruz kalan tutukluların davranış yapısı, sabahın saat beşinde kalkıp işe gitmeyi reddeden, bunun yerine barakada sidik ve dışkıyla ıslanmış samanların üzerinde yatan tutukluların davranışlarıdır. Hiçbir şey -ne uyarılar ne de tehditler- bu insanların fikrini değiştiremiyordu. Bunun yerine ceplerinde sakladıkları bir sigarayı çıkarıp içmeye başlıyorlardı. Bunu gördüğümüz an bu insanların kırk sekiz saat içinde öleceğini biliyorduk. Çünkü anlam yönelimi geri çekilmiş ve sonuç olarak anlık haz arayışı duruma egemen olmuştur.”¹⁵¹ Örnekten de anlaşılacağı üzere bireyin anlam arayışı onu hayata bağlayan bir unsurdur. Toplama kampında kendilerini ölüme terk eden tutukluların umursamaz tavırları, yaşadıkları acı karşısında anlam arayışını zamanla yitirdiklerini göstermektedir. Halbuki kendisi de aynı kapmta esir olan Frankl, yaşama dair çok küçük hedeflerin bile insanı hayata bağlayabileceğini ispatlamıştır.

İnsanın, yaşadığı kaygılı durumları kendi iç dünyasında anlamlandırması onun psikolojik açıdan rahatlamasını sağlayacaktır. Bu rahatlama nedeniyle karşı karşıya

¹⁴⁹ Viktor E. Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, (46. Basım), Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2018, 118.

¹⁵⁰ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 151.

¹⁵¹ Frankl, *İnsanın Anlam Arayışı*, 151.

olduğu durumla ilgili daha sağlıklı kararlar verebilecektir.¹⁵² Anlamlandırma çabası ile insan kendi hayatını kontrol edebilme yetisi kazanır. Bu ise kişinin mevcut öz güvenini ve öz saygısını koruma altına alan ya da bunları güçlendirmesine yardımcı olan önemli bir mekanizmadır.¹⁵³ Bu mekanizmayı işletmek, insana yaşadığı güvensizlik ya da içsel gerilim duygularıyla başa çıkma ve bunları devre dışı bırakma şansını verir. Böylece insan yeniden hayatı anlamlı ve yaşamaya değer bulur.

2.1.1. Atfetme/ Yükleme Teorisi

Atıf teorileri, insanların müşahade ettiği hadiselerin hangi sebebe binaen gerçekleştiğini anlama isteği ile ‘Niçin?’ sorusuna cevap verme çabasına bağlı olarak başlamıştır. Buna bağlı olarak olaylar belirli sebeplere atfedilerek açıklanmaya çalışılır.¹⁵⁴ Fritz Heider (ö.1988) 1930’ların sonlarında başlayan bu sorgulama anlayışının öncüsüdür. Heider “İnsanlar sosyal dünyadaki harekete ilişkin algılarını neden-sonuç ilişkisine dayandırarak organize ederler.” önermesini savunmuş ve bu davranışı “Nedensel yükleme” olarak tanımlamıştır. Örneğin bir işçi işine geç kaldığında patronun bunu kişinin tembelliği ya da zor bir durumda kalmış olabileceği şeklinde değerlendirmesi o işçinin kovulması ya da kovulmaması kararında etkili olur. Bir araba kazasından sonra, sorumlunun kim olduğunu belirlemek kazaya karışan taraflar için doğacak maddi sonuçların ortaya çıkarılmasında etkilidir. Eğer bir kadın kendisini taciz eden kocasına ateş ederse, jüri, kadının bunu hayatından endişe ettiği için mi yoksa kocasının sigorta parasını almak için mi yaptığına karar vermek zorunda kalabilir. Ne zaman ekonomi güçsüz olsa hangi partinin ekonomi politikasının bu ekonomik karamsarlıktan sorumlu olduğu üzerine ciddi bir tartışma başlar. Hayatın hemen her alanında nedensel yükleme önemli bir rol oynar.¹⁵⁵ Çünkü karşılıklı ilişkilerimizin ve eylemlerimizin büyük bir kısmı, sebep-sonuç ilişkisini algılama biçimimize göre şekillenmektedir. Heider, insanların davranışlara neden yüklerken genel bir yolu takip ettiğini ileri sürmüştür. İnsanların naif bir şekilde bir bilim insanı

¹⁵² M. Zeki Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din*, (1. Baskı), Rağbet Yayınları, İstanbul 2016, 153.

¹⁵³ Ali Köse, Talip Küçükcan, *Deprem ve Din*, (1. Baskı), Emre Yayınları, İstanbul 2006, 63.

¹⁵⁴ Bernard Spilka, Phillip Shaver, Lee A. Kirkpatrick, “A General Attribution Theory for the Psychology of Religion”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), Mart 1985, 2.

¹⁵⁵ Jeff Greenberg, Toni Schmader, Jamie Arndt, Mark Landau, *Sosyal Psikoloji Gündelik Yaşamın Bilgisi*, Çeviri Editörleri: Selahiddin Ögülmüş, Zekeriya Çam, Mustafa Ekşisu, Palme Yayınevi, Ankara 2023, 125-126.

gibi etrafındaki olayların nedenini çözümlemeye çalıştığını söylemiş ve bu süreci ‘naif psikoloji’ olarak adlandırmıştır. Buna göre insanlar meraklı bilim insanları gibidir, mantıklı bir açıklama ya da sebep bulana dek ellerindeki bilgileri bir araya getirerek başkalarının davranışlarını anlamaya çalışırlar. Heider’e göre insanları nedensel yükleme yapmaya yönlendiren temel motivasyon kaynağı ise kendilerinin tutarlı bir görüşe ve çevreleri üzerinde kontrole sahip olma istekleridir. Heider kuramında kişisel nedensellik ayırımına da dikkat çekmektedir. Yani davranışın kişisel nedenlerle mi yoksa kişisel olmayan nedenlerle mi yapıldığı odak noktasıdır. Sonraki kuramcılar bunu içsel ve dışsal yüklemeler şeklinde geliştirmişlerdir. Heider’den sonra bu teori birçok kuramcı tarafından ele alınmış ve yeni boyutlar eklenerek geliştirilmiştir. Jones ve Davis’in Uyuşan Çıkarsamalar Kuramı, Weiner’in Başarı-Motivasyon Kuramı, Kelley’in Birlikte Değişim Kuramı bunların başında gelmektedir.¹⁵⁶

Özellikle bir takım katastrofik olayları anlamlandırma amacıyla yükleme/atfetme davranışında bulunan kişi yaşadığı bu olayları ya doğal nedenlerle ya da dini nedenlerle yorumlar.¹⁵⁷ Başka bir deyişle “Olaylar ya dinî veya doğal sebeplere atfedilir.”¹⁵⁸ Yukarıda bahsi geçen atıf teorisyenleri olayları ve insan davranışlarının nedenlerini, sosyal psikoloji kapsamında ele almışlar, teorilerini doğal sebepleri kullanarak açıklamışlardır. Daha sonraları bu kuram din psikolojisi araştırmalarına da kaynaklık etmiş, insanların sebep atfetmede dinî açıklamaları yoğun bir şekilde kullandıklarını ispatlayan çeşitli çalışmalar gerçekleştirilmiştir.¹⁵⁹ Din psikolojisi içerisinde genel bir akım olarak kabul edilen atıf teorisi ile ilgili araştırmalar ilk olarak Proudfoot ve Shaver’in atıf teorisi üzerine temellenmiş makale çalışması ile başlamıştır.¹⁶⁰ Başlangıçta duygular, kendini algılama, görev performansı gibi kişisel durumları dini atıf ile açıklama şeklinde gerçekleştirilen çalışmalar daha sonraki süreçte kazalar, savaşlar ve afet olayları gibi dış dünyada vuku bulan olayların nasıl algılandığına yönelik daha geniş kapsamlı araştırmalar şeklinde devam etmiştir. Buna göre din, yalnızca insanın kendi iç dünyasını şekillendiren bir sistem değil, maddeler âleminde

¹⁵⁶ Cantürk Akben, Yükleme Kuramları, Ed. Meryem Berrin Bulut, *Sosyal Psikoloji Kuramları II*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara 2021, 2-11.

¹⁵⁷ Köse ve Küçükcan, *Deprem ve Din*, 69.

¹⁵⁸ Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 9.

¹⁵⁹ Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 2.

¹⁶⁰ Richard L. Gorsuch, “Din Psikolojisi”, Çev: Ali Kuşat, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(10), 1998, 240.

meydana gelen bütün olayların yorumu için başvurulacak bir kaynaklık teşkil etmektedir.¹⁶¹

2.1.2. Dinsel Anlamlandırma Sürecinde Atfetme

İnsanın gücünü aşan, onu çaresiz bırakan birtakım olaylar karşısında çoğu insanda, ilahi bir yardım isteme eğiliminin meydana gelmesi sık sık müşahade edilen bir durumdur. Bu gibi durumlarda, çoğu insan dualar ve adaklar vasıtasıyla tanrılardan, ruhlardan, Allah'tan veya Allah nezdinde tasarrufta bulunmaya yetkili kılınmış olduğuna inandığı kimselerden (veliler, azizler) yardım bekler.¹⁶² Başka bir deyişle olayları ilahi ya da tabiatüstü güçlere atfetme arzusu, kendisi hakkında bilgi sahibi olduğumuz hemen her toplumda vardır.¹⁶³ İnsanı hayrete düşüren bu ortak davranış şekli bazı psikologlara göre inançtan önce gelen bir kendiliğindenlik olarak tanımlansa da bunu açık ve kesin bir şekilde ispatlayan bir çalışma yoktur. Din psikologlarına göre ise bu davranış şekli insanın içinde bulunduğu kültürde var olan dini atıflar sistemi ile açıklanabilir.¹⁶⁴ Çünkü dünyaya gelen her insan olayların dini izahlarının yapıldığı bir kültür ortamında yetişmiştir.¹⁶⁵ Bu ortamda mevcut olan dini kavramlar sistemi, insana olayları tatmin edici anlamlandırma izahları sunmaktadır. Başka bir ifadeyle “Din bir semboller kümesi olup, insanlara dünyayı bu semboller yardımıyla anlamayı sağlayacak imkanlar sunar.”¹⁶⁶

Atıf teorisini din psikolojisi açısından ele alan Bernard Spilka ve arkadaşlarına göre neden bulma, dinin temel özelliğidir. Yani dünya genelinde bilgisine ulaşabildiğimiz tarihi dönemlerde, dini metinler ve dini sistemler, yaratılışın nasıl gerçekleştiği, varlıklar arasında insanın konumunun ne olduğu, insanların neden çeşitli tehlikeli olaylara maruz kaldığı, ölümün ne ifade ettiği gibi sorulara insanı bir şekilde tatmin edebilen cevaplar vermişlerdir. Spilka ve arkadaşları, dini atıfların, Yahudi ve

¹⁶¹ Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 2.

¹⁶² Hökelekli, *Din Psikolojisi Üniversite El Kitabı*, 87.

¹⁶³ Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 7.

¹⁶⁴ Hökelekli, *Din Psikolojisi Üniversite El Kitabı*, 87; Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 7.

¹⁶⁵ Bu noktada dinin kültürün ürünü olduğu gibi bir yanlış anlayışa düşülmemesi önemlidir. İnsanın içine doğduğu kültür ortamında din bir kavramlar sistemi olarak mevcut durumdadır. Hatta denilebilir ki her toplumun kültür sisteminin oluşumunda din, başat bir yere sahiptir. Kültür sisteminin, o sistemin Allah, tanrı, insan ve evrenle ilgili tasavvuruna ve toplumsal gerçeklikte bu üçüyle kurduğu ilişkiye göre şekillendiği düşünülürse, kültürün dinle sıkı ilişkileri kendiliğinden anlaşılır.

¹⁶⁶ Şerif Mardin, *Din ve İdeoloji*, 5. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 1992, 65.

Hristiyan geleneğinde yoğun bir şekilde kullanıldığını, aslında bu tarz atıfların tüm dünya genelinde bütün toplumlar tarafından yapıldığını, çünkü dini izahların her toplumun kendi kültür sisteminde mevcut bulunduğunu, dolayısıyla da sosyal insanın bundan soyutlanmasının mümkün olmadığını dile getirmişlerdir. Geliştirdikleri “Dini kavramlar sistemi insana, olayları farklı bir biçimde anlamlandırma izahları sunmaktadır.” önermesini ise “Dini izahlar sistemi kişiyi kapsamlı, anlaşılır ve ahenkli bir inanç sistemiyle donatır ki bu sistem dünyadaki olayları açıklamada oldukça kullanışlıdır.” önermesi ile desteklemişlerdir. Çünkü din, cevaplandırılması aklen mümkün olmayan sorulara cevap vermektedir. Bu gerçek bilhassa trajik olaylarda ve krizlerde kendini göstermektedir. Din böylesi olaylarda, daha sonra gerçekleşebilecek tehlikelere karşı kişinin sabır yetisini artırarak, kişiyi tatmin eden bir sonuç temin ederek ve olayları birbiriyle ilişkili bir düzen içerisinde tanımlayarak farklı anlama imkânları sunar.¹⁶⁷

İçine doğduğumuz kültürde anlamlandırma ihtiyacının karşılanmasında başlı başına bir sistem olarak din, izahı aklen mümkün olmayan mevzuları daha anlaşılabilir bir forma sokarak tatmin edici cevaplar sunar. Dinin bu işlevi, özellikle anlaşılması zor konular ve insanı derinden sarsan hadiselerin etkileriyle baş etmede önemli bir rol oynar.¹⁶⁸ Bununla birlikte “Din dışında insana yol gösterecek kişisel arzular, amaçlar ve hedefler, aile, toplum, ideoloji gibi bir takım anlamlandırma imkanları da mevcuttur. Kişi bu noktada, anlamlandırmaya çalıştığı bir hadiseyi söz konusu imkanlardan herhangi birini işe koşarak çalıştırabilir. Ancak dinin aklen izahı mümkün olmayan durumlar karşısındaki baskın yönü dini inancın bu tercihlerdeki yerini gösterir.”¹⁶⁹ Tolstoy (ö. 1910) “Aklı başında bir insan dinsiz yaşayamaz, çünkü nasıl hareket etmesi gerektiği konusunda ona hakiki anlamda yol gösteren sadece ve sadece dindir.” diyerek bu referanslardaki seçimini net bir şekilde ortaya koymuştur. Ona göre aklı başında bir kişi matematikte entegrasyon (bütün haline getirme) denilen şeyi yapmalı yani hayatta karşılaştığı meseleleri bir bütün olarak algıladığı zaman ve mekanda sınırsız kainatla ilişkilendirmelidir.¹⁷⁰ Çünkü “Dinî hadise mücerret bir tasavvurdan ibaret değildir, o

¹⁶⁷ Spilka, Shaver, Kirkpatric, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 173-189.

¹⁶⁸ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 145, (G. Nils Holm, *Einführung in die Religionspsychologie*, Ernst Reinhardt Verlag, München- Basel 1990, 19-20’dan naklen).

¹⁶⁹ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 145.

¹⁷⁰ Lev N.Tolstoy, *Din Nedir?*, Çev: Murat Çiftkaya, Furkan Yayınları, İstanbul 1995, 12-14.

bütün hareketlerimizde ve eşya ile temasımızda kendini göstermektedir.”¹⁷¹ “Doğal ve aynı zamanda sosyal bir gerçeklik olarak din geniş anlamda itikadî, amelî, hukuki ve ahlâki boyutlarıyla bir sistem olarak kendini hissettirir.”¹⁷² Bu bakımdan din, insana dair sorunlar ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerini de kapsayan bir sistemdir.

İnsanın içine doğduğu dinî sistem, aynı zamanda içinde yaşadığı doğayı, doğal hadise ve ihtiyaçları belirli bir açıdan değerlendirirerek bireyin karşılaştığı doğal olaylara karşı belirli bir bakış açısı geliştirmesine yardım eder.”¹⁷³ Bu noktada dinin fonksiyonlarından biri olarak işleyen dini atıflar, insanın kaçınılmaz tecrübe ettiği hadiselerin nedenlerini açıklamakla kalmaz, aynı zamanda ona psikolojik bir rahatlama sağlar. Çünkü “Din, ruh için kuvvet kaynağıdır.”¹⁷⁴ Dolayısıyla yaşanan sarsıcı olaylar karşısında dini inancın ve atıfların insanı psikolojik anlamda rahatlatmada ve onu teskin etmede ziyadesiyle etkili olduğu söylenebilir.¹⁷⁵ Çünkü dinî kavramlar sistemi başka türlü cevabı olmayan bazı sorulara da cevap vermektedir. Dindar insan tecrübe ettiği acı, ölüm vb. gibi zor durumlar karşısında bile metanetini koruyabilecek bir anlayışa sahiptir, çünkü mensubu olduğu din, karşılaştığı bu zor durumları kabul edilebilir bir muhteva içerisinde yorumlar.¹⁷⁶ Örneğin Covid-19 pandemi sürecinde 400 Amerikan Ortodoks Yahudi’si ile yapılan bir araştırmada katılımcıların dindarlık düzeyi arttıkça stres düzeylerinin düştüğü ve Tanrı’ya güven duymanın psikolojik açıdan pozitif bir etkisinin olduğu tespit edilmiştir.¹⁷⁷ Yine batıda yapılan başka bir araştırmada dini inançların bir takım katastrofik olayları anlamlandırmada etkili olduğu saptanmıştır. 586 kişinin katılımcı olduğu bu araştırmada katılımcıların %78 gibi büyük bir çoğunluğu daha önce tecrübe ettikleri bir takım olumsuz olayları anlama ve bunlarla başa çıkmada benimsediği dini inancın ne denli etkili olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁷⁸ Covid-19 pandemi sürecinde ülkemizde gerçekleştirilen bir araştırmada da salgın sürecinde

¹⁷¹ Nurettin Topçu, *Sosyoloji*, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001, 112.

¹⁷² Ejder Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 1. Baskı, Maarif Mektepleri, Ankara 2018, 91.

¹⁷³ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, Çev: Turgut Kalpsüz, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016, 106.

¹⁷⁴ Topçu, *Sosyoloji*, 112.

¹⁷⁵ Duman, *Sosyolojik Açıdan Deprem ve Din*, 153.

¹⁷⁶ Bahadır, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, 147, (Bernhard Grom, Religionspsychologie, Kösel Verl, München 1996, 79-104 ‘den naklen).

¹⁷⁷ Mehmet Emin Kalgı, “Korona Virüs Salgını ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, (53), Haziran 2021, 123, (Steven Pirutinsky vd., “Covid 19 Mental Health and Religious Coping Among American Orthodox Jews”, *Journal of Religion and Health* 59/ (2020), 2288-2301’den naklen).

¹⁷⁸ Köse ve Küçükcan, *Deprem ve Din*, 71, (K. Pargament, The Psychology of Religion and Coping, 48’den naklen)

katılımcıların %85'i dua ettiğini, %62,3'ü ibadetlerini yerine getirmeye çalıştığını, %52,93'ü Kur'an okuduğunu, %40,26'sı sadaka verdiğini ve %37,70'i zikir/tespih çektiğini ifade etmiştir.¹⁷⁹

İnsanlardaki Allah tasavvuru ise kişinin atıf şeklini belirlemede önemli bir etkidir. Zira insanlar Allah'ın kullarına yönelik ilahlık davranışına atıf yapma noktasında birbirinden ayrılırlar. Kimine göre Allah kullarını seven, bağışlayan ve merhametli, kimine göre ise işledikleri günahlar yüzünden cezalandırıcı ve tehdit edicidir.¹⁸⁰ Yine batılı psikologlardan Kenneth Pargament, dini başa çıkma ile ilgili makalesinde insanı çaresiz bırakan olayların genellikle Tanrının rahmeti, Tanrının bir uyarısı veya Tanrı'nın gazab olarak değerlendirilebileceğini dile getirmiştir.¹⁸¹ Burada yüklemenin temel işlevi, olayları bir neden ve anlamlandırma zinciri çerçevesinde açıklamak suretiyle belirsizlik ve bilinmezliği ortadan kaldırarak dünyayı güvenle yaşanabilir bir yer haline getirmektir.¹⁸² İnsanı çaresiz bırakan doğal felaketlerin anlamlı olsun veya olmasın herhangi bir sebeple açıklanması insanlara güven kazandırır. Yaşananların gizemli bir tabiat olayı olarak kalmasındansa açıklanabilir bir olgu olarak görülmesi kişiyi rahatlatır.¹⁸³ Fakat bu durum kalıcı bir rahatlama sağlayamaz. Çünkü bu yöntem, tecrübe edilen afetin insanda bıraktığı etkilerle başa çıkma açısından yetersiz ve yanlış bir yöntemdir. Bu nedenle “olumsuz dini başa çıkma” olarak adlandırılır. Herhangi bir doğal felaketi anlamlandırmada, içinde bulunan toplumun kültür ve inanç sistemi önemli bir rol oynamaktadır. Davranışlarının kader, şans gibi koşullar tarafından yönlendirildiğine inanan toplumlarda afetler, daha çok ilahi bir ceza olarak yorumlanır. Bu durumdaki bireyler karşı karşıya kaldığı bir problemin çözümü noktasında kendi güç ve iradelerinin yeterli olmadığına inandıkları için öğrenilmiş çaresizlik yaşayabilirler.¹⁸⁴ Bu da kendileri ile yaratıcı arasında olumsuz bir yapıyı inşa eder. Pargament (1997) bireyleri derinden sarsan kimi olaylarla ilgili dini başa çıkmada

¹⁷⁹ Hasan Kaplan vd., “Doğal Âfetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma” *Turkish Studies* 15/4(2020), 590.

¹⁸⁰ Spilka, Shaver, Kirkpatrick, A General Attribution Theory for the Psychology of Religion, 9.

¹⁸¹ Kenneth Pargament, “ “Tanrım Bana Yardım Et” Din Psikolojisi Açısından Başa Çıkmanın Teorik Çatısına Doğru”, Çev: Ahmet Albayrak, *Felsefe Teoloji Dergisi*, 3(9), Eylül- Aralık 2003, 215.

¹⁸² Köse ve Küçükcan, *Deprem ve Din*, 67,68, (M.H. Miner, J. Mcknight, “Religious Attributions: Situational Factors and Effects on Coping”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 1999, 38(2), 274'den naklen).

¹⁸³ Köse ve Küçükcan, *Deprem ve Din*, 68.

¹⁸⁴ Ayşe Burcu Gören, “Âfet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 2023, 87, (Eränen- Liebkind, “Coping With Disaster: The Helping Behavior of Communities and Individuals”, 957- 964'ten naklen).

olumlu ve olumsuz olmak üzere iki tür stratejiden bahseder. Olumlu dini başa çıkma stratejisinde “Bu olay ile Tanrı’nın bana nasıl güç vereceğini görmeye çalışırım.” olumsuzda ise “Tanrı tarafından cezalandırılmayı hak edecek ne yaptığımı düşünürüm.” ölçek maddeleri en belirleyici maddelerdir.¹⁸⁵ Bu nokta tezimizin ana problematiği olduğu için bundan sonra dini atıfların özellikle ilahi azap şeklinde yorumlanmış örneklerini göstermeyi hedefliyoruz.

Geçmişe baktığımızda, bu olgunun, arkaik diye tanımlanan en ilkel toplumlardan günümüz modern toplumlarına kadar her dönemde öne çıkan örneklerini bulabiliriz. Örneğin mitolojide Ay’ın neden olduğu bir tufan mitinden bahsedilir. Mit odur ki gece hava soğuyup da Ay üşüdüğünde, ısınmak amacıyla insanlardan *opossum*¹⁸⁶ derileri ister fakat insanlar Ay’ın bu isteğini gerçekleştirmez. Bunun üzerine Ay, korkunç bir yağmur yağdırarak her yeri sel altında bırakır.¹⁸⁷ Başka bir örnek olarak Japonların deprem mitini gösterebiliriz; Japon söylencesine göre yerin altında uyuyan büyük bir yayın balığı (namazu) bulunmaktadır. Bu yaratığın yeraltında yaşadığına ve oradaki su altı denizleri ve nehirlerinde yüzdüğünde depremlere sebep olduğuna inanılırdı. Aslında bu balık gök gürültüsünden sorumlu başka bir tanrının gözetimi altındadır, ancak bazen bu tanrının dikkati dağıldığında Namazu harekete geçtiği için depremler olmaktadır.¹⁸⁸ Benzer inanışlara Türk söylencelerinde ve diğer birçok kültürde de rastlamak mümkündür. Dünyanın sarı bir öküzün boynuzları üzerinde durduğu ve öküz boynuzunu hareket ettirdiği zaman depremlerin olduğu inanışı bunların başında gelmektedir.¹⁸⁹

Bizanslılar da depremlerin oluşumunu tanrısal güçlerde aramışlardır. Örneğin 4. Yüzyılda yaşamış pagan tarihçi Marcellinus depremlerin sorumlusunun isimsiz bir pagan tanrısı olduğunu ileri sürmüştür. Yine 11. Yüzyıl tarihçisi Mikhael Psellos Trakya’yı vuran 1063 depreminin ardından İstanbul halkına seslenerek başlarına gelen

¹⁸⁵ Kenneth I. Pargament, “The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research, and Practice” *Handbook of the Psychology of Religion and Spirituality*, eds. R. Paloutzian- C.L. Park8 New York: The Guilford. Press, 2005), 482-483.

¹⁸⁶ Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisinde *opossum*: “Amerika ve Avustralya’da yaşayan, kürkü makbul küçük bedenli keseli hayvan, keselisiçangiller familyasının örnek türü.” olarak tanımlanmaktadır.

¹⁸⁷ Mircea Eliade, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev.: Lale Arslan Özcan), Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 2017, 190-191.

¹⁸⁸ Cartwright, Mark, *Namazu, World History Encyclopedia*, (Çev: Banu Yalçın), 2017, <https://www.worldhistory.org>, Erişim Tarihi: 18/12/2023.

¹⁸⁹ Eyüp Akman, “Türk Mitolojisi ve Halk Şiirinde “Sarı/ Kızıl Öküz” İnancı”, *Journal of Turkology*, 22(1), 1-16.

bu felaketin, insanların evrendeki düzeni bozması ve işledikleri günahlar nedeniyle meydana geldiğini savunmuştur.¹⁹⁰ 1348’de başlayıp yıllar içinde dünyanın büyük bir bölümüne hükmeden Kara Veba salgınında, Kilise tarafından insanlara vebanın doğaüstü bir kökeninin olduğu vaaz edilmiş ve veba genellikle işledikleri günahlar için bir ilahi ceza olarak yorumlanmıştır. Din adamları, vebayı önlemenin ya da savuşturmanın tek yolu olarak toplu tövbe ve duayı görmüş; onlar olmadan başka hiçbir devanın yararı olmadığını ileri sürmüşlerdir. Bu yüzden kukuletalar giymiş halde kanları akıncaya kadar kendilerini kırbaçla dövme eylemleri tarihçiler tarafından kaydedilmiş örneklerdir.¹⁹¹

1755 yılında Lizbon’da meydana gelen deprem, 50 bin kişinin ölümüne yol açmıştır. Dönemin önde gelen filozoflarından Voltaire (öl. 1778) “Ne olurdu bu deprem ıssız bir çölde olsaydı? Neden Lizbon yerle bir olurken, aynı günahları işleyen Paris sefa sürüyor.” diyerek serzenişte bulunmuştur. Bu depremde ibadet mekanları da yıkılırken bazı uygunsuz günahların işlendiği mekanlar sağlam kalmıştı. Korku ve panik içinde enkazların arasında toplanan şehir halkına rahiplerce Tanrı’nın Lizbon halkını cezalandırdığı söyleniyordu. Çünkü onlar çeşitli günahlar işlemek suretiyle Tanrı’yı unutmuştu. Bu nedenle Tanrı, kendi kutsal evi olan kiliseleri bile yok etmek zorunda kalmıştı.”¹⁹²

Mısırlı İslam âlimlerinden Suyuti (ö. 911/1505), “Kâinatın Sırları” adıyla tercüme edilen eserinde şimşekle ilgili şöyle bir rivayet nakletmiştir: “Bize ulaştığına göre şimşek, dört yüzü olan bir melektir. Bir yüzü insan, bir yüzü öküz, bir yüzü akbaba ve bir yüzü aslan şeklindedir. Kuyruğuyla vurduğu zaman işte o şimşektir.” Suyuti, bilinmeyen ravileri olduğu için zayıf olarak nitelediği bu rivayetin Kur’an ve sünnette aslı olmadığını, muhtemelen israiliyyattan alındığını ifade etmiştir. Suyuti yine aynı eserinde depremle ilgili zayıf olarak nitelendirdiği şöyle bir rivayet nakletmiştir: “Allah “Kaf” denilen, yeryüzünü ve dünyanın üzerinde bulunduğu kayaya kadar yerin damarlarını kuşatan bir dağ yaratmıştır. Allah bir kasabaya zelzele vermek dilediğinde bu dağa emreder ve o kasabanın damarını hareketlendirir. Bu hareket sebebiyle zelzele

¹⁹⁰ Mevlüde Bakır, “Depremlerin Oluş Nedenlerine İlişkin Bizans Teorileri”, *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 2005, 4-5.

¹⁹¹ Paul Slack, *Plague a Very Short Introduction*, (Çev.: Nurettin Elhüseyni), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Haziran 2023, 57.

¹⁹² Fikret Karaman, Tevekkül, “Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci”, *Diyanet İlmî Dergi*, 56(3), Eylül 2020, 913.

olur.”¹⁹³ Afetleri, yozlaşan toplumdaki ahlaki çöküntüye karşı ilahi bir öfke ve uyarı olarak görme eğilimi Osmanlılarda da yaygındır. 18. Yüzyıl tarihçisi Şem’ânî-zâde, 1766 depremini gafillere ve yoldan çıkanlara karşı bir uyarı olarak ele almıştır.¹⁹⁴

Günümüz modern toplumlarında da durum bundan farklı görünmemektedir. Bu konuda Türkiye’de 17 Ağustos 1999 Marmara depremi özelinde Ejder Okumuş’un gerçekleştirdiği araştırmanın verileri dikkat çekicidir. “Sizce deprem İlahî bir ceza olabilir mi?” sorusuna katılımcıların %89,4’ü “evet” cevabını vermiştir.¹⁹⁵ Aynı depremle ilgili olarak Ali Köse ve Talip Küçükcan’ın yaptığı bir araştırmada, depremi dini bir açıklama eğiliminde olanların en sık kullandıkları kelime ve kavramlar ise “Allah’ın işi, uyarı, imtihan, ceza, küçük kıyamet, kıyamet provası, kader, mukadderat ve sünnetullah” olarak ifade edilmiştir. Yine aynı araştırmada depremin gerisindeki güç yani depremin kaynağı olarak %76’lık bir oranla Allah tercihi ön plana çıkmıştır.¹⁹⁶ Aynı depremle ilgili 200 kişi üzerinde mülakat yöntemi ile gerçekleştirilen başka bir araştırmada da, deprem anında kullanılan dini başa çıkma davranışları arasında %63’lük bir oranla “Allah’ın bu olayı ceza olarak verdiğini düşünmek.” sonucu çıkmıştır.¹⁹⁷ Bu depremin, 28 Şubat 1997 kararları ve hükümetlerin türban kullanımına ilişkin koyduğu yasaklar yüzünden ilahi bir ceza olduğunu söyleyenler de olmuştur.¹⁹⁸

2011 yılında Van’da gerçekleşen deprem sonrasında M. Zeki Duman’nın (ö. 2013) yaptığı araştırmanın verileri de yukarıdaki araştırma sonuçlarını destekler niteliktedir. Söz konusu araştırmada katılımcılar %89 gibi yüksek bir oranla depremi Allah’ın takdiri olarak yorumlamışlardır.¹⁹⁹ Yine bu deprem sonrasında da, bölge halkının buradaki terörü destekleyici tutumlar sergilemesi nedeniyle depremin bunlara verilmiş ilahi bir ceza olduğu söylenmiştir.²⁰⁰ 2020 yılında bütün dünyayı etkisi altına alan Covid-19 salgını sonrasında da bu alanda birçok ampirik araştırma

¹⁹³Ebu’l- Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el- Huzayrî es- Süyûtî, *Kâinatın Sırları*, (Çev: Ebû Muaz Seyfullah Erdoğan), Mercan Kitap, Mayıs 2011 İstanbul 1. Baskı, 141-151.

¹⁹⁴ Şem’ânî-zâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür’i’t- Tevârih*, (Haz: Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978, c.II. A, 86.

¹⁹⁵ Ejder Okumuş, “Tabii Âfetler, Din ve Toplum”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 2002, 359-360.

¹⁹⁶ Köse ve Küçükcan, *Deprem ve Din*, 88-104.

¹⁹⁷ Naci Kula, “Deprem ve Dinî Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlâhiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/1, 244.

¹⁹⁸ Aytül Kasapoğlu ve Mehmet Ecevit, *Depremin Sosyolojik Araştırması*, (1. Baskı), Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara 2001, 6-7.

¹⁹⁹ Duman, *Sosyolojik Açısından Deprem ve Din*, 228.

²⁰⁰ Vehbi Bayhan, “Travmatik Kaos Ortamında Depremi Anlamlandırmanın Sosyolojik Bağlamı”, *Sosyolojca Dergisi*, 2012/3, 350.

gerçekleştirilmiş ve sonuçlar yine benzer şekilde çıkmıştır. Örneğin; yapılan bir araştırmada salgına dini anlam yükleme oranının %60 olduğu belirtilmiştir.²⁰¹ Yine Covid-19 pandemisi ile ilgili gerçekleştirilen bir başka araştırmada 24 katılımcıdan 11'i bu salgının ilahi bir ceza olduğu yorumunu yapmıştır. Pandemi sürecini bazı kimselerin ilahi ceza olarak algıladığını gösteren bir başka araştırma ise “siber etnografi” tekniğiyle yapılmıştır. Çalışma 15 Mart-30 Nisan 2020 tarihleri arasında sosyal medyada dolaşımda olan ve çevrimiçi paylaşımlardan oluşan veriler toplanarak yapılmıştır. Bu paylaşımlardan bazıları şöyledir: “Hani Suriyeli çocuk ‘Her şeyi Allah’a anlatacağım’ diyordu ya, anlatmış galiba.”, Bizi Allah’a şikâyet eden çocuğu bulalım yoksa bu mahkeme bitmeyecek.”, “Dünyanın yanacağı senden belliydi çocuk, dünya yanıyor aheste aheste, hem de çocukları öldürmeyen virüsle.”²⁰²

Bir toplumdaki zihniyet araştırmalarında başvurulanan yöntemlerden biri de, araştırılan konu hakkında halkın arasında (dilinde) kalıplaşmış deyimleri ve edebiyat ürünlerini malzeme olarak kullanmaktır. Bu noktada “Kula bela gelmez hak yazmadıkça, hak bela yazmaz kul azmadıkça.”, “Kör Allah’a nasıl bakarsa Allah da köre öyle bakar.”, “Ayağın taşa değse Allah’tan bileceksin.”, “Allah isterse insanı it eder kuyruk takar.” gibi halk dilinde yerleşmiş sözler de Türk toplumunun bazı kesimlerinin Allah tasavvuru hakkında bir kanaat oluşturmaya yardım edebilir.²⁰³

2.1.3. Dini Atıflar Sırf Tanrısal mıdır?

Burada dini atıflar sisteminde karşımıza çıkan her atfın ilahi olup olamayacağı, bazı kavramların zaman içerisinde kültürden etkilenebileceği (insanlar tarafından bir asimilasyona uğratılabileceği) ya da insan ürünü bazı düşüncelerin dini kavramlar sistemine dâhil edilebileceği faktörünü atlamamak gerekir. Başka bir deyişle içine doğduğumuz ve bize hazır bir şekilde sunulan dini izahlar sistemi sırf tanrısal olmayabilir. “Çünkü dinin bu dünyayı aşan metafiziksel boyutu olduğu kadar toplumsal olgu boyutu da vardır. Yani din bizzat toplumun içinde sosyal ve kültürel hayatla iç içe geçmiş bir halde bulunur. Buna göre, toplumda din kültürü, kültür de dini farklı

²⁰¹ Hasan Kaplan vd., “Doğal Âfetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma” *Turkish Studies* 15/4(2020), 590.

²⁰² Asım Yapıcı, “Kovid-19 Küresel Salgınına Dinî ve Din Dışı Yüklemler”, *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar*, Ed. Ejder Okumuş, Ankara Eski Yeni Yayınları, 2020, 138.

²⁰³ İlhami Güler, *Allah’ın Ahlâkiliği Sorunu (Ehl-i Sünnetin Allah Tasavvuruna Ahlâki Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım)* Ankara Okulu Yayınları, (12. Baskı), Ankara 2022, 24.

yönlerden etkileyebilir.²⁰⁴ Örneğin toplumda hurafe gibi dini yönden anlam ifade etmeyen bir takım uygulamalar, din adına ileri sürülüp benimsenebilir. Mesela Yahudilikte en eski hurafelerden sayılabilecek nazar inanışına göre önemli şahsiyetler, güzel kadınlar ve yeni doğan bebekler kötü insanların nazarına maruz kalmaya en elverişli tiplerdir. Yahudiler, bu kimseleri nazardan korumak için metalden yapılmış, üzerinde dualar yazılı el şeklinde muskalar kullanırlar. Hatta bu tarz muskalara İslam dinine mensup Türkiye coğrafyasında da rastlamak mümkündür.²⁰⁵

Bazı durumlarda ise dini izahlar, sorumluluğu ortadan kaldırmak üzere meşrulaştırma aracı olarak kullanılabilir.²⁰⁶ Berger'in deyimiyle “Din, dolayısıyla da tanrı, yasallaştırmanın tarihi bakımından en yaygın ve en etkili aracı olagelmıştır.”²⁰⁷ Burada insani sorumluluğa ait sonuçları Allah’a atfederek yükümlülüğün kurtulmak dolayısıyla yasallaştırmak mümkün olmaktadır.²⁰⁸ Dinî meşruiyet, dinin ve dinî kaynakların referans görterilerek yasallığın gayri meşru bir şekilde dine ve dinî kaynaklara dayandırılarak elde edildiği bir durumu ifade eder. Buna göre dinî meşrulaştırım, meşru olmayan bir şeyi dini anlamda geçerli hale getirmek için din ve dinî kaynakların menfaat uğruna kullanılması demektir.²⁰⁹

Dinî izahlar sisteminde tartışmasız birinci sırayı ilahi kitaplar almaktadır. Hatta ilahi kitaplar, dinî izahlar sisteminin beslendiği ana kaynaktır denilebilir. “Dinsel tasavvur ve fikirlerin bütünü, başka bir deyişle dine özgü görüş, ya doğrudan doğruya dinin kurucusu tarafından kendisine gelen vahiylerin toplanması ile oluşturulmuş bir kitapta ya da onun arkadaşları, öğrencileri veya yakınlarınca, gene onun kelamı esas tutulmak üzere uzunca bir zaman süresinde düzenlenmiş bir eserde toplanmış bulunabilir. Kur'an bunlardan ilkinde, Yeni Ahit ise ikincisine örnektir. Gerçekte din öğretisi vahiy yoluyla nazil olmuş ve dinin kurucusu tarafından müminlere anlatılarak en son şeklini almıştır. Ancak, bu öğreti vahiy ürünü bir metin olması dolayısıyla, üzerinde büyük bir dikkatle tekrar tekrar durulmasını ve sıradan kimseler için de

²⁰⁴ Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 134-135.

²⁰⁵ Ali Murat Yel, “Hurafe Maddesi”, *Türkiye Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 1998, XVIII/382-384.

²⁰⁶ Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 76-79.

²⁰⁷ Peter L. Berger, *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul 1993, 65.

²⁰⁸ İlhami Güler, *Allah'ın Ahlâkiliği Sorunu (Ehl-i Sünnetin Allah Tasavvuruna Ahlâki Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım)* Ankara Okulu Yayınları, (12. Baskı), Ankara 2022, 24.

²⁰⁹ Okumuş, *Din Sosyolojisi*, 76-79.

anlaşılabilir bir hale getirilmesini yani yorumunu gerektirmiştir.²¹⁰ Açıktır ki ilahi hitap, başlangıçta sırf tanrısaldir yani tamamen orijinaldir. “Yani vahiy gerçekliğin teminatıdır. İslam’a göre vahiy Allah’ın konuşmasıdır. Kendi iradesini dil aracılığı ile bildirmesidir. Fakat insana ait olmayan esrarengiz bir dille değil, insanın açıkça anlayabileceği bir dille konuşmasıdır.”²¹¹ İlahi hitabın anlaşılabilmesi için ise beşeri yorum mecburi ve gereklidir. Çünkü ilahi metinler bir iletişim aracıdır ve bu iletişimde kaynak konumunda olan Allah, nihai alıcı konumunda olan insandan, gönderdiği mesajı anlamasını beklemektedir.

Yorumda merkezi konumda olan insandır. İnsan ise zorunlu olarak belirli bir toplumda, tarihsel ve tinsel bir ortamda yer alıp, içinde yaşadığı toplumun kültürü ve geleneği ile çevrilidir.²¹² Bu açıdan bakıldığında vahyin kendisi ile yorumunun tam olarak aynı şey olmadığını anlayabiliriz. Buna yorumlayan kişiler arasındaki bilgi birikimi, yorumlama kabiliyeti, yorumda öznellik ve niyet faktörleri de eklendiğinde ortaya çok farklı sonuçlar çıkabilmektedir. Çünkü bu faktörler, kutsal metinlerin yanlış veya eksik yorumlanması ya da bazı eklemeler yapılması daha da öte bilerek metnin veya anlamın tahrif edilmesinde belirleyicidir. Dinî metinleri anlama ve yorumlamaya ilişkin yapılan çalışmalar, bu faktörler nedeniyle hep birtakım görüş ayrılıklarına, dahası karşıtlıkların doğmasına yol açmıştır.²¹³ Bu durumdan en çok etkilenen ise halk olmaktadır. Ana dili Arapça olmayan toplumlarda, insanların Kur’an’la iletişim kurmalarını sağlayan ve en yaygın olarak kullanılan enstrüman mealler,²¹⁴ ikinci ve daha fazla okuma gerektiren enstrüman ise tefsirlerdir. Toplumun çok büyük bir kesiminin Kur’an’ı anlama yolunda tercih ettiği meallerin bu noktada birtakım problemlere yol açtığı bilinmektedir. Nitekim mealler de tıpkı tefsirler gibi meal yazarının ufku, hayal gücü ve dünya görüşüne göre şekillenebilmektedir. Hal böyle iken Kur’an’ın başka dillerde doğru bir şekilde anlaşılması adına gerçekleştirilmesi gereken mealler, murâd-ı ilahîyi insani özelliklerden dolayı eksik anlayabilme olasılığı bir tarafa, ön yargılı ve ideolojik yorumlara da sahne olabilmektedir. “Bu bağlamda, özellikle son

²¹⁰ Hans Freyer, *Din Sosyolojisi*, 1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2013, 57-85.

²¹¹ Toshihiko İzutsu, “Kur’ân’da Allah-İnsan”, Çev. Süleyman Ateş, İçinde: *Kur’ân’da Allah-İnsan ve İslâm Düşüncesinde Islâh (Modernizm)*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 176.

²¹² Fazlı Arabacı, “İslâm’da Dinî Bilginin Toplumsal Bağlamı”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 2004, 11.

²¹³ Freyer, *Din Sosyolojisi*, 57.

²¹⁴ Cahit Karaalp, “Son Dönem Meâllerinde Kur’ân’ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil ve Tenkit”, *Yakın Doğu İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2019, 54.

yıllarda yazılan bazı meallerde görülen bir husus da, ayetlere rasyonalist yaklaşımdır. Bu yaklaşım ise özellikle Kur'an kıssalarında ve kıssalarda yer alan birtakım mucizevi olaylarda kendini göstermektedir. Kıssalarda olağanüstü bir üslupla anlatılan bu olaylar, ya kelime tahlillerinden hareketle ya da keyfi yorumlar ve akli izahlarla sıradan olaylar olarak sunulmaya çalışılmaktadır. Ayet lafızlarının söylemediği, dini veya ilmi bir delille desteklenmeyen hususlara ayetleri açıklarken yer vermek, keyfi bir yaklaşım olacaktır ki bu yaklaşım, mealin asıl hedefinden bir sapmadır. Dahası bilinçli olarak yapılması halinde ise bir tahriftir.²¹⁵ Meallerin ve tefsirlerin yukarıda bahsini ettiğimiz sübjektif özelliklerinin farkında olmadan yapılan okumalar ise din adına telafisi imkânsız yanlış düşünmelere yol açmakta, bu bağlamda yapılan dini atıfların da bu düşüncelerle şekillenmesine kapı aralamaktadır.

Dini izahlar sisteminin ikinci en önemli kaynağı ise hadislerdir. Hadislerin vahiy gibi sırf tanrısal bir kaynak olmadığı açıktır. Fakat hadisin kendisine atfedildiği insan, diğer insanlardan farklı olarak ilahi hitabın ilk muhatabı yani peygamberdir. Nasıl ki peygamberlik görevi kesbî değil vehbî ise bu görevin gerektirdiği sorumluluklar da Allah tarafından belirlenmiştir. İlahi hitabın tebliği ve tebyini bunların başında gelmektedir. Yüce Allah, Hz. Muhammed'e hitaben: *"Sana da Kur'an'ı indirdik ki insanlara vahyedileni açıklayasın."*²¹⁶ mealindeki emriyle bu sorumluluğu açıkça ortaya koymuştur. O halde Hz. Peygamberin, Kur'an vahyinin açıklanmasına yönelik yaptığı açıklamalar, kurduğu cümleler ve ifade şekilleri sırf Yüce Allah'ın emri gereği olduğu için bile bağlayıcıdır denilebilir. Ayrıca Yüce Allah'ın peygamberine böyle bir yetki vermesi, peygamberin ilahi hitabı anlama ve açıklama noktasında ne kadar yetkin olduğunun kanıtıdır. Böylece hadisler Kur'an'ı herkesten daha iyi anlayan bir peygamberin sözü olarak fevkalade bir değer ifade etmektedir.

Buna karşın, peygamberin de bir insan olması dolayısıyla, Kur'an dışında söz ve fiilleri vardır. Bunların bağlayıcılığı noktasında İmam Şafii, Hz Muhammed'in söz ve uygulamalarının âlimler tarafından üç şekilde tasnif edildiğini ve bunların ilk ikisinde ittifak halinde olduklarını ifade etmektedir. Birincisi; Allah'ın Kur'an'da açıkça ortaya koyduğu ve Resulullah'ın da Kur'an'da ortaya konulduğu gibi tebyin ettiği sünnet

²¹⁵ Bayram Köseoğlu, "Meâllerde Kıssalara Rasyonalist Yaklaşım", *Diyanet İlmî Dergi* 58(2022), 929-932.

²¹⁶ (Nahl: 16/44)

çeşididir. İkincisi; Allah'ın Kur'an'da mücmel olarak indirdiği bir nassı, peygamberin ilahi murada uygun olarak açıkladığı sünnet çeşididir. Üçüncüsü ise; hakkında Kur'an'da hiçbir nass bulunmayan konularla ilgili sünnet çeşididir.²¹⁷ Şafii'nin bu güzel tespiti bir yana dursun İslam toplumunun ilahiyat alanı dışında kalan büyük bir kesiminin, mevzu hadislerle ilgili de pek fazla bir malumatı olmadığı ortadadır. Durum böyle iken, yukarıda bahsini ettiğimiz hususlar hakkında bilgi sahibi olmayan toplumun büyük bir kesimi, altında "Hz. Muhammed (s.a.v.)" yazan her sözü peygambere ait bir söz olarak anlayabilmektedir. Hadislerle ilgili bu sıkıntılı durum da yukarıda bahsini ettiğimiz meal ve tefsirlerde olduğu gibi din adına telafisi imkânsız yanlış düşünelere yol açmakta ve yapılan dini atıfları da olumsuz yönde şekillendirebilmektedir.

---

²¹⁷ Muhammed b. İdrîs b. Abbâs eş- Şâfi'î, *er- Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, el- Mektebetu'l- İlmiyye, Beyrut 1309, 91-92.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HELAK HADİSELERİ VE TABİİ AFETLER

3.1. KUR'AN'DA YER ALAN HELAK HADİSELERİ VE TABİİ AFETLERLE İLİŞKİSİ

Gerçeği katıksız ve pürüzsüz bildiren beyyineler olarak tanımlanan²¹⁸ ilahi vahiy, insanların dini bir meselede başvuracağı birinci kaynaktır. Çünkü vahiy, dinin asıl kaynağı olan mutlak varlığın insanlara direkt hitabıdır. Bu hitabın hedefi ise insanlara yol göstermektir. Kur'an, tıpkı kendinden önceki ilahi kitaplar gibi insanlara yol göstermeyi hedefler.²¹⁹ İnsana bu âlemde niçin var edildiğini, doğru yolun ne olduğunu ve bu yola ulaşması için kendisinden nelerin beklendiğini öğretir. Bununla birlikte beklenenin aksi yönde eylemler gerçekleştirmesi halinde nelerle karşılaşacağını haber verir. Kuşkusuz bu haberlerdeki amaç, insanı içinde bulunduğu yanıltan doğru yola sevk etmektir. Bu amaç nedeniyledir ki Yüce Allah, toplumların yok edilişleri (helak) ve bu durumu hazırlayan faktörlere Kur'an'da genişçe yer vermiştir. Nûh kavmini *tufan* ile²²⁰, Âd kavmini *gürültülü ve azgın bir fırtına* ile²²¹, Semûd kavmini *korkunç bir ses* ile²²², Lût kavmini *taş yağdırma ve altüst etme* ile²²³, Medyen kavmini de *korkunç bir gürültü* ile²²⁴ helak ettiğini defalarca tekrarlamıştır.

Yukarıda anılan hadiselerin dünyada süregelen ve insanların ölümüne yol açan deprem, sel veya volkanik patlama gibi doğa olaylarına benzetilmesi, bu olaylar ile helak olayları arasında doğrudan bir ilişki kurulmasına yol açmıştır. Böyle bir ilişkinin kurulmasına yol açan diğer bir sebep ise helaki hazırlayan *Allah'ı inkâr etme*²²⁵, *günah*²²⁶, *zulüm*²²⁷, *şirk*²²⁸, *kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere*

²¹⁸ Yaşar Nuri Öztürk, *Kur'ân-ı Kerîm Açısından Küresel Âfetler*, Yeni Boyut Yayınları, (8. Baskı), İstanbul 2020, 11.

²¹⁹ İsrâ: 17/9; Nahl: 16/89.

²²⁰ Ankebût: 29/14

²²¹ Hâkka: 69/6.

²²² Hâkka: 69/5.

²²³ Hûd: 11/82.

²²⁴ Hûd: 11/94.

²²⁵ Hûd: 11/60.

²²⁶ En'âm: 6/6.

²²⁷ En'âm: 6/45.

²²⁸ A'râf: 7/70.

*yönelmek*²²⁹, *yeryüzünde fesad çıkarmak*²³⁰ gibi bazı eylemlerin günümüzde de gerçekleştiriliyor olmasıdır. Günümüzde birçok insan, bu eylemleri Kur'an'da "sünnetullah" olarak kavramlaşan "Allah'ın öteden beri süregelen ve sürececek olan, kendine özgü, değişmeyen yasası."²³¹ anlamındaki sebep-sonuç ilişkisine dayandırarak, tabii afetlerin yukarıda bahsi geçen kötü eylemlerin gerçekleştirilmesi neticesinde meydana geldiğine inanmaktadır. Oysa bu inanç doğru değildir. Çünkü hem tabii afetlerin hem de bahsi geçen helak olaylarının kendilerine has belirgin karakteristik özellikleri vardır. Birinci bölümde tabii afetlerin bu özelliklerini detaylı bir şekilde açıklamıştık. Bu bölümde ise bahsi geçen helak olaylarının karakteristik özelliklerini inceleyip yeri geldikçe de tabii afetlerle aralarındaki farkı göstermeye çalışacağız.

3.2. KUR'AN'DA YER ALAN HELAK HADİSELERİ

Kuşkusuz Kur'an'ın bize haber verdiği helak hadiseleri birer ilahi azap örneğidir. Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: *"De ki: Söyler misiniz bana! Size Allah'ın azabı ansızın veya açıkça gelirse, zalim toplumdan başkası mı helak olur?"*²³² Dikkat edilecek olursa Yüce Allah bu ayette helaki, azap olarak nitelendirmiştir. Bunun gibi helak hadiselerinin ilahi azap ile gerçekleştiğini ifade eden pek çok ayet mevcuttur.²³³ Râzî (ö. 606/1210)'de bu ayetteki azabın her türlü azap hakkında umumi bir ifade olduğunu söylemektedir.²³⁴

Bir konunun kolayca anlaşılmasında kavramları bilmenin önemi tartışılmaz değer taşır. Çünkü kavramlar düşünmenin ve bilgi üretmenin en temel yapı taşıdır. Bu nedenle, helak edilen kavimler hususuna geçmeden önce "azap" ve "helak" kavramlarını kısaca incelemek yararlı olacaktır.

Azab kelimesi Arapçada "engellemek, vazgeçmek, vazgeçirmek terketmek" gibi anlamalar ifade eden bir isimdir. Genellikle "işkence, eziyet ve elem" anlamında kullanılan **"Azab"** (عَذَابٌ) kökünün mastarı **"azbun"** (عَذَّبَ) sözcüğüdür. Bu sözcük

²²⁹ A'râf: 7/80,81.

²³⁰ A'râf: 7/74.

²³¹ Ömer Özsoy, *Sünnetullah: Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, (4. Baskı), Fecr Yayınları, Ankara 2017, 43.

²³² En'am: 6/ 47.

²³³ A'râf: 7/ 59; Enfâl: 8/32,33; Yûnus: 10/50; Hûd: 11/26.

²³⁴ Ebû Abdillâh (Ebu'l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er- Râzî et- Taberistânî, *Mefâtihü'l-Gayb*, Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1999, XII/536.

“hoş/tatlı su” ve “susuzluğun şiddetinden dolayı bir şey yememe” anlamlarını içerir.²³⁵ Râgıb el- İsfahânî (ö. V./XI. yüzyılın ilk çeyreği) bu kelimeyi hoş/tatlı soğuk su anlamına gelen “**azbun**” (عَذْبٌ) kökünden türemiş bir isim olarak açıklamış ve “**azâbun**” (عَذَابٌ) kalıbında kullanıldığında “şiddetli bir şekilde eziyet vermek ve acı çektirmek” anlamına geldiğini ifade etmiştir. Ayrıca bu kelimenin kökü konusunda ihtilaf olduğunu söyleyen İsfahânî kimilerinin bu kelimenin kökü hakkında “Adam yemekten ve uykudan kesildi” sözünü tercih ettiğini, bu durumda kelimenin asıl anlamının insanı azaba; yani aç ve uykusuz kalmaya zorlama olduğunu dile getirmiştir. Kimilerine göre ise bu kelime “tatlı, hoş” anlamındaki “**azbun**” (عَذْبٌ) kökünden geldiğini ve tatlı suyun susuzluğu yok etmesinden ötürü, kelimenin “hayatın zevkini tadını yok etmek” anlamında kullanıldığını, kimilerinin de aynı kökün “bulanık su” tabirinden geldiğini ve bu durumda “Ona üzüntü verdim.” sözleri gibi olduğunu söylemiştir. Kimileri ise kelimenin asıl anlamının “kamçının azebesiyle yani ucuyla vurmak” anlamında olduğunu söylemiştir.²³⁶ İsfahânî’nin açıklamasından, kelimenin kök anlamının nereden geldiği konusunda farklı görüşler olsa da hepsinin temelde “engelleme”, “menetme”, “vazgeçme/vazgeçirme” gibi anlamlara işaret ettiği anlaşılmaktadır.

“**Azb**” (عَذْبٌ) kökü türevleriyle birlikte Kur’an’da 490 defa zikredilmiştir. Bu kök Kur’an’da en fazla “Şiddetli bir şekilde eziyet vermek ve acı çektirmek” anlamlarına gelen “**azab**” (عَذَابٌ) kalıbında zikredilmiştir.²³⁷ Kurtubî (ö.671/1273), azab kelimesinin “alıkoymak, engellemek”den türetildiğini, böylece azabı hak eden kimsenin insanı sağlıklı kılan her türlü nimetten engellenmesi anlamına geldiğini söyleyerek azabın niteliği ile ilgili olarak kamçı, ateş ve buna benzer şeyleri örnek vermektedir.²³⁸ Zemahşerî (ö.538/ 1144) azab lafzını hem anlam hem de yapı olarak “**nekâl**” (نَكَالٌ) kelimesine benzetmiştir. Yani bir kimse kendisini bir şeyden geri tuttuğu zaman onu ifade etmek için bu iki kelimenin birbirinin yerine kullanılabildiğine işaret etmiş,

²³⁵ Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman Halil b.Ahmed, Kitâbu'l-Ayn, (thk. Dr. Mehdî el-Mahzûmî, Dr. İbrahim esSamrâi), Beyrut 1988, II, 102; Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet, *Tehzîbu'l-Luğa*, (thk. Muhammed Ali en-Naccar), ed- Daru'l-Mısriyye li't-Teâlîfi ve't-Tercemeti, Kahire 1964, II, 322; İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er- Rûveyfî, *Lisânü'l-'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1994, I/584.

²³⁶ Ebu'l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el- Mufaddal er- Râgıb el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, (thk. Safvân Adnân Dâvûdî,) Dâru'l-Kalem, Dâru's Şâmiyye, Beyrut 1991, 554-555.

²³⁷ Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el- Mu'cemu'l Mufehres li-Elfâzi'l Kur'âni'l- Kerîm*, Dâru'l Fikr, Beyrut 1987, “Azb” md.

²³⁸ Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el- Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964, I/192.

kelimenin anlam genişlemesine uğradığını ve sadece suçluyu caydırmak için değil her türlü ağır ceza için kullanıldığını belirtmiştir.²³⁹ Râzî de azap lafzını kalıp ve mana bakımından “**nekâl**” kelimesine benzeterek kelimenin “menetme” anlamına geldiğini ve “**azbun**” kelimesinin de susuzluğu giderip bertaraf ettiği yani susuzluktan men ettiği için aynı manada olduğunu dile getirmiştir. Bununla birlikte “**azâb**” kelimesinin zamanla genişleyerek suçlunun o suçu işlemesini engelleyen bir ceza olmasa bile insana yönelik her türlü sıkıntıya azap adı verildiğini beyan etmiştir.²⁴⁰ Çünkü birçok kelime gibi “**azâb**” kelimesi de Kur’an bağlamında yeni anlamlar kazanarak insanın yaptıklarına karşılık hem dünya hem de ahiretteki her türlü acı veren şey için kullanılır olmuştur.²⁴¹

Helâk ise “**h-l-k**” (هَلَكَ) fiilinin mastarı olup, ot veya bitkilerin kuruyup yok olması anlamına gelmektedir.²⁴² “**Helâk**” (هَلَكَ) kelimesi kendi kendini perişan etmek, hüzn ve kedere kapılmak, bela ve musibetlerle karşılaşmak, varken yok olmak, bir şeyi faydalanılır olmaktan çıkartmak, işe yaramaz hale gelmek, kendi eliyle kendini tehlikeye atmak, kırmak ve düşmek, perişan etmek, mahvetmek, öldürmek ve mal satmak gibi anlamlara gelmektedir.²⁴³

Râgıb el- İsfahânî “**helâk**” kelimesinin Kur’an’da farklı anlamlarda kullanıldığını ifade etmiştir. Bir şeyin kaybedilmesi anlamında: (هَلَكَ عَنِّي سُلْطَانِيَّةٌ) “Güç ve saltanatım yok olup gitti.”²⁴⁴ Bir şeyin şekil değiştirmesi ve bozulması anlamında: (الْحَزْتُ وَالنَّسْلُ) “Ekini ve nesli yok etmek.”²⁴⁵ Ölüm anlamında: (إِنْ أَمْرُوا هَلَكَ) “Bir kişi ölürse.”²⁴⁶ anlamında kullanılır. Bir şeyin varlık âleminde iptal edilmesi ve kökten yok edilmesi anlamında: (كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّا وَجْهَهُ) “O’nun yüzünden başka her şey yok olacaktır.” Azap anlamında: (وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ أَهْلَكْنَاهَا) “Nice kentler yok ettik.”²⁴⁷ anlamında kullanımlar da mevcuttur.²⁴⁸

²³⁹ Ebu-l Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el- Hârizmî ez- Zemaşşerî, *el- Keşşâf ‘an Hakâ’iki Ğavâmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l- Ekâvîl fî Vücûhi’t- Te’vîl*, (thk: Mustafa Hüseyin Ahmed) Dârü’r- Reyyân li’t Tûrâs, Kahire 1987, I/53.

²⁴⁰ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, II/296.

²⁴¹ Kaya, *Kur’ân’da Azap*, 30.

²⁴² İbn Manzûr, *Lisânü’l-‘Arab*, X/503-504.

²⁴³ Ferâhidî, *Kitâbu-l- ‘Ayn*, III/377-378.

²⁴⁴ Hâkka: 69/29.

²⁴⁵ Bakara: 2/205.

²⁴⁶ Nisâ: 4/176.

²⁴⁷ A’râf: 7/4.

²⁴⁸ Râgıb el-İsfahânî, *El Müfredât*, 843-844.

Kur'an'da altmış sekiz yerde geçen bu kelime, yukarıda bazı örnekleri verilen istisnalar dışında, genellikle azap anlamında karşımıza çıkmaktadır.²⁴⁹ Kur'an bağlamında ele alındığında helâk, küfürde ısrar ederek peygamberlere türlü işkenceler yapan bununla birlikte ilahi düzeni tehdit eden eylemlerinden vazgeçmeleri imkânsız hale gelen toplulukları etkisiz hale getirmek için, Yüce Allah'ın gerçekleştirdiği ilahi bir müdahale anlamına gelmektedir.

Yüce Allah Kur'an'da helakini haber verdiği bu toplulukları “kurûn-u ûlâ (ilk nesiller)” şeklinde ifade etmektedir. Kasas Suresi'nde şöyle buyurmaktadır: “*Andolsun ki biz ilk nesilleri yok ettikten sonra Musa'ya olur ki düşünür, öğüt alırlar diye, insanlar için apaçık deliller, hidayet rehberi ve rahmet olarak o kitabı (Tevrat'ı) vermişizdir.*”²⁵⁰ Elmalılı Hamdi Yazır (ö. 1338/1942) “kurûn-u ûlâ”nın, Firavun'un helaki ile son bulan zaman diliminde dünyada yaşamış toplumlar olduğunu ifade etmiştir. Tevrat'ın nüzulünden İslam'ın zuhuruna kadar geçen sürede yaşamış olan nesillerin “kurûn-u vusta (orta nesiller)” olduğunu ve Kur'an'ın nüzulüyle de “kurûn-u uhrâ (son nesiller)” yani ahir zamanın başladığı şeklinde bir tasnif yapmıştır.²⁵¹

Müfessirler, toplu helakin sadece “kurûn-u ûlâ”ya uygulandığı, Tevrat'ın indirilmesinden sonra Allah'ın herhangi bir nesli bütünüyle helak etmediği, bunun yerine inananlara Allah'ın düşmanlarıyla savaşmalarını emrettiği şeklinde bir kanaat oluşturmuşlardır.²⁵² Ebu Sâid el-Hudrî de yukarıdaki ayet-i kerimeyi referans göstererek Yüce Allah'ın Hz. Musa'ya Tevrat'ı indirmesinden sonra insanları toplu bir şekilde cezalandırmadığını söylemiştir.²⁵³

Yukarıdaki bilgiden umumi helakin sadece Hz. Musa'ya kadar dünya üzerinde yaşamış toplumları kapsadığı anlaşılmaktadır. Burada şu akla gelebilir; helak olayları Hz. Musa'ya kadar dünya üzerinde yaşamış kavimleri kapsadığına göre Fil olayını nasıl izah edebiliriz? Umumî helak olayları şirke düşüp azgınlaşması sonucunda kendilerine

²⁴⁹ Muhammed Fuâd Abdalbâkî, *el- Mu'cemu'l Mufehres li -Elfâzi'l Kur'âni'l- Kerîm*, “h-l-k” md.

²⁵⁰ Kasas: 28/43.

²⁵¹ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, Nebioğlu Basımevi, 1960, V/3739.

²⁵² Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'an*, (thk. Abdullah b. Abdi'l Muhsin et-Türkî), Merkezü'l-Buhûs ve'd Dirâsâti'l-Arabiyyeti ve-'l İslâmiyyeti, Kahire 2001, XVIII/259; Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, XIII/290-291; İmâdüddîn Ebû'l- Fidâ' İsmâîl b. Kesîr ed-Dımaşkî, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, (thk: Muhammed Hüseyin Şemsuddin) Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1998, VI/215.

²⁵³ Taberî, *Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'an*, XVIII/259.

gönderilen peygamberlerle alay edip, yalanlayan ve onlara türlü işkenceler yaparak elçilik görevlerini engelleyen, ilahi uyarıların hiçbir fayda vermediği toplumların tamamı için uygulanmıştır. Fil olayında ise helak edilen sadece Ebrehe ve beraberindeki ordu fertleridir. Ebrehe'nin mensup olduğu kavim bu olayın dışında tutulmuştur. Zaten bu olayın meydana gelmesi başlı başına bir istisnadır, çünkü bu olaya neden olan fiil, Kâbe'yi yıkma amacı taşımaktadır. Bu olay, Bedir Savaşı'nda Yüce Allah'ın Müslümanlara yardım etmesi gibi düşünülebilir. Müşrik ordusu meleklerin yardımıyla helak edilirken²⁵⁴ savaşta olmayan müşrik halka dokunulmamıştır.

Buna göre Kur'an'da bahsi geçen helak olaylarını helak edilen kitleler bakımından umumi ve hususi helak olarak ikiye ayırabiliriz. Umumi helakle, iyileşme durumu imkânsız hale gelen bir toplumun tamamının yok edilmesi kastedilirken; hususî helakle, bazı özel durumlara yönelik Yüce Allah'ın sadece o durumun muhataplarını yok etmesi kastedilmektedir. Yukarıda örneklerini verdiğimiz “Fil vakası” ve “Bedir savaşında müşriklerin helak edilmesi” olaylarının tabii afetlerle ilişkilendirilemeyecek kadar olağanüstü bir mahiyet arz ettikleri açıktır. Bu nedenle araştırmanın bundan sonraki aşamasında oluşumları doğa olayları ile ilişkilendirilen umumi helakler konusu incelenecektir. İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı ve Firavun ordusunun suda boğulması hadisesi ise hususi helâk kapsamında olmasına rağmen olayın Kur'an'daki tasviri, tabii afetlere benzetildiği için yine bu başlıkta incelenecektir.

3.2.1. Helak Edilen Kavimler

Kur'an'da ismi umumi helak ile meşhur olmuş kavimler şunlardır: Nûh Kavmi, Ashâb-ı Ress, Âd Kavmi, Semûd Kavmi, İbrahim Kavmi, Lût Kavmi, Şuayb Kavmi (Medyen Halkı, Eykeliler) ve Tübba Kavmi. Bu kavimlerden Ashâb-ı Ress, Tübba Kavmi ve Hz. İbrahim kavminin helak edildiği Kur'an'da sabit iken, helaklerinin nasıl gerçekleştiği konusunda detaylı bir bilgi yoktur. Bu nedenle araştırmamızın bu kısmında Nûh, Âd, Semûd, Lût, Şuayb kavmini teker teker ele alıp her bir kavimle ilgili ayetleri inceleyerek bu kavimler ve başlarına gelen olayları resmetmeye çalışacağız. Ayrıca İsrailoğullarının Mısır'dan çıkışı ve Firavun ordusunun suda boğulması hadisesini de tabii afetlere benzetilmesinden dolayı bu bölümde inceleyeceğiz. Zira helak sebepleri ve

²⁵⁴ Enfâl: 8/9-13; Âl-i İmrân: 3/124-125; Müslim, Cihâd: 58.

bu hadiselerin meydana geliş biçimlerini anlayabilmek için resmin tamamına bakmanın faydalı olabileceği kanaatindeyiz. İlgili ayetler şu yöntemle incelenecektir:

- 1) İlgili kavmi helake sürükleyen tutum ve davranış biçimlerinin ifade edildiği ayetleri bir araya getirerek helak sebeplerini belirlemek.
- 2) Helakin gerçekleşme sürecindeki ayetleri bir araya getirerek bahsi geçen olayı, birinci bölümde incelediğimiz tabii afetler ile karşılaştırarak aralarındaki farkı ortaya koymak.

3.2.1.1. Nûh Kavmi

Kur'an'a göre Hz. Nûh, Yüce Allah'ın insanlar için belirlediği kuralları ilk defa tahrip eden bir kavme gönderilmiştir.²⁵⁵ Kur'an'da Yüce Allah bu kavmi peygamberinin ismine nispetle "Nûh Kavmi" olarak tanıtmaktadır.

Bu kavmin hak yolu tahrip etmesi ise halkı tevhitte alıkoyup şirki emretmeleri ile başlamıştır. Nitekim Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: "*Dediler ki: "Sakın tanrılarınızı bırakmayın, ne Vedd'i, ne Süvâ'ı ve ne de Yeğûs'u, Yeûk'u ve Nesr'i."*²⁵⁶ İbn Kesîr (ö. 774/1373, Putlara ilk tapınma hususunda Abdullah b. Abbas ve tefsir âlimlerinin birçoğunun şöyle dediğini nakletmiştir: "İçlerinde Allah'a kulluk ve taatte meşhur olan kimseler öldüğünde, kavimleri bunları hatırlamak maksadıyla kabirlerinin üzerine onları temsil eden resimler çizmişlerdi. Uzunca zamanlar sonra bu resimleri heykeller biçiminde yontmaya başladılar. Zaman geçtikçe de bu heykellere tapınmaya başladılar. Bu nedenle Allah'ı unuttular ve yeryüzünde fesad baş gösterdi. Bunun üzerine Allah Teâlâ elçisi Nûh'u gönderip onlara tek ve ortağı olmaksızın Allah'a ibadet etmeyi emretti."²⁵⁷

Bu temel sapış onları ilerleyen zamanlarda fesada, zulme, kargaşaya ve ahlaksızlığa sürükledi.²⁵⁸ İşte Hz. Nûh, kavmini şirk dolayısıyla bir hastalık gibi saran bu fesat, zulüm ve ahlaksızlık mikrobundan arındırmak için Allah tarafından kendilerine bir uyarıcı olarak gönderildi. O her fırsatta, belki de kendinden sonra gelecek olan

²⁵⁵ Ebu'l A'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, (Çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yayınları, İstanbul 2005, II/47.

²⁵⁶ Nûh: 71/23.

²⁵⁷ İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, III/387.

²⁵⁸ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, II/48.

peygamberlerin de tekrar edeceğinden habersiz, şu cümleyi kavmine haykırıyordu: “*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur.*”²⁵⁹

Hız. Nûh, bu kavimle dokuz yüz elli sene boyunca mücadele etti.²⁶⁰ Geçen bu uzunca süre zarfında bıkmadan usanmadan, küfre sapmış olan bu toplumu Allah'ın birliğine davet etti. Bununla birlikte kendilerini azaptan sakınmaları konusunda da sürekli olarak uyardı.²⁶¹ Buna karşılık içlerinden birinin kendilerini uyarmasını kabullenemeyerek her defasında onu sapıklıkla suçladılar.²⁶² “Hız. Nûh, kendisine yakıştırdıkları sapıklığı reddediyor, çağrısının iç yüzünü ve membaini anlatıyor, söylediklerinin hayal mahsulü olmadığını, elçilik görevini ifaya mecbur olduğunu, onlar tarafından bilinmeyen pek çok şeyin kendisi tarafından bilindiğini izah ediyordu. Onlar ise kendileri gibi beşer cinsinden birinin peygamber olarak seçilmesini, öteki kişilerin bilmedikleri şeyleri onun bilmesini acayip bir şey olarak karşılıyorlardı.”²⁶³

Kur'an'ın bildirdiğine göre Hız. Nûh'un davetine kavminden az bir topluluk icabet etmişti.²⁶⁴ Kavmin ileri gelenleri ise bu topluluğu “ayak takımı, basit görüşlü” kimseler olarak nitelendirip, kendilerinden daha aşağıda gördükleri bu kimselerin kendilerine nazaran üstün meziyetleri olmadığı fikrinden yola çıkarak Hız. Nûh'u ve ona inananları yalanlıyor, küçük görüyorlardı.²⁶⁵ Müfessirler, bu kimselerin halk arasında fakir, yoksul ve sıradan insanlardan oluştuğu için kavmin önde gelen, varlıklı ve söz sahibi konumunda olan kimselerinin, gururlarından dolayı ona karşı çıktıkları yorumunu yapmışlardır.²⁶⁶ Bununla birlikte Hız. Nûh'un kavmine yönelik: “*Ey kavmim! Ben sizden herhangi bir mal mülk istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ve ben ona iman edenleri kovacak değilim. Onlar elbette Rablerine kavuşacaklar. Fakat ben de sizi cahillik eden bir kavim görüyorum. Ey kavmim, ben onları etrafımdan kovacak olursam, Allah'tan beni kim kurtarabilir? Siz hiç düşünmez misiniz?*”²⁶⁷ şeklindeki

²⁵⁹ A'râf: 7/59.

²⁶⁰ Ankebût: 29/14.

²⁶¹ Hûd: 11/26.

²⁶² A'râf: 7/60- 63.

²⁶³ Seyyid b. Kutub b. İbrâhîm b. Hüseyin eş- Şâzili, *Fî Zilâli'l-Kur'an I-XVI* (Çev: E. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa) Akit Gazetesi Yayınları, İstanbul VI/122,123.

²⁶⁴ Hûd: 11/40; Mü'minûn: 23/27.

²⁶⁵ Hûd: 11/27.

²⁶⁶ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XII/379-380; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/324; Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, IX/22-23; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l Kur'âni'l Azîm*, IV/274.

²⁶⁷ Hûd: 11/29-30.

seslenişlerinden sanki bu gürhün Hz. Nuh'a, kendisine inananları yanından kovması yönünde de direktmeler yaptıkları anlaşılmaktadır.

Hz. Nûh, kavmi tarafından çeşitli eziyetlere maruz kalıyor, kendisiyle “cinlenmiş, deli” diye alay ediliyor ve risalet görevini engellemek üzere tehdit ediliyordu. Bu husus Kur'an'da şöyle zikredilmektedir: “*Onlardan önce Nûh'un kavmi de yalanlamıştı. Kulumuzu yalanladılar ve: “Cinlenmiştir.” dediler. Ve (Nûh davetten vazgeçmeye) zorlandı.*”²⁶⁸ “*Dediler ki: “Ey Nûh! Eğer vazgeçmezsen, iyi bil ki, taşta tutulandan olacaksın!*”²⁶⁹ Kuşkusuz Kur'an'da resmedilen bu tablo ve benzerleri, kavmiyle Hz. Nûh arasında dokuz yüz elli yıl boyunca çokça tekrarlanmıştı. Peygamberler arasında en yakın bilgiye sahip olduğumuz Hz. Muhammed'in yirmi küsur yıllık risalet görevi boyunca inkârcılarla arasında yaşananları düşünüp mukayese ettiğimizde bu durum daha iyi anlaşılabilir.

Yapılan onca tehdit ve alay karşısında Hz. Nûh'un kavmine cevabı ise şu oluyordu: “*Ey kavmim, eğer benim aranızda duruşum ve Allah'ın âyetleriyle öğüt verişim size ağır geliyorsa, şunu bilin ki, ben yalnızca Allah'a dayanmışımdır, artık siz ve ortaklarınız her ne yapacaksanız toplanıp bütün gücünüzle karar veriniz. Sonra bu işiniz size dert olmasın. Sonra bana ne yapacaksanız yapın, bana mühlet de vermeyin. Eğer yüz çevirirseniz çevirin, ben de sizden bir ücret istemedim ya! Benim mükâfatımı ancak Allah verir. Ve ben O'nun emrine boyun eğen Müslümanlardan olmakla emrolundum.*”²⁷⁰ Bununla birlikte Hz. Nûh'un kendilerini uyardığı azabı da alaya alarak diyorlardı ki: “*Ey Nûh! Bizimle didişip durdun, didişmende de çok ileri gittin. Eğer doğru söylüyorsan, bizi tehdit ettiğin şu azabı getir de görelim.*”²⁷¹ Bunun karşılığında Hz. Nûh onlara: “*Onu ancak Allah dilerse getirir. Ve siz O'nu yıldırarak değilsiniz. Ben size öğüt vermek istemiş olsam da, eğer Allah sizi helâk etmeyi murad ediyorsa, zaten öğüt vermemin size bir faydası olmaz.*”²⁷²

Hz. Nûh, dile kolay, neredeyse on asır boyunca kavmini hidayete erdirmek için yapılabilecek her şeyi yapıp da olumlu bir sonuç alamayınca ve kendisine yönelik gerçekleştirilen onca alay ve tehdit onu büyük bir hüzne boğup, artık düzelmelerinin

²⁶⁸ Kamer: 54/9.

²⁶⁹ Şuarâ: 26/116.

²⁷⁰ Yûnus: 10/71-72.

²⁷¹ Hûd: 11/32.

²⁷² Hûd:11/33-34.

mümkün olmadığı kanaatine varınca Rabbine yönelerek: “*Ya Rabbi mağlup oldum bana yardım et.*”²⁷³ diyerek yalvarıyordu. Şunları da ekliyordu: “*Ey Rabbim! Ben kavmimi gece gündüz davet ettim. Fakat benim çağırmam, onların sadece kaçmalarını artırdı. Ben onları senin bağışlaman için her davet ettiğimde, onlar parmaklarını kulaklarına tıkadılar, elbiselerine büründüler, ısrar ettiler, kibirlendikçe kibirlendiler. Sonra ben onları açık açık çağırdım. Sonra hem ilan ederek söyledim onlara, hem gizli gizli. Gelin, dedim, Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin. Çünkü o çok bağışlayıcıdır.*”²⁷⁴ “*Buna rağmen onlar bana isyan ettiler. Büyük büyük tuzaklar kurdular. Çok kişiyi yoldan saptırdılar. Bu yüzden yeryüzünde kâfirlerden bir tek kişi bile bırakma.*”²⁷⁵

Tüm bu gelişmeler arasında Yüce Allah peygamberine: “*Bil ki kavminden şimdiye kadar iman etmiş olanlardan başka artık kimse iman etmeyecektir. Onun için yaptıkları şeylerden dolayı kederlenme. Bizim gözetimimiz altında ve vahyimize göre gemiyi yap. Zulüm yapanlar hakkında da bana bir şey söyleme. Çünkü onlar kesinlikle suda boğulacaklardır.*”²⁷⁶ buyurarak kavminin helak edileceğini haber veriyordu. Hz. Nûh, Rabbinin kendisine öğrettiği şekilde gemiyi yaparken kavmi onunla alay etmeye devam ediyordu. Razi, Hz. Nûh’un kavminin, kendisiyle ne şekilde alay ettikleri hususunda âlimlerin ihtilaf halinde olduğunu ve tüm bu izahların aynı zamanda ihtimal dâhilinde olduğunu ifade ederek bu konuda yapılan izahları şöyle sıralamaktadır: Onlar, Hz Nuh’a “Yoksa marangozluğa mı başladın.” diyorlardı. “Şayet doğru söylüyor olsaydın, tanrın sana bu zor görevi vermek yerine gemiyi gönderirdi” diyorlardı. “Onlar daha önce hiç gemi görmedikleri için gemiye şaşıyor ve Hz. Nûh’la alay ediyorlardı. “Burada su yok bu gemiyi yüzdürmen mümkün değil.” diyerek Hz. Nuh’un akılsız olduğunu söylüyorlardı. Hz. Nûh onlara azabı haber verdiği halde aradan uzun zamanlar geçmesine rağmen bu azaba dair hiçbir gelişme olmayınca Hz. Nuh’u yalancılıkla itham ettiler.²⁷⁷

Bütün bu alaya almalar devam ederken Hz. Nûh gemiyi yapmaya devam ediyordu. Ve nihayet kavminin kendisinden alay ederek ısrarla istediği azap günü gelip çatmıştı. Yüce Allah’ın emri gelmiş yer ve gök bu emre itaat etmişti. Bu olay Kur’an’da

²⁷³ Kamer: 54/10.

²⁷⁴ Nûh: 71/5-10.

²⁷⁵ Nûh: 71/21-26.

²⁷⁶ Nûh: 71/36-37.

²⁷⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XVII/345.

şöyle geçmektedir: “Nihayet emrimiz geldiği ve tennur tutuşup parladığı zaman dedik ki; “Erkeği ve dişisi olan her canlıdan ikişer tane, aleyhlerinde hüküm verilmiş olanların dışında, aileni ve iman etmiş olanları geminin içine yükle.” Zaten beraberinde iman edenler çok az idi. Nûh dedi ki; “Allah'ın adıyla binin içine. Onun akışı da, duruşu da (O'nun adıyladır). Hiç şüphesiz Rabbim gerçekten çok bağışlayıcı, çok esirgeyicidir.”²⁷⁸ Ayette geçen “tennur” kelimesinin yorumu hakkında iki görüş öne çıkmaktadır: Birinci görüşe göre “tennur” içinde ekmek pişirilen tandır manasındadır. Kendisi de aynı görüşte olan Râzî, bu görüşte olanlara göre tandırın Hz. Adem veya Hz. Nûh'a ait olduğunu, azap günü tandırdan su fişkırmaya başlayınca bunun tufanın bir alameti olabileceğinin ihtimal dahilinde olduğunu beyan etmiştir. Râzî, bu ihtimali benimseme nedenini ise ayetin, zahiri manadan mecazi manaya çevirmemek üzere bu şekilde yorumlanabileceği olarak açıklamıştır. İkinci görüşe göre ise bu, tandırdan başka bir şeydir.²⁷⁹ Abdullah b. Abbas'tan gelen rivayete göre “tennur” kelimesiyle kastedilen yeryüzüdür. Öyle ki yeryüzü suyu kaynatan bir tandır haline gelmiş ve içinde ateş yanan fırınlardan su kaynamıştı.²⁸⁰

Tufan hadisesini nasıl meydana getirdiğini ise Yüce Allah şöyle haber vermektedir: “Biz de boşalan bir su ile göğün kapılarını açtık. Yeri de kaynaklar halinde fişkırttık, derken sular takdir edilmiş bir iş için birleşti.”²⁸¹ İbn Abbas, göğün daha önce böyle bir yağmur yağdırmadığını, böylesi bir hadisenin dünya üzerinde bir benzerinin gerçekleşmediğini söylemiştir.²⁸² Râzî ise bu ayette geçen göğün kapılarının açılması hususunda; “açmak”, “kapı” ve “gökyüzü” ifadelerinin hakiki mana veya mecazi ifadeler olabileceği yönünde iki görüş ileri sürüldüğünü dile getirmektedir. Birinci görüşe göre semanın kapılarının açılıp kapanması imkânsız görülebilecek bir durum değildir. İkinci görüşe göre ise bunlar, “istiare-teşbih ve benzetme” amacıyla söylenmiştir. Çünkü ayetin zahiri manasında bu suyun buluttan gelmediği anlaşılmaktadır.²⁸³ Biz bu konuda iki görüşün de ihtimal dâhilinde olabileceğini benimsemekle birlikte birinci görüşle ilgili şunu söylemek istiyoruz: Diyelim ki Yüce Allah bu ibareyi hakiki manada ifade etti, yine de bu, olayın olağanüstü bir durum

²⁷⁸ Hûd: 11/40-41.

²⁷⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVII/346.

²⁸⁰ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XII/401405; İbn Kesîr, *Tefsîrû'l Kur'âni'l Azîm*, IV/278.

²⁸¹ Kamer: 54/11-12.

²⁸² İbn Kesîr, *Tefsîrû'l Kur'âni'l Azîm*, VII/441.

²⁸³ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXIX/295.

olmadığını kanıtlamaz. Çünkü göğe kapılarını açtırıp, gemidekiler dışında kimsenin kurtulmasına imkân vermeyen düzeyde bir su boşalımı meydana getirmek, sıradan bir doğa olayının oluşumunun izahı ile bir tutulamaz. Elbette sıradan doğa olaylarını da meydana getiren Yüce Allah'tır. Örneğin yağmur gibi olağan bir doğa olayının Kur'an'da yine Nûh Suresi'nde zikredilmesi bize göre çok manidardır. Hz. Nûh'un; *"Sonra ben onları açık açık çağırdım. Gelin, dedim, Rabbinizin sizi bağışlamasını isteyin. Çünkü o çok bağışlayıcıdır. Üzerinize gökten bol yağmur yağdırsın."*²⁸⁴ şeklindeki ifadesi "bol yağmurun" Allah'ın eliyle gerçekleşen fakat insanların alışageldikleri, olağan bir doğa olayı olduğu izlenimini vermektedir. Ancak tufanla ilgili ayetlerde resmedilen olay, göğün kapılarının açılması dışında yerin de kaynaklar şeklinde fişkırtılarak iki suyun bir takdire göre birleştirilmesi ve bu suyun akışının da duruşunun da bu hadise dâhilinde gerçekleşmesi gibi hususi özellikler barındırmaktadır.

Bu hadiseyi tek başına ne bir sele, ne bir kasırgaya ne de bir tsunamiye benzetmek mümkün değildir. Nitekim bu olayların her birinin kendilerine has bir takım oluşum ve gelişim özellikleri vardır. Örneğin sel, şiddetli yağışlar sonucunda ani olarak meydana gelen büyük su kütlesidir.²⁸⁵ Selin oluşumunda yağışla beraber yerden kaynaklar şeklinde su fişkırtması şeklinde bir özellik yoktur. Ayrıca ayetlerde kastedilen su kütlesi, üstünde kocaman bir gemiyi taşıyacak ve dağlar gibi dalgalar üretecek kadar büyüktür, fakat seller için aynı şeyi söylemek zorlama bir ifade olur. Bu olay tek başına bir kasırga olarak da düşünülemez. Kasırgalar, saatte 252 kilometreye ulaşabilen bir hızla şiddetli rüzgarlara, şimşek ve yıldırım gibi elektriksel olaylara, sellere ve hortumlara sebep olabilir.²⁸⁶ Kur'an'da ise bu olayla ilgili ne çok şiddetli bir rüzgârdan ne şimşek ve yıldırımdan, ne selden ne de hortumdan bahsedilmektedir. Ayrıca kasırgaların oluşumunda da yine yerden kaynaklar şeklinde su fişkırtması gibi bir özellik bildirilmemiştir. Bu olay tek başına bir tsunami de olamaz. Tsunami, deniz tabanında oluşan büyük bir sarsıntı nedeniyle ortaya çıkan büyük dalgaları ifade eder.²⁸⁷ Fakat tsunamiler de seller gibi ancak sınırlı bir yeri etkileyebilir ve tsunamiyle gelen su kütlesi koca bir gemiyi kaldırıp yüzdürecek özellikte değildir. Ayrıca tsunamilerde de yerden kaynaklar şeklinde bir su fişkırtması gözlenen bir durum değildir.

²⁸⁴ Nûh: 71/10-11.

²⁸⁵ Havza amenajmanı_18760(2). PDF <https://www.ktu.edu.tr>, Erişim tarihi: 14/11/2023.

²⁸⁶ Özey ve Ünlü, *Afetler Coğrafyası*, 65.

²⁸⁷ TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası, *Kıyılarımızı Bekleyen Doğal Bir Afet: Tsunami*, www.jmo.org.tr, Erişim Tarihi: 31/10/2023.

*“Gemi içindekilerle birlikte, dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu...”*²⁸⁸

Bu ayette tufanda meydana gelen dalgalaradaki su kütlesinin birikmesi ve yükselmesi anlamında dağ benzetmesi yapılmıştır.²⁸⁹ Olağan dalgaların oluşumunu belirleyici etkenler, şiddetli rüzgâr ve depremlerdir. Şiddetli rüzgârlar kasırga, tayfun ve siklonların oluşumuna neden olur. Bu olaylarda şiddetli yağışlar, şimşek ve yıldırım gibi elektriksel olaylar bir arada gelişir. Depremlerin etkisiyle meydana gelen tsunamilerin oluşturduğu dalgalar ise yükseklikleri otuz metreye kadar uzanan dev dalgalar. Ancak Yüce Allah'ın tufanı konu ettiği ayetlerdeki dalgaların olağan bir yapıda olduğuna dair hiçbir işaret bulunmamaktadır. Örneğin bu olayda ne bir sarsıntı, ne şiddetli rüzgâr, ne de şimşek ve yıldırımdan söz edilmekte, fakat dalgaların yüksekliği dağlara benzetilmektedir.

Dağlar gibi dalgaların arasında akıp gitmekte olan bu geminin özellikleri hakkında ise Yüce Allah yalnızca levhalar ve çivilerden yapılmış olduğuna dair bilgi vermektedir. Ağaç levhalardan yapılmış, çivilerle perçinlenmiş, çözülüp dağılması son derece kolay olan bu geminin²⁹⁰ içindekileri belirlenmiş olan hedefe sağlam bir şekilde ulaştırması da bu olayın olağan bir hadise olmadığını göstermektedir. Çünkü bu gemi Yüce Allah'ın gözetimi altında ve onun vahyi ile müminler için yapılmıştı. Dolayısıyla da başka türlü hareket edemezdi. Günümüzün son teknolojisiyle yapılmış bir geminin, böylesi yükseklikte bir dalga ile karşılaştığında içindeki yolcuları sapasağlam bir şekilde karaya ulaştırabileceğini kim garanti edebilir?

“Gemi içindekilerle birlikte, dağlar gibi dalgalar arasında akıp gidiyordu. Nûh ayrı bir yere çekilmiş olan oğluna bağırdı: “Yavrucuğum, gel, bizimle beraber bin! Kâfirlerle beraber olma! O, dedi ki; “Ben, beni sudan koruyacak bir dağa çıkacağım.” Nuh da “Bu gün Allah'ın merhamet ettiğinden başkasını, Allah'ın bu emrinden koruyacak kimse yoktur.” dedi. Derken dalga aralarına giriverdi. O da boğulanlardan oldu. Allah tarafından denildi ki: “Ey yeryüzü suyunu yut! Ey gökyüzü sen de suyunu kes! Ve sular çekildi. Emir yerine gelmiş oldu. Gemi de Cudi dağı üzerine oturdu. “Ey Nûh!” denildi. “Bizden bir selâm sana ve seninle birlikte olanlardan gelecek ümmetlere, kutluluk dileğiyle gemiden in. İleride kendilerini birçok nimetten faydalandıracağımız,

²⁸⁸ Hûd: 11/42.

²⁸⁹ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/396.

²⁹⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XXIX/297.

*sonra da bu yüzden kendilerine tarafımızdan acıklı bir azap dokunacak nice ümmetler olacaktır.”*²⁹¹

Yukarıdaki ayetlerde de bildirildiği üzere söz konusu hadisede yalnız Allah’ın merhamet ettiği kimseler kurtulmuş, peygamber oğlu bile olsa iman etmeyenler boğulmuştur. Yani meydana gelen bu hadise, çeşitli yöntemler denemek kaydıyla insanların kendilerini bir şekilde kurtarabileceği bir özellikte değildir. Ayrıca devam eden ayetlerde geminin bir dağ üzerine oturduğundan bahsedilmektedir. Bu ifade, meydana gelen su boşalımının dağ seviyesine yükselecek bir kütleye sahip olması gerektiğini işaret etmektedir. Bu dağın ismiyle zikredilmesi de manidardır. Gemi herhangi bir yüksekliğe sahip bir dağa değil, Yüce Allah’ın belirlemiş olduğu dağ üzerine oturmuştur. O halde söz konusu dağın diğer dağlara nispetle daha yüksek olabileceği varsayımına ulaşmak mümkündür. Çünkü diğer dağlardan herhangi birinin daha yüksek olması, Cudi dağının da suların altında kalacak seviyede olduğunu gösterir. Buna göre meydana gelen hadisedeki su kütlesinin dağları da aşabilecek bir seviyede olduğunu düşündüğümüzde, böylesi bir oluşumun tabii afetler kapsamında herhangi bir sel veya tsunami olayı ile izah edilemeyeceği açığa çıkacaktır.

3.2.1.2. Âd Kavmi

Âd Kavmi Yüce Allah’ın Hz. Nûh’a “*İleride kendilerini birçok nimetten faydalandıracağımız, sonra da kendilerine tarafımızdan acıklı bir azap dokunacak nice ümmetler olacaktır.”*²⁹² hitabıyla Kur’an’da haber verdiği ümmetlerin ilkidir. Nitekim A’râf Suresinde “...*Düşünün ki (Allah) sizi, Nûh kavminden sonra, onların yerine hâkimler yaptı ve yaratılıştaki sizi onlardan üstün kıldı...*”²⁹³ buyurmaktadır. Müfessirler, bu kavmin soyunun Hz. Nûh’a dayandığı ve yaşadıkları yerin Umman ile Hadramevt arasında yer alan geniş çöl bölgesi olduğu hakkında çeşitli rivayetler nakletmişlerdir.²⁹⁴

Kur’an’dan anladığımız kadarıyla bu kavim, yaratılış açısından üstün özelliklere²⁹⁵, rızıkça bol imkâna sahip²⁹⁶ deyim yerindeyse dört başı mamur ancak, bir

²⁹¹ Hûd: 11/42-48.

²⁹² Hûd:11/48.

²⁹³ A’râf: 7/69.

²⁹⁴ Taberî, *Câmiu’l Beyân* X/265-267; Râzî, *Me’âtîhü’l-Ğayb*, XIV/299; Seyyid Kutub, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, VI/125; Mevdûdî, *Te’fîhü’l Kur’ân*, II/51.

²⁹⁵ A’râf: 7/69; Ahkâf: 46/26.

o kadar da nankör bir kavim idi. Bu kavmin nankörlüğü Kur'an'da şöyle zikredilmektedir: “*Âd kavmine gelince onlar yeryüzünde büyüklük tasladılar ve: “Bizden daha kuvvetli kim vardır?” dediler. Onlar kendilerini yaratan Allah'ın kendilerinden daha kuvvetli olduğunu görmediler mi?*”²⁹⁷ Bu kavim, sahip olduklarını zannettikleri nimetleri kendilerine verenin Allah olduğunu unutmuş, putperest bir kavme dönüşmüştü.²⁹⁸ Seyyid Kutub, bu unutuşun onları nasıl putperest bir kavme dönüştürdüğünü tıpkı Nuh kavminin düştüğü hataya benzetmektedir.²⁹⁹

Sapıışı her ne şekilde başlamış olursa olsun Âd kavmi putperest bir kavim idi. Allah'ı öylesine unutmuşlardı ki dünyada temelli kalacakları zannına kapılarak kendilerine sağlam yapılar edinmişlerdi.³⁰⁰ Bu yaklaşım onları daha da azgınlıştırmış kendilerini “Bizden daha kuvvetli kim vardır?” deme küstahlığına kadar sürüklemişti. Hatta öylesine haddi aşmışlardı ki başkalarına karşı zorbaca davranıp merhametten uzak eylemler gerçekleştiriyorlardı.³⁰¹ Müfessirler bu zorbaca davranış hakkında “Haksız yere kılıçla öldürmek veya kamçıyla şiddet uygulamak, affetmeksizin ve herhangi bir şekilde mühlet tanımaksızın sorgulamak ve öldürmek, başkalarına musallat olmak, hak etme yoluyla değil de istila yoluyla başkalarına hücum etmek, cebir ve zulüm yapmak.” gibi çeşitli anlam takdirlerinde bulunmuşlardır.³⁰²

İşte böylesi bir kavme, uyarılmaları için, kendi içlerinden biri olan Hz. Hûd lütfedilmiştir. O da tıpkı Hz. Nûh gibi “*Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur.*”³⁰³ diyerek onlara unuttukları gerçeği hatırlatmak istiyordu. Kavmi ise “*Biz seni bir çılgınlık içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz.*”³⁰⁴ diyerek davetini geri çeviriyorlardı. Zemahşerî bu ayette geçen “sefâhet” kelimesi hakkında şunları söyler: “*Sefâhet*, zeka azlığı ve akıl düşüklüğü (beyinsizlik) anlamındadır; çünkü mana “Kavminin dinini terk edip başka bir dine geçiyorsun!”

²⁹⁶ Şuarâ: 26/132-134.

²⁹⁷ Fussilet: 41 /15.

²⁹⁸ A'râf: 7/70; Hûd: 11/53-54; Ahkâf: 46/22.

²⁹⁹ Seyyid Kutub, *Fizilâl-il Kur'an*, VIII/203.

³⁰⁰ Şuarâ: 26/129.

³⁰¹ Şuarâ: 26/130.

³⁰² Ebü'l-Hasen Mukâtil b. Süleymân b. Beşîr el-Ezdî el-Horasanî el Belhî, *Tefsîr-i Kebîr I-IV*, (thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte), Dâru İhyâü't-Türâsî'l-Arabî, Beyrut 2002, III/274; Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XVII/513; Zemahşerî, *el- Keşşâf* III/326; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXIV/523; Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, XIII/124; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, VI/138.

³⁰³ A'râf: 7/65.

³⁰⁴ A'râf: 7/66.

[şeklinde.]³⁰⁵ Bu açıdan bakıldığında kavminin bu durumu şaşkınlıkla ve nefretle karşıladığı düşünülebilir.

Hz. Hûd ısrarla onlara şunları söylüyordu: *“Ey kavmim! Bende çılgınlık yok, ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Size Rabbimin gönderdiği gerçekleri tebliğ ediyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm. Sizi uyarması için içinizden bir adam aracılığı ile size bir zikir gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki (Allah) sizi, Nûh kavminden sonra, onların yerine hâkimler yaptı ve yaratılışa sizi onlardan üstün kıldı. Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki, kurtuluşa eresiniz.”*³⁰⁶ *“Siz sadece iftira edip duruyorsunuz. Ey kavmim! Bu iş için sizden bir ücret istemiyorum. Benim ecrim ancak beni yaratana aittir. Artık akıllanmayacak mısınız? Ey kavmim! Rabbinizden mağfiret isteyin, sonra O'na tevbe edin ki, üzerinize gökten bol bol bereket indirsın ve sizi kuvvetinize kuvvet katarak çoğaltsın. Gelin günahkâr olarak dönüp gitmeyin.”*³⁰⁷ Kavmi ise bir türlü ikna olmuyor onu yalancılıkla itham etmeye devam ediyordu. Hz. Hûd onlara: *“Siz Allah'tan korkmaz mısınız? Haberiniz olsun ki ben, size gönderilmiş, güvenilir bir Peygamberim. Gelin artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. Siz her tepeye bir alâmet bina edip eğlenir durur musunuz? Temelli kalacağınızı umarak sağlam yapılar mı edirsiniz? Hem tuttuğunuz zaman merhametsiz zorbalar gibi tutuyorsunuz. Artık Allah'tan korkun ve bana itaat edin. O Allah'tan korkun ki, size o bildiğiniz şeyleri vermekte, davarlar, oğullar, cennet gibi bağlar, bahçeler, pınarlar ihsan etmektedir. Cidden ben sizin hakkınızda büyük bir günün azabından korkuyorum.”*³⁰⁸ Kavmi ise: *“Sen ha vaaz etmişsin, ha vaaz edenlerden olmamışsın, bizce birdir. Bu sırf eskilerin âdetidir. Biz azaba uğratılacak da değiliz.”*³⁰⁹ Ve kendisiyle alay ederek diyorlardı ki: *“Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedi. Biz de senin sözünle tanrılarımızı terk etmeyiz. Ve biz sana inanmayız. Ancak şu kadarını diyebiliriz ki; “tanrılarımızdan bazıları seni fena çarpmış.”*³¹⁰ *Eğer doğru söylüyorsan bizi tehdit ettiğin azabı getir de görelim.”*³¹¹

³⁰⁵ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/116.

³⁰⁶ A'râf: 7/67- 70.

³⁰⁷ Hûd: 11/50-52.

³⁰⁸ Şuarâ: 26/124-135.

³⁰⁹ Şuarâ: 26/136-138.

³¹⁰ Hûd: 11/53-54.

³¹¹ Hûd: 11/70; Ahkaf: 46/22.

Yukarıdaki ayetlerden de anlaşılacağı üzere Âd Kavmi kendilerine lütfedilen peygamberin uyarılarını görmüyor, duymuyor, hissetmiyordu.³¹² Bununla birlikte kendisiyle alay edip, azgınlıkta ısrar ediyor ve ıslahlarının imkânsız olduğunu ispatlıyorlardı. Bu sebeple Yüce Allah onları, köklerini kesecek bir rüzgârla yok etmişti. “*O azabı, vadilerine doğru yayılan bir bulut halinde gördükleri zaman: “Bu bize yağmur yağdıracak yaygın bir buluttur.” dediler. Hûd ise: “O sizin acele gelmesini istediğiniz şeydir. O bir rüzgârdır ki, içerisinde acı bir azab vardır. O rüzgâr, Rabbinin emri ile her şeyi yıkar mahveder.” dedi.*”³¹³ Kurtubî, gördükleri şeyin muhataplarınca nasıl algılandığı hususunda şunları nakleder: “Âd kavminden azabı hakedenler onu yağmur yüklü bir bulut zannettiler ve sevindiler. Çünkü uzun zamandır yağmur yağmamıştı ve yağmur yüklü bulut zannettikleri şey genelde yağmurun geldiği taraftan gelmekteydi.”³¹⁴ Bu olayın mahiyetini ise yukarıda devam eden ayetlerden anlıyoruz: Yüce Allah’ın emri ile o kavme özel olarak gelmiş, içerisinde azap olan ve her şeyi yıkıp mahveden bir rüzgâr!

Diğer başka ayetler ise bu hadisenin sıradan bir fırtına olmadığını ispatlıyor. Bu öyle bir rüzgâr ki Ad kavminin kökünü kesip geriye hiç kimse bırakmıyor. Şöyle buyuruyor Yüce Allah: “*Hani biz onların üzerine köklerini kesecek bir rüzgâr göndermiştik. O rüzgâr üzerine uğradığı hiçbir şeyi bırakmıyor, mutlaka onu kül gibi dağıtıyordu.*”³¹⁵ Zemahşerî, bu ayette geçen “akim” kelimesinin “yararlı ve bol yağmur meydana getirme anlamı taşımayan” bir anlama geldiğini, (rîh kelimesi ile birlikte) “helak edici rüzgâr” anlamında kullanıldığını söylemektedir. Ayette geçen “ramîm” kelimesinin ise, “un ufak bir mahiyette dağılan şey” anlamına geldiğini eklemektedir.”³¹⁶ Dolayısıyla bu öyle bir rüzgâr ki normal şartlarda görülen fırtınalardan farklı olarak, önüne çıkan her şeyi un ufak edebilecek bir mahiyettedir. Ancak olağan bir fırtına veya kasırga da böylesi bir durum gözlenmemekte, meydana geldiği yerlerde çoğu zaman ağır hasarlar bıraksalar da o yerlerin sakinlerini tamamıyla yok etmek gibi bir özellik taşımamaktadırlar. Örneğin 29 Ağustos 2021 yılında ABD’de meydana gelen Ida Kasırgası saatte yaklaşık 240 kilometreye ulaşarak on binlerce binanın hasar görmesine ve birçok binanın yıkılmasına sebep olurken bu olayda sadece

³¹² Ahkâf: 46/26.

³¹³ Ahkâf: 46/24-25.

³¹⁴ Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, XVI/205.

³¹⁵ Zâriyât: 51/41-42.

³¹⁶ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, IV/403.

114 kişi hayatını kaybetmiştir.³¹⁷ Birinci bölümde bu konuyla ilgili yaptığımız detaylı araştırmada, meydana geldiği yerin sakinlerini tamamıyla yok eden bir kasırga, tayfun veya siklon kaydına rastlanmamıştır.

Kurtubî, Âd kavmini helak eden rüzgârın bir tek kişiyi bile canlı bırakmamak üzere nasıl hareket ettiğini ise bir rivayetle şöyle izah eder: “Âd kavminden azaba müstehak olanlar, gelmekte olan şeyin bir azap olduğunu rüzgarın insanları ve hayvanları gökyüzüne uçurmuş olduğunu gördüklerinde farkettiler. Hemen evlerine koşarak kapılarını kilitlediler. Ancak aldıkları bu önlem onları azaptan kurtaramadı.”³¹⁸ Normal şartlarda seyreden bir kasırgayı düşündüğümüzde insanların çoğunun evlerine veya sığınaklara yerleşmek suretiyle kendilerini tehlikeden kurtarmaları mümkündür. Bu tür olaylarda hayatını kaybeden insanlar ise genellikle dışarıda savunmasız halde bulunanlardan oluşmaktadır. Fakat Âd kavmini yok eden olay, sadece dışarıda bulunanları değil bina ettikleri sağlam yapılara sığınanları da hedef almıştır.

Yüce Allah bu hadisenin detayları hakkında Kur'an'da şu ayetlere de yer vermiştir: “*Biz onların üstüne, uğursuzluğu devam eden bir günde dondurucu bir rüzgâr gönderdik. (O rüzgâr) insanları, sökülmiş hurma kütükleri gibi yere seriyordu.*”³¹⁹ “*Âd kavmi ise gürültülü ve azgın bir fırtına ile yok edildiler. Allah o fırtınayı üzerlerine yedi gece sekiz gündüz musallat etmişti. Öyle ki, o kavmi içi boş hurma kütükleri gibi oracıkta yere serilmiş halde görürdün. Bak şimdi görebilir misin onlardan bir kalıntı?*”³²⁰ Bu ayetlerde helak edilenlerin hurma kütüklerine benzetilmesi dikkat çekidir. Zemahşerî “sökülmiş hurma kütükleri” ibaresi hakkında şu yorumu yapmaktadır: “Âd kavmini helak eden rüzgar onları yerden adeta sökerek kaldırıyor, daha sonra yere çalıyordu. Rüzgarın onları yere çarpmasıyla kafaları kopuyordu. Bu yüzden hurma ağaçlarının gövdesine benzetilmişlerdir.”³²¹ Buna benzer rivayetler başka tefsir kaynaklarında da mevcuttur.³²²

³¹⁷ M. A. Erkan, E. Odabaşı, Y. Güser, G. Çamalan, G. Kılıç Akgündüz, M. Soydam, 2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi, Ankara 2022, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16/11/2023.

³¹⁸ Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, XVI/206.

³¹⁹ Kamer: 54/19-20.

³²⁰ Hâkka: 69/6-8.

³²¹ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, IV/436.

³²² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, IV/181; Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XXII/137-139; Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, XVII/136; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, VII/443.

Âd kavmini helak eden rüzgârın söz konusu olduğu tüm ayetlerde dikkat çeken bir özellik de normal şartlarda gerçekleşen bir fırtınanın beraberinde olması gereken şiddetli sağanak yağışlar, şimşek ve yıldırımların bu olayda hiç yer almayışındır. Hâlbuki fırtınalar, saydığımız tüm bu hava olayları ile birlikte bir tablo oluşturmaktadırlar. Ayetlerin genel olarak çizdiği tablo ise “tornado” (hortum) adı verilen fırtına sistemlerini andırmaktadır. “Yere kadar ulaşan bir bulut görünümünde olan bu fırtınalar lokal ölçekte görülen tehlikeli meteorolojik olayların en yıkıcı olanıdır. Hortumun yere değmesiyle birlikte gök gürlemesine benzeyen bir ses ile bir ısıklık sesi duyulur. Bu aşamada gücüne göre geçtiği yerde ne bulursa, (ana kayadan başka) her şeyi yukarı doğru taşır, ağaçları söker, binaları yıkar, birçok insan, hayvan, araç ve diğer cisimler dönen bu karanlığın içinde kaybolur. Fırtınanın azalmaya başlamasıyla birlikte tekrar yere bırakılır.”³²³ Bu açıdan bakıldığında bu olayı tornadoya benzetmek mümkündür fakat yukarıdaki ayetlerde öne çıkan rüzgârın süresi hakkındaki kesin bilgi, bu olayın tornadodan da farklı, çok daha korkunç, olağanüstü bir hadise olduğunu tasvir eder niteliktedir. Nitekim Kur’an’da bahsi geçen rüzgâr yedi gece sekiz gündüz olarak ifade edilen bir süre boyunca devam etmiştir, fakat tornadoların etkisi ancak birkaç dakikadan yarım saate kadar devam edebilecek bir süreyi aşmamaktadır. Ayrıca bugüne kadar meydana geldiği bölge halkının tamamını yok eden özellikte bir tornado oluşumuna istatistiklerde rastlanmamıştır.³²⁴

Bu hadisenin olağan bir doğa olayı olmadığını kanıtlayan bir başka ayet ise şöyledir: “*Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.*”³²⁵ Kurtubî, Hz. Hûd ve beraberindekilerin bu rüzgarı hoş bir esinti şeklinde algıdıklarını rivayet etmektedir.³²⁶ Râzî de buna benzer bir rivayete yer vererek rüzgârın kişilere göre farklı farklı hareket etmesini mucize olarak yorumlamaktadır.³²⁷

³²³ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 265-266.

³²⁴ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 265-267.

³²⁵ A'râf: 7/72.

³²⁶ Kurtubî, *el- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, XVI/207.

³²⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XXVIII/46.

3.2.1.3. Semûd Kavmi

Semûd, Âd kavminden sonra Yüce Allah'ın kendilerini yeryüzüne hükümdar kıldığı kavmin adıdır. Bu husus Kur'an'da şöyle geçmektedir: “*Düşünün ki (Allah) Âd'dan sonra sizi hükümdarlar kıldı. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi...*”³²⁸ Bu kavmin *Semûd* olarak isimlendirilmesi, sularının azlığı sebebiyle “se-me-de” kökünden türemiş olabileceği gibi atalarının adının “Semûd” olması nedeniyle bu isimle anılmış oldukların da ileri geldiği söylenmektedir.³²⁹ Kur'an'da bu kavim “Ashâb-ı Hicr” olarak da anılmaktadır.³³⁰ Tefsir kaynaklarına göre bu kavmin Hicaz ile Şam arasındaki Vâdi'l-Kurâ ve çevresinde yaşadığı anlaşılmaktadır.³³¹ Nitekim Hz. Muhammed, Tebük gazvesinde Hicr denilen yerden geçerken ashabına: “Zulmedenlerin kaldıkları yerlere onlara isabet eden size isabet etmesin diye ancak ağlayanlar olarak giriniz.” diye tavsiyede bulunmuş, oranın kuyusundan su içmemelerini o su ile hamur yoğurmamalarını emretmiştir.³³²

Yüce Allah'ın, Hz. Nûh'a “*İleride kendilerini birçok nimetten faydalandıracağımız nice ümmetler...*” vaadinin ispatı niteliğinde Semûd kavmi de bolluk ve refah içerisinde bir hayata kavuşturulmuştu. İlgili ayetlerde bu durum şöyle anlatılır: “*...O'nun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz.*”³³³ “*Bahçelerin, pınarların içinde, ekinlerin, salkımları sarkmış hurmalar arasında. Ki bir de dağlardan keyifli keyifli kâşâneler oyuyorsunuz.*”³³⁴ Kendilerine bahşedilen zenginlik sayesinde müreffeh bir hayat sürmekteydiler. Zenginlikte geldikleri nokta kendilerini öyle şımartmıştı ki zamanla sahip oldukları nimetlerin gerçek sahibini unuttular ve putlara tapıp şirke düştüler.³³⁵ Mevdûdî bu kavmin ekonomik, ahlaki ve sosyal durumları hakkında şöyle bir yorum yapmaktadır: Semûd kavmi medeniyet alanındaki ilerleme açısından büyük bir ilerleme kaydetmişti.

³²⁸ A'râf: 7/74.

³²⁹ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/120; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/304; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, VII/238; Nâsiruddîn Ebû Sa'id (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed el- Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esrârü't-Te'vil I/V*, (thk. Muhammed Abdurrahman), Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 1997, III/20; Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili*, IV/2796.

³³⁰ Hicr: 15/80.

³³¹ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/121; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/304; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, VII/238; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, III/394.

³³² Buhârî, Enbiya: 17, Meğazi: 80; Müslim, Zühd: 38-39.

³³³ A'râf: 7/74.

³³⁴ Şuarâ: 26/147-149.

³³⁵ A'râf: 7/74; Hûd:11/62.

Ulaştıkları iktidar ve ihtişama karşın ahlaken büyük bir çöküş içerisindeydiler. Yaptıkları binaların sağlamlığıyla övünür, putlara tapar, işlerini zulüm ve baskı ile hallederlerdi.”³³⁶ Râzî de Semûd kavminin maddi lezzetler uğruna herşeyi yapabilecek bir hale geldiğini ifade etmektedir.³³⁷ Neticede bu kavim Allah’ı unutmak suretiyle şirke düşmüş, şeytanın yaptıkları amelleri kendilerine süslü göstermesi sayesinde azdıkça azmış, toplum içerisinde fesat ve zulüm hâkim olmuştu. Onların bu durumu şu ayette kayıt altına alınmıştır: “*O şehirde dokuz çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı.*”³³⁸ Bunun ne tür bir bozgunculuk olduğu konusunda Kur’an’da net bir ifade olmamasına rağmen daha sonra Hz. Salih’e karşı kurdukları tuzakta hemfikir olmalarından insan katlini sıradan bir eylem olarak gören ve kendi çıkarlarına ters düşen herhangi bir durumda bunu uygulamaktan çekinmeyen bir topluluk oldukları anlaşılmaktadır. Müfessirler de bunun ne tür bir bozgunculuk olduğu konusunda “Onlar, dirhemleri kırpar ve onların bir kısmını alırlardı bu yüzden altın ve gümüş parayı kesmek yeryüzünde bozgunculuktur.” şeklindeki rivayetlere tefsirlerinde yer vermişlerdir.³³⁹

Yüce Allah bu kavmi hidayete erdirmek için kendilerine Hz. Salih’i lütfetti. O da tıpkı Hz. Nûh ve Hz. Hûd gibi “*Ey kavmim Allah’a kulluk edin, sizin O’ndan başka bir ilâhınız yoktur!*”³⁴⁰ diyerek kendilerini şirk sayesinde düştükleri bu azgınlık, fesat ve zulüm batağından kurtarmak için Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu ilan etti. Onlara: “*Sizi topraktan O meydana getirdi. Sizi orada ömür sürmeye O memur etti. Bu sebepten O’nun mağfiretini isteyin, sonra O’na tevbe edin. Şüphesiz Rabbim yakındır, dualarınızı kabul eder.*”³⁴¹ “*Gelin artık, Allah’tan korkun ve bana itaat edin. Buna karşılık ben sizden hiçbir ücret istemiyorum. Benim mükâfatımı verecek olan ancak âlemlerin rabbidir.*”³⁴² diyerek kendilerinin ve sahip oldukları nimetlerin yalnızca Allah’a ait olduğunu hatırlatmaya, onların gözlerini açmaya çalışıyordu. Kavmi ise: “*Ey Salih, Bundan önce sen bizim içimizde ümit beslenir bir zat idin. Şimdi bizi babalarımızın taptıklarına tapmaktan mı engelliyorsun? Biz, doğrusunu istersen bizi*

³³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu’l Kur’ân*, III/53-54.

³³⁷ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XXIV/525.

³³⁸ Neml: 27/48.

³³⁹ Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, XIII/215; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l Kur’âni’l Azîm*, VI/179.

³⁴⁰ A’râf: 7/73; Hud:11/61.

³⁴¹ Hûd:11/61.

³⁴² Şuarâ: 26/144-145.

*davet ettiğin şeyden kuşkulandıran bir şüphe içindeyiz.”*³⁴³ diyerek atalarının yolundan gitme hususunda kararlı olduklarını gösteriyorlardı.

İçlerinden zayıf görünen bir grup iman etmiş, ileri gelen zengin ve şımarık grup ise gurura kapılıp: “*Bizden bir insana mı uyacağız? O takdirde biz apaçık bir sapıklık ve çılgınlık içine düşmüş oluruz. Zikir, aramızdan ona mı bırakıldı? Hayır o, yalancı, küstahın biridir.*”³⁴⁴ diyerek birbirlerini kışkırtıyorlardı. Bununla birlikte içlerinden bir grubun Hz. Salih’i peygamber olarak tanımalarını kabullenemiyor, belki de bu durumun kendi iktidarlarını tehlikeye sokacak bir hal almasından korktukları için “*Biz, sizin inandığınızı inkâr edenleriz!*”³⁴⁵ diyerek kendi üstünlük ve hâkimiyetlerini hatırlatıp, taraflarını ona göre seçmeleri gerektiği konusunda iman etmiş azınlığa gözdağı veriyorlardı. Seyyid Kutub, onların bu durumunu şöyle yorumlar: “Mesele tek Rabba iman edilmesiyle saltanatlarının tehlikeye uğraması meselesi idi. Her şey hâkimiyet ve saltanatta düğümleniyordu. Evet; insanda derin bir ihtiras vardı. Hükümlerlik ihtirası...”³⁴⁶

Hz. Salih tebliğine devam ediyor, kavmini, bozgunculuk yapıp dirlik ve düzenlik vermeyen güruhun ardından gitmemeleri ve kendisine itaat etmeleri hususunda uyarıyordu. Kavmi ise “*Sen, kesin büyülenmişlerdensin.*”³⁴⁷ diyordu. Bu ayette geçen “müsehhar” kelimesi hakkında şu izahlar yapılmaktadır:

- 1- *Müsehhar*, sürekli sihre maruz kalıp sihrin aklını başından aldığı kişi demektir.
- 2- *Müsehhar*, akciğer veya mide anlamına gelen *sahr* kökünden türemiştir. Her yiyen canlı da “müsehhar”dır. Hz. Salih’e inanmayanlar bununla “Yiyip içen bir varlık olduğuna göre bizden bir farkın yok” anlamını kastetmişlerdir.³⁴⁸

Yukarıdaki yorumlardan, Hz. Salih’e inanmayanların, ya büyülenmek suretiyle aklı başından gitmiş biri olarak kendisiyle alay ettikleri ya da tıpkı onlar gibi yiyip içen bir insan olduğu için kendisini yalancı olarak itham ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bir sonraki ayette “*Sen de ancak bizim gibi bir beşersin. Eğer doğru söyleyenlerden*

³⁴³ Hûd: 11/62.

³⁴⁴ Kamer: 54/24-25.

³⁴⁵ A’râf: 7/76.

³⁴⁶ Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur’ân*, VI/132.

³⁴⁷ Şuarâ: 26/153.

³⁴⁸ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/328; Râzî, *Mefâtihü’l-Gayb*, XXIV/525.

isen, haydi bize bir âyet (mucize) getir.”³⁴⁹ demelerinden kendisine inanmamakla birlikte alaycı bir tavır sergiledikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Kamer Suresi 54/26 da, inanmayanların Hz. Salih’i “yalancı, küstah” şeklinde alay ederek itham ettiğini açıkça ilan etmektedir.

Neticede kavmi, Hz. Salih’ten nübüvvetini ispatlaması için delil olarak bir mucize getirmesini istemişti. Tefsirlerde yer alan ve israiliyât olması muhtemel olan rivayetlere göre istedikleri mucize, gösterdikleri sert bir kayadan kendilerine bir deve çıkarması idi. Şayet bu mucize gerçekleşirse onu peygamber olarak tanıyacaklarına dair yemin edip söz verirler.³⁵⁰ Yüce Allah ise elçisine “*Yarın onlar, yalancı, küstahın kim olduğunu bilecekler. Biz onlara, kendilerini imtihan etmek için dişi deveyi göndereceğiz. Onun için sen onları gözet ve sabırlı ol.*”³⁵¹ buyurarak istedikleri mucizenin gerçekleşeceğini haber vermişti. Ayrıca bu mucizenin gerçekleşmesi halinde uymaları gereken kuralı da şöyle vahyediordu: “*Onlara suyun aralarında paylaştırılacağını haber ver; her içene düşen miktar, hazır kılınmıştır.*”³⁵² Nihayet istedikleri mucize gerçekleşmiş, Hz. Salih: “*İşte (mucize) bu dişi devedir; su içme hakkı (bir gün) onundur, belli bir günün içme hakkı da sizin*” demiş ve onları “*Sakin ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi büyük bir günün azabı yakalayır.*”³⁵³ diyerek uyarmıştı.

Râzî, devenin hangi bakımdan mucize olduğu hususunda farklı görüşler olduğunu söyleyerek bunları şöylece sıralamaktadır: “Devenin doğurulmaksızın bir kayadan çıkması, tek başına bir devenin bütün kavmin suyunu içip bitirmesi ve su içme sırası devenin olduğu gün Semûd kavminin o deveden bir günlük su kadar süt sağmaları.”³⁵⁴ Devenin bir mucize olduğu haberi Kur’an’da sabittir,³⁵⁵ fakat kayanın içinden çıkması veya bir kavme yetecek kadar süt vermesi ile ilgili bir bilgi Kur’an’da yer almamaktadır. İlgili ayetlerde asıl dikkat çeken husus, devenin bir imtihan olarak gönderilmesi ve bu imtihanın da yaşam kaynağı olan su ile yapılmasıdır. Nitekim Kamer suresi 54/27. ayette imtihan olarak tercüme edilen “fitne” kelimesi, altın ve gümüş gibi madenlerin sağlam olanını çürüğünden ayırmak için ateşte eritmek anlamına

³⁴⁹ Şuarâ: 26/154.

³⁵⁰ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, III, 276, Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/120; Râzî, *Mefâtîhü’l-Ğayb*, XIV/305; Beyzâvî, *Envaru’i Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, III/21.

³⁵¹ Kamer: 54/26-27.

³⁵² Kamer: 54/28.

³⁵³ Şuarâ: 26/155-156.

³⁵⁴ Râzî, *Mefâtîhü’l-Ğayb*, XIV/ 305.

³⁵⁵ A’râf: 7/73.

gelen “f-t-n” kökünden türemiştir.³⁵⁶ Kelimenin kökeninden hareket edersek Allah tarafından gönderilen bu deveyi ateşe, değerli madenin sağlam olanını mûmine, çürük olanını ise kâfire benzetebiliriz. Çünkü gönderilen bu deve ile onların yaşam kaynağı olan su, ciddi anlamda kısıtlanmış ve bu sayede kimin iman edip kimin inkâr edeceği ortaya çıkarılmıştır. Devenin mucize yönü ise “*Onlara suyun aralarında paylaşılacağını haber ver; her içene düşen miktar, hazır kılınmıştır.*”³⁵⁷ ayetinden anlaşılmaktadır. Tefsirlerde devenin mucize oluşu hakkında “kavmin bir günlük suyunu tek başına içerek kendilerine su bırakmaması” şeklinde yorumlar yer almaktadır.³⁵⁸ Bunlar ihtimal dâhilindedir fakat kesinlik arz etmez. Çünkü Kur’an’da suyun taksimatının ne şekilde gerçekleştiği vurgulanırken, devenin suyu tek başına içip kurutarak mı yoksa Yüce Allah’ın emri ile o gün su hangi tarafa tahsis edilmiş ise ancak o tarafın içmesine izin verecek bir mahiyette mi gerçekleştiği hususunda net bir bilgi yoktur. Ancak ilgili ayetlerden net olarak çıkarılabilecek sonuç, devenin bir mucize, aynı zamanda bir imtihan aracı olarak gönderildiği, bu imtihanın yaşam kaynağı olan su ile yapıldığı, bu yüzden de çok ağır, sabretmesi zor bir imtihan olduğudur. Çünkü onlar günlük su ihtiyaçlarını karşılamak zorundaydılar. Bunun gün aşırı olacak şekilde kısıtlanması, inanmayanların zaman geçtikçe deveye karşı nefretini artırdı ve bu yüzden deveyi vahşice katlettiler. Râzî, onların deveyi bir mucize olmadığını ispatlamak için veya deve nedeniyle susuz kaldıkları için ya da onu kesip yemek istedikleri için katletmiş olduklarını ihtimal dâhilinde görür.³⁵⁹

Onlar, kendilerine hidayet vesilesi olarak gönderilen Allah’ın kutsal saydığı deveyi, Hz. Salih’in “*Sakin ona bir kötülükle ilişmeyin, yoksa sizi büyük bir günün azabı yakalayacaktır.*”³⁶⁰ şeklinde kendilerine ilettiği ilahi buyruğa rağmen katlettiler. Bununla birlikte “*Ey Salih, eğer hakikaten elçilerdensen, bizi tehdit ettiğin (o azabı) bize getir!*”³⁶¹ diyerek asıl küstahın kendileri olduğunu da kanıtlamış oldular. Bunun üzerine Hz. Salih: “*Yurdunuzda üç gün daha yaşayın. İşte bu, yalan çıkmayacak olan*

³⁵⁶ Râgıb el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, 778.

³⁵⁷ Kamer: 54/28.

³⁵⁸ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, X/282-283; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/121; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/305; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, VII/238; Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esrârü't-Te'vîl*, III/21; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, III/394-396.

³⁵⁹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVIII/369.

³⁶⁰ Şuarâ: 26/156.

³⁶¹ A'râf: 7/77.

kesin bir vaattir.”³⁶² diyerek ilahi buyruğun aksine hareket ederek deveyi katletmenin karşılığında kendilerine vaat edilen azabın üç gün sonra gerçekleşeceğini haber verdi. Müfessirler bu ayette geçen “dâr” kelimesi ile kendi evleri veya yaşadıkları ülke ya da dünya hayatının kastedilmiş olmasını ihtimal dâhilinde görmektedirler.³⁶³

Müfessirler ayrıca, ayette geçen “üç gün” hakkında şöyle bir rivayete yer verirler: “Hz. Salih, üç gün boyunca her bir günde yüzlerinin ayrı bir renkte hal alacağını onlara haber vermiştir. Kavmi, bu alametlerin gerçekleştiğini görünce onu öldürmek istemiş fakat Allah, peygamberini kurtarmış, deveyi katledip peygamberini de öldürmeye kastettikleri için onları helak etmiştir.”³⁶⁴ Onların Hz. Salih’i öldürme girişiminde bulundukları şu ayetlerle kayıt altına alınmıştır: “*O şehirde dokuz çete vardı ki, bunlar yeryüzünde bozgunculuk yapıyorlar, iyilik tarafına hiç yanaşmıyorlardı. Allah'a and içerek birbirlerine şöyle dediler: "Gece ona ve ailesine baskın yapalım; sonra da velisine, "Biz o ailenin yok edilişi sırasında orada değildik, inanın ki doğru söylüyoruz."* diyelim.”³⁶⁵

Nitekim tüm bu yaşananlar sonunda, yaptıklarına karşılık olarak Allah’ın vaadi yerine gelmiş, Hz. Salih ve ona tabi olanlar dışında Semûd kavmi tamamen yok edilmiştir. Bu kavmin ne şekilde helak edildiğini bildiren ayetler şöyledir: “*Bunun üzerine hemen onları, o sarsıntı yakaladı, yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.*”³⁶⁶ “*O zalimleri, korkunç bir gürültü yakalayiverdi de oldukları yerde çöküp kaldılar. Sanki orada güzel güzel yaşayıp durmamışlardı. Bak işte Semud, gerçekten de Rablerine küfretmişlerdi. Bak işte nasıl yok olup gittiler.*”³⁶⁷ “*İşte bak! Tuzaklarının akibeti nice oldu: Onları da, kavimlerini de toptan helak ettik. İşte haksızlıkları yüzünden çökmüş evleri! Bilen bir kavim için elbette bunda bir ibret vardır.*”³⁶⁸ “*Eğer onlar, yine yüz çevirirlerse de ki: "Ben sizi Âd ve Semûd'un başına gelen yıldırıma benzer bir yıldırıma karşı uyardım."* “*Semûd kavmine gelince, biz onlara doğru yolu gösterdik. Fakat onlar körlüğü doğru yola tercih ettiler. Bunun üzerine kazandıkları kötülük yüzünden alçaltıcı*

³⁶² Hûd: 11/65.

³⁶³ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XII/456-457; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/408; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVIII/369; Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, III/140; Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur'an*, VII/228.

³⁶⁴ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, X/282-283; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/121; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVIII/369-370; Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, III/21; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, III/397.

³⁶⁵ Neml: 27/48-49.

³⁶⁶ A'râf: 7/78.

³⁶⁷ Hûd: 11/67-68.

³⁶⁸ Neml: 27/51-52.

azabın yıldırımı onları çarpıverdi.”³⁶⁹ “Biz onların üzerine tek sayha (korkunç bir ses) gönderdik; ağılının topladığı çalı çırpı kırıntıları gibi kırılıp dökülüverdiler.”³⁷⁰ “Fakat onlar peygamberi yalanlayıp deveyi kestiler. Rableri de günahlarını başlarına geçiriverdi de orayı dümdüz etti.”³⁷¹ “Onlarsa Rablerinin emrine karşı büyüklük tasladılar. Bunun üzerine kendilerini, bakıp dururlarken yıldırım yakalayıp, çarptı. Artık onlar, ne kendi kendilerine ayağa kalkabildiler, ne de yardım gördüler.”³⁷²

Yukarıdaki ayetler birlikte değerlendirildiğinde Semud kavmini helak eden azabın Kur'an'da racfe (sarsıntı), sayha (korkunç ses) ve tâğiye (azgın, haddi aşan bir vaka) olarak tanıtıldığı dikkat çekmektedir. Razi, bu hadisenin farklı lafızlarla anlatılmasını, bazı kimselerin Kur'an ayetleri arasında bir tenakuz olduğu iddialarına delil olarak gösterdiklerini ifade etmekte ve aslında bu durumun, aynı hadisenin farklı lafızlarla anlatılmasından ibaret olduğunu söyleyerek şu yorumu yapmaktadır: “*Tâğiye*, canlı veya cansız farketmeksizin belirli bir sınırı geçerek aşırı boyuta varan her şeye verilen bir isimdir. Dolayısıyla bu olaya “*tâğiye*” isminin verilmesi onun normal sınırı aşan alışılmışın dışında bir hadise olduğunu beyan etmek içindir. *Racfe* ise yerde meydana gelen bir zelzeleye denir ki burada kastedilen sarsıntı da normal bir sarsıntı değil, sınırı aşan bir sarsıntıdır. *Sayhaya* gelince, depremin karakteri korkunç ve dehşetli bir ses ile ortaya çıkmasıdır.”³⁷³

Ayetlerde geçen “الصَّاعِقَةُ” kelimesinin “yıldırım” olarak tercüme edilmesi, bu olayın gerçekleşmesinde sanki gerçek anlamda yıldırım olayının da vuku bulduğu yanılgısına yol açmaktadır. Aslında bu kelime ile kastedilen, genel anlamı ile azaptır. Yani yıldırım ani ve şiddetle çarpan bir şey olduğu için bu olaylardaki azap da ani ve şiddetli gerçekleştiğinden “saika” kelimesi kullanılmıştır.³⁷⁴ Nitekim “*Ben sizi Âd ve Semûd’un başına gelen yıldırıma benzer bir yıldırıma karşı uyardım.*”³⁷⁵ ayeti bunu doğrulamaktadır. Çünkü Âd kavminin helakinin anlatıldığı ayetlerde herhangi bir yıldırımdan bahsedilmemekte, olay, kavmin kökünü kazıyan, insanları sökülmiş hurma kütüğü gibi savuran ve küle çeviren bir tablo sunmaktadır. Semûd kavmini helak eden

³⁶⁹ Fussilet: 41/13-17.

³⁷⁰ Kamer: 54/31.

³⁷¹ Şems: 91/14.

³⁷² Zâriyât: 51/44-45.

³⁷³ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/308.

³⁷⁴ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, IV/191; Râğıb el- İsfahânî, *El Mufredât fî Ğaribi'l-Kur'an*, 591.

³⁷⁵ Fussilet: 41/13.

olay ise genel olarak, mahiyetini tam olarak bilemeyeceğimiz tarzda kavmin inananlar dışında tamamını yok edecek bir ses ve sarsıntı şeklinde cereyan etmektedir. Dolayısıyla yukarıdaki ayet bu olaylarda bir yıldırım olayının vuku bulmadığını ispatlamakta ve şu anlama gelmektedir: Ben sizi Âd ve Semûd’ un başına gelen azaba benzer bir azapla uyardım. Fussilet suresi 17. ve Zariyat suresi 44. ayetlerde geçen “saika” kelimesi de bu anlamdadır.³⁷⁶

Semûd kavmini helak eden olayın bahsedildiği ayetlerde, bu olayın oluş şekli ile ilgili “korkunç bir ses” ve “sarsıntı” ifadeleri öne çıkmakta ve bunun normal şartlarda gerçekleşen bir durum olmadığı Hâkka suresi beşinci ayette geçen “tağiye” kelimesinden anlaşılmaktadır. Nitekim Râgıb el-İsfahânî bu ayeti şöyle anlamlandırmaktadır: “Semûd kavmi azgın bir vaka ile helak edildiler.”³⁷⁷ Aslında yalnızca bu ayet bile Semûd kavminin helakinin dünyada süregelen sıradan bir afet olayı gibi gerçekleşmediğini göstermektedir. Ancak yine de ayetlerde geçen olayı, tabii afetler açısından değerlendirmek istiyoruz.

Muhammed Esed (ö.1412/1992), Araf A’râf Suresi 7/78’deki “racfe” kelimesini “deprem” olarak tanımlamakta ve şunları eklemektedir: “Burada bahsi geçen deprem, Semud kavminin yerleşim alanlarını volkanik bir patlamayla etkisi altına almış bir hadise dahilinde gerçekleşmiş olabilir.”³⁷⁸ Esed’in yorumundan bu olayı, tabii afet şeklinde gerçekleşen bir deprem veya volkanik patlama olarak algıladığını anlamaktayız. Bu konuda inceleyebildiğimiz bazı araştırmalarda da hadisenin, genelde deprem şeklinde gerçekleşen bir olay olarak yorumlandığını fark ettik.³⁷⁹ Ancak ilgili ayetlerde, hadisenin meydana gelişi akabinde muhataplar üzerinde bıraktığı etkiler göz önünde bulundurulduğunda, bunun sıradan bir deprem ya da volkanik patlamayla izah edilmesi mümkün görünmemektedir.

³⁷⁶ Zemahşeri, *el- Keşşâf*, IV/194, IV/403-404.

³⁷⁷ Râgıb el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, 636.

³⁷⁸ Muhammed Esed; *Kur’ân Mesajı*, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, 9. Baskı, İstanbul 2015, 360.

³⁷⁹ Şükrü Ulutaş, *Kur’ân-ı Kerîm’de Anlatılan Helâk Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006, 220-224; Ali Rıza Yılmaz, *Kur’ân-ı Kerîm’deki Asi Kavimlerin Helâk Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007, 58; Birsal Balcı, *Kurtuluşu ve Helâk Edilmesi Açısından Kur’ân’a Göre İnsan*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2023, 164-166.

“...Yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.”³⁸⁰ “Oldukları yerde çöküp kaldılar.”³⁸¹ “Onları da, kavimlerini de toptan helak ettik.”³⁸² “Ağılının topladığı çalı çırpı kırıntıları gibi kırılıp dökülüverdiler.”³⁸³ “Ne kendi kendilerine ayağa kalkabildiler, ne de yardım gördüler.”³⁸⁴ Aktardığımız ayetlerden anladığımız kadarıyla bu kavim, tıpkı kendinden önce helak edilen kavimler gibi tamamen yok edilmiş ve hadise olup bittikten sonra ortaya çıkan görüntü, normal depremlerden çok farklı olmuştur. Nitekim *câsimîn*, çökmüş vaziyette, hareket edemez halde, ölü olarak demektir. Razi, *diz üstü çökmüş kimseler* hakkında Ebu Ubeyde’den şöyle bir yorum nakletmektedir: Cüsum (diz çökmek) kelimesi insanlar ve kuşlar için kullanılmaktadır. Bu kelime, deve hakkında kullanılan *bürük* (çökmek) kelimesi gibidir. Kuş gece olduğunda nasıl çöker vaziyette hareketsizleşip kalıyorsa bu kavim de diz üstü çöker vaziyette kalmıştır. Buna göre ayetin manası, “Onlar, ölüler gibi hareketsiz, dizüstü çökmüş ve sönmüş, yok olmuş kimseler oldular.” anlamına gelir.”³⁸⁵ Bu vaziyet, onların tümü için söylendiğine göre ortaya dizüstü çökmüş halde ölmüş, hareketsiz duran bir insan topluluğu resmi çıkıyor. Ancak bugüne kadar kayıt altına alınmış hiçbir depremde insanların tümünün böylesi bir vaziyette öldüğüne şahit olunmamıştır.

Bu hadisenin normal bir deprem olamayacağının bir diğer kanıtı ise kavmin tamamının imha edilmesidir. Birinci bölümde depremlerin büyüklüğü ve şiddetini gösteren on iki ölçek maddesinin sıralandığı tabloyu paylaşmıştık. Söz konusu tabloda XII şiddetinde bir depremin meydana getireceği yıkım şu şekilde tahmin edilmektedir: “Bütün binalar yerle bir olur. Ufuk çizgisi oynak bir yüzeye dönüşür. Nesneler havada uçar.”³⁸⁶ Bu, dehşet verici bir manzaradır ve ancak böylesi bir oluşum veya bundan daha da şiddetlisi meydana gelirse belki bütün insanların hayatını kaybetmesinden söz edilebilir. Ancak günümüze kadar bu şiddette bir sarsıntı kayıtlara geçmemiştir. Çünkü Yüce Allah her şeyi bir ölçüye göre düzenlemiştir. Şimdiye kadar bu şiddette bir depremin olmaması da bunun en güzel kanıtıdır. Şayet bu böyle olmasaydı, yani

³⁸⁰ A’râf: 7/78.

³⁸¹ Hûd: 11/67.

³⁸² Neml: 27/51.

³⁸³ Kamer: 54/31.

³⁸⁴ Zâriyât: 51/45.

³⁸⁵ Razi, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/308.

³⁸⁶ Magnitüd/ Şiddet Karşılaştırması, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 30/10/2023.

depremlerin şiddeti belli bir sınıra kadar olmasaydı, dünya üzerinde yaşanacak bir yer veya canlı kalmazdı.

Günümüze kadar tüm zamanların ölçülebilen en büyük depremi, magnitüd ölçeği ile 9,5 büyüklüğüne ulaşan Büyük Şili Depremi olmuştur. Bu deprem Büyük Okyanus'ta tsunamiye sebep olmuş 1000 ila 6000 arasında insan yaşamını yitirmiştir. 2023 yılında meydana gelen, şiddet ve kapsadığı alanlar açısından “asrın felaketi” olarak adlandırılan Kahramanmaraş depremleri de yarattığı yıkım ve can kaybı ile kayıtlara geçmiştir. Yakından şahit olduğumuz bu depremde de yaklaşık 48 bin insanın hayatını kaybettiği, 500 bin civarı binanın yıkıldığı rapor edilmiştir. Örneklerden de anlaşılacağı üzere bu depremler ağır hasarlar bıraksa da meydana geldiği bölgenin halkını tamamıyla yok edecek bir mahiyette değildir. Dolayısıyla Semud kavmini tamamıyla yok eden olay, normal şartlarda meydana gelen bir deprem gibi görünmemektedir.

Bu hadisenin volkanik bir patlama olamayacağı da günümüze kadar kayıtlara geçmiş volkanik patlamalar incelenerek anlaşılabilir. Örneğin, Endonezya'daki Tambora Yanardağı'nın 1815'teki faaliyeti sonucunda püskürdüğü yerden 75 km uzaklıkta 1m kalınlığında volkanik kül birikmiş ve yaklaşık 12.000 kişi hayatını kaybetmiş fakat bu hadisede tüm insanlar ölmemiştir.

Yüce Allah'ın, “*Biz onların üzerine tek sayha (korkunç bir ses) gönderdik.*” hitabı, bu olayın, mahiyetini bilemeyeceğimiz şekilde ve düzeyde meydana getirdiği bir ses ile gerçekleştiğini göstermektedir. Tabii afetler arasında ise böyle bir oluşum söz konusu değildir.

3.2.1.4. Lût Kavmi

Yüce Allah'ın Kuran'da, söz konusu kavimle ilgili olayları haber verdiği pasajlardan, Hz. Lût'un, Hz. İbrâhim ile aynı dönemde yaşamış bir peygamber olduğu ve bu kavmin, kendilerine gönderilen peygamberin ismine nispetle “Lût kavmi” olarak anıldığı anlaşılmaktadır.³⁸⁷ Kavmi tarafından ateşe atılan İbrahim (a.s.), Yüce Allah'ın yardımı ile ateşten kurtulmuş ve ona yalnızca Hz. Lût iman etmiştir. Müfessirler, bu

³⁸⁷ Hûd: 11/69-77; Hicr: 15/57-61; Ankebût: 29/26-32; Zâriyât: 51/24-32; Enbiyâ: 21/71; Hac: 22/43; Şuarâ: 26/160; Sâd: 38/13.

olay üzerine birlikte Şam tarafına hicret ettiklerini, ve kendisinin “Sodom” diye adlandırılan bir kavme peygamber olarak gönderildiğini rivayet eden haberlere yer vermektedir.³⁸⁸

Kur'an bu kavmi, insan neslinin devamını sekteye uğratmakla, ilahi nizamın aksine eylemler gerçekleştirip haddi aşan bir toplum olarak tanıtmaktadır. İlgili ayetler şöyledir: “*Lût'u da (peygamber olarak) gönderdik. Kavmine dedi ki: “Sizden önce âlemlerden hiç birinin yapmadığı fuhuşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere gidiyorsunuz. Muhakkak ki siz haddi aşan bir kavimsiniz.”*³⁸⁹ “*İnsanlar içinden erkeklere mi gidiyorsunuz? Bırakıyorsunuz da sizler için yarattığı eşleri! Doğrusu siz haddi aşan bir kavimsiniz.”*³⁹⁰ Onlar bu çirkin fiili işlemekte öyle bir seviyeye gelmişlerdi ki gizlemek bir yana dursun bunu, toplantı yerlerinde bir araya gelerek aleni bir şekilde yapıyorlardı. İlgili ayet şöyledir: “*Siz erkeklere gidecek, yolu kesecek, toplantı yerlerinizde meşru olmayanı mutlaka yapacak mısınız?*”³⁹¹

Kuşkusuz onların bu ayetlerde anlatılan tutumu, temelde inançsızlıktan ileri gelmekteydi. Seyyid Kutub, bu durumu şöyle izah etmektedir: “İlahi kanun, insan cinsinin erkek ve kadından meydana gelmesini takdir etmişti. Bu sırada onlara ihsan ettiği lezzet oldukça derindi. İcrayı lezzetin asil bir sebebi vardı; birleşmeyi garanti etmek. Böylece ilahi irade gerçekleşecek, hayat devam edecekti. Öte yandan bu asil arzu ve duyulan aşırı zevk, üreyen neslin sonradan getireceği zorluklara karşı itici bir kuvvet oluyordu. Öyle ya; gebelik, doğum, bebeklik, terbiye, vesayet, maişet... Bu ilahi bir nizamdır. Bu ise Allah’a iman etmeye bağlıdır. Bu açıdan bakılınca onlardaki sapıklığın inanç buhranından ileri geldiği ve Allah’ın vazettiği prensiplerden uzaklaşıldığı görülmektedir.”³⁹²

Hız. Lût, temelinde inançsızlık olan bu sapıklıktan onları arındırmak için gönderilen bir peygamberdi. O da önceki peygamberlerin kavimlerine yönelik yaptığı tebliği tekrarlamış, Allah’a iman edip ona karşı gelmekten sakınmaları gerektiğini

³⁸⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/290; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, VII/243; Beyzâvî, *Envaru’t Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, III/22; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l Kur’âni’l Azîm*, III/ 399; Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur’ân*, VI/133; Mevdûdî, *Tefhîmu’l Kur’ân*, II/59.

³⁸⁹ A’râf: 7/80-81.

³⁹⁰ Şuarâ: 26/165-166.

³⁹¹ Ankebût: 29/29.

³⁹² Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur’ân*, VI/134-135.

onlara bildirmişti.³⁹³ Yaptıkları bu çirkin işin Allah’a ve onun düzenine karşı gelmek olduğunu, böylesi bir tutumun Allah katında kınandığını ve bunda ısrar etmeleri halinde azaba uğrayacaklarını kendilerine iletmış fakat o da olumlu bir netice alamamıştı. Kendilerini uyarıp; yaptıklarından vazgeçmeleri, pişman olup Allah’tan af dilemeleri gerektiğini söyledikçe kavmi onu kızgınlıkla karşılıyor, buna devam etmesi halinde yurtlarından süreceklərini söyleyerek onu tehdit ediyorlardı.³⁹⁴ Müfessirler bu yurtlarından sürme şeklini öylesine bir kovma değil, baskı ve şiddetin had safhaya ulaştığı cebri bir eylem olarak yorumlamaktadırlar.³⁹⁵ Onların bu tehdidinin bir nedeni daha vardı ki bunu helak arifesinde Hz. Lût’a söyledikleri şu sözün tefsirinden anlıyoruz: “*Lût kavmi şöyle dedi: “Biz seni âlemlerden men etmedik mi?”*”³⁹⁶ Yani biz sana kimsenin koruyuculuğunu yapmamayı söylememiş miydik?³⁹⁷ Müfessirler bu ifadeyle “Biz seni insanları konuk edip ağırlamaktan men etmemiş miydik?” anlamının da kastedilmiş olabileceğini söylemişlerdir.³⁹⁸

Hız. Lût bu şekilde kavmini ne kadar süre uyardı, aralarında bilmediğimiz daha neler yaşandı bize karanlıktır, fakat Şuarâ ve Ankebût surelerinde Hz. Lût ile kavmi arasında geçen diyaloglardan, Hz. Lût’un, artık kavminden ümit kestiğini anlıyoruz.³⁹⁹ Nasıl ki bir doktor tedavisini üstlendiği hastanın, kullandığı ilaçlar ve uyguladığı bir takım tedavi metotlarına yanıt verip vermediğini anlayıp ona göre tedaviye devam ya da sonlandırma kararı alıyor ise Hz. Lût da kendisine verilen peygamberliğin getirdiği donanımla, tedavi etmeye çalıştığı kavminin artık tedaviye yanıt veremeyecek kadar hasta olduğunu anlamıştı. O şöyle diyordu: “*Doğrusu ben, sizin bu yaptıklarınızdan tiksindenlenirim.*”⁴⁰⁰ “*Yâ Rabbi! Beni ve ailemi onların yaptıklarından kurtar.*” “*Ey Rabbim! Şu fesatçılar güruhuna karşı bana yardım eyle.*”⁴⁰¹

Bu kavmin helak edileceği haberini ilk duyan Hz. İbrahim olmuştu. Yüce Allah melek elçilerini, hem Hz. İbrahim’i bir oğul ile müjdelemek hem de bu kavmin helak

³⁹³ Şuarâ: 26/161-164.

³⁹⁴ Şuarâ: 26/167.

³⁹⁵ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/330; Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XXIV/526.

³⁹⁶ Hicr: 15/70.

³⁹⁷ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/585, Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XIX/155, Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, X/39.

³⁹⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/433; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/585; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, X/39.

³⁹⁹ Şuarâ: 26/160-169; Ankebût: 29/28-30.

⁴⁰⁰ Şuarâ: 26/168-169.

⁴⁰¹ Ankebût: 29/30.

edileceği haberini vermek üzere göndermişti. Hz. İbrahim ile ilgili görevlerini tamamlayan melek elçiler, kendilerine verilen ikinci emri yerine getirmek üzere oradan ayrılıp Hz. Lût'a geldiler. Fakat Kur'an'ın haber verdiğine göre Hz. Lût onların gelişinden dolayı endişeye düştü.⁴⁰² Melekler Hz. Lût'a insan şeklinde gelmişlerdi ve henüz geliş amaçlarını açıklamamışlardı. Tefsirlerde yer alan rivayetlere göre insan şeklindeki bu melekler güzel yüzlü, hoş kokulu genç erkekler kılığında idi.⁴⁰³ Bu yüzden Hz. Lût daha önce de tecrübe ettiği için kavminin huyunu biliyordu. Kendisine misafir olarak gelen bu insanlara kavminin yapacağı o kötü fiili düşünüp kaygılandı, son derece sıkıldı, göğsü daraldı ve “*Bu çetin bir gündür.*”⁴⁰⁴ dedi.

Nitekim Hz. Lut endişesinde haklı çıkmış; evinde güzel yüzlü, temiz elbiseli, hoş kokulu genç delikanlıları misafir ettiğini duyan kavmi, insanlıktan çıkmış, hayvanlarda bile olmayan bir arzuyla onun evine doğru akın etmişti.⁴⁰⁵ Bu durum Kur'an'da şöyle haber verilmektedir: “*Şehir halkı, insan şeklindeki güzel yüzlü melekleri görünce, onlara iğrenç işlerini yapabileceklerini düşünüp sevinerek geldiler.*”⁴⁰⁶ Bir başka ayetten ise onların bu gelişlerinin şiddetini anlıyoruz: “*Daha önceleri çirkin işler yapmış olan kavmi harıl harıl koşup geldiler.*”⁴⁰⁷ Râgıb el- İsfahânî, ayette “harıl harıl koşmak” şeklinde tercüme edilen “h-r-a” fiilinin kötü bir muameleyle ve baskı uygulamak suretiyle sürmek için kullanıldığını ifade etmektedir.⁴⁰⁸

Kavmi, böylesine gayri ahlaki bir niyetle gelip konuklara yönelmeye kalkışınca Hz. Lut, “*Ey kavmim! İşte size kızlarım, onlar sizin için daha temizdirler.*”⁴⁰⁹ diyerek onların fitratına hitap edip, kendilerini uyandırmak istemişti. Müfessirler arasında bu husus hakkında iki görüş öne çıkmaktadır. Birinci görüşe göre kızlarından murat, kendi

⁴⁰² Hûd: 11/77; Ankebut: 29/33.

⁴⁰³ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVIII/378; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'an*, IX/74; Beyzâvî, *Envaru't Tenzil ve Esrârü't-Te'vil*, III/142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, IV/290; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'an*, II/413.

⁴⁰⁴ Hûd: 11/ 77.

⁴⁰⁵ Hûd: 11/78; Hicr:15/67; Kamer: 54/37.

⁴⁰⁶ Hicr: 15/67.

⁴⁰⁷ Hûd: 11/78.

⁴⁰⁸ Râgıp el-İsfahânî, *El Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'an*, 1112.

⁴⁰⁹ Hûd: 11/78.

sulbünden olan kızlarıdır. İkinci görüşe göre ise bundan maksat ümmetinin kadınlarıdır. Çünkü peygamberler ümmetlerinin babası mesabesindeirler.⁴¹⁰

Hız. Lût, onları uyarma çabasına karşın kavminin: “*Sen de bilirsin ki, bizim senin kızlarınla bir ilgimiz yoktur. Sen bizim ne istediğimizi gayet iyi biliyorsun.*”⁴¹¹ “*Biz sana kimsenin koruyuculuğunu yapmamayı söylememiş miydik?*”⁴¹² şeklinde verdikleri cevaplarla, onların bozuk fıtratlarının düzelmesinin imkânsız olduğunu bir kez daha anlamıştı. Misafirlerine yönelik çirkin fiillerini gerçekleştirecekleri zannıyla: “*Ne olurdu size karşı bir kuvvetim olsaydı, ya da çok sarp bir yere sığınabilseydim.*”⁴¹³ diyerek bu durumdan duyduğu üzüntü ve çaresizliği dile getirmişti. Tam da bu sırada melekler: “*Ey Lût! Şundan emin ol ki, biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla zarar veremezler.*”⁴¹⁴ “*Biz şüphesiz bu memleket halkının üzerine, yoldan çıkmalarına karşılık (feci) bir azab indireceğiz.*”⁴¹⁵ diyerek Hız. Lût’a kavminin helak edileceğini haber vermiş, “*Bu kâfirler sabaha çıkarken muhakkak kökleri kesilmiş olacaktır.*”⁴¹⁶ diyerek hem onlardan geriye hiç kimsenin kalmayacağını hem de helakin gerçekleşme zamanını kendisine bildirmişlerdi. Bununla birlikte melekler ona: “*Gecenin bir diliminde ehlini yola çıkar, sen de arkalarından onları izle. Hiçbiriniz geriye bakmasın. Doğruca size emredilen yere gidin.*”⁴¹⁷ diyerek kendisinin ve ona inananların helakten kurtuluşunun ne şekilde olacağını öğretmiş, karısının ise muhakkak helak edilenler arasında kalacağını bildirmişti. Bu vesileyle hanımının bir münafık olduğunu da öğrenmiş oluyordu. Nitekim Yüce Allah bu kadının bir kâfir olduğunu ve eşine iman etmemek suretiyle hainlik ettiği bilgisini bize bildirmektedir.⁴¹⁸

Melek elçiler Hız. Lût’a geliş amaçlarını haber verip, helak başlamadan önce yapması gerekenleri bildirdikten sonra kendilerine yönelik çirkin fiili gerçekleştirmeye yeltenenlerin gözlerini kör etmişti.⁴¹⁹ Bu konuda Râzî, İbn Abbas’tan şu yorumu

⁴¹⁰ Taberî, *Câmiu’l Beyân*, XII/502-503; Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XVIII/ 379; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, IX/76; Beyzâvî, *Envaru’t Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl*, III/364; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l Kur’âni’l Azîm*, IV/290; Mevdûdî, *Tefhîmu’l Kur’ân*, II/413.

⁴¹¹ Hûd: 11/79.

⁴¹² Hicr: 15/70.

⁴¹³ Hûd: 11/80.

⁴¹⁴ Hûd: 11/81.

⁴¹⁵ Ankebût: 29/34.

⁴¹⁶ Hicr: 15/66.

⁴¹⁷ Hicr: 15/65.

⁴¹⁸ Tahrîm: 66/10.

⁴¹⁹ Kamer: 54/37.

nakletmektedir: “Tams” ile “idrak edememe” anlamı kastedilmiştir. Bu açıdan bakıldığında onların gözleri hakiki anlamda kör edilmemiştir. Onlar eve girdiklerinde konukları görememiş ve böylece sanki gerçek anlamda kör kimseler gibi olmuşlardı.⁴²⁰ Müfessirlerin çoğunluğu ise onların gerçek manada kör edildikleri kanaatindedirler. Çünkü “tams” bir azaptır. Nitekim onlar konukları aramaya devam edip de, buna rağmen bir şey görememiş olsalardı, bu bir azap anlamına gelmezdi.⁴²¹ Biz her iki görüşe de konumuz açısından bakarak şunları söylemek istiyoruz: Onlar ister manevi bir körlük isterse maddi bir körlük yaşamış olsun, neticede bu olay melekler tarafından o kimseleri engellemek üzere gerçekleştirilmiş olağanüstü bir durumdur. Çünkü bu eylem, insanüstü birtakım özellikleri olan melekler tarafından gerçekleştirilmiştir. Hz. Lût bu durum karşısında acziyetini dile getirirken melekler, orada bulunan kötü niyetli kimselerin tamamını bir şekilde gözleri göremez hale getirmişlerdir. Meleklerin onları gözleri göremez hale getirmesi Yüce Allah tarafından “azap” olarak nitelendirilmiştir.⁴²² Bu nitelendirme de meleklerin gerçekleştirdiği olayın, helakin bir parçası veya aşaması olduğunu gösterebilir. Bu açıdan bakıldığında melekler nasıl ki koca topluluğu bir anda gözleri göremez hale getirdi ise kendilerine verilen emir gereği, o halkı tamamıyla yok edecek tarzdaki helaki de olağanüstü bir mahiyette gerçekleştirdikleri düşünülebilir. Bu durumu helakin bir aşaması olarak değerlendirmeyip yalnızca azap olarak düşündüğümüzde de yine aynı sonuca ulaşabiliriz. Çünkü meleklerin, her iki olayı da iman etmeyen haddi aşan kavme karşı hususi bir emirle gerçekleştirdiği Kur’an’da⁴²³ sabittir.

Bu kavmin nasıl helak edildiğini bildiren ayetler şöyledir: “*Ve üzerlerine bir (azab) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!*”⁴²⁴ “*Ne zaman ki, emrimiz geldi, o ülkenin altını üstüne getirdik ve üzerlerine istif edilip pişirilmiş çamurdan taşlar yağdırdık. Bu taşlar Rabbinin katında damgalanmışlardı.*”⁴²⁵ “*Güneş doğarken o korkunç çığlık onları yakaladı. Biz, onların şehirlerinin üstünü altına*

⁴²⁰ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXIX/316.

⁴²¹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, IV/183; Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XXII/149-152; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, IV/439; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXIX/316; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, XVII/144; Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, 5/142; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'ânî'l Azîm*, VII/445.

⁴²² Kamer: 54/37.

⁴²³ Hicr: 15/58, 63; Ankebût: 29/34; Zâriyât: 51/32-34.

⁴²⁴ A'râf: 7/84.

⁴²⁵ Hûd: 11/82-83.

geçirdik ve üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.”⁴²⁶ “Ve üzerlerine öyle bir yağmur yağdırdık ki, (uyarılanların) o yağmuru ne kötü bir yağmurdu!”⁴²⁷ “Onların üzerine çamurdan pişirilmiş sert taşlar yağdıracağız. O taşlardan her birinin haddi aşanlardan kime isabet edeceği Rabbin katında işaretlenmiştir.” dediler.”⁴²⁸ “Biz de onların üzerlerine (taşlar savuran) bir fırtına gönderdik. Yalnız Lût ailesini seher vakti kurtardık.”⁴²⁹

Yukarıdaki ayetler dikkatle incelendiğinde Lût kavmini helak eden azabın oluş aşamalarının Hicr suresinde⁴³⁰ sıralandığı görülecektir. Güneş doğarken korkunç bir çılgınlıkla başlayıp daha sonra şehrin altüst edilmesi ve neticede üzerlerine yağan taşlar... Diğer ayetlerde⁴³¹ geçen yağmur ve fırtına tabiri ise bu olayı tasvir etmek için kullanılmıştır. Haddi aşan kavmin üzerlerine yağan ya da savrulan şeyin ne olduğu, “Çamurdan pişirilmiş, kime isabet edeceği Allah katında işaretlenmiş, oldukça sert taşlar.” şeklinde tanımlanırken; bunların yağmur gibi devamlı, fırtına gibi oldukça süratli ve sert bir şekilde indiğini anlamamız için yağmur ve fırtına kelimeleri kullanılmıştır. Nitekim Râzî de bu ayetlerdeki yağmurun normal bir yağmur olmayıp taşların yağdırılması (birbiri ardınca gönderilmesi) anlamında kullanıldığını söylemiş ve “taşlar savuran fırtına” şeklinde tercüme edilen “hâsib” kelimesinin taş yağdıran bir fırtına anlamına gelmediğini söylemektedir.⁴³²

Tefsir kaynaklarında yer alan ve israiliyâtta olması muhtemel olan rivayetlere göre, “korkunç ses” ile kastedilen Cebrail (a.s.)’ın sesidir. Lût kavminin bulunduğu yeri üzerindkilerle birlikte öylece göğe kaldırmış, onları o kadar yükseltmiş ki gök ehli onların köpeklerinin havlamasını, horozlarının ötmesini işitmişler. Daha sonra kanadı üzerinde duran o yeri ters çevirmek suretiyle yere çalmıştır.⁴³³ Râzî bu rivayetler için şu yorumu yapmaktadır:

“Bu olay şu iki yönden kesin mucizedir:

⁴²⁶ Hicr: 15/73-74.

⁴²⁷ Şuarâ: 26/173.

⁴²⁸ Zâriyât: 51/33-34.

⁴²⁹ Kamer: 54/34.

⁴³⁰ Hicr: 15/73-74.

⁴³¹ Araf: 7/84; Şuarâ: 26/173; Kamer: 54/34.

⁴³² Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXIX/313.

⁴³³ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/433-434, Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XII/525; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/416; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, IX/126-129; Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, II/366; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, IV/292-293.

- 1) Yeri sarsmaksızın semaya kaldırmak, görülmemiş bir olaydır.
- 2) Lût kavmine yakın olan beldeleri ve Hz. Lût ve ehlini etkilemeden bu hadiseyi meydana getirmek de mucizedir.”⁴³⁴

Râzî gibi inceleyebildiğimiz bazı klasik tefsirlerde,⁴³⁵ yukarıdakine benzer rivayetlere yer verilip bu olayın mucize yönüne vurgu yapılırken, bazı çağdaş tefsirlerde ise olayın volkanik bir patlama olabileceği yönünde izahlar yapılmaktadır. Örneğin Mevdûdî, bu olayı bir deprem veya volkanizma biçiminde meydana gelmesi muhtemel olan bir hadise olarak yorumlamaktadır.”⁴³⁶ Muhammed Esed de ayetlerde geçen taşları, “önceden yazılan cezanın sert taş püskürtüleri” şeklinde yorumlarken, bu olayın büyük bir yer sarsıntısıyla bağlantılı volkanik bir püskürme olabileceğini söylemekte, düşen taş parçalarını ise “lâv” parçalarına benzetmektedir.⁴³⁷ Seyyid Kutub ise biraz daha temkinli yaklaşarak şunları ifade etmektedir: “Biz bu hadisenin illede bir volkanizma olduğunu söylemek istemiyoruz. Sadece o zaman böyle bir olayın vuku bulmasının bir ihtimal olabileceğini söylemek istiyoruz. İlla da bu olay volkanik bir olaydı diyerek Allah’ın yüce kudretini bir tabiat hadisesine bağlamak istemiyoruz katiyetle. Bu ve buna benzer konularda söylenecek şey, sadece “Allah’ın takdirine uygun şekilde o mahalde o kavme ders olmak üzere bir volkanın lav püskürmesi mümkündür sözüdür.”⁴³⁸

Şimdi Lut kavmini helak eden bu hadiseyi bir volkanizma farz ederek ele alalım. Bilindiği gibi volkanizma, sıcaklık ve basıncın etkisiyle yerin altındaki kayaların ergimesiyle oluşan maddenin yeryüzüne doğru yükselmesi olayıdır. Bu olayda lav akıntıları, kaya blokları, volkan çakılları, küller ve yakıcı gazlar gibi birçok madde birlikte hareket eder. Lavlar kızıl, ateş renginde ve akıcıdır. Öyle ki saatteki ortalama hızları 20-25 km’yi bulabilmektedir. Volkanik gaz heterojen bir karışımdır bu karışımın en çok su buharı bulunmakla birlikte içeriğinde bulunan karbondioksit, kükürt dioksit ve hidrojenflorür canlılar için en zararlı olan gazlardır. Yüzeye çıkan katı maddelere ise piroklastik maddeler denir. Bu maddeler, kuvvetli basıncın etkisiyle dışarıya atılan

⁴³⁴ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XVIII/383.

⁴³⁵ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/433-434; Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XII/525; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/416; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, IX/81-82; Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, III/143; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, IV/292-293.

⁴³⁶ Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, II/415.

⁴³⁷ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesajı*, 542.

⁴³⁸ Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur'ân*, VIII/241.

gazlar tarafından parçalanarak oluşur. Piroklastik maddelerin boyutları ve ağırlıkları da çok değişiktir. Oldukça hafif ve küçük tanelerden oluşan volkan külü, volkan kumu ve volkan çakılının yanında birkaç ton ağırlığa sahip katı maddeler de bulunur.⁴³⁹

Yukarıdaki açıklamada da görüleceği üzere volkanizma, çevreye sadece taş savrulmasından ibaret olmayıp yoğun gaz, kül, kum ve akışkan lavların birlikte hareket ettiği bir oluşumdur. Oysa Yüce Allah'ın, Lût kavminin helakini bildirdiği ayetlerdeki olayın tasvirinde, herhangi bir lav, kül veya kum oluşumundan bahsetmediği ortadadır. Hatta bu oluşumlara dair en ufak bir işaret bile bulunmamaktadır. Ayrıca Kur'an'da bahsi geçen "taş yağdırılması" hadisesindeki taşlar ile volkanizma esnasında ortaya saçılan piroklastik maddeler de birbirinden farklıdır. Çünkü piroklastik madde yukarıda değindiğimiz gibi çok küçük tanelerden oluşan volkan külünden, birkaç ton ağırlığa sahip katılaşmış magma kalıntılarına kadar çok çeşitli bir yapıya sahiptir. Kur'an'da bahsedilen taşlar ise taş ve çamurdan mürekkep, son derece sert, birbiri üzerine istif edilmiş veya birbiri ardınca inen, Allah katında işaretlenmiş ve kime isabet edeceği belli olan, tabiri caizse hedefe kilitlenmiş bir füze gibi programlanmış bir yapıdadır. Ayrıca Yüce Allah'ın, bu olayı tasvirinden o taşların yağmur gibi art arda indiğini anlamaktayız, fakat volkanizma olayındaki piroklastik maddenin çevreye saçılışı böylesi bir durum arz etmemektedir. Bunlara ek olarak volkanizma çok kısa bir sürede canlıları öldürebilen çok yıkıcı bir doğal afet olmakla birlikte, meydana geldiği yerin sakinlerini tamamıyla yok edecek bir yapıda değildir. Ya da şimdiye kadar böylesi bir volkanizma olayı vuku bulmamıştır. Fakat Lût kavminin helakini anlatan olayda, Hz. Lût ve ona inanan çok küçük bir azınlık dışındaki bütün kavmin yeryüzünden silindiği ve kökünün kazındığı anlatılır.

Konunun daha iyi anlaşılması için 20. yüzyılın ikinci yarısında görülen en büyük volkan patlaması olarak tarihe geçen Pinatubo yanar dağının püskürmesi olayını paylaşmak istiyoruz. Pinatubo dağında başlayan volkanik aktivitenin ilk belirtileri yaklaşık bir ay öncesinden başlamıştır. Çiftçiler, volkanda bir hat boyunca buhar püskürmelerini görmüş bunun üzerine Filipinler Volkanoloji ve Sismoloji Enstitüsü Jeologları ve ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezi dağın aktivitesini gözlemeye başlamıştır. Uygun yerlere depremölçerler, volkandaki eğimde bir değişiklik olup olmadığını belirlemek için de tiltmetreler yerleştirmişlerdir. Bu izleme sonunda büyük

⁴³⁹ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 59-63.

patlamadan dört gün önce gaz ve kül emisyonundaki artışın hızla büyüdüğünün tespit edilmesi, bazı acil önlemlerin alınmasını sağlamıştır. Patlama korkusuyla tehdit altındaki yaklaşık 24 km yarıçaplı bir daire içinde kalan yerler boşaltılmıştır. 15 Haziran 1991 günü patlama olduğunda bu tehlikeli bölgede yaşayan halkın büyük bir bölümü tahliye edilmiş olmasına rağmen 17 dakika süren ilk patlama sırasında 364 kişi yaşamını yitirmiştir. Bu olayda görülen ölümlerin çoğunun, önüne gelen her şeyi yok eden piroklastik madde ve çamur akıntılarından kaynaklandığı bilinmektedir. Dağın zirvesinde başlayan, saatteki hızı 130 km'ye ulaşan ve 12-18 km. kadar ilerleyen bu akıntılar yeryüzünde yer yer 220 metre kalınlıkta tabakalar oluşturmuştur.⁴⁴⁰

Şimdi de bu olayın bir helak olduğunu farz edelim. Yukarıda paylaşılan bilgilere göre Pinatubo volkanı patlamadan yaklaşık bir ay önce bu patlamanın belirtilerini göstermiş, bunun üzerine gerekli önlemler alınmış ve bölge halkının neredeyse tamamı kurtulmuş, çok az bir kısmı ise ne yazık ki yaşamını yitirmiştir. Bu olayda yaşamını yitirenlerin, araştırmamızda şimdiye kadar bahsi geçen kavimlerin yapmış olduğu gibi Yüce Allah'a karşı gelmek ve peygamberini tanımamak suretiyle azgınlaşmış haddi aşmış bir grup olduğunu kim iddia edebilir? Ya da kurtulanların Allah'a gerçek manada iman edip peygamberini tanımış bir topluluk olduğunu kim bilebilir? Bu olayda yaşamını yitirenler, helakin sebeplerinden biri olan *azgınlaşma ve haddi aşma* eylemlerini gerçekleştirmiş olsa bile, bu tek başına helak sebebi olabilir demek oldukça iddialı bir söylem olacaktır. Nitekim şimdiye kadar incelediğimiz helak hadiselerinde öne çıkan *peygamberi tanımama, peygambere karşı gelerek türlü tuzaklar kurma, peygamberi öldürme teşebbüsünde bulunma* gibi peygamberleri tebliğden alıkoymaya yönelik eylemler de helakin en önemli sebepleri olarak Kur'an'da sabittir.⁴⁴¹ Bu hususta Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*İnkâr edenler peygamberlerine dediler ki: “Ya sizi mutlaka yurduumuzdan çıkaracağız, ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!” Rableri de onlara: “Zâlimleri mutlaka helak edeceğiz” diye vahyetti.*”⁴⁴² Ayrıca helak hadiselerinde öne çıkan bir diğer özellik, Yüce Allah'ın ilgili toplumu peygamberi vasıtasıyla uyararak azabı haber vermesidir. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Gerçek şu ki Rabbin, halkı habersiz iken ülkeleri zulüm ile helak edici değildir.*”⁴⁴³ Yine bu hususla

⁴⁴⁰ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 77-78.

⁴⁴¹ Kamer: 54/9; Şuarâ: 26/116; Neml: 27/48-49; Hud: 11/59-60; Şuarâ: 26/168-171.

⁴⁴² İbrahim: 14/13.

⁴⁴³ En'am: 6/131.

alakalı olarak Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Bununla birlikte, biz hangi memleketi helak ettikse muhakkak onu uyarıcı (peygamberleri) olmuştur. (Onlar) ihtar edilmiştir ve biz zulmetmiş değiliz.*”⁴⁴⁴ Buna göre Pinatubo volkanizması esnasında yaşamını yitirenlerin bir peygamber vasıtasıyla önceden uyarıldığı ve uyarılara kulak asmayarak helak edildiğini söylemek mümkün görünmemektedir. Belki denilebilir ki Pinatubo volkanizması, bilimsel gelişmeler sonucu elde edilen bir takım aletler sayesinde önceden fark edilmiş ve kurtulanlar bu sayede kurtulmuştur. Buna karşılık Yüce Allah’ın helak olmuş kavimlerle alakalı “*Yeryüzünde gezip bir bakmadılar mı, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Halbuki onlar bunlardan daha kuvvetliydim. Ne göklerde ne de yerde hiçbir şey Allah’ı aciz bırakamaz. Çünkü o herşeyi bilendir, herşeye kâdirdir*”⁴⁴⁵ haberi yukarıdaki iddiayı çürütecek niteliktedir. Çünkü helak hadiseleri, etkileri bakımından herhangi bir önlemin çare olamayacağı bir tarzda meydana gelmektedir. Yani Yüce Allah’ın hakkında kesin olarak helak hükmü verdiği bir kimsenin hangi önlemi alırsa alsın kendisini bundan kurtaramayacağı anlaşılmaktadır.⁴⁴⁶ Buna rağmen biz yine de şöyle bir mantık yürütmek istiyoruz: Lût kavminin bugünkü bilimsel gelişmelerden de fazla imkânlar sahip olduğunu farz edelim. Bu durumda Yüce Allah bu kavmin tamamını yok edemeyecek miydi? Ya da Lût kavmi sahip olduğu imkânlar sayesinde azaptan kendilerini kurtarabilecek miydi? Bu soruyu evet şeklinde yanıtladığımızda Lût kavminden haddi aşanların tamamının helaki, kesin bir hüküm değil de bir olasılık olmaz mı? Hâlbuki Yüce Allah, “*Bu kâfirler sabaha çıkarken muhakkak kökleri kesilmiş olacaktır.*”⁴⁴⁷ buyurmuştu. Bu soruların, malikü’l mülk olan Yüce Allah için düşünülmesinin mümkün olamayacağını bildiğimize göre, Pinatubo volkanizması veya dünya üzerinde meydana gelen herhangi bir volkanik patlama ile Lût kavminin helakinin yukarıdaki mantıksal düşünce açısından aynı şeyler olmadığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

Bunlara ek olarak kavimlerin helaki ile ilgili yapılan bazı araştırmalarda Pompei antik kenti insanların geçmişte Lût kavmi gibi eylemler gerçekleştirdiği için

⁴⁴⁴ Şuarâ: 26/208-209.

⁴⁴⁵ Fatır: 35/44.

⁴⁴⁶ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, III/561; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/ 618; Râzî, *Mefâtiḥü ’l-Ğayb*, XXVI/248.

⁴⁴⁷ Hicr: 15/66.

sonlarının da aynı olduğunu öne süren değerlendirmelerin⁴⁴⁸ tutarlı olmadığını söylemek istiyoruz. Örneğin bir araştırmada bu olay şöyle anlatılmaktadır: Roma İmparatorluğu'nun dejenerasyonunun sembolü olan Pompei de, aynı Lût kavmi gibi, cinsel sapkınlıklara dalmıştı. Sonları, Lût kavmi gibi oldu. Felâket öylesine ani olmuştu ki, her şey 2000 yıl öncesinde olduğu gibi kaldı. Sanki zaman dondurulmuştu. Olayın en ilginç yanı ise, kentin günlük yaşantısı içinde, Vezüv'ün korkunç patlamasına rağmen, kimsenin kaçamamış ve adeta büyülenerek felâketin farkına bile varamamış olmalarıydı. Yemek yiyen bir aile, o andaki gibi aynen taşlaşmıştı. Sayısız taşlaşmış çift bulunmuştu. Daha da önemlisi, bu çiftler arasında, aynı cinsten olanlar, küçük erkek ve kız çocuklar da vardı. Pompei kalıntılarından çıkarılan taşlaşmış insan cesetlerinin, bazılarının yüzleri hiç bozulmadan kalmıştı. Genel yüz ifadesi şaşkınlıktı. Hatta bazı yüzlerde gülme ifadelerine bile rastlandı.”⁴⁴⁹ Paylaştığımız bu örnekte düşülen yanlış, olayın bilimsel yönü araştırılmaksızın efsaneleşmiş söylentilere ağırlık verilmesidir. Nitekim örnekte bahsi geçen insanların, volkanik patlama esnasında olduğu gibi taşla dönüşmesi tabii afetler açısından mümkün değildir. Zaten öyle de olmamıştır.

Vezüv Yanardağı'nın miladi 79 yılında faaliyete geçmesi sonucu yoğun lav akıntılarının altında kalan Pompei şehri, 1748'de başlayan ve günümüzde de devam eden kazı çalışmaları ile ortaya çıkarılmıştır. Bu şehrin kalıntıları arasında meşhur olan taşlaşmış insan cesetlerini görmeyen yoktur herhalde. Ancak bilinenin aksine bu taşlaşmış insan görünümündeki bedenler, aslında gerçek anlamda bu faciada ölen insanların taşlaşması ile oluşmamıştır. Volkandan gelen lav akıntısı, bu faciadan kaçamayarak orada ölenlerin bedenlerini kaplamış, etraflarında sert ve katı bir yapı oluşturmuştu. Et, iç organlar ve giyisiler yavaş yavaş çürüdükçe, bu bedenlerden geriye sert ve katı yapının etrafını kapladığı boşluk kaldı. 1863 yılında Giuseppe Fiorelli, bu boşluklara alçı doldurma tekniğini uygulayarak cesetlerin alçı kalıplarının oluşturulmasını sağlamıştır.⁴⁵⁰ Kısacası günümüzde taşlaşmış insanlar şeklinde görmeye alıştığımız bu taş bedenler aslında Paris alçısından başka bir şey değildir. Bununla

⁴⁴⁸Resul Ertuğrul, “Kur'an'da Helâk Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu-II”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 4 (7), 2018, 151-152; Abdulhalim Güneş, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut Kıssası*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006, 73-74; Abdullah Emin Çimen, *Niçin Helak Oldular*, (1. Baskı), Işık Akademi Yayınları, İzmir 2008, 272-274.

⁴⁴⁹ Cavit Yalçın, *Kavimlerin Helâkı*, Vural Yayıncılık, İstanbul 1995, 49-51.

⁴⁵⁰ https://www.chip.com.tr/haber/pompeiinin-tas-insanlari-aslinda-tas-veya-insan-degil_157417.html, Erişim tarihi: Eylül 2, 2024.

birlikte yukarıdaki örnekte anlatılanın aksine Vezüv yanardağının faaliyete geçtiği ilk aşama, pompei sakinlerinin büyük kısmının kaçarak kurtulmasına izin veren bir ponza yağmuru şeklinde gerçekleşmiştir. Kaçamayarak orada kalan azınlık ise daha sonra ortaya çıkan yoğun kül bulutları ve piroklastik akıntıların etkisi ile yaşamını yitirmiştir.⁴⁵¹ Sonuç olarak bahsini ettiğimiz tarz yaklaşımlar toplumun bu olayı Lût kavminin helaki gibi bir helak hadisesi olarak algılamasına yol açabilmekte ve meydana gelen her afet olayını Yüce Allah'ın kullarını cezalandırması şeklinde yorumlamalarına yol açabilmektedir.

3.2.1.5. Medyen ve Eyke Halkı

Kur'an-ı Kerim'de Hz. Şuayb'ın tebliğ ile muhatap kılındığı toplum ismi olarak Medyen ve Eyke kelimeleri geçmekte fakat bunların tek bir kavim mi yoksa iki ayrı kavim mi olduğu net bir şekilde bildirilmemektedir. Bu durum, müfessirler arasında farklı yorumlamalara neden olmuştur. Bazı müfessirler, Yüce Allah'ın Hz. Şuayb'ı Medyenliler'in kardeşi diye anarken Eykeliler hakkında böyle bir niteleme yapmadığını, ayrıca Medyen halkının bir sarsıntı ve ses ile helak edilmesine karşın Eyke halkının gölge gününün azabı ile helak edildiğini dikkate alarak bunların iki ayrı kavim olduğu kanaatine varmışlardır.⁴⁵² Kimi müfessirler ise Medyen ve Eyke halkının Kur'an'da anlatılan vasıflarının aynı olduğuna vurgu yaparak Hz. Şuayb'ın her iki halka da aynı tebliğde bulunması nedeniyle bunların aynı kavim olduğu değerlendirmesini yapmışlardır.⁴⁵³

Müfessirlerin bu konuda tam bir fikir birliğine varamamış olmaları, ayrıca diğer peygamber kıssalarının hepsinde yer alan “peygambere ve Allah'a meydan okuma yani azabı çağırma” ifadelerinin yalnızca Eyke ashabının adının geçtiği Şuarâ suresinde yer alması⁴⁵⁴ ve Yüce Allah'ın helak olmuş kavimleri sıraladığı ayetlerin bazılarında Eyke ismini bazılarında Medyen ismini kullanıp fakat hiçbirinde her iki ismi birden

⁴⁵¹ Wikipedia katılımcıları (2024). Pompeii. *Wikipedi, Özgür Ansiklopedi*. Erişim tarihi: Eylül 2, 2024url: <https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Pompeii&oldid=33055941>.

⁴⁵² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, III/278; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/334; Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XXIV/528; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, VII/251; Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, IV/148; Mevdûdî, *Tefhîmu'l Kur'ân*, IV/67.

⁴⁵³ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, X/322-324; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, VI/143.

⁴⁵⁴ Şuarâ: 26/187.

zikretmemesi⁴⁵⁵ bizi bu konuda kesin bir kanaatte bulunmaktan alıkoymaktadır. Bu nedenle biz bu konuyu her iki ihtimali de göz önünde bulundurarak ele almak istiyoruz.

Medyen ve Eyke'nin mevzu bahis edildiği A'râf, Hûd, Şuarâ ve Ankebût surelerindeki pasajlardan, bunların ister iki ayrı kavim olsun ister aynı kavim olsun helak sebeplerinin aynı olduğu anlaşılmaktadır. Tıpkı önceki kavimlerde olduğu gibi tevhitte uzaklaşıp şirki benimsemeleri, onları da dünyevi bir takım hastalıklara karşı savunmasız bırakmış, neticede kendilerine ticari ahlak yoksunluğu isabet etmiş ve bu hastalık tıpkı kötü huylu bir tümör gibi toplumun tamamını sarmıştır. İlgili ayetler bu durumu “fesad” olarak tespit etmektedir ki fesad, “Bir şeyi itidal dairesinden az veya çok çıkarmak”⁴⁵⁶ anlamına gelmektedir. Nitekim bu kavim, Yüce Allah'ın insanlar için koymuş olduğu “*Ölçeği tam ölçün de hak yiyenlerden olmayın, doğru terazi ile tartın, halkın eşyalarını değerinden düşürmeyin.*”⁴⁵⁷ şeklindeki adilane kuralın tam zıddı bir eylem sergileyerek itidalden çıkmış, toplumdaki düzeni bozmuştur. Bunun sonucunda muhtemelen toplumda orta sınıf yok olmuş geriye haksızlık ve çeşitli hilelerle zenginleşip gücü elinde bulunduran bir sınıfla, ihtiyaçlarını temin edemeyen ve bu sınıfa itaat etmek zorunda kalan zayıf bir sınıf kalmıştır.

Yüce Allah, rahmetinin bir gereği olarak bu topluma da bir şans vermiş ve kendilerini ıslah etmek üzere Hz. Şuayb'ı peygamber olarak görevlendirmiştir. Hz. Şuayb da tıpkı kendinden önceki peygamberlerin kavimlerine iletmış olduğu “*Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka bir ilâhınız yoktur.*”⁴⁵⁸ şeklindeki ilahi buyruğu kendilerine ileterek onlara içinde bulundukları bu durumun, ancak bir olan Allah'ı tanıyıp ona kulluk etmekle düzelmesinin mümkün olduğunu söylemiştir. “Çünkü Allah'ı rab bilip ona kulluk etmekle insanlar arası ahlaki ve içtimai meseleler arasında kuvvetli bir bağ vardır. Bu bağ insanlara, yeryüzünde adalet ve barışın hakim olduğu huzurlu bir hayat garanti etmektedir.”⁴⁵⁹

İlgili ayetlerden anlaşıldığına göre bu toplumda Hz. Şuayb'ın tebliğini kabul edip benimseyen insanlar vardı ve bu durum, haksızlık ve hilelerle zenginleşip gücü elinde bulunduran kesimi oldukça rahatsız ediyordu. Çünkü biliyorlardı ki, insanlar Hz.

⁴⁵⁵ Sâd: 38/12-13; Kâf: 50/ 12; Hac: 22/42-44; Tevbe: 9/70.

⁴⁵⁶ Râgıp el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğarîbi'l-Kur'ân*, 795.

⁴⁵⁷ Şuarâ: 26/181-183.

⁴⁵⁸ A'râf: 7/85.

⁴⁵⁹ Seyyid Kutub, *Fîzilâl-il Kur'ân*, VIII/246.

Şuayb'ın peşinden gider ve toplumda çoğunluk onun yanında yer alırsa kendileri sahip oldukları egemenliklerini kaybedeceklerdi. Benzer durum diğer kavimler ve peygamberleri arasında da yaşanmıştı. Mesele yeryüzünde hâkimiyet meselesiydi. Onların bu tutumunu Râzî şöyle izah etmektedir: Onlar Hz. Şuayb'ın tebliğini kabul eden kimselerin yolunu keserek bu kimseleri vazgeçirmeye çalışıyordu. Daha geniş anlamda “*Andolsun ki, onları saptırmak için senin doğru yolunda pusu kurup oturacağım.*”⁴⁶⁰ diyen şeytanın yaptığı gibi dinin yolları olan her şeyin önünü kesiyorlardı. Bunu insanları tehdit ederek, onlara zarar vererek, vazgeçmeleri için kendilerine menfaat vadederek veya ortaya bir takım şek ve şüpheler atarak yapıyorlardı.⁴⁶¹ Hz. Şuayb'a: “*Ya kesinlikle bizim dinimize dönersiniz ya da mutlaka seni ve seninle birlikte inananları memleketimizden çıkarırız.*”⁴⁶² demeleri, onların bu durumu baskı ve şiddet boyutuna taşıdıklarını göstermektedir. Dahası inanan kesime yönelik: “*Eğer Şuayb'a uyarsanız o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.*”⁴⁶³ demeleri de uyguladıkları baskı ve şiddetin diğer bir delilidir.

Buna karşılık Hz. Şuayb: “*Ben size karşı çıkmakla sizi menettiğim şeylere kendim düşmek istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmeye çalışıyorum. Muvaffakiyetim de ancak Allah'ın yardımı ile olacaktır. Ben yalnızca O'na dayandım ve ancak O'na döneceğim.*”⁴⁶⁴ diyerek yaptıkları bu baskı ve zulmün yanlış olduğunu söylüyordu. ve onları: “*Ey kavmim! Bana karşı gelmeniz sakın sizi, Nûh kavminin veya Hûd kavminin veya Salih kavminin başlarına gelen musibetler gibi bir musibete uğratmasın. Lût kavmi de sizden uzak değildir.*”⁴⁶⁵ diyerek uyarıyordu. Kuşkusuz buna benzer diyaloglar Hz. Şuayb ve inkârcılar arasında nice kere tekrarlanmıştır. İnkârcıların Hz. Şuayb ve inananlara yönelik yaptığı baskı ve şiddetin detaylarında kim bilir ne acı dolu örnekler vardır. Kur'an, bu detaylardan bahsetmese de tarihte ve günümüzde insanın insana yaptığı sayısız zulüm örneklerinden, bahsi geçen inkârcıların inananlara yönelik neler yapabileceği hakkında tahminde bulunmak zor değildir.

Kendilerine yapılan tebliğler fayda vermemiş, gözlerini daha fazla zengin olma hırslı bürümüş olan inkârcılar, Hz. Şuayb'a: “*Ey Şuayb, atalarımızın taptıklarını terk*

⁴⁶⁰ A'râf: 7/16.

⁴⁶¹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/314-315.

⁴⁶² A'râf: 7/88.

⁴⁶³ A'râf: 7/90.

⁴⁶⁴ Hûd: 11/88.

⁴⁶⁵ Hûd: 11/89.

etmemizi veya mallarımızda dilediğimizi yapmaktan vazgeçmemizi sana namazın mı emrediyor?”⁴⁶⁶ “Sen, olsa olsa iyice büyülenmiş birisin. Sen de bizim gibi bir beşerden başka nesin? Bil ki, biz seni ancak yalancılardan biri sayıyoruz. Şayet doğru sözlülerden isen, üstümüze gökten bir parça düşürüver.”⁴⁶⁷ diyerek onunla alay ediyor ve uyarıldıkları azabın gerçekleşeceğine inanmıyorlardı. Yaptıkları baskı ve zulüm had safhaya ulaşmış da inananlara yönelik dinlerini terk etmeleri yönünde bir takım cebri uygulamalara başvurdukları sırada, Hz. Şuayb bu kavmin iman etmesinin mümkün olmadığını anlamış ve şöyle dua etmişti: “*Ya Rabbi! Kavmimizle bizim aramızda adaletle hükmet. Hâkimlerin en hayırlısı sensin.*”⁴⁶⁸ Müfessirler, Hz. Şuayb’ın “aramızda adaletle hükmet” ifadesinin, inanmayanlara yönelik Allah’tan bir azap isteme anlamına geldiğini ve bununla, kavminin batıldan ve kendisi ile inananların haktan yana olduğunu gösteren bir azabı indirmesinin kastedildiğini söylemektedirler.⁴⁶⁹ Nitekim Hz. Şuayb’dan önceki peygamberler de buna benzer dualarda bulunmuştu.⁴⁷⁰

Bu kavmin ne şekilde helak edildiğini bildiren ayetler şöyledir: “*Bunun üzerine, o sarsıntı onları yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar. Şuayb’ı yalanlayanlar, sanki orada yaşamamış gibi oldular.*”⁴⁷¹ “Ne zaman ki emrimiz geldi, Şuayb ve beraberindeki müminler, tarafımızdan bir rahmet sayesinde kurtuldular. Ve o zalimleri korkunç bir gürültü yakaladı da oldukları yerde çöküp kaldılar. Sanki orada hiç güzel gün görmemişlerdi. Dikkat edin, Semûd kavmi nasıl helâk olup gittiye Medyen de öyle yok olup gitti.”⁴⁷² “Hülasa, onu yalancı saydılar da kendilerini o gölge gününün azabı yakalayiverdi. O cidden büyük bir günün azabı idi!”⁴⁷³ “Derken, kendilerini bir sarsıntı yakalayiverdi ve yurtlarında diz üstü çöke kaldılar.”⁴⁷⁴

Medyen ve Eyke’yi aynı yerde yaşamış, tek bir kavim olarak değerlendirenler, bu kavmin helakinin nasıl gerçekleşmiş olabileceği hakkında, yukarıdaki ayetlerin tamamını kapsayıcı yorumlar yapmaktadırlar. Buna göre ayetlerde öne çıkan “ses, sarsıntı ve gölge günü azabı” ifadeleri, bu kavmin helakinin aşamalarıdır. Örneğin

⁴⁶⁶ Hûd: 11/87.

⁴⁶⁷ Şuarâ: 26/185-187.

⁴⁶⁸ A’râf: 7/89.

⁴⁶⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/49; Taberî, *Câmiu’l Beyân*, X/318-321; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/130; Râzî, *Mefâtiḥü’l-Ğayb*, XIV/319; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l Kur’ânî’l Azîm*, III/402.

⁴⁷⁰ Bkz: Ankebût : 29/30; Kamer: 54/10.

⁴⁷¹ A’râf: 7/91-92.

⁴⁷² Hûd: 11/94-95.

⁴⁷³ Şuarâ: 26/189.

⁴⁷⁴ Ankebût: 29/37.

Taberî, bu kavmin helakini anlatırken, azabın ilk aşaması olarak Şuara suresinde geçen “gölge gününün azabı” ifadesini, “onları gölgeleyen bulut gününün azabı” olarak yorumlamakta ve şunları söylemektedir: “Gölgelenmek amacıyla altına toplandıkları bulutun gürültülü ve ateş saçan bir yapıda olduğu, aynı zamanda şiddetli bir sarsıntının meydana geldiği rivayet edilmektedir.”⁴⁷⁵ Benzer bir yorumu İbn Kesir’ den nakletmek istiyoruz: “Bütün bunlar onların aleyhine birleşmiştir. Onlar ilk aşamada ateş saçan bulutla cezalandırılmış ardından şiddetli bir ses ve sarsıntı meydana gelmiş böylece diz üstü çöker vaziyette kalmışlardır.”⁴⁷⁶

Yukarıdaki yorumlara göre bu kavmin helaki, içinde alevler bulunduran, altında gölgelenmek isteyen inkârcıları yakıp küle çeviren bir bulut ile olmuş, aynı zamanda bu kimseler korkunç bir gürültü ve şiddetli bir sarsıntıya da maruz bırakılarak yok edilmişlerdir. Böylesi bir oluşumu tabii afetler açısından ele alacak olursak, bunun, birinci bölümde paylaşmış olduğumuz afet türleri tablosundaki oluşumlardan hiçbirine benzemediğini söyleyebiliriz. Belki denilebilir ki içinde alevler bulunduran bulut ile yıldırım kastedilmiş olabilir. Aynı zamanda da şiddetli bir deprem olmuş olabilir ve inkârcılar böylece helak edilmiş olabilir. Ancak öncelikle normal bir yıldırım olayının etki alanı oldukça sınırlıdır. Bunun binlerce insanı etkileyerek ölümcül hale gelebilmesi için aynı yere aynı anda binlerce yıldırım düşmesi gerekmektedir. Fakat bir yıldırım olayında genelde iki ya da üç çakma olmaktadır. Bugüne kadar kaydedilmiş istisnalar arasındaki en yüksek çakma sayısı ise 42’dir.⁴⁷⁷ Dolayısıyla ayette geçen “gölge gününün azabı” ifadesinin, “ateşlerle dolu bir bulut” şeklinde yorumlanmasından kastedilenin, yağmur yüklü bir bulutta meydana gelen sınırlı sayıdaki yıldırım oluşumu ile aynı şey olamayacağı sonucuna ulaşmak mümkündür. Deprem varsayımına gelince, bu sarsıntının, günümüze kadar meydana gelmiş hiçbir depreme benzetilemeyeceğini ilgili ayetlerden anlamak mümkündür. Çünkü Yüce Allah bu hadisede, Hz. Şuayb ve beraberindeki müminlerin kurtulduğunu, haddi aşan inkârcı grubun ise tamamen yok edildiğini haber vermektedir. Buna göre bu sarsıntı, tabiri caizse bir ayıklama işlevi görüp, inananlar ile inkârları sebebiyle bozgunculuk çıkaran grubu birbirinden ayırt eden bir mahiyette gerçekleşmiştir. Hâlbuki dünya üzerinde sürekli meydana gelen depremlerin böyle bir fonksiyonu olmadığı açıktır. Şayet böyle olsaydı, bu depremler

⁴⁷⁵ Taberî, *Câmiu’l Beyân*, X/322-323.

⁴⁷⁶ İbn Kesir, *Tefsîrü’l Kur’âni’l Azîm*, III/403.

⁴⁷⁷ Şahin ve Sipahioğlu, *Doğal Afetler ve Türkiye*, 302.

sayesinde dünyada inkâr eden ve bozgunculuk çıkaran kimse kalmaz, dünya cennetten bir bahçe olurdu. Ayrıca Yüce Allah başka bir ayette bu kavmin helakinin tıpkı Semud kavminin helaki gibi olduğuna dikkat çekmektedir. Semud kavmi nasıl dizüstü çökmüş vaziyette öylece kalmış ise bu kavmin helakinden sonra da aynı manzara ortaya çıkmıştır. Böylesi bir manzaranın, şimdiye kadar kayıt altına alınmış depremlerin hiçbirinde bulunmayışı da bu kavmi helak eden sarsıntının, sıradan bir deprem gibi olamayacağını diğer bir kanıtı niteliğindedir.

Medyen ve Eyke’yi farklı yerlerde yaşamış iki ayrı kavim olarak kabul edenlere göre ise Medyen halkı “korkunç bir ses ve sarsıntı” ile Eyke halkı ise “Gölge gününün azabı” ile helak edilmiştir. İnceleyebildiğimiz klasik tefsirlerin tamamında, Medyen’i helak eden korkunç ses ve sarsıntının, olağan bir depremden ziyade mucizevi bir şekilde meydana geldiğine dair açıklama ve rivayetler bulunmaktadır.⁴⁷⁸ Örneğin Mukâtil b. Süleyman, ayetlerde geçen “racfe” kelimesini “azap” olarak yorumlamakta ve “sayha” ile kastedilenin, Cebrail’in sesi/çılgılığı olduğunu söylemektedir. Ayrıca Yüce Allah’ın Hûd suresinde Semûd kavmine dikkat çekmesinden ötürü, Medyen’ in de tıpkı Semud kavmi gibi “sayha” ile helak edilmiş olabileceğini ifade etmektedir.⁴⁷⁹ Zemahşeri de şöyle söylemektedir: “Cebrail’in sesi öyle şiddetliydi ki o bu sesin şiddetinden dizleri üstüne yığılıp kaldılar.”⁴⁸⁰ Râzî ise “sayha” kelimesinin bilinen bir sesi işaret etmek maksadıyla marife olarak zikredildiğine dikkat çekerek bu sesin, Cebrail’in sayhası (sesi) olduğunu söylemektedir. Razi ayrıca bu hadisenin yalnızca inkarcıları etkileyerek Hz. Şuayb ve ona tabi olan gruba dokunmamasının büyük bir mucize olduğunu söyleyerek bunun tabiat yasaları açısından mümkün olmadığını ifade etmektedir.⁴⁸¹

Biz de aynı kanaatte olduğumuzu belirterek şunları eklemek istiyoruz: Bu durum, ayetlerde öne çıkan “sayha” (korkunç gürültü) kelimesinin niteliği ve etkisi açısından yorumlanmasıyla açıklığa kavuşturulabilir. Şöyle bir soru sorulabilir: Bahsi geçen sarsıntı olayını meydana getiren, o korkunç gürültü müdür? Yoksa sarsıntı mı o şiddetli gürültüye neden olmuştur? Sarsıntının şiddetli bir gürültü meydana getirdiğini düşünecek olursak, bunun sıradan bir deprem olmadığı kendiliğinden ortaya çıkacaktır.

⁴⁷⁸ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/50; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/425; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/320; Kurtubî, *El- Câmîu li Ahkâmi- l Kur’ân*, IX/92; Beyzâvî, *Envaru't Tenzîl ve Esrârü't-Te'vîl*, III/147.

⁴⁷⁹ Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, II/50.

⁴⁸⁰ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/333.

⁴⁸¹ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/320.

Çünkü depremlerde meydana gelen ses, ayette bahsedildiği üzere insanları oldukları yere yığacak bir potansiyelde değildir. Ayrıca deprem sonrası bireylerin yakınma konusu ses değil, yıkım olmaktadır. Diğer bir ifadeyle deprem sonrası yaşanan ölümler ses nedeniyle değil, sarsıntının meydana getirdiği yıkımın etkisi sonucunda olmaktadır. Bu nedenle ilgili ayetlerde bahsi geçen sarsıntının sıradan bir deprem olmadığı sonucuna ulaşmak mümkündür. Bu açıdan bakıldığında mahiyetini tam olarak bilemediğimiz bu sarsıntının, bahsi geçen “sayha” (şiddetli ses) etkisiyle meydana gelmiş olabileceği ihtimali ağırlık kazanmaktadır ki bunun da olağan bir deprem ile izahı, depremin oluşum özellikleri açısından mümkün değildir. Çünkü depremler, şiddetli bir ses etkisi ile değil, yer kabuğundaki levhaların hareketi sonucunda oluşan yüksek basınç nedeni ile meydana gelmektedirler.

Eyke’yi ayrı bir kavim olarak değerlendirenler, bu kavmi helak eden “gölgeli gün azabı” ile ilgili olarak da bunun, mucizevi bir oluşum olduğuna dair rivayet nakletmektedirler. Bu rivayeti kısaca şöyle özetleyebiliriz: “Rivayete göre Yüce Allah, onları bir süre rüzgârsız bırakmış ve aşırı bir sıcaklığa maruz bırakmıştı. Sıcak öylesine şiddetliydi ki hiçbir önlem çare olmuyordu. Bu nedenle bulundukları yeri terkederek çöle çıktılar. Bir bulut görüp altında gölgelenmeye başladılar. Çok geçmeden, altında gölgelenmek istedikleri bulut üzerlerine ateş yağdırdı ve yanıverdiler.”⁴⁸² Kur’an’da Yüce Allah’ın, hakkında hiçbir malumat vermediği bu hadise ile ilgili olarak, nakledilen rivayetlerde ortaya çıkan manzaranın, olağan bir karakterde olmadığı gayet açıktır. Nitekim incelediğimiz afet olaylarında da böylesi bir oluşuma rastlamadık. Bunun bir yıldırım olayı olabileceği hakkındaki varsayıma yönelik izahımızı da yukarıda yapmıştık.

3.2.1.6. İsrail Oğullarının Mısırdan Çıkışı ve Firavun Ordusunun Suda Boğulması Hadisesi

Kutsal kitaplara konu olmuş bu önemli hadiseyi tam manasıyla anlayabilmek için, öncelikle o dönemde Mısır’da yönetimde bulunan firavunlar ve firavunluk müessesesi ile Hz. Musa dönemi Yahudi kavminin tarihiyle birlikte, sosyal, kültürel ve dînî

⁴⁸² Mukâtil b. Süleymân, *Tefsîr-i Kebîr*, III/279; Zemahşerî, *el- Keşşâf*, III/333; Râzî, *Meîâtîhü’l-Ğayb*, XXIV/528-529; Kurtubî, *El- Câmiu li Ahkâmi- l Kur’ân*, XIII/135; Beyzâvî, *Envaru’t Tenzîl ve Esrârü’t- Te’vîl*, IV/149.

durumlarını incelemek yararlı olacaktır. Tarihi kaynaklara göre “Yahudi” adı Hz. Yakub’un oğullarından birinin adı olması dolayısıyla bu soydan gelenlere verilen bir addir.⁴⁸³ Yahudiler Sami ırkına mensup olup, bu ırkın atasının Hz. Nuh’un oğlu Sam’a dayandığı söylenmektedir. Arapların Sâmi kavmine mensup olmasından dolayı Araplarla Yahudilerin akraba olduğu da söylenir. Sâmilere’in anayurdu Arabistan Yarımadası olup, buradaki toprakların çölleşmesi nedeniyle Sâmilere Arap Yarımadası’ndan kuzeye, ve güneye gitmişlerdir.⁴⁸⁴

Yapacağımız değerlendirmelere zemin teşkil etmesi bakımından eski Mısır inancına da özetle değinmek yararlı olacaktır. Mısır kralarını ifade etmek için kullanılan “Firavun” kelimesi, Eski Mısır dilinde “büyük ev” anlamındaki **per’aodan** (per’aâ) gelmektedir. Önceleri bu kelime “saray” anlamında kullanılırken daha sonra “kral” anlamında kullanılır olmuştur.⁴⁸⁵ Eski Mısır’da firavunluk müessesesi yalnızca idari değil, dini olarak da bir anlam ifade etmektedir. Çünkü eski Mısır inancına göre firavun, tanrıların oğlu ve yeryüzündeki temsilcisidir. Dolayısıyla yeryüzündeki düzeni devam ettirip korumak firavunun asıl görevidir. Firavun bu görevi layıkıyla yerine getirdiği sürece “ma’at” adı verilen evren ve sosyal alana dair düzenin ve doğruluğun sağlandığı bir anlamı ifade eden sistem işlemeye devam edecektir. Halk ise ma’atı sürdürmekle sorumlu olan otoriteye yani Firavuna boyun eğmelidir. Çünkü firavun, ma’at sisteminin şartlarını anlama ve uygulama noktasında tanrısal bir kavrayışa sahiptir. Bu nedenle firavuna karşı gelmek, aslında ma’ata karşı gelmek anlamına gelir.”⁴⁸⁶

Firavun, ma’atı gerçekleştirmekle sorumlu ve yetkili tek kişi olduğu gibi dini anlamda da en önemli kişisidir. İbadethanelerde yalnız onun ismi anılır, bütün dualar onun için yapılırdı.⁴⁸⁷ Mısır’da siyasi düzenin kaynağı, dini düzendir. Bu nedenle her iki sistem birbirine hizmet ederek toplumun yönetime karşı farklı kanaatler oluşturmaları engellenmiştir. Mevcut inanç ve yönetim anlayışına karşı gerçekleştirilen girişimler, firavun ve onun emrindeki din adamları tarafından etkisiz hale getirilmiştir.⁴⁸⁸

⁴⁸³ Hikmet Tanyu, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler I-II*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018, I, 28.

⁴⁸⁴ Adnan Demircan, “Sâmilere”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 75-76.

⁴⁸⁵ Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XIII/118.

⁴⁸⁶ Hakan Olgun, “Hz. Musa’nın Yüzleştiği Statüko: Kadim Mısır’ın Maat Doktrini”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 15(2), 2018, 156-164.

⁴⁸⁷ Ömer Faruk Harman, “Firavun”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XIII/118-119.

⁴⁸⁸ Olgun, *Hz. Musa’nın Yüzleştiği Statüko: Kadim Mısır’ın Maat Doktrini*, 165.

Diğer taraftan Firavun ve ordusunun suda boğulma hadisesinin tam manasıyla anlaşılması için Eski Mısır'da rahiplerin bu sistemdeki yeri ve öneminden de bahsetmemiz yararlı olacaktır. Herhangi bir işte çalışmak, devlete vergi ödemek, ve askerlik hizmeti yapmak gibi bir sorumluluğu bulunmayan rahipler sınıfı krallığın kendilerine tanıdığı bu haklar sayesinde toplum içinde ayrıcalıklı bir konumda idiler. Onların bu konumda olması kuşkusuz Mısır'a hakim olan inanç sistemi sayesindeydi. Bu da onların toplumda büyük bir otoriter grup olmasını sağlıyordu. Bu grup aynı zamanda daima firavunun yanında yer alarak mevcut statükoyu korumak adına hareket ediyorlardı.⁴⁸⁹

Bu bilgilerden sonra asıl konumuz olan Hz. Musa ve Firavun arasında geçen mücadeleyi ve Firavun' un ordusuyla birlikte suda boğulması hadisesini incelemeye geçebiliriz. Kur'an-ı Kerim'de Mısır kralları farklı ünvanlarla zikredilmiştir. Hz. Yusuf dönemindeki kral için "melik" kelimesi kullanılırken Hz. Musa dönemindeki kral için "firavun" kelimesi kullanılmaktadır.⁴⁹⁰ Firavun, Kur'an'da kendini ilah konumunda gördüğü için büyülenen, halkına karşı oldukça acımasız ve gaddar, kendi menfaati için halkını kullanan bir kral olarak tasvir edilmektedir.⁴⁹¹ Firavun'un bu vasıflarından onun, yukarıda bahsini ettiğimiz "ma'at" adı verilen sistemi ne derece istismar ettiğini anlamak mümkündür.

Kur'an'dan öğrendiğimiz kadarıyla Firavun, İsrailoğullarına büyük bir zulüm uyguluyor; erkek çocuklarını öldürtüp kız çocuklarına ise dokunmuyordu.⁴⁹² İsrailiyât olması muhtemel olan bir rivayete göre Firavunun yaptığı bu zulmün sebebi şöyle nakledilmektedir: Rivayete göre Firavun rüyasında Mısır'a doğru bir ateşin gelmekte olduğunu ve Kıptileri yok ettiğini, fakat aynı ateşin İsrailoğullarına bir şey yapmadığını görmüştü. Rüyasını yorumlayan kahinler, İsrailoğullarından doğacak bir çocuğun, onun iktidarı önünde ciddi bir tehdit olduğunu hatta bu yüzden yok olup gideceğini söylemişti. Bu nedenle Firavun yeni doğmuş erkek çocuklarını öldürtüyordu. Ayrıca Firavun, İsrailoğullarını hizmetçi olarak kullanıyor, onları ağır işlerde çalıştırıyor, çalışamayacak durumda olanlardan ise vergi alıyordu.⁴⁹³ Bir başka görüşe göre ise

⁴⁸⁹ Afet İnan, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018, 230.

⁴⁹⁰ Yûsuf: 12/42-43, 50.

⁴⁹¹ *TDV İslâm Ansiklopedisi* "Firavun" maddesi, XIII, 121-122.

⁴⁹² Bakara: 2/49

⁴⁹³ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, I/545-549.

Firavun bu zulmü, ma'at sisteminin gereği olarak yapmaktaydı. Çünkü Firavun' un en büyük korkusu İsrailoğulları'nın nüfusça çoğalarak Kenan halklarıyla işbirliği içinde Mısır'ı işgal edebilecekleri ihtimaliydi. Buna göre Firavun İsrail kavmini, Mısır'a karşı büyük bir tehdit olarak algılamaktaydı.⁴⁹⁴

Yüce Allah ise Firavun'un zulmü altında ezilen, horlanan, baskı altında çalıştırılıp hiçbir hakkı olmayan ve ciddi bir soykırıma maruz bırakılarak yok edilmek istenen İsrailoğullarını maruz kaldıkları bu kötü durumdan kurtarıp onları kudret ve iktidar sahibi yaparak Firavun ve yandaşlarına çekinmekte oldukları şeyi göstermek istiyordu. Neticede ilahi irade tecelli etti ve ileride hakkın temsilcisi olarak karşısına dikilecek olan Hz. Musa, Firavun'un sarayında büyüyüp yetişti.⁴⁹⁵ Kur'an, Hz. Musa'nın büyüyüp kendisine ilim ve hikmet verildikten sonra, Firavuna bir peygamber sıfatıyla sesleneceği güne kadar tecrübe ettiği olayları detaylı bir şekilde bildirmektedir.⁴⁹⁶ Bu bilgilerden sonra İsrailoğullarının Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkışı ve Firavun ile yandaşlarının ne şekilde helak edildiğini bildiren ayetler ile devam edeceğiz.

Hz. Musa'ya firavunun karşısında hakkın temsilcisi olarak yerine getireceği risalet görevi, kutsal vadi Tuva'da bildirilmişti. Yüce Allah burada onu binlerce yıllık geçmiş bulunan Firavunluk kültüne karşı vereceği mücadeleye yönelik bir takım mucize ve direktiflerle hazırlamıştı. Söz konusu mucize ve direktifler mealen şöyledir: *"Ey Musa! Bil ki ben, bütün âlemlerin Rabbi olan Allah'ım. Ve "Âsânı at!" denildi. Musa (attığı) âsâyı yılan gibi deprenir görünce, dönüp arkasına bakmadan kaçtı. "Ey Musa! Beri gel, korkma. Çünkü sen emniyette olanlardansın." (buyuruldu.) "Elini koynuna sok, kusursuz bembeyaz çıkacaktır. Korkudan (açılan) kollarını kendine çek. İşte bu ikisi Firavun ve onun adamlarına karşı Rabbin tarafından iki kesin delildir. Çünkü onlar, yoldan çıkan bir kavim olmuşlardır." (diye seslenildi) Musa dedi ki: "Rabbim! Ben onlardan birini öldürmüştüm, beni öldürmelerinden korkuyorum." "Kardeşim Harun'un dili benimkinden daha düzgündür. Onu da beni doğrulayan bir yardımcı olarak benimle birlikte gönder. Zira bana yalancılık ithamında bulunmalarından endişe ediyorum." Allah buyurdu: "Seni kardeşinle destekleyeceğiz ve size öyle bir kudret vereceğiz ki, âyetlerimiz sayesinde onlar size erişemeyecekler. Siz ve size tabi olanlar üstün*

⁴⁹⁴ Olgun, Hz. Musa'nın Yüzleştiği Statüko: Kadim Mısır'ın Maat Doktrini, 166.

⁴⁹⁵ Kasas: 28/ 5-14.

⁴⁹⁶ Kasas: 28/ 7-29.

geleceksiniz.”⁴⁹⁷ “Sen ve kardeşin mucizelerimle gidin; beni anmakta gevşeklik göstermeyin. İkiniz beraber Firavun’a gidin, çünkü o sınırı çok aştı. Yine de ona söyleyeceklerinizi yumuşak bir üslupla söyleyin, ola ki aklını başına toplar veya içine bir korku düşer. Ona gidip deyin ki: Biz senin Rabbinin elçileriyiz. Artık İsrailoğullarını bırak bizimle gelsinler. Onlara eziyet etme. Sana rabbinden bir mucize getirdik. Esenlik doğru yolu izleyenlerin olacaktır.”⁴⁹⁸

Bu hazırlık aşamasında gerek kendisine verilen mucizeler, gerekse Yüce Allah’ın direktifleri sayesinde tam bir teçhizatla donanmış olan Hz Musa, kardeşi Harun ile birlikte Firavun’a gitti ve İsrailoğullarını serbest bırakması gerektiğini ifade eden ilahi emri ona bildirdi. Ayrıca kendisinin Allah tarafından gönderilen bir elçi olduğunu kanıtlayacak delilleri olduğunu da ifade etti. Firavun Hz. Musa’dan delillerini göstermesini isteyince Hz. Musa, Tuva’da Yüce Allah’ın kendisine tatbik ettirdiği mucizeleri Firavun’un karşısında tekrarladı.⁴⁹⁹ Müfessirler söz konusu iki mucizenin detayları hakkında İbn Abbas’tan şöyle bir rivayet nakletmektedirler: “ Hz. Musa asayı attığında bu asa koca bir yılanı dönüştü. Firavun kendisine doğru gelmekte olan yılanı görünce tahttan aşağı atladı ve Musa’dan yılanı durdurmasını istedi. Hz. Musa, yılanı dokununca asa tekrar eski haline döndü. Hz. Musa’nın eli ise mucize esnasında gök ile yer arasını aydınlatacak bir parlaklığa ulaşmıştı.”⁵⁰⁰

Bu durum Hz. Musa’nın, Firavun’un safında yer alan söz sahibi kimseler tarafından, Firavun’un otoritesini sarsmaya çalışan bir büyücü olarak dillendirilmesine neden olmuştur. Firavun’un yanında yer alanlar, bu iki harikulâde olayı müşahade edenlere, Hz. Musa’nın sihirbaz olduğunu ve asıl amacının Mısır’ı elde etmek olduğunu söylemişlerdir.⁵⁰¹ Onların bu söylemlerindeki asıl amaç, Hz. Musa’nın firavunluk kültürüne yönelik vurduğu bu ilk darbeyi etkisiz hale getirmektir. Çünkü Hz. Musa’nın bir sihirbaz değil de gerçek bir elçi olduğunun kabul edilmesi, Firavunun dolayısıyla da yandaşlarının hâkim olduğu statükoyu yerle bir edecek ve bunlar, sahip oldukları bütün imkânları birer birer kaybedeceklerdi. Bunun için acil bir çözüm bulunmalıydı. Firavun, avanesi ile istişâre etti ve Hz. Musa’nın ülkedeki en bilge sihirbazlarla düello yapmasına

⁴⁹⁷ Kasas: 28/30-35.

⁴⁹⁸ Tâhâ: 20/ 42-47.

⁴⁹⁹ A’râf: 7/104-108.

⁵⁰⁰ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, III/262; Taberî, *Câmiu’l Beyân*, X/343-347; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, II/ 138; Razî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XIV/329-330; İbn Kesîr, *Tefsîrü’l Kur’âni’l Azîm*, III/408.

⁵⁰¹ A’râf: 7/109-110.

karar verildi. Onlara göre Hz. Musa'nın, Mısır'ın binlerce yıllık kadim sihir öğretileriyle bu alanda bilgeleşmiş usta sihirbazları karşısında hiç şansı yoktu. O düelloyu kaybedecek, böylece Firavun'un otoritesini tehdit eden durum ortadan kalkacak, dolayısıyla hakimi oldukları statüko yürürlükte kalacaktı.

Hz. Musa'nın firavunun karşısındaki bu cesur ve kararlı duruşu, Firavun'un alışık olmadığı bir durumdu. Bu nedenle Firavun yanlış bir hamle yaptığının farkına bile varmadan kendi gücü ve otoritesinin Hz. Musa'nın gücü ve otoritesiyle kıyaslanmasına imkan verecek bir karar almıştır.⁵⁰² Binlerce yıllık kadim Mısır geleneğinin verdiği yetkiyle tanrıların yeryüzündeki temsilcisi, dolayısıyla halkın ilahı olan Firavun için, Hz. Musa gibi kendi sarayında büyümüş ve ona itaat etmesi gereken sıradan bir insanın karşısına dikilip bulunduğu konumu sorgulaması, emri altında bulunan köleleştirilmiş halkı serbest bırakmasını istemesi ve herkesi şaşkına çeviren büyük sihirler göstermesi kabul edilir şeyler değildi. Bu yüzden *“Hiç Şüphelen olmasın ki biz sana, senin sihriye benzer bir sihirle karşılık vereceğiz.”*⁵⁰³ diyerek buluşma yeri ve zamanını da kendisinin tayin etmesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Musa, halkı kutlama veya şenlik amacı ile bir araya getiren belirli bir günde *“yevmu’z-zîne”* kuşluk vaktinde toplanılmasını istemiştir.⁵⁰⁴

Eski Mısır'da büyü'nün yapılacağı belli zamanlar vardı. Yani istenilen her an büyü yapılmazdı. Örneğin şafak vakti evrenin kendisini yenilediği bir vakit olarak düşünüldüğü için büyüsel ritüeller çoğunlukla bu vakitte gerçekleştirilirdi. Güneş eski Mısır inancında tanrısal bir anlam ifade ettiği için güneşin doğduğu vakit aynı zamanda Firavun'un kendini en kuvvetli ve yetkin hissettiği bir zaman dilimi olarak görülürdü. Bundan ötürü Hz. Musa'nın buluşma anını şafak zamanı olarak belirlemesi, hem firavuna hem de büyücülere bir meydan okuma olarak düşünülebilir.⁵⁰⁵ Râzî de bunun herkes tarafından görülüp sihir olmadığı anlaşılın ve böylece Allah'ın yüceliği görülsün diye, Hz. Musa'nın buluşma zamanı olarak yevmu'z-zîneyi seçtiğini söylemektedir.⁵⁰⁶

⁵⁰² Mukadder Sipahioğlu, “Tevrat ve Kur’ân’ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Mûsâ’nın Yılana Dönüşen Âsâsı”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 2020, 938-939.

⁵⁰³ Tâhâ: 20/58.

⁵⁰⁴ Tâhâ: 20/59.

⁵⁰⁵ Sipahioğlu, 941.

⁵⁰⁶ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXII/64.

Belirlenen vakit geldiğinde Firavun ile avanesi, onu temsil eden bilge büyücüler, karşılarında Hz. Musa ve olacakları merakla bekleyen halk, herkesin görebileceği bir alanda Firavun'un tarif ettiği gibi bir araya geldiler. Sihirbazlar asalarını ve iplerini attığında Hz. Musa da dâhil oradaki herkesi dehşete düşürecek nitelikte muazzam bir sihir gösterdiler. Sanki o asa ve ipler gerçekten canlı birer varlık gibi onlara göründü. Bunun üzerine Yüce Allah Hz. Musa'ya elindeki asayı yere atmasını emretti. Hz. Musa bu emri yerine getirir getirmez, asa bir anda korkunç bir ejderhaya dönüştü ve sihirbazların büyü ile gösterdiği şeyleri yuttu. Hadiseye çok yakından şahit olan sihirbazlar, bunun bir sihir olmadığına kesin kanaat getirdiler ve hemen secdeye kapanarak *"Biz, Harun'un ve Musa'nın rabbine iman ettik, dediler."*⁵⁰⁷

Yukarıda bahsi geçen asanın ejderhaya dönüşerek sihirbazların ortaya koyduğu her şeyi yutmasındaki "yutma" eylemi antik Mısır'da kullanılan büyüsel bir tekniktir. Bu teknikteki amaç yutulan nesneyi yok etmektir. Büyücüler arasında bu eylem, karşısındaki kişi üzerinde hakimiyet anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Hz. Musa'nın, büyücülerin ortaya attıkları şeylerin tamamını yutacak özellikte bir şey göstermesi büyücülerin kendi acziyetlerini kabul etmesi anlamına gelmektedir.⁵⁰⁸ Bunun kendi yaptıkları sihirden farklı, sihre benzemeyen, harikulade bir şey olduğunu yakından müşahade eden bilge sihirbazlar, secdeye kapanarak hemen iman etmiş ve Firavun'un bütün tehditlerine rağmen bundan vazgeçmemişlerdir.

Bilge sihirbazların halkın önünde sergilediği bu tavır ise Firavun'un Hz. Musa'ya karşı başlattığı üstünlük yarışını kaybettiğinin açık bir delili olmuştur. Ancak bu yenilgiyi ne Firavun ne de onun safındaki grup kabul etmiş, aksine bu durumun bir sihirden ibaret olduğu yönünde söylemler ileri sürmeye devam etmişlerdir. Firavun bunun, İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmak için düzenlenmiş bir komplo olduğunu ileri sürmüş, avanesi ise *"Seni ve ilâhlarını terk etsinler de yeryüzünde fesat çıkarsınlar diye mi Musa'yı ve kavmini serbest bırakacaksın?"*⁵⁰⁹ diyerek onu yönlendirmişti.

İsrailoğullarının Mısır'dan çıkmasına izin vermeyen Firavun soykırıma devam edeceğini açıklayınca, baskı ve zulüm altında ezilen kavmi *"Sen bize gelmeden önce de eziyet gördük, sen geldikten sonra da."* diyerek serzenişte bulunmuşlardı. Hz. Musa'da

⁵⁰⁷ Tâhâ: 20/60-70; A'râf: 7/115-122; Şuarâ: 26/38-48.

⁵⁰⁸ Sipahioğlu, *Tevrat ve Kur'an'ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Mûsâ'nın Yılana Dönüşen Âsası*, 943-944.

⁵⁰⁹ A'râf: 7/123-127.

“Ey kavmim! Siz gerçekten Allah’a iman ettinizse, O’na samimiyetle teslim olan Müslümanlardan oldunuzsa artık O’na güvenin!”⁵¹⁰ “Umulur ki, Rabbiniz düşmanlarınızı helak edip de sizi yeryüzünde halife kılacaktır.”⁵¹¹ diyerek bu durum karşısında sabır ve sebat göstermeleri gerektiği yönünde onları motive etmişti.

Firavun ve kavmi Hz. Musa’nın hakkı tebliği hususunda yaptığı mücadelelere karşılık, inandıklarından vaz geçmediler. Bunun üzerine Yüce Allah azgınlıklarından vaz geçsinler diye onları kuraklığa, kıtlığa ve zorluklara maruz bıraktı. Maruz bıraktıklarından kuraklık, normal şartlarda meydana gelen kuraklık olayından farklı idi. Onlar başlarına gelen bu tür olayları Hz. Musa ile ona tâbi olanların uğursuzluğuna bağlarken Yüce Allah bunun kendi katından onlara dönük bir azap olduğunu beyan etmiştir.⁵¹² Nitekim daha önce aynı topraklarda Hz. Yusuf’un Mısır’a hükümdar olmasına vesile olan da bir kuraklık olayı idi, ancak Yüce Allah bunu bir azap olarak nitelendirmemiştir. Aksine alınan önlemler sayesinde bu gidişat sağlıklı bir şekilde savuşturulmuş, ardından halk bolluk ve berekete nail olmuştur.⁵¹³ Belli ki Firavun ve kavmine isabet eden kuraklık ve kıtlık, insanlar tarafından savuşturulması mümkün olmayan bir mahiyet arz etmekteydi.

Firavun ve kavmi başlarına gelen bu hadiseyi sihir ve büyü nev’inden bir şey olarak anlamakta ısrar edince Yüce Allah tufan, çekirge, haşereler, kurbağalar ve kan gibi unsurlarla onları denemiş, fakat yine de sonuç değişmemiştir.⁵¹⁴ Kuşkusuz bu hadiseler, onları dünya üzerinden silecek helak gibi bir amaç içermemekteydi. Belki de bu hadiselerin asıl amacı onları içinde bulundukları gafletten sarsarak uyandırmaktı. Nitekim Yüce Allah bütün bu mucizelerini aynı zamanda “ricz” kelimesi ile ifade etmektedir.⁵¹⁵ Ragıp el İsfahani ise bu kelimenin asıl anlamının “titretmek- sarsmak” olduğunu söyler.⁵¹⁶ Aynı zamanda ıstırap ve azap anlamına da gelen bu kelimeden, sanki Yüce Allah’ın onlara bu sıkıntılı durumları musallat ederek onları sarsmak ve kendilerine getirmek istediği anlaşılmaktadır.

⁵¹⁰ Yûnus: 10/84.

⁵¹¹ A’râf: 7/129.

⁵¹² A’râf: 7/130.

⁵¹³ Yûsuf: 12/47-49.

⁵¹⁴ A’râf: 7/133.

⁵¹⁵ Bkz. A’râf: 7/134.

⁵¹⁶ Râgıp el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, 413-414.

Bu olaylar ne şekilde vuku bulmuştur? Mahiyetleri tam olarak nasıldır? Kur'an'da bu olayların detaylarına yönelik bir malumat bulunmamakla birlikte bunların mucizevi bir şekilde gerçekleştiğini anlıyoruz. Zira Yüce Allah bu hadiseleri bizzat “Âyâtın Mufasssalâtın” şeklinde ifade etmiştir. Bunun anlamı; kimsenin, bir benzerini yapmaya güç yetiremeyeceği, hakkında hiçbir şüpheye yer bırakmayacak nitelikte açık mucizelerdir. Bir diğer anlamı ise; bu mucizelerin belirli aralıklarla gönderilmesidir.⁵¹⁷ Bu da bu hadiselerin mucizevi bir mahiyeti olduğunu göstermektedir.

Konuya ilişkin olarak müfessirler İbn Abbas, Said İbn Cübeyr, Katâde ve Muhammed b. İshak'tan gelen şu rivayete yer verirler: “Firavun ve kavmi, küfür ve kötülükte kalmakta ısrar ettiler. Allah onlara peş peşe işaretlerini gönderdi, onlara kuraklık ve kıtlık verdi. Asa, el, kuraklık ve kıtlık şeklindeki dört ayeti gördükleri halde iman etmediler. Bunun üzerine Allah onlara tufanı gönderdi. Tufan üzerlerine gönderilen seldi. Kıptilerle İsrailoğulları'nın evleri yan yana karışık şekilde bulunmaktaydı. Sel geldiğinde Kıptilerin evleri suyla doldu ancak İsrailoğulları'nın evlerine su girmedi. Sonra arazilerinde su bir müddet kaldı, bu yüzden hiçbir şey ekip biçemediler. Musa'ya (a. s.) “Rabbine bizim için dua et de şu yağmuru durdursun, o zaman sana iman ederiz, İsrailoğullarını da seninle birlikte göndeririz.” dediler. O da dua etti, tufandan kurtuldular. Allah'ı Teâlâ onlar için daha önce bitirmediği bitkileri bitirdi, meyveler ve ekinler oldu, ülkede bolluk meydana geldi. Bunun üzerine “Bu yağmur aslında bizim için bir nimetmiş.” dediler fakat iman etmediler. Bir ay boyunca afiyet üzere kaldılar, sonra Allah'ı Teâlâ onlara çekirgeleri gönderdi. Bu çekirgeler ürünleri yiyip bitirdiler. Hatta yaprakları, ağaçları, evlerin kapılarını, tahtaları, elbiseleri, her şeyi yiyorlardı ve doymak bilmiyorlardı. Sonunda Musa'ya (a.s.) gelerek “Ey Musa! Rabbine dua et, eğer bizden bu azabı giderirse sana iman ederiz.” dediler, ona Allah adına söz verdiler. Musa'nın duası üzerine çekirgeler geldikleri gibi geri gittiler. Ekinlerden ve ürünlerden geriye kalanlar olmuştı. Bunları görünce “Bu kalan bize yeter, dinimizi terk etmeyeceğiz.” dediler ve verdikleri sözden döndüler. Daha sonra Allah, onlara böcekleri musallat etti. Bu böcekler onların ekinlerinden, ağaçlarından, bitkilerinden geri kalanları yiyip yok ettiler. İnsanların elbiselerinin içine giriyor onları ısırtıyorlardı. Yine bir kişi yemek yiyecek olsa yemeğinin içine doluşuyorlardı. Bir kişi on çuval hububatı değirmene götürüyor, ancak üç ölçekle geri dönüyordu. Buğdaylarını,

⁵¹⁷ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, II/148; Râzî, *Mefâtîhü'l-Ğayb*, XIV/346.

yiyeceklerini, bedenlerini, kaşlarını gözlerini, her taraflarını sarmıştı. Ne uyku uyuyabiliyorlar, ne bir yerde durabiliyorlardı. Sonunda feryat ederek Musa'ya (a.s.) gittiler ve “Tevbe ediyoruz, Rabbine dua et de bu belayı bizden gidersin!” dediler. Musa dua edip azap üzerlerinden kalkınca eski kötülüklerine geri döndüler. “Onun bir büyücü olduğuna bu günden daha çok emin olmamıştık. Kum tanelerini böcek gibi gösterdi” dediler. Bunun üzerine Allah onlara kurbağaları gönderdi. Evleri, bahçeleri, yiyecekleri, kapları, her şey kurbağalar tarafından istila edildi. Bir kişi kabın ağzını açmaya görsün, içinde kurbağa buluyordu. Yine bir kişi oturmaya kalksa etrafını kurbağalar sarıyor, konuşmaya kalksa ağzına giriyorlardı. Yaptıkları yemekler ziyan oluyor, uyumak için yattıklarında üzerlerine doluyorlardı. Bu şekilde çok şiddetli bir musibete maruz kaldılar. Bu musibet üzerine tekrar Musa'ya gittiler ve “Artık tevbe ediyoruz ve bir daha geri dönmeyeceğiz.” dediler. Musa yine Allah'a dua etti, Allah da duasını kabul ederek bu musibeti giderdi. Yine sözlerinden döndüler. Bu kez Allah onları kan ile imtihan etti. Nil nehri kan olarak akmaya başladı. Tüm kuyular ve nehirler kana dönüştüğü için içme suyu bulamaz oldular. Sonunda Musa'ya gelerek “Ey Musa! Rabbine dua et, bu durumu bizden kaldırsın. Sana iman edeceğiz ve İsrailoğullarını seninle birlikte göndereceğiz.” dediler. Musa'nın duası üzerine Allah onlardan bu belayı da kaldırdı, ancak yine de iman etmediler.”⁵¹⁸

Yukarıdaki rivayetleri tabii afetler açısından değerlendirmek gerekirse şunları söylemek mümkündür: Bir takım israiliyât haberleri barındıran bu rivayetler şayet doğru ise bunların tabii afetler açısından bir anlam ifade etmediği, aksine Firavun ve kavmi için özel olarak tasarlanmış ilahi birer müdahale olduğu anlaşılmaktadır. Kur'an metninde bu hadislerin tam olarak ne şekilde gerçekleştiğine dair bir bilgi bulunmamakla birlikte bu hadiselerin ortadan kaldırılması bir şarta bağlanmıştır. Bu şart ise Firavun kavminin pişman olarak Hz. Musa'ya gelip, kendileri için Allah'a dua etmesini istemesidir. Ancak bu şart gerçekleşirse Firavun kavmi başlarına gelen musibetlerden kurtulabilecektir. Bunun dışında alınacak hiçbir tedbir veya korunma yönteminin fayda vermeyeceği anlaşılmaktadır. Firavun ve taraftarları devletin bütün güç ve imkânlarını kullansa dahi bunları bertaraf edemeyecektir. Tabii afetler açısından ise böylesi bir durum söz konusu değildir. Örneğin normal şartlarda meydana gelmiş bir

⁵¹⁸ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, X/386-387; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIV/345-346; İbn Kesîr, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, III/415-418.

çekirge veya böcek istilasında bunları bertaraf etmeye ve bunlardan korunmaya yönelik çeşitli önlemler almak mümkündür. Gerekli müdahale yapıldığında sonuç alınabilecektir.

Mucizevi olayların evrende cari kanunlar çerçevesinde gerçekleşebileceğini savunanlar, Firavun kavmine musallat olan haşerelerin tufanda yağan uzunca yağmurlar sonrası oluşan hava şartları ile ilgili olduğunu iddia etmektedirler. Buna göre yağmurdan önce kuraklık ve çöl şartlarının hakim olması, ancak yağan uzunca yağmurlardan sonra kurumuş toprağın yeşil otlaklara ve çiçek açan bitkilere dönüşmesi nedeniyle böcek istilasının buna bağlı olarak ortaya çıkmış olabileceğini düşünmektedirler.⁵¹⁹ Söz konusu iddia sahipleri bu mucizelerin nasıl oluştuğu hakkında epeyce çaba sarf etseler de bunların ortadan kaldırılışının Hz. Musa'nın duasına bağlı olarak gerçekleştiği hususunu göz ardı ettikleri anlaşılmaktadır. Şimdi Firavun kavmine musallat olan haşerelerin ve çekirgelerin normal şartlarda çoğalmış bir sürü olduğunu farz edelim. Ardından şu soruları soralım: Firavun kavmi bu haşerelerden ve çekirgelerden kurtulmak için başka bir yöntem denedi mi? Şayet denedi ise -ki muhtemelen denemişlerdir- neden başarılı olamadılar da Hz. Musa'ya başvurdular? Çünkü söz konusu haşere ve çekirgelerin ortadan kalkabilmesi, Firavun kavminin pişman olarak Hz. Musa'ya başvurup, kendileri için Allah'a dua etmesini istemesi şartına bağlanmıştır.

Söz konusu mucizelere bilimsel açıdan bir açıklama getirme çabasında olanlar, ayette bahsi geçen kurbağa istilasını da şu şekilde izah etmektedirler: “Su kaynakları kurduğunda, toprak kurbağalarının kendilerini hala nemli kalmış kum tabakalarına gömmesi normaldir. Bunlar su kaybını engelleyen bir mukus ve cilt hücrelerinden oluşan bir koza yaparak su kaybına engel olan bir bariyer oluşturur ve böylece kurak dönemlerde canlı kalmayı başarabilirler. Yağmurlar ve sel geri döndüğünde ise kozalarından çıkarak alışılmadık derecede bir sayıya ulaşabilirler.”⁵²⁰ Bu izah, kurbağaların varlıklarını devam ettirebilmek için Yüce Allah'ın onları ne şekilde programladığını gösteren güzel bir delil olabilir, fakat Firavun kavmini istila eden kurbağa sürüsünü açıklamada yetersizdir. Çünkü söz konusu kurbağa istilasının azap

⁵¹⁹ Hüseyin Yakar, “Kur'an'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/12 (Aralık 2019), 964.

⁵²⁰ Roger S. Wotton, “The Ten Plagues of Egypt”, *Opticon* 1826, 3(2007), 3.

ifade edebilmesi için olağanüstü bir sayıda olmakla beraber, insanların tüm yaşam alanlarını gasp edip, her an onlarla birlikte olmaları gerekir. Yani bu kurbağaların azap ifade edebilmesi için, uzaklaştırılmalarının veya telef edilmelerinin imkânsız olması gerekir. Aksi takdirde bu, onları Hz. Musa'ya başvuracak bir çaresizliğe sevk etmeyecektir. Tabii afetler kapsamındaki kurbağa istilalarını ise çeşitli yöntemlerle bertaraf etmek mümkün olabilir.

Söz konusu belaları Mısır'da meydana gelen doğal afetlere bağlayanlar, Tufanı Nil nehrinde belli aralıklarla meydana gelen taşkınların yüksek boyuta ulaşmasına, kan musibetini ise bazı nehirlerde bulunan yüksek orandaki tortunun nehrin tabanındaki kayalar ve toprağı etkileyerek kırmızıya dönüştürmesi, bu nedenle nehrin suyunun kırmızı renkte akabileceğı tezine bağlamaktadırlar.⁵²¹ Ancak insanoğlu dünyada sürekli olarak birtakım afetlere maruz kalmaktadır. Bununla birlikte bu hadiseleri hem gözlemleyip hem de bizzat tecrübe etmektedir. Bu gözlem ve tecrübeler ise ona bu konuda hatırı sayılır bir bilgi birikimi sağlamaktadır. Dönemin Mısır halkı da kendileri için yaşam kaynağı olan Nil nehrinde meydana gelen taşmalar hakkında bilgi sahibi idiler. Durum böyle iken Nil nehrindeki bir taşma olayı nasıl olur da onlar tarafından azap olarak algılanır. Aynı düşünce kan musibeti için de geçerlidir. Şayet Kur'an'da bahsi geçen kan azabı Nil nehrinin kırmızıya dönmesi ise bu oluşum, bahsedilen şartlara göre dönem dönem gerçekleşiyor olmalıdır. Mısır halkının dönemsel olarak gerçekleşen böylesi bir oluşumdan habersiz olması ise çok zayıf bir ihtimaldir. Buna göre nehrin suyunun kırmızıya dönüşmesi, onlar için sıradan bir olgu iken, nasıl olur da bunu azap olarak algılasınlar. Ayrıca Kur'an bunun "kan" olduğunu bildirmektedir.⁵²² O halde şunu söylemek mümkündür: Şayet kan musibeti Nil nehrinde gerçekleşti ise bu olay dünyada başka nehirlerde de gözlemlenebilen suyun kırmızıya dönüşmesi şeklinde değil, gerçek kan ile vuku bulmuştur. Bu durumda Nil nehrinin suyunun kırmızı renk alması, bu nehirde bulunan yüksek orandaki tortuya bağlı olarak değil de kana bağlı olarak gerçekleştiği düşünülebilir.

Yüce Rabbimiz Kur'an'da bütün bu olanlardan sonra, yani Firavun ve kavminin başlarına gelen her musibette Hz. Musa'ya başvurup, ardından sözlerinden dönmeleri

⁵²¹ Yakar, *Kur'ân'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden Değerlendirilmesi*, 963.

⁵²² A'râf: 7/133.

üzerine, helak saatinin işlemeye başladığını haber vermektedir.⁵²³ Yüce Allah onların bu hareketini hep imhal etmiş fakat ihmal etmemiştir. Daha açık bir ifade ile Firavun kavminin azgınlıklarından vazgeçtiklerine dair sözleri üzerine Yüce Allah verdiği azabı belli bir süre ertelemiştir. Ancak bunlar verdikleri sözleri unutarak tekrar azgınlıklarına devam etmiştir. Bu durum defalarca tekrar etmiş, artık ıslah olamayacaklarına peygamberleri tarafından da kanaat getirildiğinde ilâhî irade tecelli etmiştir.⁵²⁴

İsrailoğullarının Hz. Musa önderliğinde Mısır'dan çıkışını ve Firavun ordusunun ne şekilde helak edildiğini bildiren ayetler şu şekildedir: “Biz, Musa'ya: “Kullarımı geceleyin yola çıkar, çünkü takip edileceksiniz” diye vahyettik. Firavun da şehirlere (asker) toplayıcılar gönderdi: “Esasen bunlar, sayıları azar azar, bölük pörçük bir cemaattir.” “(Böyle iken) hakkımızda çok gayz (öfke) besliyorlar.” “Biz ise, elbette uyanık (ve tek vücut) bir cemaatiz.” (diyor ve dedirtiyordu.) Ama (sonunda) biz, onları (Firavun ve kavmini) bahçelerden, pınarlardan, hazinelerden ve şerefli makamlardan çıkardık. Ve onlara İsrail oğullarını mirasçı yaptık. Derken (Firavun ve adamları) güneş doğmuştu ki, onların ardına düştüler. İki topluluk birbirini görünce, Musa'nın adamları “Eyvah, yakalandık!” dediler. Musa: “Hayır, asla!” dedi, Rabbim şüphesiz benimledir, bana yolunu gösterecektir. Bunun üzerine Musa'ya “Vur asân ile denize” diye vahyettik; vurunca bir infilak etti, her bölük koca bir dağ gibi oluverdi, Ötekilerini de buraya yanaştırıvermiştik. Musa ve beraberindekilerin hepsini kurtardık, Sonra da ötekileri suda boğduk. Şüphesiz bunda bir âyet (ibret) vardır; ama çokları iman etmiş değillerdir.”⁵²⁵

Kur'an ayetlerini rasyonalist bir yaklaşımla yorumlamaya çalışanlar, Hz. Musa ve beraberindeki İsrailoğullarını Firavun ve ordusundan kurtaran hadisenin, bir “med-cezir” olayından ibaret olduğunu öne sürmektedirler.⁵²⁶ Örneğin Muhammed Esed, yukarıda mealini verdiğimiz ayetlere yönelik şöyle bir açıklama yapmaktadır: “Bu hadisenin meydana geldiği zamanlarda Kızıldeniz, şimdiki kadar derin değildi. Dolayısıyla yüksek bir geri çekilme olduğunda suyun az olduğu sığ bölgelerde su tamamen çekilerek söz konusu yerden geçmek mümkün olabilmektedir. Fakat ani bir

⁵²³ Bkz. A'râf: 7/136.

⁵²⁴ Duhân: 44/22.

⁵²⁵ Şuarâ: 26/52-67.

⁵²⁶ Süleyman Ateş, *Yüce Kur'an'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2014, V/12.

Hakkı Yılmaz, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur'an'ın Türkçe Meâli*, İşaret Yayınları, İstanbul 2015, 149; Gazi Özdemir, *Son Davet Kur'an*, Şıra Yayınları, İstanbul 2016, 89.

med dalgası buraları bir anda sular altında bırakabilir.”⁵²⁷ Şu yorum da yapılmıştır: “Şu halde olayda Allah’ın ayeti (mucizesi) Musa’nın asası ile denizi yarıp karşıya geçmesi değil, med-cezir olayı ile yarıp açılmış olan denizin ortasında görünen kuru yoldan, Musa’nın asası ile orayı işaret ederek karşıya geçmeleridir. Yani Musa ve taraftarları zaman zaman meydana gelen ve bilinen bir tabiat olayının (med-cezir) yardımıyla kurtulmuştur. Diğerleri de aynı olayda boğulmuşlardır.”⁵²⁸

Yukarıda örneklerini paylaştığımız değerlendirmeler, Kur’an’da olağanüstü bir üslupla anlatılmasına rağmen Hz. Musa’nın asası ile denizi yarma hadisesini, dünyada olagelen med-cezir olayına bağlayarak, bu olayın mucizevi karakterini ihmal ettikleri görülmektedir. Bize göre bu hadisedeki en belirgin mucizevi karakter, olayın Hz. Musa’nın asasını denize vurması ile gerçekleşmesidir. Râzî de bu yönde şöyle bir değerlendirme yapmaktadır: “ Kur’an’da denizin yarılması hadisesinin asanın denize vurulması şartına bağlı olarak gerçekleştiği açıktır. Denizin asa olmadan ayrıldığını düşünmek doğru değildir. Çünkü Allah “vur” diye emretmiştir. Dolayısıyla Allah bu sözü boşa söylememiştir.”⁵²⁹ Buna göre Yüce Allah’ın “Asanı denize vur.” ifadesi, denizin yarılma hadisenin asa ile gerçekleştiğini ispatlamaktadır. Ayetin devamındaki ifade ise bu hadisenin bir gel-git olayı olmadığını kanıtlayacak niteliktedir. Şöyle ki ayetin devamında asanın denize vurulmasıyla bir infilak oluşumundan bahsedilmektedir. “feleka” bir şeyi yarıp onu birbirinden ayırmak anlamına gelip “infeleka” şeklinde kullanıldığında ise “yarılan, parçalara ayrılan” anlamına gelmektedir.⁵³⁰ Ayetteki ifade, asanın vurulması ile bir anda denizin yarıp parçalara ayrıldığını, üstelik bu parçaların her birinin bir dağ gibi olduğunu ortaya koymaktadır. Gel-git olayı ise hem oluşum hem de gelişim açısından böyle değildir.

Gel-git veya diğer adıyla med-cezir, Güneş ve Ay tarafından dünyaya uygulanan kütle çekiminin etkisiyle Dünyadaki denizlerin seviyesinin değişmesidir. Ay’ın Dünya üzerine uyguladığı kütle çekimi Dünya üzerindeki su kütlesini de etkileyerek Ay’a doğru çekmektedir. Böylece sular dünyanın Ay’a bakan taraflarına doğru toplanarak buradaki deniz seviyesini yükseltmekte, boşalttıkları yerlerde suların azalmasına bağlı

⁵²⁷ Esed, *Kur’ân Mesajı*, 902.

⁵²⁸ R. İhsan Eliaçık, *Yaşayan Kur’ân-Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meâl-Tefsir*, 12. Baskı, İnşa Yayınları, İstanbul 2020, 304.

⁵²⁹ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XXIV/507.

⁵³⁰ Bkz. Râgıp el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğarîbi’l-Kur’ân*, 807.

olarak da deniz seviyesini düşürmektedirler. Gel-git sonucu suların kabarması sadece Ay'ın Dünya'ya en yakın olduğu yerde değil, aynı zamanda tam olarak Dünya'nın Ay'a en uzak bölgesinde de gerçekleşmektedir. Böylece Dünya'nın pek çok yerinde suların kabarması olayı bir kere Ay'a en yakın noktada bir kere de tam ters olduğu noktada olmak üzere iki kere oluşur. Bu oluşum şekline yarı günlük (semi-diurnal) gel-git denir. Böylelikle her 12 saat 25 dakikada bir kez sular yükselir ve alçalır. Fakat bu yükselme ve alçalma işlemi ani bir şekilde değil yavaş yavaş olmaktadır. Bunun ilk altı saatlik diliminde sular Dünya'nın Ay'a bakan taraflarına doğru meyleder. Sonraki altı saat boyunca da kademe kademe geri döner. Meydana gelen gelgit yüksekliklerini belirlemek için çeşitli bilimsel yöntemler kullanılmaktadır. Örneğin limanlardaki alçak su ve yüksek su seviyelerini ve bunların zamanını belirleyen gelgit eğrileri bunlardan biridir. Bu eğriler limanlardaki gelgit yüksekliğinin uç değerlerini vermekte kullanılır. Bunun yanında suyun en alçak ve en yüksek seviyesi arasındaki anlık su yüksekliğini belirleyen bir hesaplama yöntemi bulunmaktadır. Buna 1/12 kuralı denir. Bu yöntem aynı zamanda suların ani bir şekilde değil de kademe kademe yükselip yine aynı şekilde geri döndüğünü ispatlayan bilimsel bir kanıttır. Bu kurala göre su seviyesi altı saat içerisinde her bir saatte farklı olmak üzere kademe kademe artar. Çekilmiş olan su ilk bir saat içerisinde toplam genliğinin 1/12'si kadar geri döner. İkinci saate gelindiğinde toplam genliğin 2/12'si kadar yükselir ve toplam yükseklik farkının 3/12'si kadar bir seviyeye ulaşmış olur. Üçüncü ve dördüncü saatlerde ise her bir saat içinde toplam genliğin 3/12'si kadar yükselir. Beşinci saatte tekrar toplam genliğin 2/12'si kadar bir yükselme meydana gelir. Altıncı saatte ise 1/12 'si kadar bir seviye artışı öngörülür. Böylece suyun minimum seviyeden maksimum seviyeye yükseliş aşamaları belirlenmiş olur.⁵³¹

Paylaştığımız bilgiler ışığında, Hz. Musa'nın asasıyla denizi yarma hadisesini dünyada sürekli meydana gelen gelgit olaylarına benzetip, bunların aynı oluşum ve gelişim özelliğine sahip olduğunu savunmak mümkün görünmemektedir. Kur'an'da bahsi geçen denizin yarılması hadisesinde, denizin bir anda yarılp her parçanın o anda dağlar gibi bir yüksekliğe ulaştığı tasvir edilirken gelgit olayında suların kademe kademe yükseldiği bilimsel olarak ispatlanmıştır. Yine Kur'an'da Hz. Musa ve

⁵³¹ Umut Soysal, "Gelgit ve Gelgit Akıntılarında Yelken", *Boğaziçi Üniversitesi Denizcilik ve Yelken Kulübü*, Mart 2016, 3-12, <http://sailing.test.boun.edu.tr>, Erişim Tarihi: 22/10/2024.

İsrailoğulları denizi karşıya geçtikten sonra suyun bir anda Firavun ve ordusunun üzerine kapanması tasvir edilirken, gelgit olayında suyun kademe kademe geri geldiği ispatlanmıştır. Yani gelgit olayında suların çekilmesi de (gitmesi) geri dönmesi de (gelmesi) kademe kademe olmaktadır. Ancak Kur'an'da çizilen tablo, denizin bir anda ayrılıp, ayrılan suların dağlar gibi bir yüksekliğe ulaşmasına rağmen birbirine karışmayacak bir mahiyette, Hz. Musa ve beraberindekilerin geçmesine müsaade edecek kadar aynı kalması, Firavun ve taraftarlarının ise geçmesine izin vermeyerek bir anda kapanması şeklindedir. Dolayısıyla söz konusu hadise ve gelgit olaylarının hem oluşum hem de gelişim itibari ile birbirinden farklı şeyler olduğunu söylemek mümkündür.

3.3. HELAK HADİSELERİNİ TABİİ AFETLERDEN AYIRAN TEMEL ÖZELLİKLER

Yukarıda incelediğimiz helak hadiselerinde bunları tabii afetlerden ayıran kendilerine özgü birçok nitelik öne çıkmaktadır. Bu nitelikleri tabii afetlerle karşılaştırmalı olarak şöylece sıralamak mümkündür:

1) Helak hadiselerini tabii afetlerden ayıran en belirgin özellik, azap gelmeden önce onunla ilgili haberin verilmesidir. Bu ise ancak helake muhatap olacak toplum içinde bu haberi verecek bir peygamberin bulunması ile mümkündür. Nitekim Yüce Allah helak edilen kavimlerin tümüne peygamberler göndermiş, bu peygamberler onları tevhide ve doğru yola davet etmiş, fesatta ısrar etmeleri durumunda ise başlarına gelecek olan azabı kendilerine haber vermişlerdir. Kur'an'da bu durum şu ayetle ilkeleşmiştir: “*Gerçek şu ki Rabbin, halkı habersiz iken ülkeleri zulüm ile helak edici değildir.*”⁵³² Dünyada sürekli meydana gelen tabii afet hadiselerinde ise böylesi bir bilgilendirmenin mümkün olmayacağı gayet açıktır. Çünkü elçilik görevi Hz. Muhammed ile son bulmuştur.

2) Helak hadiselerinde öne çıkan bir diğer özellik, bu hadiselerin bir şarta bağlı olarak gerçekleştiğidir. Bu şart ise şirk dolayısıyla haddi aşmak ve yeryüzünde fesad çıkarmakla beraber, peygamberi tebliğden alıkoymak amacıyla eziyet, işkence türü saldırıların doruk noktasına ulaşması ya da peygamberle gönderilen mucizeyi inkar ve

⁵³² En'am: 6/131.

bu mucizeye yönelik saldırılar şeklindeki eylemlerdir. Bu eylemler doruk noktasına ulaşp peygamberleri kendilerinden ümit kesince, artık peygamberlere Yüce Allah'ın yardımını talep etmekten başka çıkar bir yol kalmamıştır. Bunun akabinde de helak kaçınılmaz hale gelmiştir. Nitekim Yüce Allah bu hususu şu ayette açıkça ortaya koymaktadır: “*Nihayet peygamberleri (onların iman etmelerinden) ümit kesecek hale gelince ve kendilerinin yalancı durumuna düştüklerini sanınca, onlara yardımımız geldi, yetişti; dilediklerimiz kurtarıldı. Suçlular topluluğundan bizim azabımız geri çevrilemez.*”⁵³³ Bir başka ayette ise Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “(Peygamberler, düşmanlarına karşı) *fetih istediler ve her zorba inatçı hüsrana uğradı.*”⁵³⁴ Buna göre günümüzde tabii afetlerin peygambere eziyet, işkence veya Yüce Allah'ın göndermiş olduğu bir mucizeye saldırı şeklinde gerçekleşen eylemler sebebi ile meydana gelmediğini söylemek mümkündür.

3) Helak hadiseleri, peygamberin, dolayısıyla Allah'ın karşısında küstahça duran topluluktan geriye bir tek kişiyi bile bırakmazken; peygamber ve onun safında yer alan mümin topluluktan hiç kimseye zarar vermeyecek bir mahiyette gerçekleşmektedir. Nitekim Yüce Allah Şöyle buyurmaktadır: “*Nihayet peygamberleri (onların iman etmelerinden) ümit kesecek hale gelince ve kendilerinin yalancı durumuna düştüklerini sanınca, onlara yardımımız geldi, yetişti; dilediklerimiz kurtarıldı. Suçlular topluluğundan bizim azabımız geri çevrilemez.*”⁵³⁵ Bir başka ayette ise Yüce Allah şöyle buyurmaktadır: “*Andolsun ki biz, senden önce birçok peygamberleri kavimlerine gönderdik de, onlara apaçık delillerle vardılar. Onun üzerine günah işleyenlerden intikam aldık. Müminlere yardım ise, bizim nezdimizde bir hak oldu.*”⁵³⁶ Tabii afetlerin ise muhataplarına yönelik böylesi bir imtiyaz tanımadığı açıktır. Dünya üzerinde sürekli meydana gelen tabii afetlerin böyle bir fonksiyonu icra ettiğini kabul etmek, bu afetler sayesinde dünyada Allah'ı inkâr eden ve bozgunculuk çıkaran kimsenin barınamayacağını da kabul etmek anlamına gelecektir ki bu da bugüne dek mümkün olmamıştır. Şayet tabii afetler, helak hadiseleri gibi inananları inkârcılardan ayıklama

---

⁵³³ Yûsuf: 12/110.

⁵³⁴ İbrâhîm: 14/15.

⁵³⁵ Yûsuf: 12/110.

⁵³⁶ Rûm: 30/47.

görevini icra etseydi, dünya, Kur'an'da sadece müminlerin girebileceği bir yer şeklinde tasvir edilen cennete⁵³⁷ benzemez miydi?

4) Helak hadiseleri, muhataplarından geriye bir tek kimseyi bile bırakmayacak bir mahiyette gerçekleşirken tabii afetler, bir takım tedbir ve korunma yöntemleri sayesinde muhataplarının büyük kısmının kurtulmasına imkân verebilecek bir düzeyde gerçekleşebilmektedir. Tabii afetler arasında yıkımı en ağır olan deprem olayları dahi helak hadiselerinde olduğu gibi bir toplumun kökünü kazıyacak şiddette meydana gelmemektedir. Günümüz imkânlarında birçok tabii afet durumu için çeşitli uyarı sistemleri geliştirilmiş ve kullanılmaktadır. Tsunami erken uyarı sistemleri, heyelanlara yönelik çeşitli tahmin raporları, sel olaylarına yönelik ani taşkın erken uyarı sistemleri, fırtına olaylarına yönelik geliştirilen erken uyarı sistemleri bunlara örnek olarak gösterilebilir. Yapılan araştırmalar, özellikle son yüzyılda afetlerin sayısında ve ekonomik kayıplar noktasında ciddi artışlar yaşanmasına rağmen, can kaybında önemli oranda düşüş olduğunu tespit etmiştir. Bu da erken uyarı sistemlerinin can kaybı noktasındaki önemini göstermektedir. Erken uyarı sistemi olan ülkeler ile böyle bir sisteme sahip olmayan ülkeler arasındaki can kaybı farkı da bunu desteklemektedir. Ayrıca yıldırım olaylarına yönelik geliştirilen paratoner sistemleri, çığ ihtimali yüksek yerlerin tespit edilmesi ve bu bölgelere yönelik alınan tedbirler, kuraklığa karşı dayanıklılığı artırmak, arazi bozulmasını önlemek veya en aza indirmek üzere arazi restorasyonu, pandemi gibi büyük salgınlara yönelik geliştirilen çeşitli ilaçlar, zararlı böcek istilalarına yönelik geliştirilen çeşitli ilaçlama yöntemleri vb. tedbirler sayesinde bu afetlerden kurtulma oranı yüksektir. Helak hadiseleri ise yukarıda sözünü ettiğimiz yöntemleri etkisiz bırakacak bir mahiyette gerçekleşmektedir. Aksi halde muhataplarının kökünü kazıma taahhüdü gerçekleşmemiş olacaktır.

5) Tabii afetler zaviyesinden bakılacak olursa, bu afetleri helak hadiselerinden ayıran en belirgin özellik, dünya üzerinde sınır tanımaksızın her yerde meydana gelebilmeleridir. Örneğin okyanuslarda kara parçalarından daha sık ve şiddetli depremler olabilmektedir. Ya da insanların uğramadığı ücra bir dağ başında büyük çığ ve heyelan olayları yaşanabilmektedir. Fırtına, kasırga, tayfun, siklon gibi oluşumlara insanların bulunduğu yerlerde de rastlamak mümkünken bunlar daha çok okyanuslarda meydana gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında tabii afetlerin aslında insanları hedef alan

⁵³⁷ Rûm: 30/14-16.

bir oluşum olmadıkları söylenebilir. Araştırmamızın birinci bölümünde bu oluşumların aslında dünyadaki devinimin bir parçası olduğunu ve her bir oluşumun dünyayı yaşanabilir bir yer haline getirme görevi olduğunu ifade etmiştik. Örneğin deprem, tsunami, volkanizma ve heyelan gibi yer kökenli afetler, yeryüzünün şekillenmesinde etkili olan süreçlerdir. Rüzgâr, yağmur, kar, dolu, sis, yüksek ve düşük sıcaklık olayları da aslında atmosferin yapısıyla alakalı olağan olaylardır ve bu olaylar dünyada yaşamın devam edebilmesi için bir denge unsurudur. Örneğin rüzgârlar, okyanuslardaki akıntıların oluşumunu sağlayarak özellikle suyun yüzey katında tuzluluk ve sıcaklık dağılışımdan okyanuslardaki besin maddelerinin döngüsüne varıncaya kadar birçok fayda sağlar. Helak hadiseleri ise dünya üzerinde herhangi bir yeri değil direkt muhataplarının bulunduğu konumu hedef alır. Öyle ki bu konuma yakın olmalarına rağmen ya da Hz. Nuh'un kavmini helak eden tufan hadisesi gibi aynı konumda olmalarına rağmen müminlerden bir tek kişi bile etkilenmez. Bununla birlikte helak hadiselerinin tasvirinde, hadisenin çok dehşet verici boyutlara ulaştığı okuyucu tarafından hissedilir. Örneğin Hz. Nuh'un kavmini helak eden tufan hadisesi bu oluşumun basit bir sel veya tsunami oluşumundan çok daha öte, dağ seviyesine kadar yükselen bir su kütlesi ile meydana geldiğini tasvir etmektedir. Normal şartlarda meydana gelecek böyle bir olay ise dünyadaki devinimi kötü etkileyebilecektir. Bu nedenle helak hadiselerinin tabii dengeyi bozmadan Yüce Allah'ın takdiri ile mucizevi bir mahiyette gerçekleşmiş olabileceği düşünülebilir.

6) Kur'an'da anlatılan helak hadiselerinden, Allah'a isyandan vazgeçip onun azabından kurtulabilmenin imkan dahilinde olduğu anlaşılmaktadır. Bu nedenle peygamberler haddi aşmakta olan kavimlerini sürekli olarak tevbe etmeye, Allah'a kendilerini affetmesi için istiğfarda bulunmaya davet etmiştir. Helak edilen kavimler bu fırsatı değerlendirip olayı kendi lehlerine çevirmeyi başaramamışlardır. Hz. Yunus'un kavmi ise Allah'a iman edip tevbe ve istiğfar suretiyle başlarına gelecek helaki savuşturmayı başaran bir toplum olarak bu konuda zikredilmeye değerdir. Yüce Allah, onların helaki hangi şartla savuşturduğunu şöyle haber vermektedir: *“Keşke (o helak edilen beldelerden) bir belde halkı iman edip de imanı kendisine yarar sağlasaydı! Ama Yunus'un kavmi hariç. Nitekim onlar iman edince dünya hayatındaki zillet azabını üstlerinden kaldırmış ve kendilerine belirli bir süreye kadar yaşama imkânı*

vermiştik.”⁵³⁸ Görevi dünyanın devinimine hizmet etmek olan tabii afetlerin ise ertelenmesi veya iptal edilmesi imkânsızdır. Çünkü tabii afetler dünyanın sürekli olarak kendini yenilemesine hizmet eden bir sistem içerisinde gerçekleşir. Bu sistem sürekli hareket halinde olmak zorundadır, aksi olursa dünyadaki tüm yaşam sona erer. Dünyamız birbirleriyle sürekli etkileşim içinde bulunan dört ana ortamdan oluşmaktadır. Bu ortamlar taş küre, su küre, canlı küre ve atmosferdir.⁵³⁹ Sahip oldukları enerji, bu dört ana ortamı mekânsal açıdan sürekli bir değişim ve dönüşüme mecbur etmektedir.⁵⁴⁰ Örneğin litosferdeki enerji, kıtaların sürekli yer değiştirmesine; bazen çarpışmasına bazen birbirinden uzaklaşmasına neden olur. Atmosferdeki enerji sıcaklık, rüzgârlar, yağışlar gibi birçok etkenin oluşumuna ve değişimine neden olur. Bu sayede dünyada yer şekilleri, iklim, bitki örtüsü vb. alanlar oluşmakta ve zaman içerisinde değişime uğramaktadır. Dolayısıyla biz insanların afet olarak nitelediği durumlar da bu oluşum ve değişimler neticesinde meydana gelmektedir. Bu açıdan bakıldığında herhangi bir doğa olayının meydana gelmemesi için dua etmek, insanın kendi bindiği dalı kesmesi anlamına gelebilir. Bu olayların meydana gelmesi kaçınılmaz olduğuna göre asıl yapmamız gereken, Yüce Allah’ın verdiği akıl nimetini en iyi şekilde kullanarak bu hadiselerden korunma yöntemlerini geliştirmek ve insanlık olarak birlikte hareket edebilmeyi başarabilmektir. Sırf daha fazla kazanç uğruna malzemeden kısmak, temeli zayıf ve dayanıksız binalar yapmak, fay hattının üzerine veya yakınına meskenler yapmak, bunların yapılmasına izin vermek ve bu mekânlara gözü kapalı talip olmak, daha da vahimi böylesi bir durumda deprem olmaması için Allah’a niyazda bulunmak bir tutarsızlık değil midir?

7) Son olarak helak hadiseleri ilgili dönemin tevhide zıt ideolojisini hedef alarak onu tamamıyla yenilgiye uğratmaktadır. Öyle ki her helak hadisesi, tevhidin zıddı olan şirk ideolojisini yerle bir edip, yaşamın her alanında tevhide dayalı uygulamaları yürürlüğe koyar. Şu halde helak hadiseleri, haddi aşan bir toplumu ortadan kaldırmanın yanında, zamanın hâkim ideolojisini de ortadan kaldırmaktadır. Dünya üzerinde sürekli meydana gelen tabii afetlerin ise böyle bir görevi icra ettiğinden söz etmek mümkün görünmemektedir.

⁵³⁸ Yûnus: 10/98.

⁵³⁹ İbrahim Atalay, *Uygulamalı Klimatoloji*, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, 2. Baskı, 2013, 1.

⁵⁴⁰ İsmet Gedik, “Dünyanın Oluşumundan İnsanlığın Gelişimine: Değişimler ve Dönüşümler”, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 21 (1), 75-139.

3.4. SÜNNETULLAH-HELAK İLİŞKİSİ

Yüce Allah, toplumların yok edilişleri (helak) ve bu durumu hazırlayan faktörlere Kur'an'da genişçe yer vermiştir. Birçok insan, helake sebebiyet veren *Allah'ı inkâr etme, günah, zulüm, şirk, cinsel sapkınlık, yeryüzünde fesad çıkarmak* gibi olumsuz davranışların günümüzde de gerçekleştiriliyor olmasından dolayı, doğal felaketlerin bu olumsuz eylemler nedeniyle meydana geldiğine dair bir sebep-sonuç ilişkisi kurarak, bunu “sünnetullah” kavramıyla açıklamaya çalışmaktadır. Oysaki bu düşünce doğru bir yaklaşım değildir, çünkü Kur'an'da helakle ilgili sünnetullah ayetleri, yukarıda bahsi geçen olumsuz eylemlerden çok daha fazlasına işaret etmektedir. Bu nedenle sünnetullah-helak ilişkisi bahsini burada açarak sünnetullah kavramının helakle ilişkili ayetlerini incelemenin araştırmamıza önemli bir katkı sağlayacağını düşünmekteyiz. Bununla birlikte sünnetullah kavramı yalnızca helakle ilişkili bir kavram değil, çok yönlü bir incelemeyi gerektiren kapsamlı bir meseledir. Bu yüzden helakle ilgili ayetlere geçmeden önce sünnetullah kavramını kısaca ele almak istiyoruz.

“Özgün, süreklilik arzeden ve hep aynı şekilde gerçekleşen davranış biçimi” olarak tanımlanan “sünnet” kelimesinin Allah'a izafe edilmesiyle oluşan “sünnetullah” tamlaması, “Allah'ın değişmeyen davranış biçimi” olarak tanımlanmaktadır.⁵⁴¹ Bu, Yüce Allah'ın evrende kendisine muhatap kıldığı bütün varlıklara yönelik ilahlık tavrını kapsayan her şey için düşünülebilir. Varlıklara rızık vermesi, onlara merhamet edip aralarında adaletle hükmetmesi, kendisini ilah olarak tanıdıktan sonra emirlerini yerine getirenlere cenneti vadetmesi aksini yapanlara cehennemi vadetmesi, kendisine ihlasla tevbe edenin tevbesini kabul etmesi, insana özgürlük ve mühlet vermesi gibi birçok alanda Yüce Allah'ın değişmez tavrından söz etmek mümkündür. Bu açıdan bakıldığında “sünnetullah” kavramı Yüce Allah'ın evrendeki düzeni ve işleyişiyle doğrudan bağlantılı olan birçok ilke ve yasayı içeren bir konudur. Bu kavram yalnızca helak ya da ceza ile sınırlı değildir; aynı zamanda mücadele, sabır, ahlaki değerler ve ibadet gibi pek çok pozitif etkiyi de kapsamaktadır. Bu nedenle sünnetullah fitrata ve sağlam bir etik anlayışa dayalı bir sistemin işleyişini ifade eder. Bu sistem çoğu zaman insanların özgür iradeleriyle gerçekleştirdikleri eylemlerle şekillenmekte, ancak aynı zamanda ilahi irade ve takdirle de belirlenmektedir.

⁵⁴¹ Özsoy, *Sünnetullah: Bir Kur'ân İfadesinin Kavramlaşması*, 43.

Sünnetullah tamlaması, yukarıda bahsini ettiğimiz genel anlamının yanında Kur'an'da bazı hususi durumlar için özellikle zikredilmiştir. Örneğin Hz. Muhammed'e evlatlığı Zeyd'in boşadığı Zeynep ile evlenmesi talimatının yer aldığı ayetten sonra Yüce Allah şöyle buyurmuştur: *“Peygambere Allah'ın takdir ettiği, mübah kıldığı şeyde bir darlık yoktur. Bundan önce geçen bütün peygamberler hakkında Allah'ın sünneti böyledir. Allah'ın emri ise biçilmiş bir kaderdir.”*⁵⁴² Ayetten Yüce Allah'ın peygamberine emrettiği hususlarda, hiçbir tereddüde düşmeksizin onu uygulaması gerektiği, bu durumun önceki peygamberlere yönelik Allah'ın değişmez kanunu olduğu anlaşılmaktadır. Buna göre her peygamber, Allah'ın kendisine emrettiği herhangi bir şeyi kayıtsız şartsız yerine getirmekle mükelleftir.

Sünnetullah ifadesi diğer bir anlamıyla Kur'an'da şu şekliyle yer almaktadır: *“Eğer kâfirler sizinle savaşsalar, arkalarına dönüp kaçarlardı. Sonra bir dost ve yardımcı da bulamazlardı. Allah'ın öteden beri gelen kanunu budur. Allah'ın kanununda asla bir değişiklik bulamazsın.”*⁵⁴³ Bu ayetler hicretin altıncı yılında Hz. Muhammed ve beraberindeki muhacirlerin Kâbe'yi ziyaret etmek için çıktıkları yolda Mekke müşrikleri tarafından engellenmeleri ve akabinde Müslümanların kararlı duruşu sonucunda Mekke müşriklerinin savaşmaktan çekinip, uzlaşma yolunu tercih ettiğinin göstergesi olan Hudeybiye antlaşmasından sonra nazil olmuştur.⁵⁴⁴ Ayetlerde peygamberleri ve inananları üstün kılmanın Allah'ın sünneti gereği olduğuna işaret edilerek, müşriklerin savaşmaları halinde yenilmelerinin kaçınılmaz olacağı vurgulanmaktadır. Buna göre *sünnetullah* ifadesi ile burada kastedilen anlam şudur: Allah'ın sünneti, peygamberini gözetip kollaması, düşmanını ise yenilgiye mahkum kılması biçiminde cereyan edecektir.⁵⁴⁵

Sünnetullah ifadesi bir başka ayette de şöyle yer almaktadır: *“Andolsun ki, eğer münaфіklar ve kalplerinde bir hastalık olanlar ve Medine'de dedikodu yapanlar, bu yaptıklarından vaz geçmezlerse, mutlaka seni onlara musallat ederiz. Sonra seninle orada az bir zamandan fazla komşu kalamazlar. Melun olarak nerede bulunurlarsa yakalanırlar ve öldürülürler. Allah'ın bundan önce geçenler hakkındaki kanunu budur.”*

⁵⁴² Ahzâb: 33/38.

⁵⁴³ Fetih: 48/22-23.

⁵⁴⁴ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XXI/286-288

⁵⁴⁵ Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XXVIII/81.

Ve sen Allah'ın kanununu değiştirmeye asla çare bulamazsın."⁵⁴⁶ Razi, burada söz konusu münafıkların, kalplerinde hastalık olanların ve dedikodu yapanların aslında aynı kişiler olduğuna dikkat çekerek şunları söylemektedir: "Bunlar, müminlerle uğraşan, Hz. Muhammed hakkında asılsız iddialar ortaya atarak onu üzen yalancı kimselerdir. Yüce Allah'ın Hz. Muhammed'i bu kimselere musallat etmesi, bu işin bizzat Hz. Muhammed tarafından gerçekleştirilecek bir mahiyet arzettiğini göstermektedir. Çünkü onların Medine'den sürülmesi Hz. Muhammed'i vasıta kılmaksızın, helak biçiminde olsaydı Yüce Allah bir anda hepsini yok ederdi. Ancak yüce Allah'ın bu iş için Hz. Muhammed'i vasıta kılması bunun bir zamana bağlı olarak meydana geleceğini göstermektedir."⁵⁴⁷ Buna göre pasajda işaret edilen sünnetullah, işleyiş tarzı bakımından peygamberi vasıta kılarak münafıkların sürgün edilmesi şeklinde gerçekleşmektedir.

Yukarıda paylaştığımız örnekler dışında sünnetullah ifadesinin Kur'an'da yer aldığı birkaç ayet daha vardır ki bu ayetler bizim araştırmamıza da konu olan kavimlerin helaki ile ilgilidir. Bu ayetlerde sünnetullah-helak ilişkisi şöyle vurgulanmaktadır: *"Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak ancak sahibini kuşatır. Onlar ancak öncekilere uygulanan kanunu bekliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma da bulamazsın.*"⁵⁴⁸ *"O zaman azabımızı gördüklerinde: "Allah'ın birliğine inandık ve O'na şirk koştığımız şeyleri inkâr ettik" dediler. Ama azabımızı gördükleri zamanki imanları kendilerine fayda verecek değildi. Allah'ın, kulları hakkındaki geçte gelen kanunu budur. İşte kâfirler bu noktada hüsrana düştüler.*"⁵⁴⁹ Bu ayetlere ek olarak "sünnetuna", "sünnetu men..." ve "sünnetu'l-evvelîn" şeklindeki ifadelerin kullanıldığı bazı ayetlerde de, yukarıda işaret ettiğimiz helakle ilgili olarak kullanılan sünnetullah kastedilmektedir.⁵⁵⁰

Yüce Allah bu ayetlerde daha önce yeryüzünden sildiği toplumları işaret ederek bunun, kulları hakkındaki geçerli kanunu olduğunu vurgulamakta ve bu kanunun değişmesi veya başkalaşmasının imkânsız olduğunu ifade etmektedir. Yani ceza için şartlar oluştuğunda helak kaçınılmaz olacaktır. Bu bağlamda günümüzde birçok insan,

⁵⁴⁶ Ahzâb: 33/60-62.

⁵⁴⁷ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXV/184.

⁵⁴⁸ Fâtır: 35/43.

⁵⁴⁹ Mü'min: 40/ 84-85.

⁵⁵⁰ Âl-i İmrân: 3/137; Enfâl: 8/38; Hicr: 15/13; İsrâ: 17/77; Kehf:18/55.

helaki hazırlayan *günah, zulüm, şirk, cinsel sapkınlık* gibi helak kıssalarında zikredilen bazı davranışların günümüzde de gerçekleştiriliyor olmasından yola çıkarak bu faktörleri sebep; deprem, sel, fırtına gibi afetleri ise sonuç olarak değerlendirmekte ve bunun sünnetullah gereği olduğuna inanmaktadır. Bu, inancın yaygın bir kanaat olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü Kur'an, sünnetullahın değişmeyeceğini açıkça beyan etmektedir.

İnsanların, sünnetullahın değişmeyeceğine dair Kur'an'ın açık beyanlarına dayanarak afetleri "helak" olarak değerlendirmesi mantıksal açıdan doğru görünmektedir. Fakat bu mantıksal çıkarımın, Kur'an ayetlerini anlamada olmazsa olmaz bir kural olan metinsel (ayetlerin Kur'an'daki yeri) ve harici (nüzul ortamı) bağlamdan yoksun olarak yapıldığı anlaşılmaktadır. "Ayetin kendi içindeki bütünlüğü, konunun incelendiği suredeki ayetlerin kendinden önceki ve sonraki ayetlerle ilişkisi (siyak-sibak) ve incelenen konunun Kur'an-ı Kerim'in genelinde ne anlam ifade ettiği dikkate alınmadan yapılan okumalar Kur'an'ın doğru bir şekilde anlaşılmasını güçleştirebilmektedir."⁵⁵¹ Bu ilkeler gözetildiğinde daha sağlıklı sonuçların alınabileceğini düşünüyoruz.

Yukarıda mealini verdiğimiz Fatır suresinin 43. ayetini kendi bütünlüğü içerisinde incelediğimizde şu sonuca ulaşmak mümkündür: Yeryüzünde kibirlenme ve kötü tuzaklar kurma eyleminde olanlar için önceki kavimlere uygulanan ceza, bu eylemleri gerçekleştirenlere de uygulanacaktır. Bu sonuca göre yeryüzünde kibirlenen ve kötü tuzaklar kuran her kimse, önceki kavimlere uygulanan helak cezasına çarptırılacaktır. Ancak bir de aynı ayeti kendinden önce ve sonra gelen ayetlerle birlikte değerlendirelim. "*Olanca güçleriyle Allah'a yemin etmişlerdi ki, kendilerine uyarıcı bir peygamber gelirse, mutlaka ilerideki ümmetlerin herhangi birinden daha doğru yolda olacaklardı. Fakat kendilerine uyarıcı bir peygamber geldiği zaman bu, onların sırf ürküntülerini artırdı. "Yeryüzünde büyüklük taslamak ve kötü tuzak kurmak için (böyle davranıyorlardı). Oysa kötü tuzak ancak sahibini kuşatır. Onlar ancak öncekilere uygulanan kanunu bekliyorlar. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir değişme bulamazsın. Sen Allah'ın sünnetinde asla bir başkalaşma da bulamazsın. Yeryüzünde gezip bir bakmadılar mı, kendilerinden öncekilerin sonu nasıl olmuş? Hâlbuki onlar, bunlardan*

⁵⁵¹ Halis Albayrak, *Kur'an'ın Bütünlüğü Üzerine- Kur'an'ın Kur'an'la Tefsiri*, Şule Yayınları, İstanbul 1992, 43.

*daha kuvvetliydiler. Ne göklerde ve ne de yerde hiçbir şey Allah'ı aciz bırakamaz. Çünkü o her şeyi bilendir, her şeye kâdir olandır.”*⁵⁵²

Olanca güçleriyle Allah’a yemin edenler, Hz. Muhammed’e henüz risalet görevi verilmeden önce “Yahudi ve Hristiyanları, daha önce kendilerine gönderilen peygamberlerini yalanladıklarından ötürü kınayan Kureyş müşrikleridir. Onlar kendilerine bir peygamber gelmesi durumunda böyle davranmayacaklarına dair yemin etmelerine rağmen, Hz. Muhammed peygamber olarak gelip kendilerini uyarınca, onu yalanlayıp aşırı nefret besleyerek tuzaklar kurdular ve kınadıkları kimselerle aynı işi yapmış oldular.⁵⁵³ Dolayısıyla Fatır 43. Ayette “kibirlenen ve kötü tuzak kuranlar” ile kastedilenin, aslında kibirlerinden dolayı peygamberlerini kabule yanaşmayıp, öldürmek veya sürgün etmek amacıyla kötü tuzaklar kuran ve bu yüzden helak edilmiş olan bütün kavimler olduğunu düşünebiliriz.⁵⁵⁴ Başka bir ifadeyle, peygambere karşı büyüklük taslayıp ona tuzaklar kurma, helak edilen kavimlerin ve Kureyşli müşriklerin ortak özelliğidir. Yüce Allah, bu ortak özelliği zikrederek aynı zamanda helakin olmazsa olmaz sebebinin de ortaya koymaktadır. Nitekim araştırmamız boyunca incelediğimiz helak edilen kavimlerin hepsinde öne çıkan en belirgin ortak özellik, bu kavimlerin peygamberlerine karşı gerçekleştirdiği kötü tutumlar ve bu tutumların doruk noktasına ulaşmasıydı.

Sünnetullah tamlamasının geçtiği Mümin suresi 85. ayeti de aynı minvaldedir. 82. ayetten itibaren kendilerinden önce helak edilmiş toplumlara işaret edilerek bu toplumların helak sebebi şöyle beyan edilmektedir: “*Onlara peygamberleri, delillerle geldikleri zaman, kendilerinde bulunan ilme güvendiler de o alay ettikleri şey onları kuşatıverdi.*”⁵⁵⁵ Müfessirler bu ayeti şöyle yorumlamaktadır: Peygamberler onlara Allah’ın emir ve yasaklarını ve diğer bir çok bilemeyecekleri bilgiler getirince onlar bunu ciddiye almadılar. Çünkü bu emir ve yasaklar, onları alışık oldukları bir takım çirkin dünyevî zevklerden uzaklaşmaya yöneltecek yapıdaydı. Bu nedenle bu bilgilere iltifat etmeyerek bunları küçümsediler. Böylece her geçen gün daha fazla şımarıp

⁵⁵² Fâtır: 35/42-44.

⁵⁵³ Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîr-i Kebîr*, III/560; Taberî, *Câmiu’l Beyân*, XIX/392-393; Zemahşerî, *el-Keşşâf*, III/618.

⁵⁵⁴ Râzî, *Mefâtihü’l-Ğayb*, XXVI/246.

⁵⁵⁵ Mü’min: 40/83.

azdılar.⁵⁵⁶ Ayetin meali ve ilgili yorumlardan da anlaşılacağı üzere helak, peygamber ve onun getirdiği delillerle alay etme neticesinde cereyan etmektedir.

Sünnetullah kavramı İsrâ suresinin 77. ayetinde de peygamberlere yönelik kötü tutumlarla ilgili olarak yer alır. Söz konusu tutum ve karşılığında değişmeyecek ilahi muamele mealen şöyle ifade edilmektedir: “*Yakında seni yurdundan çıkarmak için, muhakkak ki rahatsız edecekler ve o takdirde onlar da senin ardından pek az kalacaklardır. Bu, senden önce gönderdiğimiz bütün peygamberlerimiz hakkındaki sünnetimizdir. Bizim sünnetimizde herhangi bir değişme göremezsin.*”⁵⁵⁷ Yüce Allah bu ayetlerde Hz. Muhammed’e hitaben, müşriklerin kendisine yönelik gerçekleştireceği sürgün etme eyleminden bahsetmiş ve bu eylem gerçekleştiği takdirde onların orada uzun süre kalamayacaklarını kendi sünnetine bağlayarak taahhüt etmiştir. Yani şayet müşrikler Hz. Muhammed’i Mekke’den sürmeyi başarabilselerdi helak saati işlemeye başlayacaktı. Onlar böyle birşeye kalkışacak olsalardı kendilerine hiç süre tanınmaksızın anında helak edileceklerdi.⁵⁵⁸ Dolayısıyla bu ayette de peygamberlere karşı kötü tutum ve helak arasındaki ilişki açıkça kendini belli etmektedir.

Peygamberlere karşı kötü tutum ve daha önce helak edilen kavimler arasındaki ilişki şu ayetlerde de öne çıkmaktadır: “*Andolsun senden önceki ümmetler içinde de, (peygamberler) gönderdik. Onlara ne zaman bir peygamber gelse, mutlaka onunla alay ederlerdi. Biz böylece onu, günahkârların kalplerine sokarız. Onlar iman etmezler. Nitekim bu ilahi kanun, daha önceki inkârcılar hakkında da böylece cari olmuştur.*”⁵⁵⁹ Yüce Allah bu ayetlerde önceki kavimlerin peygamberlerine yönelik tutumlarına işaret ederek, sünnetinin, aynı tutumu sergileyen her kimsenin kalbine küfür ve dalaleti sokmak biçiminde tezahür edeceğini haber vermektedir.⁵⁶⁰ Dolayısıyla peygambere yönelik kötü tutum içinde olma sebebiyle kalbine küfür ve dalalet yerleşen, bu sayede iman etmesi imkânsız hale gelen kavimlerin karşılaştığı kötü son, Hz. Muhammed’e yönelik aynı tutum içinde olanlar için de geçerli olacaktır.

Helakin esas nedeninin peygamberlere muhalefet olduğunu peygamber efendimizin şu hadisinde de görebiliriz: “Sizi bıraktığım konularda siz de beni kendi

⁵⁵⁶ Zemahşerî, *el- Keşşâf*, IV/181-182; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXVII/335.

⁵⁵⁷ İsrâ: 17/76-77.

⁵⁵⁸ Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XXI/380-381.

⁵⁵⁹ Hicr: 15/10-13.

⁵⁶⁰ Taberî, *Câmiu'l Beyân*, XIV/20-22; Râzî, *Mefâtihü'l-Ğayb*, XIX/124-127.

halime bırakınız. Sizden öncekilerin helak oluş sebebi, (gereksiz) soru sormaları ve peygamberlerine muhalefet etmeleridir. Size bir şeyi yasakladığımda ondan mutlaka kaçınınız; bir şeyi emrettiğimde ise gücünüzün yettiği nispette onu yerine getiriniz.”⁵⁶¹ Râzî, peygamberlere karşı kötü tutum içinde olanların ruh halini büyük bir inatlaşma içinde peygamberlere karşı aşırı nefret besleme şeklinde tasvir etmektedir. Öyleki bu kimseler peygamberi gördüğünde nefretten rengi değişir, yüzü sararır ve öfkeyle titremeye başlar. Bu durumda peygamberin sözlerini işitseler bile anlayamazlar.”⁵⁶² Bu ruh haliyle peygamberlerini bulundukları yerden sürmek, onları öldürme girişiminde bulunmak veya türlü eziyet ve işkence eylemini gerçekleştiren her bir kavim için helak kaçınılmaz olmuştur. Bu helakin olmazsa olmaz sebebidir. Dolayısıyla *Allah’ı inkâr etme, günah, zulüm, şirk, kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yönelmek, yeryüzünde fesad çıkarmak* gibi eylemler, Allah’ın sevmediği, kulları için istemediği çirkin fiiller olsa da tek başına helak sebebi olarak düşünmek doğru gözükmemektedir.

Aslında incelediğimiz kıssalar bağlamında söz konusu helakin ana sebebi Allah’a muhalefettir. Yüce Allah peygamberlerini şirk sebebiyle türlü günaha batmış kavimlere, bir kurtarıcı olarak göndermiştir. Bu Allah’ın o kavimlere bir lütfudur. Helak edilen kavimlerin düştüğü en büyük hata ise kendilerine gönderilenin Allah’ın elçisi olduğunu idrak edemeyerek, gönderilen peygambere, dolayısıyla da Allah’a muhalefet etmek olmuştur. Hem bu muhalefet bazen öyle bir boyuta ulaşmıştır ki gönderilen peygamber ve ona tabi olan bir kaç kişi dışında toplumun tamamı peygamberin karşısında yer almış ve onu engellemek ya da yok etmek için uğraşmışlardır. Peygamberin tebliğine yönelik bu karşı duruş, yalnızca bir bireye değil, ilahi mesajın insanlara ulaşmasını hedefleyen sisteme yönelik bir saldırdır. Toplumlar, kendi menfaatlerine ya da baskıcı düşüncelerine ters düşen mesajları kabullenmektense, o mesajı ileten peygamberi susturmayı tercih etmişlerdir. Bu durum, kendilerini ulvi bir görevi yürüten bir peygamberin sesini duyulmaz hale getirmek için çaba sarf eden bir kitle haline dönüştürmüştür. Ne yazık ki, bu tavır, peygamberin tebliğinin engellenmesinin yanı sıra, Yüce Allah’ın iradesine karşı gelmenin de en belirgin örneğini oluşturmaktadır.

Bu eylemler doruk noktasına ulaşp da peygamberleri kendilerinden ümit kesince, artık peygamberlere Yüce Allah’ın yardımını talep etmekten başka çıkar bir yol

⁵⁶¹ Buhârî, İ’tisâm, 2; Müslim, Hac, 412.

⁵⁶² Râzî, *Mefâtihü'l-Gayb*, XIX/127.

kalmamıştır. Bunun akabinde de helak kaçınılmaz hale gelmiştir. Buna göre sonucu helak olarak gerçekleşen sünnetullahın işleyişi, peygambere, dolayısıyla da Allah'a muhalefet etme koşuluna bağlıdır denilebilir. Bu koşulun yerine gelmesi için de bir yönüyle haddi aşan bir toplumla beraber o topluma gönderilmiş bir peygamberin bulunmasının zorunlu olduğu anlaşılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında günümüzde meydana gelen afetlerin bu koşula bağlı olarak gerçekleşmediğini söyleyebiliriz. Çünkü Yüce Allah Hz. Muhammed'den sonra başka bir peygamber göndermemiştir. Bununla birlikte işleyişi helak şeklinde gerçekleşecek olan sünnetullahın her zaman olma ihtimalinin onun kudreti dâhilinde olduğu kaydını düşmemiz gerekir.

İşleyişi helak şeklinde gerçekleşecek olan sünnetullah, elbette imkân dâhilindedir. Fakat bunun gerçekleşmesi, Kur'an-ı Kerim'deki helak hadiselerinin nedenleri dikkate alındığında Hz. Muhammed ve onun tebliği olan Kur'an'ın unutulup yeryüzünden silinmesi, bu vesileyle insanların tamamen Allah'ı unutup, şirke dalıp, haddi aşması ve akabinde yeniden bir peygamber gönderilip hak ile batıl savaşının verilmesi gibi şartlara bağlıdır denilebilir. Yüce Allah Ahzab suresi 40. ayette Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunu açıkça zikretmiştir.⁵⁶³ Bununla birlikte Hz. Muhammed, hak ile batıl savaşını büyük bir zaferle kazanmış ve insanlar gruplar halinde onun tebliğini kabul etmiştir.⁵⁶⁴ Bu durum asırlardır hâkimiyetini korumakta ve kıyamete kadar korumaya devam edecektir. Çünkü Yüce Allah Hz. Muhammed'in tebliği olan Kur'an'ı koruyacağını taahhüt etmiştir.⁵⁶⁵ Ancak Kur'an'da bahsi geçen helak hadiselerinde ortaya çıkan tablo bunun aksi yönündedir. Nitekim incelediğimiz helak hadiselerinin ana nedeni de gönderilen peygamberler ve ilgili kavimler arasında hak ile batıl savaşının verilmesi idi. Bu hadiselerde de kazanan elbette peygamberler ve ona inananlar olmuştu. Lakin kaybeden taraf neredeyse toplumun tamamını kapsayacak bir çoğunlukta idi. Düzelmeleri imkansız bir hal alarak insanlığı tehdit eder duruma gelince ve kendilerine gönderilen peygamberi tanımayıp işi işkence boyutuna vardırıncaya helak kaçınılmaz olmuştu.

Bu noktada önemli bir konuya değinmek faydalı olacaktır. İlâhi azap açısından tabii afetlerin incelendiği bu araştırma, meseleyi Kur'an'da bahsi geçen helak hadiseleri

---

⁵⁶³ Ahzâb: 33/40.

⁵⁶⁴ Nasr: 110/1-3.

⁵⁶⁵ Hicr: 15/9.

üzerinden incelemektedir. Dolayısıyla tezde elde edilen bulgular, Yüce Allah'ın Kur'an'da bize bildirdikleri ile sınırlıdır. Ancak bize bildirmediği nice hadiselerin oluş keyfiyeti ve nedenini bilemediğimiz için bu konuda kesin yargılarda bulunmanın doğru bir yaklaşım olmadığını belirtmek istiyoruz. Aslında söylemek istediğimiz, Allah adına konuşmak ve kesin yargılarda bulunmanın ne kadar riskli olduğudur. Yüce Allah'ın söylemediği bir sözü söylemiş gibi veya vermediği bir hükmü vermiş gibi aktarmak Allah'a atılmış bir iftira olduğundan çok ağır bir suçtur.⁵⁶⁶ Örneğin, bir deprem olduğunda “Bu bir ilahi azaptır” demek, ya da “Bu bir azap değildir” demek, kesin bir bilgi vermek anlamına gelir ki bu da teolojik açıdan oldukça sorunlu bir durumdur. Çünkü insanların bilmediği birçok sebep ve sonuç ilişkisi, olayların arkasında yatıyor olabilir. Bu nedenle, Allah'ın neyi azap olarak nitelendirdiğini ya da nelerin sadece birer doğal olay olduğunu tam olarak bilemeyiz. Bu durum, insanların kendi yorumlarına dayanarak kesin yargılara varmasının, Allah'a isnat edilen yanlış bir söz anlamına gelebileceğini gösterir. Bu da dinî açıdan muazzam bir risk taşır. Kur'an, Allah'ın iddia sahiplerinden delil istemesi gerektiğini açıkça ortaya koymaktadır.⁵⁶⁷ Bu bağlamda, Kur'an'da yer alan helak hadiseleri, doğrudan ilahi bilgi olarak bizlere sunulmuş ve kesin azap olarak nitelendirilmiştir. Ancak günümüzde meydana gelen ve afete dönüşebilen herhangi bir doğa olayının azap olup olmadığı noktasında kesin bir yargıya varamayız. Çünkü bu noktada elimizde ilahi bir bilgi bulunmamaktadır. Yüce Allah, bu olaylar için “Bu bir azaptır.” ya da “Bu bir azap değildir.” dememiştir. Bu nedenle, günümüzde meydana gelen doğal olayları düşünürken, bu hususu göz önünde bulundurmak önemlidir. Dolayısıyla bu araştırmada elde edilen bulgular, Dünya'daki sistemsel işleyiş ve Kur'an'da bahsi geçen hadiseler bağlamında elde edilmiş ve mülahazalar da buna göre yapılmıştır. Buna göre yapılan mülahazaların amacı, helak edilen toplumların helak nedenlerinden yola çıkarak günümüz toplumlarının davranışlarının benzer bir sonu getirip getirmeyeceği hakkında bir düşünce geliştirmek ve bilimsel verilerden faydalanarak tabii afetlerin, dünyanın sistemsel işleyişinde ne anlam ifade ettiğini anlamaya çalışarak ilahi azap açısından neye karşılık gelebileceği yönünde düşünceler geliştirmektir.

⁵⁶⁶ A'râf: 7/33; Hûd: 11/18.

⁵⁶⁷ Bakara: 2/111-112; Yûnus: 10/68-69.

Diğer taraftan Dünya'nın sistemsal işleyişine baktığımızda, var olan sistemin canlı yaşamını mümkün kılmak için tasarlandığını, fakat bu sistemin beraberinde bazı zorlukları da getirdiğini görüyoruz. Üzerinde yaşadığımız yerküre, hayatımızı devam ettirmemize olanak sağlayan özellikte yaratılmıştır, ama zaman zaman sarsılmaktadır. Ya da en temel yaşam kaynağımız olan su, bazen ciddi boyutlara varan afet olaylarına dönüşebilmektedir. Yerin sarsılmasını engelleyen dağlar, aynı zamanda patlayabilmektedir. Elbette ki Yüce Allah, yeri sarsılmayan, suyu sele dönüşmeyen, dağları patlamayan bir dünya yaratabilirdi. Allah'ın, dünyayı daha farklı şekilde yaratabilecekken neden bu dengeyi kurduğuna dair düşünmek, burada önemli bir noktadır. Mevcut dünya düzeninin böyle bir sistemle oluşturulmuş olması, bunun bir hikmete dayandığını göstermektedir. Bu hikmet de Kur'an'da sıkça vurgulanan "imtihan" kavramında saklıdır. Kur'an-ı Kerim'de olumlu ya da olumsuz durumların birer imtihan vesilesi olarak ortaya çıktığı bildirilmektedir.⁵⁶⁸ Olumlu durumlarda şükretmek, olumsuz durumlarda ise sabretmek, bu imtihan süreçlerinde Yüce Allah'ın müminden beklediği davranışlardır. Zira onun gerçek mümin olup olmadığını, sergilediği davranış şekli kanıtlayacaktır. Her durumda, Yüce Allah'ın iradesini ve hikmetini kabul ederek yaşamak, mümin olmanın en önemli göstergelerinden biridir. Dolayısıyla tabii afetlerin ya da doğal olayların ilahi azap olarak değerlendirilmesi yerine, bunların birer imtihan olarak ele alınması daha uygun görünmektedir.

---

⁵⁶⁸ Bakara: 2/155; Âl-i İmrân: 3/186; A'raf: 7/168; Enbiyâ: 21/35, 111; Zümer: 39/49; Teğabun: 64/15.

SONUÇ

Bu araştırma bize tabii afetleri Kur'an perspektifinden bilimsel bir çerçeve içinde inceleme imkânı sağlamıştır. Teolojik bir bakış açısıyla tabii afetlerin ilahi birer azap olup olmadığı meselesinin bilimsel bir çerçeve içine oturtulması elbette karmaşık bir meseledir. Zira teolojik kavramlar genellikle inanç ve metafizik temellere dayanırken, bilimsel açıklamalar gözlemlenebilir verilere ve doğa yasalarına dayanır. Ancak dayandığı temeller ve yöntemlerinin farklı olması, bu iki disiplin arasında bir bağ kurulamayacağı veya birbirine hizmet edemeyeceği anlamına gelmez. Nitekim Yüce Rabbimiz göklerin ve yerin yaratılışı, gece ile gündüzün döngüsü gibi doğal olaylar üzerinden bizi duyu alanımızı ilgilendiren konularda düşünmeye davet etmekte; deneye, gözleme ve analize yönelmemizi istemektedir.

Bu noktadan hareketle araştırmamız, bize dünyada meydana gelen ve çoğu zaman afet olarak nitelendirilen olayların nedenlerini, mekanizmalarını ve etkilerini anlama imkânı sağlamıştır. Afet olarak algıladığımız kimi olayların aslında dünyanın kendine has devinimi sonucunda gerçekleştiğini göstermiştir. Dünyanın devinimi öylesine muazzam bir şekilde ayarlanmıştır ki her oluşum canlı yaşamını mümkün kılacak bir amaca hizmet etmekte ve bunu yaparken de belli bir ölçüyle hareket etmektedir. Yani dünyada olagelen deprem, sel, fırtına gibi doğa olaylarının şiddeti, belli bir seviyeyi aşmamaktadır. Şayet böyle olmasaydı dünya üzerinde yaşanacak bir yer veya canlı kalmazdı. Bu oluşumların afet boyutuna ulaşması, insanların bunlara ne derecede maruz kaldıklarına bağlıdır. Çünkü bu oluşumlar, dünya üzerinde her yerde meydana gelebilmektedir. Buna göre tabii afetlerin aslında insanları direkt hedef alan bir oluşum olmadıkları söylenebilir.

Diğer taraftan, Dünya'nın sistemsal işleyişine baktığımızda, bu sistemin canlı yaşamını mümkün kılmakla beraber bir takım zorlukları da barındırdığını görmekteyiz. Yerküre, hayatımızı sürdürmemiz için gerekli olan birçok unsuru barındırırken, zaman zaman sarsılmakta veya temel yaşam kaynağımız olan su, afete dönüşen durumlara yol açabilmektedir. Bu durum, Yüce Allah'ın, yeri sarsılmayan, suyu sele dönüşmeyen veya dağları patlamayan bir dünya yaratabilecekken, neden bu dengeyi tercih ettiğine dair

önemli bir soruyu gündeme getirmektedir. Dünyanın mevcut düzeni, derin bir hikmete dayanmaktadır ve bu hikmet, Kur'an'da sıkça vurgulanan "imtihan" kavramında gizlidir. Olumlu durumlarda şükretmek, olumsuz durumlarda ise sabretmek, inananlardan beklenen davranışlardır. Her ne koşulda olursa olsun, Yüce Allah'ın iradesini ve hikmetini kabullenmek, inançlı bir yaşamın temel taşlarından biridir. Bu bağlamda, tabii afetlerin veya doğal olayların ilahi azap olarak değerlendirilmesi yerine, bunların birer imtihan olarak ele alınması daha uygun görünmektedir.

Dünya üzerinde bu tür olayların süreklilik arz ettiği ve son bulmayacağı bilinen bir gerçektir. Aslında bu gerçeklik, dünyada meydana gelen kimi olayların gelişigüzel gerçekleşmediğinin ya da yaratıcı tarafından insanlara azap olarak gönderilmediğinin bir göstergesi olarak görülebilir. Ancak yaşanan acılar, insanların zihninde bu olayları Yüce Allah'ın birer cezalandırması olarak yorumlamalarına yol açabilmektedir. Bu yorum, genellikle insanların kültürel ve dini inançlarından kaynaklanmaktadır. Ayrıca, bilime ve dine yaklaşım tarzları da bu noktada önemli rol oynamaktadır. Bilimsel yöntemi, gerçekliği anlamamanın tek yolu olarak görenler, Kur'an'da bahsi geçen helak olaylarını gerçeği yansıtmayan birer hikâye olarak görmektedir. Buna mukabil konuya yalnızca dini perspektiften yaklaşan kimi araştırmacılar ise tabii afetleri helak edilen toplumların yanlış davranışları sonucu meydana gelen helak olguları olarak yorumlayabilmektedir. Bu ise Kur'an'ın kimi kıssalar aracılığıyla anlatmak istediği helak olgusu keyfiyetinin gözden kaçırılmasına ve meydana gelen her afet olayının Allah tarafından insanlara ceza niteliği taşıyan bir oluşum olduğu zannına yol açabilmektedir.

Araştırmamız boyunca incelediğimiz helak edilmiş bütün kavimlerin ortak özelliği, bu kavimlerin zamanla Allah'ı unutup şirke düşmesi ile ortaya çıkan zulüm ve fesadın baskın hale gelerek insanlığı tehdit etmesi durumudur. Yüce Allah, emirleri doğrultusunda hareket etmeyen toplumları uyarmak ve onları doğru yola sevk etmek için zaman zaman peygamberler göndermiştir. Bu toplumların ikinci ortak özelliği ise kendilerine gönderilen peygamberi tanımayarak zulme devam etmesi, her türlü baskı ve şiddeti reva görerek onları tebliğden alıkoymalarıdır. Peygamberin tebliğine yönelik bu karşı duruş, yalnızca bir bireye değil, ilahi mesajın insanlara ulaşmasını hedefleyen sisteme yönelik bir saldırdır. Esasen onların helakinin asıl nedeni budur. Bu bağlamda helakin gerçekleşmesi, peygamberi tebliğden alıkoyma koşuluna bağlıdır denilebilir. Bu

koşulun yerine gelmesi için de haddi aşan bir toplumla beraber o topluma gönderilmiş bir peygamberin bulunması zorunludur. Buna göre günümüzde meydana gelen afetlerin bu koşula bağlı olarak gerçekleşmediğini söylemek mümkündür. Çünkü Yüce Allah Hz. Muhammed'den sonra başka bir peygamber göndermemiş ve onun tebliği olan Kur'an'ı koruyacağını taahhüt etmiştir.

Araştırmamız boyunca oluşum özelliklerini tabii afetlerle karşılaştırmalı olarak incelediğimiz helak hadiseleri, muhataplarını aciz bırakan, herhangi bir önlemin fayda edemeyeceği, dünyada adeta benzeri bir olayın kaydedilmediği bir tarzda gerçekleşen birtakım mucizevi özellikler içermektedir. Örneğin Hz. Nûh'un kavmini helak eden tufan hadisesi bu oluşumun basit bir sel veya tsunami oluşumundan çok daha öte, dağ seviyesine kadar yükselen bir su kütlesi ile meydana geldiğini tasvir etmektedir. Normal şartlarda meydana gelecek böyle bir olay ise dünyadaki devinimi kötü etkileyebilecektir. Bu nedenle helak hadiselerinin tabii dengeyi bozmadan Yüce Allah'ın takdiri ile mucizevi bir mahiyette gerçekleşmiş olabileceği düşünülebilir.

Bu hadiselerin mucizevi karakterde olduğunun diğer bir göstergesi de bunların ilgili kavimler için özel olarak tasarlanmış ilahi birer müdahale olduğudur. Çünkü Yüce Allah bu hadiselerde peygamberler ve beraberindeki müminlerin kurtulduğunu, haddi aşan inkârcı grupların ise tamamen yok edildiğini haber vermektedir. Buna göre bu hadiseler, tabiri caizse bir ayıklama işlevi görüp, inananlar ile inkârları sebebiyle bozgunculuk çıkaran grupları birbirinden ayırt eden bir mahiyette gerçekleşmiştir. Dünya üzerinde sürekli meydana gelen tabii afetlerin böyle bir fonksiyonu icra ettiğini kabul etmek, bu afetler sayesinde dünyada Allah'ı inkâr eden ve bozgunculuk çıkaran kimsenin barınamayacağını da kabul etmek anlamına gelecektir. Halbuki dünya, geçmiş ve günümüz de dahil olmak üzere nice inkârcı ve fesatçılara hâne olmuş ve olmaktadır.

Bugün itibariyle yeryüzünde meydana gelen afetlerin geçmişte var olan helak hadiseleri ile bir takım benzerlikleri olabilir. Yani helak hadiselerinin Kur'an'daki tasviri, bunların deprem, volkanizma, fırtına gibi birtakım doğa olaylarını andırabilmektedir. Bu bağlamda helak hadiseleri ve tabii afetler birbiriyle ilişkilendirilebilse bile buradaki kritik nokta şudur: Bugün itibariyle meydana gelen bir afetin ilahi azapla ilişkilendirilmesi, söz konusu benzerlikler açısından teorik olarak mümkündür. Ancak bunun pratik olarak izahında iki hususun netleşmesi gerekmektedir.

Birincisi tabii afetlerin ilahi bir azap olup olmadığına dair ilahi bir haberin olması gerekir. İkincisi ise bir takım bilimsel izahlarla bunun ilahi azap olamayacağının ispatlanması gerekir. Tabii afetlerin ilahi azap olup olmadığını bildiren ilahi bir haber bugün itibariyle bulunmamaktadır. Bilimsel izahlar açısından baktığımızda ise şunları söyleyebiliriz: İçerikte verdiğimiz izahlar çerçevesinde tabii afetlerin, yerkürenin canlı yaşamını mümkün kılmak için sistemsal bir zorunluluk olduğunu bugünkü bilimsel verilerle söyleyebiliyoruz. Ancak ilahi azap olup olmadığı konusunda ilahi bir bilgi almamız mümkün değildir. Tabii afetler ve helak hadiselerinin oluş keyfiyetini incelediğimizde en azından mahiyetleri itibariyle birbirinden farklı olduğunu söyleyebiliriz. Her iki hadiseyi sebepleri açısından incelediğimizde ise *Allah'ı inkâr etme, günah, zulüm, şirk, kadınları bırakıp da cinsel tatmin için erkeklere yönelmek, yeryüzünde fesad çıkarmak* gibi eylemler helakin önde gelen sebeplerinden biri olmakla birlikte bunların tek başına helak sebebi olduğunu düşünmek mümkün görünmemektedir. Çünkü peygamberleri bulundukları yerden sürmek, onları öldürme girişiminde bulunmak veya türlü eziyet ve işkence eylemini gerçekleştirmek suretiyle onları tebliğden alıkoymak helakin asıl sebebidir.

Tabii afetler oluşum süreçleri fizik yasaları ile açıklanabilen, bilim ve teknolojinin sunduğu imkânlar nispetinde muhataplarının kendisiyle baş edebildiği ve en önemlisi Yüce Rabbimizin yerküreye bahsettiği düzen içinde insana sayısız hizmeti olan oluşumlardır. Bu oluşumların belli bir sınırı aşmayacak düzeyde meydana geldiği ortadadır. Bu oluşumların bilinen sınırı aşması durumunda dünyadaki devinimin ciddi anlamda kötü etkilenebileceği, belki de canlı yaşamının son bulmasına neden olabileceği de yapılan bilimsel araştırmalarla tespit edilmiştir. Helak hadiseleri ise peygamberine zulmeden bir toplumun tamamını yeryüzünden silecek bir mahiyette meydana geldiği için tabii afetlere nazaran çok daha şiddetli bir oluşum süreci sergiler. Bu süreçlerin dünyadaki devinime ne şekilde etki edebilecekleri düşünüldüğünde iki tahminde bulunmak mümkündür. Birincisi şayet helak hadiseleri dünyadaki fizik yasalarına göre gerçekleşiyorsa, bu olayların dünyanın devinimini kötü etkileme ihtimali ile yüzleşmemiz gerekmektedir. İkincisi ise ekseri müfessirin de kabul ettiği gibi bu hadiselerin insanı aciz bırakan mucizevi bir mahiyette gerçekleşmiş olabileceğidir.

KAYNAKÇA

- 1556 Şensi Depremi, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.
- 2023 Kahramanmaraş ve Hatay Depremleri Raporu, www.sbb.gov.tr, Erişim tarihi: 31/10/2023.
- Abdulbâkî, Muhammed Fuâd *el- Mu'cemu'l Müfehres li -Elfâzi'l Kur'âni'l- Kerîm*, Daru'l Fikr, Beyrut 1987.
- Afetten Doğan Zararların Giderilmesi Hakkında Kanun Hükmünde Kararname(1999), *T.C. Resmi Gazete*, 23884, 22 Kasım 1999.
- Akalın, Şükrü Haluk, *Türkçe Sözlük*, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2011.
- Akar, Sevdâ, “Doğal Afetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 11(21), 2013, 185-206.
- Akben, Cantürk, “Yükleme Kuramları”, Meryem Berrin Bulut (Ed.), *Sosyal Psikoloji Kuramları II*, Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, Kasım 2021.
- Akgüngör, Çağlar, “Toplumbilim Perspektifinden Afeti Düşünmek”, *LAU Sosyal Bilimler Dergisi*, (1)1, 2010, 3- 22.
- Akman, Eyüp, “Türk Mitolojisi ve Halk Şiirinde “Sarı/ Kızıl Öküz” İnancı”, *Journal of Turkology*, 22(1), Temmuz 2012, 1-16.
- Albayrak, Halis, *Kur'ân'ın Bütünlüğü Üzerine- Kur'ân'ın Kur'ân'la Tefsiri*, Şule Yayınları, İstanbul 1992.
- Alexander, David, “An Interpretation of Disasterin Terms of Changes in Culture, Society and International Relations”, Ronald W. Perry and E.L. Quarantelli (Eds.), *What is a Disaster? New Answers to Old Questions*, Xlibris Corporation, Philadelphia, 2005, 25-39 İçinde: Tolgahan Aydın, *Doğal Afet Yönetişimi: Türkiye’de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarının Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2014.

- Alım, Mete, “Afetlerden Kaynaklanan Sorunlar”, Fatih Aydın(Ed.), *Günümüz Dünya Sorunları*, (ss.114-168), Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2016.
- Ani Taşkın Erken Uyarı Sistemine Genel Bakış <https://mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 15/ 11/ 2023.
- Arabacı, Fazlı, “İslâm’da Dini Bilginin Toplumsal Bağlamı”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 2004, 1-16.
- Aristoteles, *Metafizik*, (Çev. Ahmet Arslan), Sosyal Yayınları, İstanbul 2014.
- Atabey, Eşref, “Yıldırım: Oluşumu, Etkileri ve Yıldırım ile Oluşan Jeolojik Olaylar”, *Mavi Gezegen* 2003 /Sayı 7, <https://mavigezegen.jmo.org.tr/>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.
- Atalay, İbrahim, *Uygulamalı Klimatoloji*, META Basım ve Matbaacılık Hizmetleri, İstanbul 2013.
- Ateş, Süleyman, *Yüce Kur’an’ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 2014.
- Atlas of Mortality and Economic Losses from Weather, Climate and Water Extremes <https://public.wmo.int>, Erişim Tarihi: 15 / 11/ 2023.
- Atmosferin Yapısı, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim tarihi: 07/ 11/ 2023.
- Aytuğ, B., “Orman Tanımlaması ve Bu Tanımlamada Yer Alan Ağaç, Ağaççık ve Çalı Kavramları”, 1. *Orman Kadastro Semineri*, OGM Yayın No: 607/13, Ankara 1976.
- Bahadır, Abdülkerim, *İnsanın Anlam Arayışı ve Din*, İnsan Yayınları, İstanbul 2011.
- Bak, Tülay, Volkanlar Hakkında Her Şey, 2021, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.
- Bakır, Mevlüde, “Depremlerin Oluş Nedenlerine İlişkin Bizans Teorileri”, *İTÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1), 2005, 3-9.
- Balcı, Birsal, *Kurtuluşu ve Helak Edilmesi Açısından Kur’an’a Göre İnsan*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas 2023.

- Bayhan, Vehbi, “Travmatik Kaos Ortamında Depremi Anlamlandırmanın Sosyolojik Bağlamı”, *Sosyologca Dergisi*, 3, 2012, 341-354.
- Berger, Peter L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, Çev. Ali Coşkun, İnsan Yayınları, İstanbul 1993.
- Beyzâvî, Nâsıruddîn Ebû Sa’îd (Ebû Muhammed) Abdullah b. Ömer b. Muhammed, Envaru’t Tenzîl ve Esrârü’t-Te’vîl I-IV, (thk. Muhammed Abdurrahman), Dâru İhyâü’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1997.
- Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi Deprem Araştırma Enstitüsü Bölgesel Deprem- Tsunami İzleme ve Değerlendirme Merkezi, *Tsunami Bilgi Notu*, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 31 /10/ 2023.
- Bursa’da Sis Faciası <https://www.cumhuriyet.com.tr>, Erişim tarihi: 17/ 11/ 2023.
- Büyük Bir Yanardağ Patlaması İnsanlığın Sonunu Getirebilir, <https://www.mta.gov.tr>, Erişim Tarihi 31/ 10/ 2023.
- Büyük Şili Depremi, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.
- Cartwright, Mark, Namazu, *World History Encyclopedia*, (Çev: Banu Yalçın), 2017, <https://www.worldhistory.org>, Erişim Tarihi:18/ 12/ 2023.
- Cavit Yalçın, *Kavimlerin Helakı*, Vural Yayıncılık, İstanbul 1995.
- Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, 2022 Disasters in Numbers, <https://www.cred.be/publications>, Erişim tarihi: 24/ 11/2023.
- Çakı, Fahri, *Doğal Afetler ve Yerel Topluluklar*, 2021, www.researchgate.net, Erişim tarihi: 17/ 10/ 2023.
- Çimen, Abdullah Emin, “Helâk, Devam Eden Bir Süreç Midir?”. *Usul İslam Araştırmaları*, 4(4), 2005, 39-71.
- Çimen, Abdullah Emin, *Niçin Helak Oldular*, Işık Akademi Yayınları, İzmir 2008.
- Demircan, Adnan, “Sâmîler”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 2009, XXXVI, 75-76.
- Depremle İlgili Teknik Bilgiler, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 30/10/2023.
- Doğal Afetler <https://mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 20/ 11/ 2023.

- Doğu, Ali Fuat, Çiçek, İhsan, “28 Haziran 1988 Çatak Heyelanı (Trabzon/ Maçka)”, *Atatürk Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Coğrafya Araştırmaları*, 1(1), 103- 109.
- Duman, M. Zeki *Sosyolojik Açından Deprem ve Din*, (1. Baskı), Rağbet Yayınları, İstanbul, 2016.
- Ekici, Taner, “Yeryüzündeki Volkanik Aktivitenin Dağılımı ve Türkiye’den Örnekler”, *Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilim ve Teknoloji Dergisi*, 2(1), 2023, 5-15.
- Eliaçık, R. İhsan, *Yaşayan Kur’an-Nüzul Sırasına Göre Türkçe Meal-Tefsir*, İnşa Yayınları, İstanbul 2020.
- Eliade, Mircea, *Dinler Tarihine Giriş*, (Çev: Lale Arslan Özcan), Alfa Basım Yayım Dağıtım San. ve Tic. Ltd. Şti. 2017.
- Erkan, M. A., Odabaşı, E., Güser, Y., Çamalan, G., Kılıç Akgündüz, G., Soydam, M., “2021 Yılı Meteorolojik Afetler Değerlendirmesi”, Ankara 2022, <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16 /11 /2023.
- Ersoy, Şükrü, Görüm, Tolga, “Fırtına Tanrısı Hurakan Neden Kızdı?”, <https://eski.jmo.org.tr/genel>, Erişim Tarihi:18/ 11/ 2023.
- Ertuğrul, Resul, “Kur’an’da Helak Olan Kavimlerde Suç-Ceza Uyumu-II”, *Bayburt Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(7), 2018, 145-173.
- Ertürkmen, Cevdet, *Afet Yönetimi*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Ankara 2006.
- Esed, Muhammed, *Kur’an Mesajı (meal-tefsir)*, (Çev: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşaret Yayınları, İstanbul 2015.
- Esquenazi, J-P., *L’écriture de l’actualité, pour une sociologie du discours médiatugie*, [Güncelin Yazımı, Medyatik Söylemin Sosyolojisi İçin], Presses Universitaires de Grenoble 2002.
- Ezherî, Ebu Mansur Muhammed b. Ahmet, *Tehzibu’l-Luğa*, (thk. Muhammed Ali en-Naccar), ed- Daru’l-Mısriyye li’t-Teâlîfi ve’t-Tercemeti, Kahire 1964.
- Extreme Rainfall, Climate Change Likely in Creased Extreme Monsoon Rainfall, Flooding Highly Vulnerable Communities in Pakistan, <https://www.worldweatherattribution.org>, Erişim Tarihi: 14/ 11/ 2023.

- Ferâhîdî, Ebu Abdurrahman Halil b.Ahmed, Kitâbu'l-Ayn, (thk. Dr. Mehdi el-Mahzûmî, Dr. İbrahim esSamrâî), Beyrut 1988.
- Fradin, Judith Bloom, Brindell, Dennis, Witness to Disaster: Tsunamis, Washington D.C. National Geographic Society, 42-43. <https://www.nationalgeographic.com>, Erişim tarihi: 31 /10 /2023.
- Frankl, Viktor E. *İnsanın Anlam Arayışı*, Okuyan Us Yayınları, İstanbul 2018.
- Frequently Asked Questions About Lightning, <https://www.nssl.noaa.gov/>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, 1. Baskı, Doğu Batı Yayınları, Ankara 2013.
- Freyer, Hans, *Din Sosyolojisi*, Çev: Turgut Kalpsüz, Doğu Batı Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2016.
- Gedik, İsmet, “Dünyanın Oluşumundan İnsanlığın Gelişimine: Değişimler ve Dönüşümler”, *Jeoloji Mühendisliği Dergisi*, 21 (1), 75-139.
- Gezegenlerin İskeleti Levha Tektoniği, www.bilimup.com, Erişim Tarihi: 26 /10 /2023.
- Global Forest Resources Assessment 2020 Main Report <https://www.fao.org>, Erişim Tarihi: 28/ 11/2023.
- Gorsuch, Richard L. “Din Psikolojisi”, Çev: Ali Kuşat, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 16(10), 1998, 225-250.
- Gönülal, Yasemin Özcan, “Türkçede Tabiat Kaynaklı Yıkımlar Nasıl İfade Edilir?”, *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 2014, 169-190.
- Gören, Ayşe Burcu, “Afet Sonrası İkincil Travmatik Stres ve Dini Başa Çıkma: Kahramanmaraş Depremi Örneği”, *Marife Dini Araştırmalar Dergisi*, 23(1), 2023, 87, (Eränen- Liebkind, “Coping With Disaster: The Helping Behavior of Communities and Individuals”, 957- 964’ten naklen).
- Göver, İbrahim Hakan ,“ Türkiye ve Japonya’nın Deprem Gerçekliği: Karşılaştırmalı Bir Analiz” *Mevzu-Sosyal Bilimler Dergisi* 10 (Eylül) 2023, 279-323.
- Greenberg, Jeff, Schmader, Toni, Arndt, Jamie, Landau, Mark, *Sosyal Psikoloji Gündelik Yaşamın Bilgisi*, Çeviri Editörleri: Selahiddin Öğülmüş, Zekeriya Çam, Mustafa Ekşisu, Palme Yayınevi, Ankara, 2023.

- Güler, İlhami, *Allah'ın Ahlakiliği Sorunu (Ehl-i Sünnetin Allah tasavvuruna Ahlaki Açıdan Eleştirel Bir Yaklaşım)* Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2022.
- Güneş, Abdulhalim, *Kur'an-ı Kerim ve Kitab-ı Mukaddes'te Hz. Lut Kıssası*, (Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2006.
- Hail Basics, NOAA National Severe Storms Laboratory, <https://www.nssl.noaa.gov>, Erişim tarihi: 18/ 11/ 2023.
- Halpern, Samuel, *Prelude To An Allision: Titanic's Fatal Encounter Revisited*, Bağımsız Olarak Yayınlandı, 2022.
- Harman, Ömer Faruk, "Firavun", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul 1996, XIII, 118.-119.
- Havza amenajmanı_18760(2). PDF <https://www.ktu.edu.tr>, Erişim tarihi: 14/11/2023.
- Hökelekli, Hayati, *Din Psikolojisi Üniversite El Kitabı*, (13. Baskı), Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, Eylül 2017.
- <https://www.afad.gov.tr/aciklamali-afet-yonetimi-terimleri-sozlugu>, Erişim Tarihi: 16/ 10/ 2023.
- https://www.chip.com.tr/haber/pompeiinin-tas-insanlari-aslinda-tas-veya-insan-degil_157417.html, Erişim tarihi: Eylül 2, 2024.
- <https://www.infoplease.com/math-science/weather/lightning-deaths-1998-2008>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.
- <https://www.undrr.org/terminology/disaster>, Erişim tarihi: 16/ 10/ 2023.
- Human Cost of Disasters (An Overview of the Last 20 Years 2000-2019), <https://www.emdat.be>, Erişim Tarihi: 14 /11 /2023.
- Işık, Abdulkadir, "Salgın Ekonomisine Genel Bir Bakış", *International Anatolia Academic Online Journal Health Sciences*, 7(2), 135-158.
- İbn Kesîr, İmâdüddîn Ebü'l- Fidâ' İsmâîl b. Kesîr ed-Dımaşkî, *Tefsîrü'l Kur'âni'l Azîm*, (thk: Muhammed Hüseyin Şemsuddin) Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1. Baskı, Beyrut 1998.

- İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er- Rüveyfî, *Lisânü'l- 'Arab*, Dâru Sâdır, Beyrut, 1994.
- İnan, Afet, *Eski Mısır Tarihi ve Medeniyeti*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2018.
- İzutsu, Toshihiko, “Kur'an'da Allah-İnsan”, Çev. Süleyman Ateş, İçinde: *Kur'an'da Allah –İnsan ve İslam Düşüncesinde Islah (Modernizm)*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- Jeolojik, Klimatik, Biyolojik, Sosyal ve Teknolojik Afetlere Karşı Bilgilendirici El Kitabı <https://sivilsavunma.gov.ct.tr>, Erişim Tarihi: 28/ 11/ 2023.
- Jigyasu, Rohit, “Disaster: A Reality of a Construct?”: Perspective From the ‘ East’”, Ronald W. Perry and E. L. Quarantelli (Editors), *What is a Disaster? New Answers to Old Questions*, Xlibris Corporation, Philedelphia, 49-60. İçinde: Tolgahan Aydın, *Doğal Afet Yönetişimi: Türkiye’de Doğal Afet Yönetimi Uygulamalarının Tarihsel Bağlamda Değerlendirilmesi*, (Yüksek Lisans Tezi), Pamukkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Denizli 2014.
- Kadıoğlu, Mikdat, “Sel, Heyelan ve Çığ İçin Risk Yönetimi”, Kadıoğlu, M. ve Özdamar, E., (editörler), *Afet Zararlarını Azaltmanın Temel İlkeleri*, (s.s.251-276), JICA Türkiye Ofisi Yayınları, No:2 Ankara 2008.
- Kalgı, Mehmet Emin, “Korona Virüs Salgını ve Dindarlıkla İlgili Yapılmış Ampirik Çalışmaların Analizleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 53/ Haziran 2021, 123, (Steven Pirutinsky vd., Covid 19 Mental Health and Religious Coping Among American Orthodox Jews, *Journal of Religion and Health*59/ (2020), s. 2288-2301’den naklen).
- Kaplan, Hasan vd., “Doğal Afetleri Anlamlandırma ve Başa Çıkma: Covid-19 Salgını Üzerine Bir Araştırma” *Turkish Studies* 15/4(2020), 580-597.
- Karaalp, Cahit, “Son Dönem Meallerinde Kur'an'ın Yeniden Yorumlanması Çabaları: Tahlil ve Tenkit”, *Yakın Doğu İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 5(1), 2019, 53-78.
- Karaman, Fikret, “Tevekkül, Kader Bağlamında Deprem ve Sorumluluk Bilinci”, *Diyanet İlmi Dergi*, 56(3), Eylül 2020, 903-936.

- Kasapoğlu, Aytül, Ecevit, Mehmet, *Deprem'in Sosyolojik Araştırması*, (1. Baskı), Sosyoloji Derneği Yayınları, Ankara, 2001.
- Kaya, Ali, *Kur'an'da Azap* (Doktora Tezi), Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yalova 2017.
- Kaya, Elif Ebrin, Küresel Isınma Kasırgaları Şiddetlendiriyor, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim Tarihi: 16 /11 /2023.
- Kılıç, Orhan, “Tarihte Küresel Salgın Hastalıklar ve Toplum Hayatına Etkileri”, Ed: Muzaffer Şeker, Ali Özer, Cem Korkut, *Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği*, (s.s. 18-53), Türkiye Bilimler Akademisi, Ankara 2020.
- Koenig, Harold, “İnancın İyileştirici Gücü”, Russel Stannard (Ed.) *21. Yüzyıl İçin Tanrı*, (s.s. 125-128), Mak Grup Medya Pro. Rek. Yay. A.Ş. Ankara 2022.
- Köse, Ali, Küçükcan, Talip, *Deprem ve Din*, (1. Baskı), Emre Yayınları, İstanbul 2006.
- Köseoğlu, Bayram, “Meallerde Kıssalara Rasyonalist Yaklaşım”, *Diyanet İlmi Dergi* 58(2022), 929-954.
- Kula, Naci, “Deprem ve Dini Başa Çıkma”, *Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2002/1, 234-255.
- Kurt, Latif, Geleceğimizin Teminatı Ormanlar, <https://bilimgenc.tubitak.gov.tr>, Erişim Tarihi: 30/ 11/ 2023.
- Kurtubî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed b. Ebî Bekr b. Ferh el- Kurtubî, *El-Câmiu li Ahkâmi- l Kur'ân*, Daru'l-Kütübi'l-Mısriyye, Kahire 1964.
- Kütle Hareketleri, Ankara Üniversitesi Açık Ders Malzemeleri, <https://acikders.ankara.edu.tr>, Erişim tarihi: 04/ 11/ 2023.
- Lav Akıntıları Yüzünden Zarar Gören Yerleşmeler, <https://tr.m.wikipedia.org>, Erişim tarihi: 04 /11 /2023.
- Magnitüd/ Şiddet Karşılaştırması, www.koeri.boun.edu.tr, Erişim tarihi: 30/ 10/2023.
- March, Gerard, *Naturel Disasters and the Impacts on Health*, The University of Westwern Ontario Faculty of Medicine and Dentistry Summer Student with ICLR-2002.

- Mardin, Şerif, *Din ve İdeoloji*, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
- Marks, Frank D. “Hurricanes”, (ed. J. R. Holton) *Encyclopedia of Atmospheric Sciens*, Academic Press, Oxford, 2003.
- Martinez Hawlett, “Tanrı mı Bilim mi? Tercih Yapmak Zorunda mıyım?” Russel Stannard (Ed.) *21. Yüzyıl İçin Tanrı, 198-201*.
- Meteoroloji Sözlüğü <https://www.mgm.gov.tr>, Erişim Tarihi: 07/ 11/ 2023.
- Mevdûdî, Ebu'l A'lâ, *Tefhimu'l Kur'an*, (Çev. Muhammed Han Kayani, Yusuf Karaca, Nazife Şişman, İsmail Bosnalı, Ali Ünal, Hamdi Aktaş) İnsan Yayınları, İstanbul 2005.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebu'l-Hasan el-Ezdî el-Horasanî el-Belhî, *Tefsîr-i Kebîr I-IV*, (thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte), Dâru İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, Beyrut 2002.
- Okumuş, Ejder, “Tabii Afetler, Din ve Toplum”, *İslami Araştırmalar Dergisi*, 15(3), 2002, 339-373.
- Okumuş, Ejder, *Din Sosyolojisi*, Maarif Mektepleri, Ankara 2018.
- Olgun, Hakan, “Hz. Musa'nın Yüzleştiği Statüko: Kadim Mısır'ın Maat Doktrini”, *Milel ve Nihal Dergisi*, 15(2), 2018, 156-164.
- Oruç, Bülent, *Yerküre Fiziği ve Temel Deprem Bilimi*, Nobel Akademik Yayıncılık, 2021.
- Özdemir, Gazi, *Son Davet Kur'an*, Şira Yayınları, İstanbul 2016.
- Özey, Ramazan, *Günümüz Dünya Sorunları*, Aktif Yayınları, İstanbul 2013.
- Özey, Ramazan, Ünlü, Mehmet, *Afetler Coğrafyası*, Aktif Yayınevi, İstanbul 2022.
- Özsoy, Ömer, *Sünnetullah: Bir Kur'an İfadesinin Kavramlaşması*, Fecr Yayınları, Ankara 2017.
- Öztürk, Yaşar Nuri, *Kur'an-ı Kerim Açısından Küresel Afetler*, Yeni Boyut Yayınları, İstanbul- Temmuz 2020.
- Pargament, Kenneth I., “The Religious Dimension of Coping: Advances in Theory, Research, and Practice” *Handbook of the Psychology of Religion and*

- Spirituality*, Ed: Raymond F. Paloutzian, Crystal L. Park, The Guilford Press, New York, 2005, 479-491.
- Pindyck, R. S. , Wang, N., “The Economic and Policy Consequences of Catastrophes”, *National Bureau of Economic Research*, NBER, Working Papers 15373, 2-36.
- Ragıp el- İsfahânî, Ebu’l Kasım Hüseyin b. Muhammed b. el- Mufaddal er- Râgıb el- İsfahânî, *El Müfredât fî Ğaribi’l-Kur’ân*, (thk. Safvân Adnân Dâvûdî,) Dârü’l-Kalem, Dârü’s Şâmiyye, Beyrut 1991.
- Râzî, Ebû Abdillâh (Ebu’l-Fazl) Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyin er- Râzî et- Taberistânî, *Mefâtîhu’l Ğayb*, Dâru İhyâü’t-Türâsi’l-Arabî, Beyrut 1999.
- Sapir, D., Hargitt, D., Hoyois, P., “Thirty Years of Natural Disasters 1974 – 2003: The Numbers, Centre for Research on the Epidemiology of Disasters, UCL Presses Universitaires de Lovuvain, Belgium”, içinde Akar, *Doğal Afetlerin Kamu Maliyesine ve Makro Ekonomiye Etkileri: Türkiye Değerlendirmesi*, 2004.
- Sever, Ramazan, *Afetler ve Afet Yönetimi*, Pegem Akademi Yayınları, Ankara 2019.
- Seyyid Kutub, İbrâhîm b. Hüseyin eş- Şâzîlî, *Fî Zilâli’l-Kur’ân*, I-XVI (Çev: E. Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa) Akit Gazetesi Yayınları, İstanbul.
- Sipahioğlu, Mukadder, “Tevrat ve Kur’an’ı Antik Mısır Düşüncesi Işığında Okuma: Hz. Musa’nın Yılana Dönüşen Asası”, *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 19(2), 2020, 913-947.
- Slack, Paul, *Plague a Very Short Introduction*, (Çev.: Nurettin Elhüseyni), Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul Haziran 2023.
- Soysal, Umut, “Gelgit ve Gelgit Akıntılarında Yelken”, *Boğaziçi Üniversitesi Denizcilik ve Yelken Kulübü*, Mart 2016, 3-12, <http://sailing.test.boun.edu.tr>, Erişim Tarihi: 22/10/2024.
- Spilka, Bernard, Shaver, Phillip, Kirkpatrick, Lee A., “A General Attribution Theory for the Psychology of Religion”, *Journal for the Scientific Study of Religion*, 24(1), Mart 1985, 1-25.
- Statement on the Fifteenth Meeting of the IHR(2005) Emergency Committee on the COVID-19 Pandemic, <https://www.who.int>. Erişim Tarihi: 28 /11/ 2023.

Süper sis Faciası <https://hurriyet.com.tr>, Erişim Tarihi: 17/ 11/ 2023.

Süyûtî, Ebu'l- Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el- Huzayrî, *Kâinatın Sırları*, (Çev: Ebu Muaz Seyfullah Erdoğan), Mercan Kitap, İstanbul, Mayıs 2011.

Şafî'î, Muhammed b. İdrîs b. Abbâs, *er- Risâle*, thk. Ahmed Muhammed Şakir, Beyrut: el- Mektebetu'l-İlmiyye, 1309.

Şahin, Cemalettin, Sipahioğlu, Şengün, *Doğal Afetler ve Türkiye*, Gündüz Eğitim ve Yayıncılık, Turizm Sanayi Ticaret Ltd. Şti., Ankara 2002.

Şahin, Nesrin H. “Stresle Başa Çıkma”, *Türk Psikoloji Dergisi*, 10 (34), 1995, 56 -73.

Şem'dânîzâde Fındıklılı Süleyman Efendi, *Mür'i't- Tevârih*, (Haz: Münir Aktepe), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul 1978.

T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, www.afad.gov.tr, Erişim tarihi: 23/10/2023.

T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Su Yönetimi Genel Müdürlüğü, Taşkın Yönetimi, Ankara 2017.

T.C. Sağlık Bakanlığı, “Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, Bulaşıcı Hastalıklar İle Mücadele Rehberi.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr et- Taberî, *Câmiu'l Beyân an Te'vîli Âyi'l- Kur'ân*, (thk. Abdullah b. Abdi'l Muhsin et-Türkî), Merkezü'l-Buhûs ve'd Dirâsâti'l-Arabiyyeti ve-'l İslâmiyyeti, Kahire 2001.

Tanyu, Hikmet, *Tarih Boyunca Yahudiler ve Türkler I-II*, Berikan Yayınevi, Ankara 2018.

Taşdemiroğlu, Mehmet, “Türkiye’de Kütle Hareketleri”, *Türkiye Jeoloji Bülteni*, 13(2), 26- 35.

Tietze, Andreas, *Tarihi ve Etimolojik Türkiye Türkçesi Lügati*, 1. Cilt (A-E), Simurg Yayınları.

TMMOB Jeoloji Mühendisleri Odası Kıyılarımızı Bekleyen Doğal Bir Afet: Tsunami, www.jmo.org.tr, Erişim Tarihi: 31 /10 /2023.

Tolstoy, Lev N., *Din Nedir?*, Çev: Murat Çiftkaya, Furkan Yayınları, İstanbul 1995.

Topçu, Nurettin, *Sosyoloji*, 1. Baskı, Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.

Tuğsal, Türker, “Anlamlandırma Teorisi ve Anlamlandırma Ölçeği Geliştirme Çalışması: Bireylerin Çevrelerindeki Davranışları, Olayları, İşaretleri ve Farklılıkları Anlamlandırma Durumları”, *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(17), 483-492.

Türkeş, Murat, “Kuraklık, Çölleşme ve Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Savaşım Sözleşmesinin Ayrıntılı Bir Çözümlemesi”, *Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 20(1), 2012, 7-55.

Türkeş, Murat, *Genel Klimatoloji Atmosfer, Hava ve İklimin Temelleri*, 6. Baskı, İstanbul 2023.

Ulutaş, Şükrü, *Kur'an-ı Kerim'de Anlatılan Helak Olmuş Kavimlerin Ortak Özellikleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2006.

Uşakay, Savaş, Aksu, Seyit, “Ülkemizde Taşkınlar, Nedenleri, Zararları ve Alınması Gereken Önlemler”, *Türkiye Mühendislik Haberleri*, 420- 421- 422/ 2002/ 4-6.

Vajont Barajı Tsunamisi: Tarihin En Kötü Çevre Felaketlerinden Biri, <https://www.matematiksel.org>, Erişim Tarihi: 06/ 11/ 2023.

Wikipedia katılımcıları (2024). Pompeii. *Vikipedi, Özgür Ansiklopedi*. Erişim tarihi: Eylül 2, 2024url:<https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Pompeii&oldid=33055941>.

Wilby, Robert L., Keenan, Rod, “Adapting to Flood Risk Under Climate Change”, *Progress in Physical Geography*, 36 (3), 2012, 348-378.

Wotton, Roger S. “The Ten Plagues of Egypt”, *Opticon* 1826, 3(2007), 1-8.

WP/WLI (Working Party on World Landslide Inventory), “A Suggested Method for Describing the Activity of a Landslide”, *IAEG Bull*, 47, 1993, 53 – 57.

Yakar, Hüseyin, “Kur'an'da Firavun ve Kavminin Başına Geldiği Belirtilen Musibetlerin Tefsir Kaynakları, Tevrat ve Bilimsel Veriler Üzerinden

Değerlendirilmesi”, *Tasavvur: Tekirdağ İlahiyat Dergisi*, 5/12 (Aralık 2019), 943-974.

Yapıcı, Asım, “Kovid-19 Küresel Salgınına Dini ve Din Dışı yüklemeler”, *Küresel Salgınlara Farklı Bakışlar*, Ed. Ejder Okumuş, Eski Yeni Yayınları, Ankara 2020.

Yavaş, Hikmet, *Doğal Afetler Yönüyle Türkiye’de Belediyelerde Kriz Yönetimi (İzmir Örneği)*, Orion Yayınevi, Ankara 2005.

Yavuz, Yusuf Şevki, “Azap md.” *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul 1991.

Yazır, Elmalılı Muhammed Hamdi, *Hak Dini Kur’an Dili*, Nebioğlu Basımevi, 1960.

Yel, Ali Murat, “Hurafe”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 1998, XVIII, 382-384.

Yıldırımın Korunma Yöntemleri <https://www.mgm.gov.tr/>, Erişim Tarihi:18/ 11/ 2023.

Yılmaz, Ali Rıza, *Kur’an-ı Kerim’deki Asi Kavimlerin Helak Oluş Sebepleri ve Ortak Yönleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2007.

Yılmaz, Hakkı, *Nüzul Sırasına Göre Necm Necm Kur’an’ın Türkçe Mealı*, İşaret Yayınları, İstanbul 2015.

Zemahşerî, Ebu-l Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el- Hârizmî ez- Zemahşerî, *el- Keşşâf ‘an Hakā’iki Ğavāmizi’t-Tenzîl ve Uyûni’l- Ekāvil fî Vücûhi’t- Te’vîl*, (thk: Mustafa Hüseyin Ahmed) Dârü’r- Reyyân li’t Tûrâs, Kahire 1987.

Zülfikar, Hamza, “Anlamlandırma, Tanımlama”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, 6(749), Mayıs 2014, 15.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler	
Adı Soyadı	Permin KILINÇ BAYRAK
Doğum Yeri ve Tarihi	
Eğitim Durumu	
Lisans Öğrenimi	Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
Y. Lisans Öğrenimi	
Bildiği Yabancı Diller	Arapça, İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri	Tabii Afetlerin Olgusal Temelleri (Yüksek Lisans Semineri)
İş Deneyimi	
	MEB (Öğretmen)
İletişim	
E-Posta Adresi	
Telefon	
Tarih	05/01/2025